

IV. NOTES

- 1 R. Bau "Editorial: un futuro para las fuerzas nacionales", Mundo NS, 9 (març 1985), pp.1-6. La trajectòria seguida per Nuevo Socialismo ha estat reconstruïda a partir de diverses entrevistes amb Ramon Bau, que ha facilitat tota mena de materials que ell mateix edità, així com informacions sobre Nuevo Socialismo.
- 2 "Somos una asociación cultural, se grita, pero ¿hacemos cultura?. Desde luego hacer cultura no es organizar un concierto cada 10 años, ni montar chapuzas que en este momento no queremos ni siquiera recordar. [...] Se dice que somos un partido testimonial. ¿Un partido?, ¿Y testimonial?. Si somos un partido no podemos ser testimoniales, y en lógica consecuencia viceversa, si hacemos testimonio, no podemos ser partido". F. B., "¿Los mismos ideales?", Mundo NS, 9 (març 1985), p.28.
- 3 R. Bau, "Camino posibles", Mundo NS, 13 (maig 1985), p.16.
- 4 Id., p.15.
- 5 "Popularidad y principios", Mundo NS, 17 (15 juliol 1985), pp.22-24.
- 6 R. Bau, "La lucha política", Mundo NS, 7 (gener 1985), p.26.
- 7 F. B. "Autocrítica", Mundo NS, 7 (gener 1985), p.8.
- 8 Id., p.10.
- 9 "Popularidad y principios", Mundo NS, 17 (15 juliol 1985), p.25.
- 10 Vegeu, per exemple, la informació puntual proporcionada sobre diferents delegacions de CEDA a l'estranger a Mundo NS, 4 (octubre 1984): "Centro de Estudios De América y De Europa", pp.22-24; "Porto" (on hom informa que L. F. Baias s'ha convertit en director d'Ediciones Wotan), p.29; "CEDA Chile", p.38; Mundo NS, 8 (febrer 1984): "Centro de Estudios de América y de Europa", p.28; "CEDA Lisboa", p.53; "CEDA Chile", p.57. Cal tenir en compte que Bau havia estat -fins al mateix moment de la seva marxa de CEDA- el responsable de les relacions amb les delegacions exteriors.
- 11 Sobre la ND, vegeu el capítol 11, "Els intents de difondre la Nova Dreta a Espanya (1985-1990)".
- 12 Hem cregut interessant reproduir el següent text, publicat a Mundo NS, on hom fa una dura crítica contra els quadres dirigents neofeixistes: "[debemos] Insistir una vez más en el hecho de que en la actualidad, en España, NADIE NOS COMBATE y por tanto si estamos en crisis es por nuestra culpa, debiendo entonar para nuestros adentros exclusivamente el 'mea culpa'. Sólo nosotros somos los que logramos que esto no funcione, bien sea empujándonos [sic] en hablar del neofeixismo político, bien sea elevando castillos en el aire (el clásico ¡vamos a Tope!) o bien desunificando el movimiento con nuestras manías y anhelos personales, -este último caso es el de la religión. [...] Y llega el momento en que uno se pregunta ¿Que o quién nos ha conducido a esta situación?. Dejando aparte nuestra crónica y sistemática idiotez política, hay que hacer notar que es la clase dirigente, en partidos como los nuestros, la que es responsable, sino del todo, si al menos en casi todo". F. B. "El opio del Partido / La religión ¿opio del partido?", Mundo NS, 13 (maig 1985), p.35.
- 13 F.B. "Los mismos ideales", Mundo NS, 9 (març 1985), p.25.
- 14 "Diálogos políticos", Mundo NS, 28 (setembre 1986), p.14. Vegeu també "Chorradas", Mundo NS, 27 (agost 1986), pp.44-46.
- 15 Les JJ.EE. foren creades l'octubre de 1984, a partir d'un manifest publicat al diari El Alcázar. El nom inicial de la nova formació era el de Juntas de Integración, si bé aviat foren conegudes com Juntas Españolas. Sobre els postulats de JJ.EE. vegeu Al pueblo español. Documento base para una movilización popular al servicio de

- Espana. Manifiesto a la nación española. DYRSA, [Madrid?], 1985, 63 pp. i Juntas Españolas. Síntesis del pensamiento ideológico, Secretaria Nacional de Juntas Españolas, Madrid, 1987, s.n.
- Mundo NS valorà així la creació de les JJ.EE.: "Se han formado estas Juntas a base de la unión de un cúmulo de reaccionarios comandados de [por] el exministro [José] Utrera Molina, y el director del diario 'El Alcázar'. El manifiesto que han lanzado es la vergüenza del pensamiento nacionalista, propio del siglo pasado, capitalista, carca, burgués y maloliente. Son la más clara expresión del franquismo, de los chupopteros [sic] [...] y los derechistas. El mejor favor que pueden hacer a la revolución es morir de una vez, dejando a jóvenes rebeldes el crear una alternativa al Sistema ("Contra las Juntas de Integración", Mundo NS, 8, febrer 1985, p.65).
- 16 "Dixmuide, un acto alternativo", Mundo NS, 17 (15/VII/1985), p.29.
 - 17 R. Bau, "Camino posibles", Mundo NS, 13 (maig 1985), 17-19. Bau reprenia els arguments de l'opuscle d'Ernesto Milá titulat Una nueva dimensión del nacionalismo (Alternativa, s.p.i. [Barcelona?, 1978?], 24 pp.).
 - 18 Mundo NS, 20 (15 octubre 1985), p.13. Nuevo Socialismo remarcà el caràcter subversiu del neonazisme i no de garant de l'ordre polític i social: "Los NR/NS ['nacional-revolucionaris' / nacionalsocialistes] no tienen el valor de plantearse opciones políticas valientes, radicales. Hace poco me comentaba un camarada en Madrid que había que plantearse una posición claramente contraria a la policía, al orden y a la represión, frente a la noción de subversión. Hemos de asumir que somos subversivos, ilegales, o sea enemigos declarados de las fuerzas 'del orden' y de la moral de obediencia y respeto a la 'autoridad'. Pero no hay valor para asumir esas realidades, porque en realidad la mayoría de camaradas son más 'conservadores' que rebeldes (se sienten más interesados en ver un desfile militar con Hitler a la cabeza, que en apoyar a las masas obreras a derribar el estado burgués... y al Ejército que lo sustenta!" ("El 'problema' catalán", Mundo NS, 27, agost 1986, p.11).
 - 19 R. Bau, "Lucha política", Mundo NS, 7 (gener 1985), p.28.
 - 20 No és un fet casual que Mundo NS reproduís un text d'Otto Strasser (cap de l'Sturmabteilung [Secció d'Assalt, SA] i representant de la línia més "obrerista" del nazisme) el juliol de 1985 (Mundo NS, 17, 15/VII/1985, p.61). En aquest aspecte, és interessant recordar que ja quan Bau publicà el 1979 el text de Matt Koehl Hitlerismo, la fe del futuro, (Ediciones Wotan, Barcelona, 1979, 30 pp) reproduí les següents paraules de Joseph Goebbels: "La verdadera fuerza de la S.A. reside en que se compone en lo esencial de elementos proletarios. / Pero este hecho también constituye una garantía de que las SA, y con ellas todo el Movimiento Nacionalsocialista, no se deslizará nunca hacia una corriente burguesa, de compromiso. / El proletariado, y en especial dentro de las S.A., da siempre al Movimiento el ímpetu revolucionario" (p.28).
 - 21 A. Palacios (Ubeda, Jaen), "El proletariado: una realidad de hoy", Mundo NS, 25 (març/abril 1986), pp.46-51.
 - 22 Id. Cita de Bau reproduïda en l'article esmentat (p.46).
 - 23 Text escrit per G. Cienfuegos, dins d'un recull titulat "Revolución Proletaria / Hablan cuatro jóvenes obreros", Mundo NS, 34 (juliol 1987), p.57.
 - 24 Vegeu A. Palacios (Ubeda, Jaen), "Habla el campesinado. Al campo: un camino para la revolución", Mundo NS, 17 (15/VII/1985), pp.57-61; A. Palacios (Ubeda, Jaen), "Notas sobre la reforma agraria / De un obrero del campo", Mundo NS, 25 (març-abril 1986), pp.49-51. Hom reproduí també un full volant editat per "Tercera Vía: verdadero socialismo", d'Oviedo i El Musel (Gijón) a Mundo NS, 13 (maig 1985), p.9.
 - 25 Vegeu especialment el número monogràfic "Revolución en la Universidad, una acción real y posible", Mundo NS, 10 (15/III/1985), dedicat a analitzar les possibilitats d'una acció política al món universitari.
 - 26 Sobre les BB.AA. vegeu el capítol 10, "Bases Autónomas (1983-1989): una experiència anarcofeixista?".
 - 27 "Realidad de los Skin: su evolución", Mundo NS, 35 (octubre 1987), pp.42-43.
 - 28 Vegeu especialment el número 26 (juny 1986) de Mundo NS dedicat al "revisionisme històric" ("Sobre Revisionismo").

- 29 Sobre la ND, vegeu el capítol 11, "Els intents de difondre la Nova Dreta a Espanya (1985-1990)".
- 30 R. Bau, "Editorial. Nuevos Filósofos", Mundo NS, 21 (novembre 1985), p.1.
- 31 Sobre aquestes publicacions vegeu el capítol 11, "Els intents de difondre la Nova Dreta a Espanya (1985-1990)".
- 32 R. Bau, "Locchi & N.D.", Mundo NS, 21 (novembre 1985), p.24. Una crítica similar a la ND ja fou feta a "Nazis en Europa hoy" a Mundo NS, 1 (abril 1984), pp.6-8.
- 33 Vegeu el capítol 11, "Els intents de difondre la Nova Dreta a Espanya (1985-1990)".
- 34 E. Nuñez Barrado, "Social Darwinismo", Mundo NS, 13 (maig 1985), p.46.
- 35 Colectivo NS, Raza y ciencia [el títol que figura a l'interior del llibre és 'Raza y nacionalsocialismo'], Ediciones Wotan, Barcelona, s.a. [1983?], 49 pp.
- 36 Cal recordar que Ramírez Bosca havia escrit anteriorment un article titulat "La inteligencia y el color de la piel", signat conjuntament amb Antonia Velasco Llorens a CEDADE, 116 (maig 1983), pp.29-30; Carlos Caballero, per la seva banda, escrigué un apartat titulat "Biologismo" a Colectivo NS, Raza y ciencia, pp.9-15.
- 37 E. Nuñez Barrado, "Social Darwinismo", Mundo NS, 13 (maig 1985), pp.38-47.
- 38 "El gen egoista", Mundo NS, 34 (juliol 1987), p.36.
- 39 "Nueva educación", Mundo NS, 21 (novembre 1985), p.45.
- 40 Les tesis exposades procedeixen de R. Bau, "La inmigración: el gran problema", Mundo NS, 25 (març-abril 1986), pp.15-24.
- 41 Id., p.20.
- 42 Id.
- 43 Id.
- 44 "El 'problema' catalán", Mundo NS, 27 (agost 1986), p.4.
- 45 "Próximo número Mundo NS", Mundo NS, 26 (juny 1986), p.58.
- 46 Vegeu "Nota de Mundo NS" a l'article de Jaume Andreu "Fascismo catalán", Mundo NS, 27 (agost 1986), p.25.
- 47 Guilherme das Airas, "Galiza: contra el centralismo, entre los nazis", Mundo NS, 34 (juliol 1987), p.29.
- 48 "El 'problema' catalán", Mundo NS, 27 (agost 1986), p.10.
- 49 Vegeu una presentació de l'associació anomenada ENSPO a Mundo NS, 27 (agost 1986), p.15. Aquesta associació no tingué cap mena de ressò ni transcendència, tant en cercles neofeixistes com nacionalistes catalans. D'altra banda, a causa del tipus de material que l'ENSPO va difondre, es creà la imatge d'un grup sectari. En aquest aspecte és interessant veure la defensa contra les acusacions de secta per part dels promotors de l'anomenat ENSPO a "L'Associació cultural ENSPO: història d'un malentès", a ENSPO. Ens pel projecte potencialista. Òrgan teòric, 1-2 (novembre 1989), pp.5-8. L'associació ENSPO també edità els "Quaderns de doctrina potencialista", dels que l'autor únicament en coneix el primer número (Quaderns de doctrina potencialista. 1. L'ENSPO, Enspo, Ap. 24.069, s.a.[agost 1986?], Barcelona, 12 pp.).
Cal, però, no oblidar (com ja hem esmentat en la introducció d'aquesta obra), que -al marge del nazisme de CEDADE- entre 1982 i 1984 existiren diversos grupuscles procedents del nacionalisme radical català que difongueren consignes xenòfobes i racistes, com Nosaltres Sols!, promotor de la campanya "Xarnegos fora!" i un segon Partit NacionalSocialista Català [PNSC] creat l'any 1983. Aquestes formacions no tingueren cap vinculació

- orgànica amb CEDADE i els grups neonazis espanyolistes. Mundo NS també es feu ressò de l'existència d'aquests grupuscles: vegeu l'article signat per Jaume Andreu, "Fascismo Catalán", Mundo NS, 27 (agost 1986), pp. 21-25.
- 50 "Presentación de Nuevo Socialismo", Mundo NS, 1 (abril 1984), p.18.
 - 51 R. Bau, "Lucha política", Mundo NS, 7 (gener 1985), p.29.
 - 52 R. Bau, "Informe sobre la acción alternativa", agost 1985, p.24.
 - 53 L'autor únicament coneix dos números de Realidad. Publicación del Partido Popular Alternativo. El número 0 (1985) i el número 1 (1986), Barcelona.
 - 54 Editats en forma de revista "fanzine", l'autor coneix set números dels anomenats "Textos Políticos de Alternativa", publicats per un anomenat Comité Ideológico del Partido de Alternativa Popular. Els títols són els següents: Movimiento de Alternativa al Sistema, "Serie Ideas Alternativas", 1 (abril 1985), 30 pp.; Alternativa al Tercer Mundo, "Serie Ideas Alternativas", 3 (novembre 1985), 34 pp.; Manifiesto de las 2000 palabras, "Serie Ideas Alternativas", 4 (desembre 1985), 14 pp.; El Economicismo, "Serie Ideas Alternativas", 5 (gener 1986), 34 pp.; Ideas I: Libros para leer, "Serie Ideas Alternativas", 6 (març 1986), 16 pp. El número dos d'aquesta sèrie (segons un anunci que apareix en els números posteriors), es titulava Cultura y proletariado. Igualment, en els butlletins consultats, hom anuncia també la "Serie Política", que edità un exemplar, Publicidad y marketing político.
 - 55 Hom dissenyà un tríptic del PPA amb l'eslògan "¿Quieres hacer algo más que votar?". Igualment, s'imprimiren uns volants amb el lema "Partido Popular Alternativo, por si lo que hay no te gusta" i "Partit Popular Alternatiu... Per si vols fer alguna cosa més que votar". A sota hi figurava la seu social del PPA (C/ València, 337, Barcelona), que -com ja hem assenyalat- era l'antic local de la delegació de CEDADE-Barcelona.
 - 56 "Editorial. El fin de una etapa", Mundo NS, 35 (octubre 1987), p.15.
 - 57 Bau ironitzà sobre el fracàs del PPA a "Noticias del mundo de puta pena": "El prestigioso movimiento Nuevo Aunque-eslomismo [al·lusió irònica a Nuevo Socialismo] ha decidido comprar una Caja Fuerte donde poder guardar los 4 [militantes] alternativos que ha logrado captar en 2 años de trabajo. Su líder ha declarado que piensa conseguir 3 o 4 más en el próximo quinquenio. Lo tiene mal el pobre" (Mundo NS, 28, setembre 1986, p.5.; aquest número de la revista es titulava significativament "¿Como van las cosas? DE PUTA PENA").
 - 58 El sorgiment d'aquest moviment "alternatiu" renovador, requeriria una extensa exposició que supera el marc de la nostra recerca. Vegeu-ne una aproximació a l'evolució de l'extrema dreta espanyola durant la segona meitat de la dècada dels anys vuitanta a Xavier Casals, "La fragmentación de la extrema derecha / Un calidoscopio de un solo color", El Observador (9/XII/1991).
 - 59 VNR fou una formació que sorgí vers l'any 1985 a Astúries, procedent d'un nucli d'antics militants del FNJ, seguidors del pensament del filòsof italià Julius Evola. L'any 1986, VNR tenia nuclis de seguidors -al marge d'Astúries- a Santander, Valladolid, Bilbao, Madrid i Salamanca. L'any 1988 extengué la seva presència a Màlaga i l'any 1989 a Barcelona. Tanmateix, VNR no presentà cap mena de cohesió interna ni ortodòxia ideològica, experimentant substancials diferències segons el nucli geogràfic: així, a Barcelona aplegà un col·lectiu de caps rapats de Premià de Mar abans coneguts com Aguilas Negras; a Màlaga era constituïda per militants integristes i a Madrid per antics militants de la formació Patria y Libertad [PyL]. En síntesi, VNR, actualment [1990] són unes sigles que apleguen una militància heterogènia i sense una ortodòxia doctrinal [informació proporcionada per Juan Antonio Aguilar (Madrid) i Ernesto Milá (Barcelona) en una conversa el 26/VI/1991].
 - 60 PyL fou un grup creat el 1984 i liderat per Ernesto Milá. La nova formació recollí el legat ideològic de l'extint FNJ i aspirà aglutinar la joventut neofeixista radical espanyola, però no amb una vocació extraparlamentària, sinó amb la finalitat d'integrar la formació en un partit de dreta radical d'àmbit estatal, les JJ.EE. La iniciativa feu fallida de manera parella a l'ensulsiada de les JJ.EE. (informació facilitada a l'autor pel mateix Ernesto Milá). Sobre el ressò que Mundo NS es feu de PyL, vegeu "Patria y Libertad", Mundo NS, 4 (octubre 1984), p.49; "Patria y Libertad", Mundo NS, 8 (febrer 1985), p.45, Mundo NS, 15 (juny 1985), "Patria y Libertad", p.36.

- 61 Mundo NS, 34 (juliol 1987), "Falangismo: ¿cambio o secta?", p.14. El MAS va aparèixer vers l'any 1987 i els seus militants procedien de sectors falangistes. A mitjans 1987 es donà a conèixer a Barcelona a través de nombrosos adhesius enganxats en indrets públics. Els textos de les enganxines eren eslògans propis del neofeixisme "nacional-revolucionari": "Solidaridad-Justicia-Libertad", "Pedimos la nacionalización de la banca", "No al despido libre". El símbol de la formació (que únicament tenia un apartat de correus a Barcelona i un altre a La Corunya) era l'anomenada runa de Hagal (runa similar a un asterisc de sis braços, que -curiosament- ja havia estat utilitzada l'any 1982 per una organització neofeixista vinculada al nacionalisme radical català, el Moviment Separatista Català [MSC]). Però el MAS no tenia cap mena de tàctica ni estratègia política i experimentà diverses mutacions, gairebé inversemblants. Així, després de l'aparició d'adhesius en castellà el maig de 1987, l'agost de 1984 aparegueren adhesius en català amb el lema "Volem més seguretat als nostres barris". A finals de desembre de 1987 aparegueren diversos cartells a Barcelona de solidaritat amb la guerrilla afgana: "Afganistan-Iran ¡¡Solidaridad!! / Contra el imperialismo yankee/soviético", signats per un Comité Universitario de Apoyo a la Revolución Iraní (amb l'apartat de correus del MAS), i els cartells eren signats pel MAS, però traduïnt ara les sigles com Movimiento Autónomo Solidarista [MAS]. D'aquesta manera, el MAS se situà en les coordenades ideològiques de l'anomenat moviment solidarista, aparegut a França a finals dels anys seixanta (sobre aquest tema vegeu una exposició dels mateixos seguidors del solidarisme francès a l'obra La droite en mouvements nationaux et nationalistes 1962/1981, Västra, Paris, 1981, pp.120-123).

El MAS edità Rebeldía. Órgano de difusión del Movimiento Autónomo Solidarista, dirigida per Juan Antonio Llopart Senent. L'autor únicament coneix els números 3 (novembre-desembre 1987) i 4 (gener-març 1988) d'aquesta publicació. Posteriorment el MAS canvià la seva denominació una vegada més per esdevenir una Coordinadora de Acción Solidarista [CAS], fent adhesius de caràcter ecologista. La CAS edità una nova publicació, Línea Opuesta. Portavoz de la Coordinadora Alternativa Solidarista, el primer número de la qual sortí el darrer trimestre de 1988 (l'autor desconeix si tingué continuïtat la iniciativa). En aquesta etapa, la publicació presentà diversos apartats de correus: La Corunya, Barcelona, Oviedo, Pamplona, Ponferrada, Santiago de Compostela, València, Vigo, Saragossa. Cal observar que aquesta formació mutant es desenvolupà a la perifèria de l'Estat, sense que apareguessin apartats de correus a Madrid. Aquest fet és indicatiu de com les temptatives de renovació a finals dels anys vuitanta han vingut de la perifèria i, sobretot, cercant models polítics i consignes del neofeixisme francès i italià posterior al maig de 1968. Curiosament, la darrera notícia del MAS que li consta a l'autor, és la seva fusió amb la revista Revolución Europea. Mensual de combate de los nacionalistas europeos de lengua española, italiana y portuguesa. Editado en Madrid, Roma y Lisboa. Revolución Europea aparegué el març de 1988 dirigida per Alberto Torresano. La publicació tingué una migrada transcendència i, després de la seva unió amb la CAS, canvia el seu títol per esdevenir Revolución europea. Mensual de combate de los nacionalistas europeos de lengua española. D'aquesta revista l'autor únicament en coneix el número 7 (1989). La publicació s'adscrigué a l'anomenat alternativisme i, per exemple, feu propaganda ecològica i antimilitarista (defensant l'objecció de consciència). El nou grup s'anomenà 3a vía solidarista, del que l'autor coneix únicament un adhesiu com a senyal de la seva activitat a Barcelona, de caràcter antiseparatista: "Per la Catalunya de tots, rebutgem l'estel de la nostra senyera".

- 62 La Plataforma Nueva Europa fou un espai de convergència d'antics militants de l'extrema dreta -com Ernesto Milá- i d'extrema esquerra, com els militants del col·lectiu trotskista Movimiento Voluntad (que edità els quaderns Voluntad), destacant la figura de Joan Colomar, co-fundador de la Lliga Comunista Revolucionària [LCR]. Segons Colomar, el col·lectiu Voluntad havia experimentat un procés d'evolució que "nos ha llevado al rechazo del liberalismo, el socialismo, la democracia y el comunismo y a buscar soluciones más allá de estas doctrinas nacidas de una única matriz: la ilustración burguesa" ("Habla Joan Colomar"; Disidencias, 3, novembre-desembre 1988, p.7 del dossier "Ultras: radicalismo político en España / Un estudio sobre la extrema derecha, la extrema izquierda y la Falange").

Aquesta aparentment singular convergència política fou afavorida per la publicació Disidencias (vegeu la nota 67) i es materialitzà en la creació de l'anomenada Plataforma Nueva Europa, on hom assajà de bastir un projecte polític "alternatiu". Amb aquest objectiu, es celebraren reunions que comptaren amb l'assistència de representants de BB.AA., CAS, ENSPO, d'un col·lectiu anomenat Europa-Futuro, independents i membres de la revista Disidencias. El resultat es concretà en la constitució de l'Associació Nueva Europa, el portaveu de la qual fou la revista Sin tregua. Sobre la plataforma i el procés que conduí a la constitució de l'Associació Nueva Europa, vegeu els opuscles Tesis por una plataforma nueva Europa. Materiales de debate presentados en la reunión de Zaragoza (enero de 1989), s.p.i., s.d., 30 pp. i Asociación Nueva Europa. Texto de referencia. Materiales aprobados en las reuniones de Zaragoza (19-20 de Enero) y Barcelona (20-21 de mayo), Asociación Nueva Europa, Barcelona, s.d. [1989?], 35 pp., amb presentació a càrrec d'Ernest Milá. Sobre el procés de constitució de la Plataforma Nueva Europa, vegeu "Barcelona: cuando los alternativos piensan juntos", "Algemein:

presentació de *Disidencias*", *Disidencias*, 2 (estiu 1988), p.13; "Zaragoza: debate de la Plataforma Nueva Europa", *Disidencias*, 4 (març 1988), pp.15-16; "Nueva Asociación: Nueva Publicación", *Disidencias*, 5 (estiu 1989), p.9. Donat el complex pòsit de radicalisme polític que conflueix en l'Asociación Nueva Europa, titllar-la com una formació ultradretana no és correcte. Si bé cal situar-la en l'àmbit del "moviment alternatiu" de l'extrema dreta espanyola, la seva valoració requeriria una anàlisi detallada, que supera el marc de la present recerca.

- 63 *Revi-Info*, segons informava en el seu número 9 (s.d. [tardor de 1989?]) era editada pel Centro de Estudios Revisionistas Orientaciones [CERO] de Palma de Mallorca, dirigit per Eduardo Ambolí (pseudònim d'un ex-militant de CEDA), en col·laboració amb el Centro de Estudios Históricos Revisionistas Español [CEHRE] d'Alacant, dirigit per Jorge Lobo [pseudònim de l'historiador Carlos Caballero]. *Revi-Info* assumí el rol d'òrgan de difusió i propaganda del "revisionisme" a Espanya, mentre *Revisión* restà com la revista de recerca "revisionista". *Revi-Info* pretengué dur a terme una tasca d'"agit-prop" de les tesis revisionistes: "Nuestro más vivo deseo en la actualidad es de que se formen más círculos 'independientes' revisionistas. Uno de ellos, por ejemplo, podría ser el que se dedicara a editar libros de autores consagrados tanto en España ([Enrique] Aynat por ejemplo) como del extranjero ([Henry] Faurisson, [Carlo] Mattogno, [Arthur R.] Butz, etc.). ¿Alguien se anima?". "Editorial", p.2. L'adreça del CERO era l'apartat 1554 de Palma de Mallorca i era editada pel segell editorial de Bau, les Ediciones Wotan.
- 64 De la revista *Armageddon. Revista universitaria de cultura y opinión*, l'autor únicament en coneix el seu número 11 (setembre 1989). La revista era editada a Saragossa i estava dirigida per Juan Armando Bescós. L'equip de redacció era el següent: Jesús Lorente (cap de redacció), J. L. Liarte (composició), Maria Rosa Noveleta, Javier Monteagudo, Sándor Giorgy, José Angel Higuero, Isabel Ortega, Jean Ange, Fernando García i Jorge Hidalgo (redactors). El número 11 comptava amb una col·laboració especial de Bau ("Un libro... Estética y marxismo", pp.5-6) i de Francisco Sánchez Bas ("Tradición. Esoterismo y exoterismo", pp.9-10). Vam adquirir *Armageddon* al local de CEDA a Barcelona i Varela ens digué que la revista era editada per "uns camarades de Saragossa".
- 65 La revista *Alcantarilla* fou una de les publicacions més innovadores del neofeixisme barceloní. La revista aparegué la vigília de les eleccions generals de 1986. Estava dirigida per Enric Fortuny i, els seus col·laboradors signaven gairebé tots amb pseudònim: Pyxy, Javier Macías, Tito, Pablo Pérez i Eric del Valle, als que s'afegí Bau. En el número 12 (març-abril 1988), però, la major part de l'equip realitzador escrigué els seus noms reals: el director era, en realitat, Ricardo Montero; el comitè de redacció estava constituït per Pyxy, Carlos Fuster, Siado, J. Vila, Ramón Bau, Eric del Valle, Tito, Enrique Moreno i Doctor Rat; els col·laboradors eren Antonio Sánchez, Mohamed Moufarah, M. A. Rius, Javier Nicolás, Ernesto Milá, M. e Beramendi i Javier Benavides (un bon nombre dels noms esmentats eren -de manera més que probable- pseudònims). *Alcantarilla* es consolidà com a publicació de caràcter bimestral, distribuïda per un anomenat Colectivo Europa, de Barcelona. Elaborada en la seva major part per antics quadres i militants d'organitzacions neofeixistes, realitzà una autocrítica important de l'evolució de l'extrema dreta espanyola: "Hay que olvidar viejos esquemas y formas de pensar para poder mirar al futuro sin nada que nos entorpezca. Hay que decir 'basta' a aquellos que nos 'guiaron' hasta ahora y empezar una nueva tarea. Seremos muy criticados y haremos muchas cosas mal, tal vez ésta será una de ellas, pero por lo menos habremos hecho algo más que ir a la romería anual de Madrid [alusió a la commemoració del 20-N], o tomar una copa en el bar del local, y sobre todo, lo habremos hecho nosotros" ("Editorial", *Alcantarilla*, 1, s.d. [1986?], p.2). En la publicació d'aquesta revista conflueixen altres experiències renovadores *undreground* espanyoles, si bé l'antecedent més immediat era la revista *El Cadenazo*, del que l'autor únicament en coneix un exemplar (2, 20/XI/1982) de Barcelona, editada per Milá, així com *La voz de la rata negra. dice lo que otros se callan... y se calla lo que los demás dicen para qué lo vamos a repetir*, editada per un col·lectiu neofeixista pròxim al PNJ, editada a finals dels anys setanta [1979?], amb un apartat de correus a Pamplona i un altre a Saragossa). L'autor únicament coneix un exemplar de *La voz de la rata* (Año 1, 2, "Edita Operativa Editorial", A. C. 1276 Pamplona; A. C. 5114, 16 pp.).
- Alcantarilla* adoptà com a mascota l'anomenada "rata negra", que -creada pel dibuixant Jack Marchal- havia estat popularitzada en àmbits neofeixistes francesos a través de la revista *Alternative* i a Itàlia per la revista *La Voce della Fogna. Giornale Differente*. La rata negra fou creada per Marchal durant les jornades del maig de 1968 i adoptada pel Groupe Union Droit [Grup Unió Dret, GUD], de la Facultat de Dret d'Assas. Aviat es difongué i esdevingué la mascota de l'extrema dreta europea que es considerava més innovadora i que fou adoptada pels sectors neofeixistes que s'autoproclamaren seguidors de la línia "nacional-revolucionària". Pel que fa als orígens i simbologia de la rata negra, vegeu un article publicat en el primer número d'*Alcantarilla*, "La rata negra", *Alcantarilla*, 1 (s.d. [1986?]), pp.9-10. La revista publicà igualment una entrevista amb el creador d'aquest símbol, Jack Marchal: Ricardo Montero, "Jack Marchal, la imaginación al poder (¿o en la oposición?", *Alcantarilla*, 12

(març-abril 1988), pp.24-27. Cal destacar que Alcantarilla gaudí d'una certa popularitat en ambients neofeixistes juvenils, mentre que tingué una reputació pèssima en aquells cercles més propers a l'extinta FN. El darrer número publicat fou el 13 (maig-juliol 1988). Cal destacar que mentre Alcantarilla suposà una activa difusió de la rata negra en ambients neofeixistes de Barcelona, les BB.AA. popularitzaren també aquesta mascota en ambients ultradretans de Madrid (vegeu el capítol 10, "Bases Autónomas (1983-1990): Una experiència anarcofeixista?").

66 Sobre aquestes publicacions vegeu la nota 61.

67 La revista Disidencias. Ideas-cultura-alternativas ha estat el producte més elaborat de l'extrema dreta renovadora a Espanya. El seu primer número aparegué el març de 1988, dedicat a "Los Estados Unidos y la Defensa de Europa" i el darrer aparegué fou el corresponent a ls mesos de febrer i març de 1990. El seu director fou Ricardo Rabadé i el redactor en cap Ernesto Milá. La revista tenia tres redaccions diferents: València, Madrid i Barcelona. Únicament en van aparèixer sis números, amb una publicitat desigual (el darrer correspongué a febrer de 1990). En el seu primer número figurava el següent comitè fundador: Pablo Fernández Massagué, Javier Giner Vila, Juan Carlos García Morcillo, José Luis Campos Rodríguez, Ernesto Milá Rodríguez, Andrés Romaguera García, Santiago de Andrés y González, Francisco Butler Halter, Juan Antonio Aguilar Santillana, Enrique Bisbal Rosell, José María Llacer Paños, Carlos Caballero Jurado, Juan P. Montes Megías, Miguel Ángel Vázquez Vega. Entre les col·laboradors hi van figurar: Ernesto Milá, Adrián Cuesta, Ramon Trias, Tom Espuny, Jorge Lobo/Carlos Caballero, G. Morales, Pablo Fernández, J. C. García Morcillo, Ricardo Rabadé, Gustavo Morales, Jordi Viladrich, Joan Colomar, Ricardo Rábade, R. S. Quintanilla (o Quintana), Enrique Bisbal, Catalina Model, Francis García, Joaquín Albaicín, Enrique Pavón Pereira, Enrique Moreno, José Luis Beltrán, Pep Fornas, Pablo Fernández.

Si bé cal situar Disidencias en l'àmbit polític de l'extrema dreta, difícilment pot definir-se la seva ideologia únicament sota aquest terme, ja que en la seva redacció trobem antics militants de l'extrema dreta i l'extrema esquerra. Caldria fer una anàlisi del conjunt de la publicació (així com del procés de convergència en l'Asociación Nueva Europa al que està vinculada) per tal de realitzar una valoració ideològica, anàlisi que supera el marc de la nostra recerca. En tot cas, Disidencias i l'Asociación Nueva Europa il·lustren la diversitat de vies polítiques que originà el moviment de renovació de l'extrema dreta espanyola.

68 Mundo Informativo fou una publicació de periodicitat mensual promoguda per l'antic membre de la Junta Regional de CEDADE a Andalusia, José García Hispán, editada per Granadina de Publicaciones S.A. No sembla del tot arriscat formular la hipòtesi de que, inicialment, García Hispán pretendria aconseguir fons econòmics de Llíbia per la seva publicació, ja que el primer número de Mundo Informativo (0, s.d. [mitjans de novembre 1986]) dedicà la portada al dirigent libi Muamar el Gadaffi, així com un ampli espai interior de la publicació ("Editorial. Gadaffi for president", pp.2-3: "Habla Gadaffi. Así es la revolución en Libia" per Manuel C. Roero, pp.31-35). Suposant que el mòbil econòmic hagués estat la causa d'aquesta projecció del dictador libi en les pàgines de la revista, la temptativa no reeixí, ja que el número 13 de Mundo Informativo (s.d. [inici de 1988?], últim número conegut per l'autor) assenyallà l'existència de problemes econòmics ("Los problemas de Mundo Informativo", p.3) i deixà d'aparèixer. Posteriorment, García Hispán es dedicà a editar i comercialitzar llibres sobre "revisiónisme històric" i cossos especials de l'exèrcit alemany de la Segona Guerra Mundial, a través del segell editorial García Hispán Editor (vegeu el catàleg "Otoño/Invierno 1990-1991" de García-Hispán, 12 pp.). Cal assenyalar que Mundo Informativo aparegué amb la voluntat d'esdevenir "la revista contrasistema que aghutne a los movimientos alternativos" i de lluitar "contra el enemigo común: El sionismo internacional" (García Hispán, "Editorial", Mundo Informativo, 3-4, 31 desembre 1986, p.2).

69 La desmitificació duta a terme pels sectors renovadors abastà els aspectes més diversos. Des de tòpics com les perversions sexuals de la ultradreta (la revista Alcantarilla publicà un primer número especial de la revista dedicat a "Las perversiones sexuales de la extrema derecha" fou notablement polèmic, Alcantarilla, primer especial, gener 1987, 16 pp.) fins a crítiques que qüestionaren seriosament el concepte "nacional-revolucionari", emprat per les formacions neofeixistes radicals durant més de dues dècades. Així, un número especial de Sin tregua, la revista de l'Asociación Nueva Europa, afirmà que "el nacionalismo-revolucionario es indefinible por que [sic] carece de una teorización en profundidad, y como máximo dispone de una serie de consignas comunes y de emblemas (cruz céltica, tridente, etc.) que les da una sensación de entidad política, entidad que en realidad no existe" (Sin tregua, número especial. Nacionalismo Revolucionario y Nueva Europa. El subtítol era "la coherencia antes que los tópicos, la eficacia antes que la estética, la acción política antes que el culturalismo y el activismo", p.3; la negreta procedeix del text original).

- 70 "Falangismo: cambio o secta", Mundo NS, 34 (juliol 1987), p.10.
- 71 "Por último señalemos la acción de obreros y militantes NR en Zaragoza, ante la pretensión de asentamientos masivos. Un tema real, un ambiente concreto, y una acción dura, durísima frente a la policía y el obispado, la prensa y demás. Barricadas, lucha popular, allí se han curtido algunos de nuestros camaradas. El problema es la imposibilidad de mantener permanentemente esta acción, dado que una vez consiguieron paralizar los asentamientos se acabó el ambiente". R. Bau, "Acción en la realidad" Mundo NS, 17 (15/VII/1985), p.6.
- 72 "'Radio Zero', la primera Radio independiente, popular y revolucionaria. Una experiencia única, nueva, producto de un grupo de jóvenes con imaginación en su lucha contra el sistema". L'autor ignora la continuïtat d'aquesta emissora de ràdio. Segons Mundo NS, Ràdio Zero emeté a la freqüència de 103 MHz. Vegeu Mundo NS, 1 (abril 1984), p.21. D'altra banda, cal recordar que aquesta iniciativa ja tenia un precedent en una experiència radiofònica frustrada impulsada per l'Alianza del Trabajo NacionalSindicalista [ATNS], durant els inicis de la transició democràtica. Vegeu l'opuscle editat per l'ATNS, La voz de la España Nacional... Historia de una emisora, AT, Barcelona, s.a., s.n.
- 73 "Editorial", Mundo NS, 39 (setembre 1988), p.2-3.
- 74 Mundo NS anuncia que amb l'aparició de Disidencias, ja no considerava necessari continuar apareixent, doncs es suposava que hom havia clos un procés de renovació: "llegó la hora de plantearse cerrar bastantes revistillas de secta y apoyar una gran revista de alternativa al sistema. [...] Muchos piensan si va a durar o no: No podemos garantizar nada, pero si podemos garantizar que aunque sólo dure dos números valen la pena más que 100 números de idioteces o de vanalidades a golpe de casco alemán, niñas de trenzas, textos de estercolero, yugos y flechas o demás charanganas [sic]. DISIDENCIAS es la revista prototipo para una alternativa nacional en España", "Editorial", Mundo NS, 38 (abril 1988), p.2.
- 75 Tanmateix, la desaparició de Mundo NS no fou definitiva. El desembre de 1989 aparegué el número 40 de la publicació dedicat al "Judeocristianismo". A l'editorial, Ramon Bau assenyala que la revista tornaria a aparèixer al cap d'un temps, inaugurant una nova etapa. Per Bau ja s'havia assolit l'objectiu inicial de "convencer a los nacionalsocialistas y NR de la necesidad de un cambio radical, de una modernización absoluta. [...] Este objetivo se ha cumplido totalmente, y con la aparición de nuevos proyectos como Disidencias/Plataforma Nueva Europa, Tercera Via Solidarista, VNR o BBAA podemos considerar el nacionalismo revolucionario claramente orientado hacia la modernidad", alhora que assenyala els objectius a llarg termini que es fixà la revista en la segona etapa: "efectuar una crítica ideológica y establecer las bases de como presentar los temas y las ideas de cara al siglo próximo", (Mundo NS, 40, setembre 1989, p.2). El gener de 1991 reaparegué novament Mundo NS, amb el número 41 significativament titulat "Una nueva etapa". Tanmateix, l'anàlisi de la continuïtat de la publicació i els seus nous continguts defugeixen el marc temporal de la nostra recerca.

CAPÍTOL 10. BASES AUTÓNOMAS (1983-1990): UNA EXPERIÈNCIA ANARCOFEIXISTA?

Nosotros, revolucionarios del siglo XX, nos reclamamos herederos del espíritu que animó a las Revoluciones de nuestro siglo: el de los soldados rojos de la Revolución Soviética; el de los camisas negras del Fascismo; el que venía con las secciones de asalto hitlerianas; el que marchaba en los milicianos de Durruti; el de los hombres de la Larga Marcha de Mao...

[...]

Nosotros, basistas nacional-revolucionarios, buscamos un centro político también, un nuevo centro a caballo entre la extrema izquierda y el fascismo, pero no por el arco parlamentario, sino por detrás del hemiciclo, fuera del Parlamento.

[...]

Hay que romper los actuales moldes: ¡Afuera con las viejas formaciones que hacen del dogmatismo una bandera. ¡Afuera con las directrices señaladas por los pobres de ideas y los entrados en años! ¡Por una actitud hostil hacia todo lo que sea parálisis!

"Radicalismos", ¡A por ellos!, 2 (30/XI/1986), p.2.

Les Bases Autónomas [BB.AA.] foren una formació neofeixista d'àmbit madrileny, que cal considerar una de les manifestacions més notables de les temptatives de renovació de l'extrema dreta espanyola durant la segona meitat de la dècada dels anys vuitanta.¹ Ideològicament, BB.AA. palesà una clara ruptura respecte la ultradreta espanyola, però sense tenir una estratègia política definida, mentre la seva tàctica no anà més enllà de consignes d'actuació puntuals; a nivell organitzatiu, BB.AA. fou igualment una formació novedosa: sense disposar de d'una organització excessivament estructurada, ni locals, sota les seves sigles confluïren estudiants universitaris i diversos col·lectius marginals de Madrid (caps-rapats, "rockers", "punkis", un col·lectiu de motoristes i "hinchas"), conformant, més que un grup organitzat, un moviment polític singular que evolucionà vers un activisme espontani i de ressonàncies àcrates, constituint el grup més singular que generà l'anomenat "moviment alternatiu" de l'extrema dreta espanyola. Atesa la trajectòria experimentada per les BB.AA., així com l'existència d'un segment dels seus seguidors -prop d'un terç- que s'autodefiní com a nacionalsocialista, hem considerat adient dedicar un capítol de l'obra a reconstruir l'evolució d'aquest grup. La principal font utilitzada per realitzar aquesta aproximació a BB.AA. ha estat el testimoni d'un dels seus membres històrics, Juan Antonio Aguilar.² Hom ha emprat també premsa editada per les BB.AA. i algunes publicacions d'extrema dreta que es feren ressò de les seves activitats.

I. ELS INICIS DE BB.AA. (1983-1985)

Les BB.AA. foren creades a Madrid la tardor de 1983 per tres estudiants universitaris, dos dels quals procedien de les Juventudes Nacional Revolucionarias (JNR, un col·lectiu escindit de CEDADE a Madrid),³ mentre el tercer no havia tingut cap militància política anterior.⁴ Hom començà a fer pintades signades amb la creu cèltica a la Universidad Autónoma de Madrid [UAM] i a la zona de Moncloa. Fernando Perdices, antic militant de les JNR i estudiant de dret de la UAM, esdevingué

el líder carismàtic del nou grupuscle universitari. La revista Mundo NS reproduí un dels primers comunicats de BB.AA.:

BBAA surgen en Septiembre de 1983 como un intento de despertar las conciencias revolucionarias de la Universidad.

Las BBAA son un grupo de jóvenes hartos de palabras vacías y claudicaciones que creen que sólo a través de la acción se conoce y se transforma la realidad. Sabemos que la lucha es larga y los éxitos mínimos, pero preferimos ser luchadores desengañados que burgueses complacidos.

Las BBAA son poco numerosas aún pero están decididas; actúan en la Universidad donde la juventud se pudre sin ni siquiera protestar.

En unos meses de acción se nos empieza a conocer y a respetar. Nuestro boicot sistemático a las elecciones a Claustro Constituyente, Junta de Facultad y decanatos nos han granjeado la oposición de las fuerzas progresistas, es especial de la derecha y sus comparsas.

[...]

Para acabar con la socialdemocracia y la derecha, antes hay que transformar esa mansedumbre en rebelión, y esto, hoy por hoy, sólo puede hacerse en la Universidad con jóvenes activistas.⁵

BB.AA., durant aquests primers anys, agrupà una vintena de joves que es reunien en diversos bars de la zona d'Argüelles-Moncloa, essent La Trainera (a la zona anomenada Aurrerá) el seu centre de trobada inicial, per després situar-se al bar La bahía de Drake, al carrer Martín de los Heros (a la zona de Moncloa). L'any 1984 els integrants de BB.AA. crearen la Coordinadora de Estudiantes Nacional Revolucionaria [CENR], que fou el punt de partida de la futura expansió del grup. A través de la CENR, BB.AA. es popularitzà a la UAM, sobretot en protagonitzar enfrontaments amb grups d'extrema esquerra. En aquest sentit, el 4 de desembre d'aquest any marcà una fita en la història de BB.AA. Aquest dia tingué lloc una manifestació de protesta dels estudiants contra l'increment de les taxes universitàries i la CENR -que pretenia integrar-se en la manifestació juntament amb la resta d'organitzacions universitàries- en fou exclosa per la força. Aquesta experiència no fou endebades: d'ençà d'aleshores els seguidors de BB.AA. -anomenats "basistes", des d'ara-^{5bis} rebutjaren integrar-se en les manifestacions al costat de l'extrema esquerra, per enquadrar als seus seguidors i organitzar convocatòries pròpies.

La CENR oferí una imatge renovadora, poc habitual en les forces ultradretanes espanyoles.

Així, per exemple, a les vigílies dels exàmens finals del curs 1984-1985, hom feu una pintada de grans dimensions: "Suerte con los exámenes. CENR", signada amb la creu cèltica.⁶ En aquest sentit, Aguilar explicà una anècdota reveladora sobre el caràcter rupturista de BB.AA., que sorprenia, fins i tot, als mateixos basistes:

Fue después de la muerte de un abertzale atribuida a una actuación de la policía, un caso muy extraño [probablemente hom es referia a les fosques circumstàncies que envoltaren la mort de Mikel Zabala, membre d'ETA, el desembre de 1985]. Estábamos en la Facultad y cuando después de una discusión entre miembros de BB.AA. y simpatizantes de abertzales estaba a punto de armarse, salta [Fernando] Perdices y grita; "¡Gora ETA y Gora Mussolini!". Todo el mundo se quedó sorprendido, nadie -ni nosotros ni ellos- sabía que hacer ni decir. Y no pasaron de ahí los incidentes.⁷

També l'any 1985, la CENR edità la seva revista, La peste negra, utilitzant com a mascota la rata negra -mascota dels grups neofeixistes europees posteriors al maig de 1968-⁸ i s'adscrigué ideològicament a una via radical tercerista i allunyada de Blas Piñar. Durant 1985 afluiren al grup estudiants d'altres facultats de la UAM: Lletres, Periodisme, Econòmiques i Ciències. El març de 1985, les BB.AA. eren considerades un model a seguir per Bau:

La lucha de nuestros camaradas del CENR en Madrid es realmente un ejemplo a seguir y ampliar. En la reciente visita a la Universidad pudimos constatar su presencia en la política real universitaria. El CENR ha montado no sólo carteles y pancartas, sino diarios murales permanentes, tienen una sala de reuniones propia (compartida con Alternativa Universitaria), y participan en toda decisión y actividad que se realiza en su ambiente.⁹

II. EL BOOM DE BB.AA. (1986-1988)

A mitjans de 1986 les BB.AA. iniciaren un període de creixement. El seu col·lectiu de seguidors i simpatitzants va estendre la seva presència més enllà de la universitat, trobant una acollida favorable en diversos ambients juvenils que tenien la marginalitat social com a tret comú. Així, a partir d'aquest any, BB.AA. començà a reunir un conjunt heterogeni d'elements: el nucli inicial d'estudiants de la CENR convergí amb "rockers", un grup de motoristes anomenat "ángeles del infierno", caps-rapats, "punkis", i, fins i tot, "squatters" (ocupants il·legals de vivendes deshabitades).

Paral·lelament, a través d'aquests mateixos ambients, els basistes confluïren amb "hinchas" del Club de Fútbol Real Madrid (els anomenats Ultras Sur [US]) i del Club de Fútbol Atlético de Madrid (l'anomenat Frente Atlético [FA]).

A finals de 1986, BB.AA. era la formació neofeixista amb més capacitat de convocatòria de Madrid. Editava sis revistes (¡A por ellos!, ¡Acción directa!, ¡Agitación!, Y ahora..., ¿qué pasa? ¿eh?, La Peste Negra -òrgan de la CENR- i, l'estiu, Los veranos de la baska), amb una tirada de tres-cents exemplars cadascuna (mil, però, La Peste Negra); comptava amb dues associacions d'estudiants (Disenso a la Universidad Complutense de Madrid [UCM] i Toylo [acrònim de Tontos y Locos] a la UAM), alhora que havia aconseguit autofinançar-se mitjançant la creació de distribuïdors (Disenso, Doble Hacha, Hachazo) de material molt divers: des d'insígnies neofeixistes fins bufandes i samarretes de consignes futbolístiques.¹⁰ ¡A por ellos! feu el següent balanç de la situació del grup:

Tras dos años de lucha real (y uno, por así decirlo, de precampaña) el movimiento basista madrileño ha avanzado posiciones.

[...]

Fruto de esto, son las cinco agrupaciones de distrito capaces de actuar con total autonomía: Zeppo (carretera de La Coruña), Latina, Vallecas-Entrevías y Chamberí; una zona de trabajo común: Centro-Moncloa; y una organización universitaria: la CENR.

El movimiento basista aspira a convertirse en una fuerza rígida y disciplinada, capaz de construir la insurrección. Sus núcleos surgen hoy de un modo espontáneo, autónomamente; serán mañana el movimiento político, la formación de ataque: la AUTONOMIA ORGANIZADA.¹¹

Tanmateix, aquest èxit relatiu de BB.AA. cal situar-lo en un context caracteritzat per l'absència de formacions polítiques que omplissin el buit organitzatiu generat per la dissolució de FN l'any 1982. BB.AA. actuà com un revulsiu i gaudí d'un notable poder de convocatòria. A Madrid no existia cap altra formació concurrent, ja que el nou partit de Piñar (el Frente Nacional [FN], creat el 1987) despertà poques adhesions i alguns intents renovadors molt limitats (com la formació VNR) tingueren un ressò escàs.¹²

La renovació basista

Amb BB.AA. cristal·litzà un neofeixisme caracteritzat per la ruptura ideològica amb l'extrema dreta tradicional i, alhora, per la seva imaginació i espontaneïtat. La ruptura amb l'extrema dreta nostàlgica del franquisme fou una preocupació permanent del col·lectiu basista. En aquest aspecte, la campanya endegada per BB.AA. contra la celebració del 20 de novembre l'any 1986 fou emblemàtica. Hom feu una campanya significativament anomenada "20-N Vergüenza Nacional":

¿20-N? Pensábamos haber dedicado algún espacio a analizar lo que es la extrema derecha en la actualidad, sus gentes, su celebración tradicional... pero la estupidez crónica, periódica, que puntualmente llena un domingo de noviembre el Madrid 'bien' sólo se merece dos palabras

vergüenza nacional

20-N
VERGÜENZA NACIONAL
BASES AUTONOMAS.¹³

Aquesta diada, la revista ¡A por ellos! dedicà la seva portada a la commemoració de la mort del cap anarquista Buenaventura Durruti (amb el lema "Durruti presente").¹⁴ Aquesta posició gairebé iconoclasta de BB.AA. envers a la simbologia i els postulats tradicionals de l'extrema dreta espanyola fou constant, mentre la identificació de Piñar i els seus seguidors amb la burgesia reaccionària fou habitual.¹⁵

Tanmateix, el més innovador de BB.AA. fou la imaginació exhibida pel col·lectiu basista, poc habitual en les formacions de l'extrema dreta espanyola. D'aquesta manera, per exemple, quan el desembre de 1986 -després d'una campanya contra la celebració del 20-N- els membres de BB.AA. reberen peticions d'informació per crear "grups de base" (nous col·lectius de militants adherits a BB.AA.), hom assenyalà l'auto-organització com a camí a seguir:

MONTA TU PROPIA BASE

Tras la campaña de la Vergüenza [20-N Vergüenza Nacional] nos hemos vistos sorprendidos por las numerosas cartas en las que se nos pedía orientación para organizar grupos. Como tras la manifestación del día 4, esperamos una avalancha general de peticiones, recomendamos:

- a) no esperes a que nadie te de soluciones
- b) no dejes que otros lo hagan por ti

c) forma tus propias iniciativas

d) empieza a moverte

La coordinación de actividades generales y el control de la línea política son las dos únicas barreras a la libre imaginación creadora y destructora [sic] de nuestra gente.¹⁶

BB.AA., doncs, es configurà, més que com un partit, com un moviment espontani i vinculat a les fluctuacions de seguidors i simpatitzants que experimentà. Únicament existí una anomenada Junta de Unificación Basista, constituïda el maig de 1988 i formada per deu membres, representants dels diversos grups de la formació.¹⁷ BB.AA. també repregué un discurs irònic, poc habitual en el si de la ultradreta espanyola, excepte en alguns casos aïllats de publicacions neofeixistes de tipus *underground*.¹⁸ Així, una editorial de la *La Peste Negra*, definí la CENR en un llenguatge poètic:

La Cenr son los pasillos de la Universidad pidiendo algo de color. La Cenr son catedráticos y decanos pasados por el trasero. La Cenr son el *EGIN* y *El Alcázar* desayunando juntos en la mesa de la cocina tras una noche de amor. La Cenr es un relato de [Edgar Allan] Poe. La Cenr es la infancia de un patito feo que no sabe si llegará a mayor. La Cenr son ésas parejas que nunca son. La Cenr es el resultado de los tiros de Cocaína que siempre quedaban cortos. la Cenr NO ES una canción de amor.

[...]

La Cenr ve el Parlamento como cine mudo. La Cenr plantará amapolas blancas en los escombros de tres palacios: La Zarzuela, El Pardo y La Moncloa. La Cenr no se pierde en mirar: tira adelante.

La Cenr tiene un programa: voluntad, sensualidad e instinto: HACER.¹⁹

Una altra mostra del particular sentit de l'humor que manifestà BB.AA. el trobem en l'exhortació a la venda de la revista *¡A por ellos!*: hom anuncià que "Al que más venda le sacamos una foto y la colocamos aquí con su nombre (para que le vayan conociendo en la [Comisaría de la] Puerta del Sol".²⁰ Tanmateix, al marge d'aquesta imatge renovadora i "épatant", BB.AA. restà en una notable confusió ideològica, assumida com un tret diferencial envers la resta de grups d'extrema dreta.

Nacional-Revolucionaris? Neonazis? "Basistes"?

El gener de 1987, *¡A por ellos!*²¹ publicà els resultats d'una enquesta feta entre dos-cents quaranta-set seguidors de BB.AA. (dos-cents trenta-quatre eren de la ciutat de Madrid). Els resultats mostraren que BB.AA. era una organització juvenil i, sobretot, d'estudiants (un 66,6% dels

enquestats). En el camp ideològic, però, es palesà un neofeixisme radical: un 30.98% dels enquestats es definí nacionalsocialista, un 31.48% "nacional-revolucionari" i un 11.11% simplement "basista". Tanmateix, hom escollí definicions ideològiques molt diverses: "nacionalsindicalista, autónomo [?], nacionalista europeo, marxista, fascista, alternativo...".²² Els personatges històrics més admirats pels seguidors de BB.AA. també reflectiren el garbuix ideològic i el pòsit de radicalisme revolucionari de BB.AA.: Hitler encapçalà la llista, tot i que "se cita entre los 'grandes' extranjeros a Mussolini, César, el Ché Guevara, Wagner, Cristo, Alejandro Magno, Bakunin, Mao, Sorel, Lenin y, para rematar, Atila".²³ Entre els personatges històrics espanyols més admirats també es reflectí una estranya mixtura: a Ramiro Ledesma i Carlos V hom hi sumà José Antonio Primo de Rivera, el cabdill íber Viriato, Hernán Cortés, Buenaventura Durruti, Don Pelayo, Salvador Dalí, Santiago Ramon i Cajal i els Reis Catòlics. Aquest particular eclecticisme ideològic -que no sincretisme-, juntament a l'activisme que manifestaren les BB.AA. expliquen el seu creixement i, alhora, la seva fragilitat: la manca d'un ideari definit permeté reclutar nombrosos seguidors i simpatitzants en ambients diversos, però, en contrapartida, esdevingué una tasca gairebé impossible organitzar la militància per dur a terme activitats polítiques que transcendissin l'activisme al carrer.

La "moguda" neofeixista madrilenya

BB.AA. s'erigí portaveu dels joves marginals, considerant-los la base d'un moviment polític de subversió contra el règim: "Creemos en la lucha de clases. [Georges] Sorel decía que la clase obrera era una clase heroica, militante, aristocrática. Ahora es la hora de la clase de los marginales, de los jóvenes" afirmà el seu dirigent Fernando Perdices en una entrevista.²⁴ BB.AA. exhortà diversos col·lectius juvenils a manifestar la seva protesta al carrer, recurrent a la violència:

Esperamos a los jóvenes para que tomen parte en la devastación, para que se integren en la rebelión, en la provocación directa, para que en la calle se alineen frente al poder, frente a la policía, frente a los partidos y sindicatos, frente a esta democracia y sus símbolos: jesticas, piedras y protesta para que las calles vivan!

DALES ACCION: ¡Búscales!
 ¡Armate!
 ¡A por ellos!.²⁵

BB.AA., doncs, es feu present en ambients juvenils marginals, alhora que -mitjantçant la CENR- no deixà de participar en els actes de mobilització dels estudiants que es varen produir entre novembre i desembre de 1986 a Madrid. Tanmateix, la situació fou aleshores molt diferent a l'existent dos anys abans, quan els membres de BB.AA. foren aïllats i expulsats de la manifestació. El col·lectiu basista assistí organitzat a les manifestacions, exhibint creus cèltiques clavades en pals de fusta (de manera similar a les formacions neofeixistes italianes i franceses d'inicis dels anys setanta). La formació volgué erigir-se en una plataforma radical:

Llamámos a todos los antidogmáticos de la subversión a crear un frente amplio estudiantil de carácter alternativo, opuesto a estos 'demócratas' y 'progresistas' que jamás llevarán a nada fresco y limpio hacia adelante: sindicalistas, anarquistas, nacionalistas, autónomos, tribus... ¡Unidad de acción frente al 'oficialismo'! ¡contactar con nosotros!.²⁶

El juny de 1988, BB.AA. valorà així el potencial subversiu de la seva militància:

Los jóvenes nacionalistas imprimen a su lucha un sentido claramente antiburgués, las Bases son su vanguardia y en ellas se encuadran mecánicos, albañiles, conserjes, parados, estudiantes de instituto público..., 'esbirros del capital', como dicen los demócratas gordos y trajeados del Partido Socialista.

El peligro de un movimiento popular fuera de los esquemas del Régimen, hace a algunos tratar de frenar su avance con ataques y críticas tendentes a evitar que todos esos jóvenes que hace diez años hubieran engrosado las filas de la extrema izquierda vengan hoy a nosotros. Es curioso ver a los marxistas-leninistas aplicando 'métodos de análisis sociológico' y advirtiéndolo del peligro representado por las grandes bolsas de 'lumpenproletariado'. Ya lo sabemos: somos 'callejeros' para los fachas y 'lumpones' para las izquierdas ¿qué diferencia hay entre unos y otros?.²⁷

BB.AA. rebutjà la identificació entre neofeixisme i sectors socials burgesos i benestants²⁸ i es pronuncià en favor de les accions dutes a terme per grups d'"squatters", recolzà el rebuig del servei militar i de la prestació social substitutòria.²⁹ Alhora, canalitzà sovint la protesta juvenil dels seus membres cap a la violència gratuïta. Aquesta violència s'afirmà de manera notable per la presència d'integrants de grups d'"hinchas" en les manifestacions de BB.AA. La formació manifestà una actitud que oscil·là entre l'intent d'instrumentalitzar políticament els "hinchas" i la simple

apologia de l'acció violenta que duien a terme: així, per exemple, el desembre de 1986 la revista de BB.AA. ¡A por ellos! manifestà que "El estadio debe servir a la política, no la política al estadio; debe ser un frente de lucha más, en el que se pueda captar gente para el movimiento político, aprovechar la ocasión de hacer propaganda gratuita (cuando se retransmitan los partidos sobre todo) y arremeter contra las peñas ideológicamente [sic] hostiles".³⁰ Tanmateix, en una altra publicació basista, ¡Acción directa!, hom afirmà haver-se desplaçat a Madrid "en más de una ocasión [...] para celebrar algún triunfo del Real Madrid, con el único motivo de montar bulla, ya os podeis imaginar, juntarte una peñita, tirar piedras a los maderos, cortar alguna calle que otra y, si se terciara, repartir algunas hostias".³¹ Com veiem, malgrat les pretensions de BB.AA. de dur a terme un "treball polític" als estadis mitjantçant els grups d'"hinchas", la realitat fou diferent i, probablement, es limità a participar o a fer-se ressó en els aldarulls protagonitzats pels US o el FA.

En general, la incorporació de sectors juvenils marginals a BB.AA. primà encara més l'activisme del grup i afeblí la ja precària línia política basista i la formació derivà vers els incidents i la gresca al carrer. Conseqüentment, l'exhortació a l'acció directa de les BB.AA. es traduí en una violència gairebé gratuïta, malgrat que hom assajà de presentar-la com una expressió de protesta subversiva d'una juventud frustrada. En aquest aspecte és il·lustratiu un text publicat el juny de 1988 titulat "destroyed":

Viendo que al ayuntamiento le gusta un montón nuestras hazañas nocturnas, a partir de ahora saldré armado de pico, pala y, como no, spray, para destruir lo que tanto dinero le cuesta al ayuntamiento.

Aconsejo pintar toda la calle mayor, que tantos kilos [milions de pessetes], al monigote cervantino, para visión de paseantes del domingo, romper farolas de la Plaza del palacio, tumbar o pintar señales de tráfico (da igual), destruir dentro de las posibilidades de cada uno nuevas obras emprendidas por el ayuntamiento [...] Carteles de la Comunidad de Madrid o Ayuntamiento son ideales para una nueva decoración, patadas a cubos de basura y barricadas con contenedores metálicos. En fin, destruir. Políticamente es nulo, pero es seguro que os lo pasareis de puta madre.

Salud, victoria y buenos destrozos

Terrorista negro.³²

Aquesta exègesi del vandalisme era simptomàtica de l'evolució que experimentà BB.AA.: la

tàctica primà l'activisme i la violència gratuïta, alhora que ajornà la reflexió teòrica permanentment. El resultat fou que BB.AA. evolucionà vers l'activisme violent, amb un cost cada vegada més evident, de manera que si bé era possible reclutar algunes dotzenes de joves per realitzar pintades o fer barrila a la sortida dels partits de fútbol, era gairebé impossible realitzar activitats polítiques que transcendissin aquest nivell. El balanç d'aquest període és contradictori. Així, entre 1987 i 1988 es produí un "boom" de creixement de les BB.AA. i les sigles "basistes" esdevingueren força conegudes en l'àmbit metropolità -Alcalá de Henares, Majadahonda, Móstoles, Torrejón, Alarcón- i hom reeixí en la creació de canals d'autofinançament.³³ En contrapartida les possibilitats de dur a terme una acció política que transcendís el simple activisme foren cada vegada més limitades, ja que es generà un cercle viciós: les consignes i la propaganda de BB.AA. atreïen sectors marginals, disposats a secundar les manifestacions i campanyes de BB.AA. però sense cap mena d'interès per activitats estrictament polítiques. El juny de 1988 es dissolgué la CENR, exahurides les possibilitats d'acció a la universitat i deixà de publicar-se el seu portaveu, La peste negra. Hom pretengué canviar l'orientació de BB.AA. i conferir-li un caràcter més "polític" (primant una certa reflexió ideològica) editant Tribuna disidente.³⁴ Tanmateix, el gir tàctic fou impossible.

III. LA CRISI (1989-1990)

Les contradiccions de BB.AA. es feren evidents la tardor de l'any 1989, especialment a partir de la campanya electoral de les eleccions generals d'octubre d'aquest any. Els "basistes" executaren una estudiada campanya d'opinió: vint dies abans de l'inici de la campanya electoral dividiren la ciutat en zones d'actuació i assajaren de saturar-la amb pintades de BB.AA., cercant el ressò a la premsa. Paral·lelament, hom es plantejà dur a terme accions de gran espectacularitat i es decidí boicotejar l'acte inaugural de la campanya del Centro Democrático y Social ([CDS] aleshores liderat per Adolfo Suárez). El pla inicial traçat pels "basistes" pretenia reventar l'acte del CDS amb una sobtada irrupció

de "basistes" que increparien als militants de Suárez i els hi llançarien ous; la finalitat no era altra que aconseguir sortir en directe a la televisió. Tanmateix, l'execució material del pla esdevingué un violent aldarull. El grup "basista" s'apropà a la comitiva del CDS, que encolava cartells electorals damunt d'un plafó. Sorpresos per la facilitat amb la que havien pogut endinsar-se en la comitiva del CDS, els seguidors de BB.AA., s'aproparen vers al dirigent del CDS que enganxava el cartell i aleshores un d'ells donà un cop de peu al plafó, que s'estavellà damunt d'un grup de militants del CDS, els quals resultaren amb ferides de diversa consideració. Acte seguit es generà un enfrontament entre "basistes", policies i membres del servei de seguretat del CDS que culminà amb set detencions de membres de les BB.AA. (vint-i-un dies després foren absolts per manca de proves) i suposà el principi del final de la formació ultradretana per dues causes diferents. D'una banda perquè el grup neofeixista es perfilà com un problema real d'ordre públic; d'altra banda, perquè cada vegada fou més difícil dur a terme una activitat política que no transcendís el simple activisme o derivés vers la violència de carrer. L'activisme havia tocat el seu sostre i era difícil continuar per aquesta via:

Ya no quedaba ninguna pared por pintar. Habíamos llenado de pintadas todo Madrid. No recuerdo dónde lo leí, pero en un periódico o una revista salió que después de aquello [l'agressió als militants del CDS] venía el explosivo de Goma-2. Claro, no es que esto fuese cierto, pero sí era cierto que podía ser el inicio de una escalada de violencia.³⁵

A finals de 1989, es feren cada vegada més notables les contradiccions ja esmentades de les BB.AA.. El novembre d'aquest any, els "basistes" acudiren a un acte commemoratiu del 20-N organitzat per la formació neofeixista VNR a la plaça Chamberí de Madrid. Els "basistes" assistiren al lloc de la concentració per tal de manifestar el seu desacord amb la convocatòria i hom va estar a punt d'enfrontar-se amb els seguidors de VNR. Finalment, però, no es produí cap xoc entre ambdós grups. Tot i així, la tensió generada en els "basistes" cristal·litzà amb l'assalt a diverses parades d'organitzacions d'extrema esquerra al popular mercat del Rastro. En una crònica dels esdeveniments publicada per ¡Acción directa!, quedà prou evident l'heterogènia composició dels seguidors "basistes" i, especialment, la violència que eren capaços de desplegar:

El domingo por la mañana en la plaza de Chamberí todo hacia pensar que algo iba a ocurrir. Las Bases Autónomas hacían gala de cascos en espera de un choque violento, con la consiguiente subida de adrenalina. Los Skin-heads reunidos en su II Concentración Nacional estaban, como siempre, dispuestos para la acción. La peña Ultrassur muy mosqueada por la movida de Oviedo [referència a incidents violents protagonitzats pels US que havien acabat amb detencions dels seus membres] y, por si fuera poco, la madera [policia] incordiando a este variopinto y explosivo coctel.

Al finalizar el acto [de VNR], se escuchaban comentarios y conversaciones de todo tipo, unos hablaban de currar a los fachas de la concentración de San Juan de la Cruz [concentració commemorativa del 20-N], otros proponían cruzar coches, montar barricadas y meter caña a la madera cuando, de repente, saltó la chispa que encendió el coctel, en las cercanías del rastro, los rojos habían perseguido y puesto en fuga a un reducido grupo de calvos [caps-rapats], esto rebotó de tal manera a la peña que, espontáneamente empezó a caminar hacia el metro, que fue tomado a saco por los skins, ultrassur, Lobos Negros [grup de membres de BB.AA. d'Alcalá d'Henares] y alguna gente de Bases de Madrid.

Una vez en Tirso de Molina, la peña empezó a desparramar a diestro y siniestro. 'El personal pillado por sorpresa salió por patas', como comentan los propios rojos en sus publicaciones. De todas formas, alguno que otro dió la cara, sobre todo los viejos. Según estas publicaciones, los puestos destrozados fueron tres (AFAPP [?], PCPE [Partido Comunista de los Pueblos de España], CNT-AIT [Confederació Nacional del Treball-Associació Internacional de Treballadors]), tres defensores heridos con la cabeza abierta y, siempre según su versión, ocho fascistas apaleados.³⁶

Però el dia 20 de novembre d'aquest any va tenir lloc un fet que seria decisiu en la desaparició de les BB.AA: l'atemptat contra un grup de diputats de la formació abertzale Herri Batasuna [Poble Unit, HB], en el que resultà ferit Iñaki Esnaola i fou assassinat el diputat d'HB Josu Muguruza. Davant la manca d'una autoria clara de l'atemptat, hom exercí una forta pressió policial sobre les formacions ultradretanes madrilenyes, sovintejaren els registres, les detencions i el seguiment dels militants neofeixistes per part de la policia. Conseqüentment, l'activitat pública de les BB.AA. es reduí de manera ostensible. El desembre d'aquest mateix any, i com a epíleg il·lustratiu de les limitacions polítiques de BB.AA., la formació neofeixista secundà la convocatòria de vaga general del 14 de desembre amb un lema significatiu, "Caos". Hom no reclamà cap sistema polític o social alternatiu, sinó que apel·là, senzillament, a una mena de "nihilisme redemptor".³⁷

A inicis de 1990, les BB.AA. es dissolgueren. La pressió policial en fou una causa determinant: el mes de febrer d'aquest any, la Junta de Unificación Basista difongué un comunicat a la premsa on anuncià l'autodissolució de la formació, alhora que protestà pel procés de

"criminalització" al que es veia sotmesa l'organització per part de la policia.³⁸ Tanmateix, cal assenyalar que malgrat que la causa de la desaparició de BB.AA. es reduí aparentment a la pressió policial, la dissolució de les BB.AA. coincidí -i no per atzar- amb l'eclosió de les contradiccions internes del grup: el radicalisme revolucionari havia donat pas a la violència gratuïta i a un activisme que havia desbordat bastament qualsevol tipus de reflexió política. Tot i així, la història de les BB.AA. no finalitzà aquí, ja que tingué continuïtat fins l'any 1992, a través de l'anomenat Frente Revolucionario Autónomo [FRAT], però l'evolució del FRAT supera el marc cronològic i temàtic del nostre estudi.

IV. CONCLUSIÓ: UNA EXPERIÈNCIA ANARCOFEIXISTA?

Segons l'anàlisi de Juan Antonio Aguilar, BB.AA. hauria suposat una modernització de l'extrema dreta espanyola en aspectes molt concrets: la ruptura de barris i ambients tradicionals del món ultradretà, en l'àmbit de l'estètica, en les consignes polítiques referents a l'anticlericalisme, l'antiautoritarisme i el menyspreu pels militars. És difícil i prematur, però, assajar una valoració global de l'experiència de BB.AA. que trascendeixi qüestions puntuals. El grup madrileny -que gairebé el podríem designar com un "epifenomen polític madrileny"- conformà una estranya mixtura de radicalisme polític, violència juvenil i marginalitat social. Fent una valoració agosarada, considerem que el terme "anarcofeixista" podria ser el més adient per definir l'experiència política de BB.AA., tot i que cal emprar-lo amb molta reserva: BB.AA. no elaborà cap síntesi ideològica ni mostrà cap mena de coneixement del pensament llibertari. D'altra banda, ni tan sols els mateixos membres de BB.AA. es definiren com a àcrates o llibertaris. Tanmateix, BB.AA. exaltà l'activisme espontani, l'auto-organització, la "imaginació destructiva" i assajà canalitzar la violència gratuïta de sectors juvenils marginals assimilant-la a una mena de nihilisme destructor del sistema polític, arribant, fins i tot, a reivindicar ocasionalment la figura de Durruti. Així, el qualificatiu

d'anarcofeixista, malgrat totes les reticències, creiem que és el terme que pot ser més escaient per designar aquesta formació.³⁹

En síntesi, BB.AA. es configura com una fita en l'evolució experimentada per la ultradreta espanyola a partir de la segona meitat dels anys vuitanta per tres motius diferents: en primer lloc, representà la mostra més evident de ruptura amb el discurs arquetípic de l'extrema dreta espanyola postfranquista; en segon lloc, s'adscrigué al neofeixisme europeu avanguardista posterior a les jornades del maig de 1968 (especialment a través de la recuperació de la rata negra com a mascota); finalment, representa una potencial evolució de la ultradreta espanyola en la dècada dels anys noranta: la possibilitat d'una adhesió al neofeixisme per part de col·lectius juvenils o bé marginals (tribus urbanes, grups d'"hinchas") o bé tradicionalment adscrits a un univers ideològicament considerat "d'esquerreres" ("squatters", insubmissos). En tot cas, la dissolució de les BB.AA. cremà una nova etapa en el neofeixisme espanyol, mostrant les possibilitats d'una experiència activista, innovadora i rupturista, però també els seus costos i les seves contradiccions.

V. NOTES

- 1 Vegeu una aproximació molt limitada de l'evolució de l'extrema dreta espanyola a Xavier Casals, "La fragmentación de la extrema derecha / Un calidoscopio de un solo color", El Observador, 9/XII/1991.
- 2 Entrevista a Juan Antonio Aguilar (26/VI/1991).
- 3 Sobre les JNR de CEDADE, vegeu el capítol 5 d'aquesta obra.
- 4 Tota la informació que apareix sobre BB.AA. ha estat facilitada per Juan Antonio Aguilar, a menys que no s'esmenti explícitament una altra font.
- 5 "Bases Autónomas", Mundo NS, 4 (octubre 1984), pp.45-46.
- 5 bis Tot i que el terme "basista" designava als membres dels anomenats Grupos de Acción de Base, es presta a un cert equívoc, en referir-se implícitament als membres del partit àrab Baas o Ba't.
- 6 Vegeu una fotografia de la pintada a Mundo NS, 17 (15/VII/1985), p.8. Com a mostres de la propaganda de BB.AA. a la universitat vegeu Mundo NS, 10 (15/III/1985), pp.16-17 (amb un mural anomenat "da-shi-bao", representant el nom dels murals de la Xina maoista).
- 7 Entrevista a Juan Antonio Aguilar (26/VI/1991).
- 8 Sobre la rata negra vegeu la nota final nota 65 de l'apartat titulat "Nuevo Socialismo: el neonazisme a la recerca de la renovació". BB.AA. edità un còmic protagonitzat per les "ratas autónomas" titulat Ratas autónomas, editat per Grupo de Base Lobos Negros, Alcalá de Henares (Madrid), s.a.[febrer 1989?], 10 pp.
- 9 "Nuestra lucha: actividades", Mundo NS, 10 (15/III/1985), p.9.
- 10 El material distribuït per les BB.AA. oferia productes inèdits o poc coneguts en l'àmbit neofeixista, com calçotets amb la creu cèltica i, sobretot, força material adreçat als "hinchas" i caps-rapats: adhesius del moviment skinhead internacional, d'Ultras Sur (incloent-hi el fanzine editat per aquests, Al fondo hay sitio) i d'altres col·lectius "hinchas". Vegeu Catalogo 88-89, Doble Hacha, Madrid, s.d., 6 pp.; El "Tridente" informa..., Hojas Informativas de "El Tridente", Madrid, març 1989, 4 pp.
- 11 "El movimiento hoy", ¡A por ellos!, 1 (1-15/XI/1986), p.2.
- 12 Sobre VNR, vegeu la nota 59 del capítol 9.
- 13 ¡A por ellos!, 2 (15-30/XI/1986), p.3.
- 14 "20 N Durruti presente!; / ¿Anarco-Nacionalismo?", La peste negra, 10 (15/XI-15/XII/1986), portada i pp.4-5.
- 15 Per exemple, Fernando Perdices, cap visible de BB.AA. afirmà en una entrevista que "nuestro enemigo número uno es la llamada derecha nacional que se va infiltrando poco a poco en Europa. No es la izquierda, sino la burguesía, la derecha, el primer enemigo del auténtico nacionalismo, el nacionalismo de los nuevos tiempos" (Entrevista de Juan Maldonado, "Bases autónomas", Mundo Informativo, 2, 30/XI/1986, pp.26-27).
- 16 ¡A por ellos!, 4 (15-31/XII/1986), p.5.
- 17 L'anunci de la constitució de la Junta es troba a ¡A por ellos!, 10 (s.d. [juny 1988?]), p.2.
- 18 Ens referim, sobretot, a la revista El Cadenazo així com La voz de la rata negra. dice lo que otros se callan... y se calla lo que los demás dicen para qué lo vamos a repetir (sobre aquestes publicacions vegeu la nota 65 del capítol 9. En unes coordenades diferents però també en una línia "undreground" i rupturista se situà la

revista/fanzine Zyklon B, editat per Antonio Gil a Saragossa (vegeu la nota 1 del capítol 8).

- 19 "La CENR". La Peste Negra, 5 (febrer 1986), p.2.
- 20 "Consignas". ¡A por ellos!, 2 (15-30/XI/1986), p.2.
- 21 "Encuesta". ¡A por ellos!, 5 (1-15/II/1987), pp.1-4. Pel que fa a les edats i ocupacions dels basistes, l'enquesta oferí les dades següents:

<i>Grups d'edat</i>	<i>Ocupacions</i>
14% menors de 18 anys	66.6 % estudiants
38% de 18 a 21 anys	12.5 % oficinistes
36% de 22 a 30 anys	8.32 % aturats
12% majors de 30 anys	8.32 % treballadors a compte d'altri
	4.16 % treballadors manuals
	4.16 % titulats superiors
	2.08 % comerciants
- 22 Id., p.1.
- 23 Id., p.2.
- 24 Entrevista de Juan Maldonado, "Bases autónomas", Mundo Informativo, 2 (30/XI/1986), pp.26-27.
- 25 ¡A por ellos!, 1 (1-15/XI/1986), p.6.
- 26 "4 de Diciembre de 1986", ¡A por ellos!, 4 (15-31/XII/1986), p.3.
- 27 "El movimiento autónomo hoy", Y ahora, ¿qué pasa? ¿eh?, 4 (15/VI/1988), pp.2-3.
- 28 Una de les consignes de BB.AA. era "Odiarnos Salamanca", fent referència al conegut barri acomodat de Madrid.
- 29 Pel que fa a l'actitud de BB.AA. envers els "squatters", vegeu "okupación ¡ya!", ¡Acción directa!!!, 5-6, s.d., p.12. i ¡Acción directa!!!, 8 (20-XI-1989), p.6. Respecte al servei militar, vegeu, la contraportada de Último reducto. Fanzine de la juventud rebelde de Sagonia: "El estado le busca a Ud. para darle un regalo. Viaje con estancia pagada. 12 meses en la mili o 18 meses en el servicio incoivil ¿O no piensas ir?". Sobre aquest tema, vegeu Asociación cultural Visión Total de Las Palmas de Gran Canaria, "Hacia una objeción de conciencia alternativa", disenso (portaveu de l'associació d'estudiants basista que succeí la CENR), 1, s.d., pp.1-2.
- 30 "23-N Valladolid", ¡A por ellos!, 3 (1-15/XII/1986), p.5.
- 31 "Contrainformación", ¡Acción directa!!!, 4 (s.d.), p.3.
- 32 ¡Acción directa!!!, 5-6 (s.d.), p.9.
- 33 Segons ¡A por ellos!, 10 (s.d. [juny 1988?]), les distribuïdores Doble Hacha i El Tridente foren el canal de finançament principal, ja que el Martillo fracassà. Cal assenyalar que les associacions d'estudiants universitaris legalitzades comptaven amb subvencions. Les publicacions "basistes" tenien una tirada de tres-cents exemplars de mitja, sense que reflectissin problemes econòmics. En general, BB.AA. sempre gaudí d'una bona situació financera. Segons Aguilar, en un moment donat, BB.AA. disposà de prop de mig milió de pessetes per adquirir esprais de pintura [entrevista a Juan Antonio Aguilar, 26/VI/1991].
- 34 El primer número de Tribuna Disidente aparegué el 15/II/1989 i es definí com una publicació quinzenal.
- 35 Entrevista a Juan Antonio Aguilar (26/VI/1991).
- 36 "Tirso de Molina, acción y reacción", ¡Acción directa!!!, 8 (20/XI/1989), p.3.

-
- 37 Alguns integrants de BB.AA. haurien destrossat en cabines telefòniques a Alcalá d'Henares durant la jornada del 14 de desembre (¡Acción directa!!!, 8, 20/XI/1989, contraportada).
- 38 Vegeu "la plataforma 'ultra' Bases Autónomas acuerda disolverse", El País (11/II/1990).
- 39 Juan Antonio Aguilar també considerarà vàlid aquest terme per referir-se a BB.AA.

CAPÍTOL 11. ELS INTENTS DE DIFONDRE LA NOVA DRETA [ND] A ESPANYA (1985-1990)

Las Razas amarilla y negra tienen, cada cual, su lugar en la humanidad, pero nuestras relaciones con ellas deben basarse en la diferencia natural existente entre las razas. Esta idea de diferencia es suficiente, y, de hecho, preferible a cualquier afirmación sobre su superioridad potencial engendradora de interpretaciones abusivas.

George Verstrynge, "Roberto Ketels y el 'racismo paneuropeo'", CEDADE, 37 (juny 1972), p.12

1. The first part of the document is a list of the names of the members of the committee who have been appointed to the various sub-committees. The names are listed in alphabetical order of the last name.

2. The second part of the document is a list of the names of the members of the committee who have been appointed to the various sub-committees. The names are listed in alphabetical order of the last name.

En el context ja descrit de fragmentació de CEDADE, alguns dels seus antics militants optaren per difondre els postulats de la ND a Espanya. Cal tenir present que aquestes iniciatives es dugueren a terme en una situació de crisi no sols de CEDADE, sinó també del conjunt de l'extrema dreta espanyola, de manera que alguns sectors neofeixistes cercaren articular un nou discurs integrant parcialment les tesis de la ND (com, per exemple, Nuevo Socialismo). Tanmateix, tot i que els antics militants de CEDADE tingueren un paper important en aquests intents de difondre la ND, no s'ha d'identificar mecànicament ND i neonazisme a Espanya. D'una banda, perquè els principals promotors de la ND, malgrat que havien militat a CEDADE en la seva major part, políticament es trobaven ja molt distants d'aquesta organització; d'altra banda, perquè en aquestes iniciatives divulgatives també hi van concórrer d'altres personatges sense militància política coneguda o definida. Així, tot i l'estreta relació que podem establir entre militància a CEDADE i difusió de la ND a Espanya, fer una equació que identifiqui ambdós aspectes seria erroni i poc clarificador.

El punt de partida més recent d'aquests intents de divulgació de la ND a Espanya l'hem situat entorn el 1984. Aquest any un col·lectiu d'antics membres de la delegació de CEDADE a Madrid donà una orientació adscrita a la ND a la seva publicació Fundamentos, alhora que d'altres antics membres de CEDADE participaren també en una revista de caràcter diferent (però també pròxima a les coordenades ideològiques de la ND) anomenada Punto y Coma, editada igualment a Madrid. A aquestes dues iniciatives s'hi sumà l'esforç editorial de José Manuel Infiesta, que (a través de la seva editorial Ediciones de Nuevo Arte Thor) edità la col·lecció titulada El laberinto, amb la voluntat de difondre textos d'autors que la ND havia popularitzat a França. Tant Fundamentos com Punto y Coma tingueren una durada breu i, si bé aparentment no reeixiren en crear un ambient cultural favorable a les tesis de la ND a Espanya, suposaren una relativa renovació ideològica de determinats sectors del neofeixisme i neonazisme autòcton, l'abast de la qual, per ara, és difícil de determinar. Abans, però, d'analitzar els intents de difusió de la ND a Espanya per antics militants de CEDADE, hem

cregut convenient oferir una breu introducció sobre la ND, amb una especial atenció a França, país d'on és originària.

I. LA ND

Al costat dels grups de dreta radical o neofeixistes, d'ençà els anys setanta s'ha consolidat un pensament de dreta situat en una frontera difosa entre la dreta neoconservadora, la dreta radical i determinats sectors del neofeixisme. Ens referim a la ND, creada amb l'objectiu declarat de bastir un "contrapoder" cultural a l'esquerra i el marxisme, capaç de formar elits dirigents de la societat. La ND, tanmateix, no s'articula com un moviment polític o corrent d'opinió, sinó com un moviment eminentment cultural i per aquest motiu esdevé un fenomen polític complex i difícil de definir, tant a nivell formal com ideològic. Tot i que els seus orígens cal cercar-los en grups d'ideologia netament neofeixista, la ND s'ha creat una posició particular en l'escenari polític degut a l'estratègia que adoptà: hom no sols canvià el llenguatge de la dreta radical i l'extrema dreta, sinó que també emprà els esquemes culturals marxistes per instrumentalitzar-los en el seu profit, amb la finalitat d'exercir una influència real en la societat. D'aquesta manera, el tret més destacat de la ND és la seva presència en l'esfera del poder polític, més reeixida a França que a qualsevol altre país europeu.

Orígens i evolució de la ND¹

Els orígens de la ND cal cercar-los en els ambients neofeixistes francesos d'inicis dels anys seixanta radicalitzats per l'abandonament d'Algèria. És en aquest context on cal situar, l'any 1963, la creació de la revista Europe Action per Dominique Venner, ex-militant de la formació neofeixista Jeune Nation [Jove Nació] creada el 1954.² Europe Action havia estat concebuda com un òrgan de reflexió teòrica de l'extrema dreta francesa després del fracàs de l'OAS. La publicació, que esdevingué un revulsiu del moviment neofeixista francès, preconitzà un "realisme biològic" [sic],

exaltant la lluita de la raça occidental i el nacionalisme contra el bolxevisme i el liberalisme, amb connotacions clarament racistes. Els principals ideòlegs de la publicació eren François Mabire (que signava amb el pseudònim de François d'Orçival) i Alain de Benoist (que emprava el de Fabrice Laroche). L'any 1965 Benoist-Laroche escrigué, referint-se als objectius d'Europe Action, que "La nostra finalitat era simple: crear una elit d'individus capaços de propagar les idees a tots els nivells".³ Aquesta estratègia que hom apuntà a Europe Action esdevingué la finalitat declarada d'un anomenat Groupement de la Recherche et d'Études pour la Civilisation Européenne [Grup de Recerca i d'Estudis per a la Civilització Europea, GRECE], creat l'any 1968, entorn al qual van sorgir les dues publicacions que esdevingueren els seus portaveus, Éléments i Nouvelle École. Aquesta continuïtat no fou deguda a l'atzar. L'esmentada institució agrupà un important nombre d'antics col·laboradors d'Europe Action que coincidiren novament en el GRECE, malgrat les seves diferents trajectòries personals en el món de l'extrema dreta francesa. Així, alguns col·laboradors d'Europe Action ja havien impulsat l'any 1965 una primera temptativa de GRECE -aleshores designà un Groupement de Recherche et d'Études pour la Communauté Européenne [Grup de Recerca i d'Estudis per la Comunitat Europea]- que passà inadvertit. Tres anys més tard, tanmateix, hom inaugurà un segon GRECE (el ja citat Groupement pour la Recherche et d'Études pour la Civilisation Européenne) que tingué millor fortuna que el seu predecessor. El gener de 1968, el GRECE instal·là la seva seu provisional a Niça; el mes següent aparegué el primer número de Nouvelle École i el gener de 1969 hom inaugurà la societat oficialment. D'ençà aleshores, aquest cercle cultural conegué una ràpida expansió arreu de França, amb la intenció declarada de formar elits intel·lectuals i polítiques: "Allò del que nosaltres tenim necessitat és d'homes influents, situats en les esferes de decisió d'avui, i més encara en les de demà".⁴

Seguint aquesta estratègia, el GRECE plantejà la seva lluita com un combat cultural, no polític (l'entitat es proclamà independent dels partits, definint-se com un moviment "metapolític", literalment

situat "més enllà de la política"), que volia disputar l'hegemonia cultural de l'esquerra i el marxisme. La finalitat última del GRECE -i per extensió del conjunt de la ND- era la de crear una "majoria ideològica" que, mitjançant el "contrapoder cultural" exercit, esdevingués un dia "majoria política", com ho afirmà clarament Pierre Vial, secretari general del GRECE:

[...] així com la 'libera maçoneria' ha preparat l'esperit de la revolució de 1789, així el GRECE, com a societat de pensament, intenta preparar els esperits per la revolució del segle XXI que sabrà reunir l'herència espiritual més antiga i la tecnologia més progressista.⁵

Conseqüent amb aquestes premises, a mitjan de la dècada dels anys setanta, el GRECE multiplicà els seus medis d'influència social: a l'anomenat Club de l'Horloge [Club del Rellotge], fundat l'any 1974 amb la pretensió d'exercir influència en la vida política francesa,⁶ seguiren el Comité de Liaison des Officiers et Sous-Officiers de Réserve [Comitè d'Enllaç dels Oficials i Sots-oficials de Reserva, CLOSOR], creat l'abril de 1975, i el Groupe d'Études pour une Nouvelle Éducation [Grup d'Estudis per una Nova Educació, GENE], fundat el gener de 1976. Aquestes entitats tingueren com a principal objectiu estendre la influència del GRECE en ambients militars i educatius respectivament. L'expansió de cercles associatius afins al GRECE anà acompanyada de la progressiva consecució d'un espai propi en la premsa francesa (el Figaro-Magazine) i establí vinculacions amb diverses publicacions com Spectacle du Monde, Valeurs Actuelles, Histoire magazine i, fins i tot, impulsà la seva pròpia empresa editorial, les Éditions Copernic. L'any 1979 la ND conegué un "boom" en els mitjans de comunicació, que la presentaren com un nou fenomen cultural i aconseguí -mercès a la publicitat que comportà- afiançar la seva presència en el món cultural francès. Paral·lelament al seu major ressó social, la influència política de la ND també esdevingué més àmplia, produint-se un apropament significatiu a la dreta neoliberal francesa (el 1974 la ND donà suport a Valéry Giscard d'Estaing a la presidència); d'aquesta manera, la intel·lectualitat de la ND se situà en una zona difusa entre la dreta liberal i parlamentària de Giscard o Jacques Chirac i l'extrema dreta, des del renovador Parti des Forces Nouvelles [el Partit de les Forces Noves, PFN]^{6bis}

fins el FN liderat per Jean Marie Le Pen. L'èxit de l'estratègia adoptada pels antics col·laboradors de la publicació neofeixista Europe Action és palès vint anys després de la creació de GRECE, en reeixir en els seus propòsits de situar dirigents ideològicament propers a la ND en càrrecs de decisió de l'administració, gaudir de ressò en els medis de comunicació i, sovint, de reconeixement universitari en la difusió de les seves tesis.

Els fonaments ideològics de la ND

Malgrat que els ideòlegs de la ND s'esforcen en presentar-la com un moviment exclusivament cultural -el defineixen com un "gramscisme de dreta"- i sense vinculacions directes amb la política (hom fa una constant referència a la "metapolítica" esmentada), els eixos temàtics del seu discurs procedeixen del neofeixisme, si bé amb una formulació nova i una elaboració molt més acurada.

El GRECE recuperà uns orígens mífics d'Europa -concebuda no sols com a comunitat cultural, sinó també "orgànica"- cercant les arrels d'aquesta en les tradicions indoeuropees, celtes i gregues i en la força irracional del món pagà i bàrbar. En aquest context, hom considerà el llegat de la cultura jueva i cristiana com un element destructor de la civilització europea, ja que afirma els principis igualitaris, contraris -segons la ND- a les tradicions més pregoneres d'Europa (aquesta visió negativa del cristianisme esdevindrà un obstacle molt important per introduir les tesis de la ND a Espanya). La ND reformulà també el somni d'unitat europea postulat pel neofeixisme d'ençà mitjans dels anys seixanta (la identificació d'Europa com un gegant geopolític capaç d'erigir-se en una tercera via entre el comunisme dels països de l'Est i el món occidental capitalista),⁷ accentuant la crítica al colonialisme cultural i econòmic nord-americà al que està sotmesa la cultura europea i, a la vegada, considerant el Tercer Món com un aliat natural d'Europa en la seva lluita contra l'imperialisme. Per la ND cal que Europa recuperi la seva pròpia identitat i torni a irradiar el seu esplendor cultural arreu d'un món contemplat decadent, corromput per l'igualitarisme i uniformitzat pel consumisme i una

cultura de masses adotzenadora:

No soportamos que este mundo senil se imponga a los pueblos europeos, cuya cultura, desde Micenas, no ha sido más que una febril construcción de la historia, una aventurada ascensión hacia la luz.⁸

L'oposició aferrissada de la ND a l'igualitarisme i els principis democràtics i la seva èmfasi en el paper de les elits està estretament relacionada amb un determinisme genètic extremat, batejat per la ND com la "politique du vivant" (termes de difícil traducció que farien referència a una "política d'allò que viu" en un estricte sentit biològic). La ND recupera les tesis del "darwinisme social" i de l'etologia, afegint al seu discurs elements procedents de la sociobiologia, per tal d'argumentar allò que hom designa com "l'elogi de la diferència" i fer una exaltació de l'individu i les diferències ètniques, amb l'objectiu últim de fonamentar un discurs legitimador de les desigualtats socials i culturals existents. Determinisme biològic, eugenèsia i selecció natural, elitisme i principis jeràrquics són els fonaments últims de la cosmovisió que proposa la ND.

Aquesta visió de la política i la societat mediatitzada per un recurs a la biologia -que la ND designa com "biopolítica"- recull una herència ideològica de la Northern League [Lliga Nòrdica] creada l'any 1958,⁹ que comptà entre els seus fundadors a personatges com Hans Günther (notori antropòleg racista del Tercer Reich)¹⁰ i aplegà publicistes antisemites -com el fundador de CEDADE, Friedrich Küffhus- en els actes que organitzà. El llegat d'aquesta lliga tingué continuïtat a través de la revista The Mankind Quarterly, creada l'any 1960. La publicació difongué un racisme de pretensions acadèmiques, "mesclant l'antropologia física amb la psicologia racial, l'eugenèsia amb l'arqueologia raciològica".¹¹ Aquesta mixtura de política, ciència i "pseudociència" també es pot observar a Nouvelle École, la revista del GRECE. El comitè assessor de la revista de la ND se situa en aquesta mateixa esfera: juntament a Günther, hi figuraven -entre d'altres- Jacques de Mahieu (ideòleg del NOE i també intel·lectual destacat de CEDADE-Argentina),¹² Henry E. Garrett, impulsor els anys cinquanta de campanyes contra la integració de la població negra als estats del sud

dels Estats Units¹³ o Wesley C. George, personatge escollit pel polèmic governador nordamericà George Wallace per redactar una Biologia del problema de la raça.¹⁴ Alain de Benoist -el líder més destacat de la ND- se situà en aquest col·lectiu heterogeni de recercadors de fonaments científics pel racisme, i l'any 1975, la famosa guia Who's Who? el cità com "Doctor en biologia honoris causa de l'Institut Superior de Ciències de Québec, [...]. Membre de [...] la Lliga Nòrdica".¹⁵ Cal recordar que l'institut esmentat, lluny de ser un ens acadèmic o científic, és una entitat vinculada al NOE dirigida pel metge naturista canadenc Jacques Baugé Prevost.¹⁶ La ND, alhora que recollí l'herència política de la LN, emparà els seus arguments biologistes i "diferencialistes" recorrent a prestigiosos noms del món cultural i científic (que, alhora, han suscitat fortes polèmiques amb els seus estudis): ens referim als treballs de Konrad Lorenz o Irenäus Eibl-Eibesfeldt entre els etòlegs, Richard Dawkins i Edward O. Wilson entre els sociobiòlegs o Hans Jürgen Eysenck, Arthur R. Jensen entre els psicòlegs, citats sovint com a fonts d'autoritat per la ND.¹⁷

L'existència de la desigualtat racial és formulada per la ND emprant termes nous, mitjançant "l'elogi de la diferència" abans esmentat. Hom ja no constata l'existència de cultures "superiors" o "inferiors", sinó "diferents", amb unes peculiaritats que cal conservar, defugint els "mestissatges" ètnics i, implícitament, racials. D'aquesta manera, els portaveus de la ND es presenten com a "raciofils" (amics de les races) mentre que aquells que lluiten contra les desigualtats racials esdevenen -per la ND- "raciofobs" (enemics de les races). Aquest joc semàntic, que converteix als antiracistes en "raciofobs" i els racistes en "raciofils", mostra el que hom ha designat com estratègia de la "retorsió" de la ND, que cerca un doble objectiu: autolegitimar-se alhora que es deslegitima l'adversari.¹⁸ Pel sociòleg Pierre-André Taguieff, la ND suposa la irrupció d'una gran ofensiva cultural "cuyo objetivo es inscribir en el sentido común la idea de que las diferencias entre poblaciones de origen europeo y poblaciones de origen extraeuropeo son *absolutas*, y por eso mismo irreductibles".¹⁹ El resultat és una coexistència del discurs que defensa la inassimilibilitat de les races

per motius culturals amb el que ho fa per motius biològics, reforçant-se mútuament: "El culturalismo coexiste con el biologismo, coopera con él, o lo substituye tácticamente a fin de legitimar el espíritu exclusivista, que está en la médula del principio nacionalista".²⁰ En un congrés sobre "Antiracisme i identitat", organitzat pel Club de l'Horloge el gener de 1988, hom era prou explícit: "El veritable antiracisme reposa sobre el respecte de la identitat de cada poble: una sola cultura sobre un sol territori" afirmà Yvon Blot, membre del Club i diputat del Rassemblement Pour la Republique [Reagrupament per la República, RPR] liderat per Chirac. Un altre membre del club, Jules Monnerot -sociòleg i membre del comitè de suport de Jean Marie Le Pen- era encara més incisiu: "L'antiracisme és una veritable 'operació de guerra semàntica' amb l'objectiu d'impedir analitzar el tipus d'invasió que pateix França sota el terme d'immigració i d'estudiar que França ja ha perdut la seva identitat".²¹ Les tesis implícitament racistes de la ND han fet que aquest moviment polític i cultural hagi estat designat sovint com a molt pròxim al neofeixisme i la ultradreta; fins i tot, hom l'ha definit com un dels legats contemporanis més rellevants del nazisme,²² acusacions que els intel·lectuals de la ND han negat, argüint que la ND ha experimentat una ruptura total amb els seus orígens. En tot cas, aquestes acusacions no han impedit l'èxit de la ND i el seu ressò en cercles acadèmics així com l'exercici d'una influència política notable en l'àmbit de la dreta francesa -des dels sectors neoliberals fins a la dreta radical- i una presència regular en els medis de comunicació. Maurice Bardèche, un dels ideòlegs més destacats del neofeixisme francès d'ençà la posguerra, intuï ja l'any 1979 les possibilitats que oferia la ND perquè el neofeixisme pogués sortir de la seva marginalitat política: "Aquesta 'Realpolitik' de dreta -afirmava Bardèche- que la generació d'Alain de Benoist ens proposa és tal vegada l'única via que ens resta oberta per sortir del 'ghetto' on la dreta es troba blocada".²³ A final dels anys vuitanta, doncs, les metes inicials del GRECE s'havien assolit amb escreix, si bé el moviment de la ND havia experimentat canvis importants i s'havia fragmentat.^{23bis}

L'èxit de la ND a França feu que la seva estratègia cultural fos adoptada per sectors dretans d'arreu d'Europa (Itàlia, Bèlgica, Alemanya, Portugal, Gran Bretanya i Espanya), des de la dreta neoliberal fins a la ultradreta però amb una fortuna desigual. Tot i així, volem deixar remarcar que seria erroni identificar la ND amb el neofeixisme i la ultradreta, ja que hom ha fet lectures diverses del seu discurs i no es pot realitzar identificacions simplistes o reduccionistes: algunes tesis de la ND han estat adoptades per sectors de centra dreta o de la dreta neoliberal sense que això suposi assumir posicions antidemocràtiques. En aquest apartat ens centrarem especialment en la difusió de les tesis de la ND en sectors de la dreta radical i el neofeixisme, ja que ens interessa la ND com una possible alternativa per a determinats sectors renovadors del neofeixisme europeu, que els hi permeti sortir del seu aïllament polític i aconseguir un ressò social més ampli. En aquest aspecte, un exemple actual de reconversió ideològica del discurs neofeixista mitjançant les idees de la ND el podem trobar a Itàlia, on la ND ha estat adoptada per antics militants del MSI que van destacar pel seu afany renovador en el context de la dreta radical italiana, com Marco Tarchi.²⁴ Tarchi, antic dirigent del Fronte della Gioventù [Front de la Joventut, organització que enquadra les joventuts del MSI] i, en l'actualitat, un dels portaveus més representatius de la ND italiana (és director de les publicacions Diorama Letterario i Tragressioni), explicava així la línia de continuïtat existent entre neofeixisme i ND a Itàlia:

[...] no hi dubte que la Nova Dreta és el producte de l'evolució d'una part (majoritària, a la seva època) de la jove generació missina [del MSI] -"rautiana" [seguidora de les tesis de Pino Rauti], això vol dir d'oposició a la DR [Dreta Radical] dins del partit- que ha tingut les seves etapes: VdF [la revista La Voce della Fogna], els 'camp Hobbit', etc. Allò que em sembla significatiu és que, primer metodològicament, després estratègicament i finalment (des de l'any 1982 en endavant) ideològicament, la ND ha consumat una ruptura radical respecte a la seva àrea [ideològica] d'origen.²⁵

En termes generals, podem afirmar que la ND -sobretot a la dècada dels anys vuitanta- ha esdevingut una de les alternatives possibles i pragmàtiques per sectors renovadors del neofeixisme europeu, especialment per determinats sectors que a mitjants dels anys setanta es declaraven

"nacional-revolucionaris" i rupturistes amb l'extrema dreta hegemònica (que era titllada d'immobilista i reaccionària) i que als anys vuitanta protagonitzaren una segona ruptura en el si d'aquesta mateixa ultradreta, encapçalant els corrents renovadors de la ND a diferents països: així, la continuïtat que s'observa a França entre dreta radical i ND apareix també a Itàlia (amb els sectors juvenils del MSI impulsors d'iniciatives avanguardistes) o Espanya, on -com veurem- han estat especialment antics militants de CEDADE els difusors de les tesis de la ND. En síntesi, la ND es presentà com una via possibilista del neofeixisme europeu per sortir del seu clos minoritari en articular un discurs nou, capaç d'assolir un ressò més ampli en el si de la societat. Tal vegada la ND no reeixirà en els seus propòsits de que la "majoria ideològica" que propugna dugui a l'esperada "majoria política", però si que ja ha constituït una important contribució a la renovació del discurs tradicional de l'extrema dreta, com ja es palés a França i a Itàlia.²⁶

II. LA ND A ESPANYA

Els antecedents (1966-1980)

L'any 1984 aparegueren a Madrid les dues publicacions espanyoles que han estat més identificades amb la ND, Fundamentos i Punto y Coma. Tanmateix, existien altres intents precedents de difondre les tesis de la ND a Espanya, configurant-se una línia de continuïtat que parteix de personatges relacionats amb els ambients d'extrema dreta espanyola (sobretot de CEDADE), caracteritzats per l'èmfasi que concedeixen a la "lluita cultural" d'ençà mitjans dels anys seixanta. Així, la revista Punto y Coma²⁷ s'adscrigué en l'esfera d'aquells que "hoy trabajan en el plano de las ideas conservadoras y las ciencias",²⁸ una línia cultural que -si ens atenim a la mateixa revista- tindria el seu punt de partida a Espanya en la publicació Futuro Presente, dirigida per l'exiliat romanès Vintila Horia²⁹ i creada l'any 1971 a Madrid. La revista publicà quaranta-un números fins a la seva desaparició l'any 1976 i també publicà la col·lecció de llibres Tercer Milenio. L'any 1977 l'antic

dirigent de la delegació de CEDADE-Madrid, Isidro Juan Palacios, edità la revista Graal, que tingué una durada efímera i va desaparèixer l'any 1977 (després de publicar tres números). Graal, però, tampoc era una revista de ND, sinó que estava centrada en l'anomenat "pensament tradicional".³⁰ Tot i així, donà a conèixer alguns articles sobre etologia.³¹

L'any 1978, José Manuel Infiesta (aleshores encara membre de CEDADE) -mitjantçant les Ediciones de Nuevo Arte Thor- edità una revista ja més propera a les coordenades de la ND, El Martillo,³² que publicà set números però sense èxit. Segons Punto y Coma, la revista d'Infiesta "dió acceso a cuestiones de etnología y antropología de cierto interés".³³ Cal destacar que, al mateix temps que aparegué aquesta publicació d'Infiesta, CEDADE edità l'obra THULE. la cultura de la 'otra' Europa, que presentà diversos intel·lectuals reivindicats per la ND (filòsofs com Julius Evola, escriptors com Cèline o científics com Lorenz) i on hom donà a conèixer el GRECE.³⁴ També cal esmentar, entre aquestes primeres inciatives pròximes a la ND, la publicació de la delegació francesa de CEDADE a Orange en Provence (França), Projets et Références, editada per un Cercle Écologique Des Amis De l'Europe [CEDADE], amb el subtítol d'"Écologie-Régionalisme", el primer número de la qual aparegué el març de 1980.³⁵

Aquests intents de difusió de les tesis de la ND tingueren una difusió marginal i sense cap ressò no ja en la societat, sinó en els propis ambients neofeixistes. Tanmateix, el fet més interessant pel que respecta al nostre estudi en aquestes primeres temptatives de difusió de la ND a Espanya és el protagonisme que hi tingué CEDADE i, sobretot, alguns dels seus antics membres. El darrer intent conegut de difusió de la ND abans de l'aparició de Fundamentos i Punto y Coma, fou protagonitzat per un altre antic col·laborador de CEDADE, Jorge Verstrynge Rojas.

Jorge Verstrynge i els intents de difusió de la ND a Alianza Popular (1980)

L'any 1980 aparegué el llibre de Verstrynge titulat Entre la Cultura y el Hombre.³⁶ Nascut

el 1949, Verstrynge havia tingut una ràpida carrera política que el dugué a la secretaria general d'Alianza Popular [AP], aleshores liderada per Manuel Fraga. L'any 1980 Verstrynge era professor de la Facultat de Ciències Polítiques de la Universidad Complutense de Madrid, col·laborant amb diversos organismes oficials, com l'Instituto de la Opinión Pública, el Gabinete de Sociología de Audiencia de Radio Televisión Española i la Universidad Nacional de Educación a Distancia. Aquesta situació de Verstrynge fa pensar que assajà -des del seu prestigi acadèmic i polític- de generar un corrent d'opinió a l'interior d'AP seguint les tesis de la ND. Cal tenir en compte que el llibre de Verstrynge és la millor síntesi dels anomenats postulats "biopolítics" de la ND publicada a Espanya. A Entre la cultura y el hombre, Verstrynge realitzà una exposició clara i didàctica de la cosmovisió social de la ND, totalment mediatitzada per la biologia, fent esment de treballs d'etòlegs, psicòlegs i sociobiòlegs abans esmentats i seguint l'ortodòxia de la "politique du vivant" tan cara a la ND. Verstrynge destacà la importància de la biologia en la conducta dels individus, emfasitzant el paper de les quatre pulsions fonamentals que guien l'actuació de la vida animal: agressivitat, territorialitat, xenofòbia i jerarquia. D'aquesta manera, el racisme esdevenia -per Verstrynge- una conducta genèticament predeterminada.³⁷ Verstrynge recollí les tesis de la ND tant sobre l'"elogi de la diferència" com sobre el racisme i la dicotomia semàntica establerta entre "raciofils" i "raciofobs":

De esta manera, para R. Ruyer "un racismo inteligente con sentido de la diversidad de las etnias, es menos nocivo que un antirracismo inmoderado, nivelador y asimilador" [...]. A su vez, según A. de Benoist, un antirracismo "inteligente" sería un "racismo no ideológico, que no debería nada al universalismo o al igualitarismo, (y) que consistiría en tomar en cuenta las herencias relativas existentes entre los individuos y los grupos de individuos, e intentaría no suprimir esas diferencias, sino hacerlas coexistir en un conjunto armónico y satisfactorio para todos". En todo caso "se trata... de una cuestión de opinión. ¿Vale más un planeta en el que coexisten tipos humanos y culturas varias, o un planeta dotado de una sola cultura, y, a plazo, de un tipo humano?" Habría así que distinguir entre "raciofobos" y "raciofilos". Los primeros "desean que desaparezcan las razas, es decir, que desean una uniformización de las formas de vida. Los otros piensan que la pluralidad de la Humanidad hace su riqueza". Tal y como señaló R. Peyrefitte, en todo caso, existe "un conformismo contra el que la ciencia debe luchar, en virtud del cual admitir la pluralidad de las razas humanas es aprobar los hornos crematorios".³⁸

Seguint dins l'ortodòxia de la ND, Verstrynge no dubtà en presentar l'agressivitat no sols com

queicom inherent a la mateixa natura humana, sinó també positiu per la pròpia societat, citant-se a ell mateix i al propi Fraga com a fonts d'autoritat:

Desde otras perspectivas es muy probable que las armas sean anteriores a la evolución del Homo Sapiens [...]. También en su día explicó [Robert] Ardrey que probablemente el uso de un arma para matar precedió a la explosión del cerebro.³⁹

En otras palabras, debemos ver la agresividad humana como algo, en principio, y exceptuando casos patológicos, positivo. Y la agresividad colectiva no escapa a esta ley: "La guerra tiene sus funciones positivas, como cualquier otra institución social..." (Fraga; 1962; y Verstrynge; 1979).⁴⁰

Igualment, Verstrynge establí -a partir de l'anomenat Coeficient Intel·lectual [CI o IQ]- la correlació entre intel·ligència i pertinença a classes dirigents, amb l'exaltació dels principis jeràrquics que això comporta: quan les classes dirigents es reproduïxen biològicament amb menys rapidesa que la resta de la societat, hom afavoreix "la circulació social vertical" i la societat tendeix vers un model d'estratificació més igualitari. Aquest fet, segons Verstrynge, (i, colateralment, la "ciència"), pot tenir conseqüències negatives per la societat, en haver-hi la possibilitat "de un empobrecimiento del pool genético de la sociedad como conjunto" ja que "al reproducirse menos las clases dirigentes, determinadas características biológicas ligadas al éxito aparecen con menos frecuencia; es el efecto negativo de la llamada 'natalidad diferencial'".⁴¹ Hom establí així una relació determinant entre biologia i pertinença a una classe social determinada: "En pocas palabras, una clase social, fenómeno en principio cultural, conduce, en virtud de unos factores biológicos (la selección y la sexualidad) a la aparición de otro hecho biológico (cierta correlación entre la función y la aptitud biológica para la misma, con tendencia a la acentuación, por segregación sexual, y por -de nuevo- selección funcional...)"⁴² Aquesta visió biològica de la societat aconduïx a la legitimació d'una concepció conservadora del món:

"Parece inevitable que haya más conformistas que rebeldes", escriben [Robin Fox i Lionel Tiger]; es la única estrategia inteligente que puede tener la naturaleza, dado que es esencialmente conservadora. La mayoría de las mutaciones, sean genéticas o conservadoras, son nocivas. Hasta las que son beneficiosas se producen mucho más porque contribuyen a mantener una forma de vida tradicional, que porque conducen a nuevas posibilidades". [...]

En otras palabras, "toda innovación es aceptada más fácilmente si tiende a preservar el statu quo que si amenaza con romperlo".⁴³

L'obra de Verstrynge recollí i sintetitzà els principis bàsics de la ND, amb referències a les obres de Benoist i els ideòlegs d'aquest moviment. Hom afirmà que "Los primeros intentos de transposición de los hallazgos etológicos y sociobiológicos a la ciencia política han corrido a cargo de Ph. Mallaud (1976), de A. de Benoist (1977), del Club de l'Horloge (1977), del colectivo 'Maistra' (1979), así como de M. Poniowski (1979); todas estas han sido editadas en Francia, que se situa así a la cabeza de los trabajos que intentan fundamentar, en la etología y en la sociobiología, una nueva forma de conservadurismo".⁴⁴ Respecte a la bibliografia utilitzada, no deixava de sobtar trobar citades obres del comte Gobineau⁴⁵ i Jacques de Mahieu.

Alguns indicis permeten suposar la intenció de Verstrynge de crear un corrent d'opinió de ND dins AP, que li atorgués una major projecció personal en el partit. Si bé ignorem la verosimilitud que pot tenir aquesta hipòtesi, considerem que és prou significatiu al respecte que el pròleg de l'obra fos escrit pel mateix Fraga. Un segon detall igualment interessant, que podria indicar l'existència d'una operació tendent a crear un corrent de ND en el si d'AP, és l'ambigua referència a Déu que fa Verstrynge al final de l'obra, en afirmar que l'home és producte de l'herència humana i animal, "amén de ser un designio de Dios".⁴⁶ Cal recordar que la ND es caracteritza pel seu "neopaganisme" i per la seva crítica oberta a la religió cristiana, considerada un element dissolvent de la cultura europea pel seu igualitarisme. En aquest context, la menció als orígens divins de la creació que fa Verstrynge caldria veure-la com una concessió ideològica per tal de fer assimilables els postulats de la ND en un partit com AP. Ambdós detalls i l'important càrrec directiu que aleshores ostentava Verstrynge dins del partit de Fraga fan plausible la hipòtesi apuntada, sense que -tanmateix- hom pugui anar més enllà dels indicis assenyalats. Cal destacar que aquest intent de Verstrynge per difondre les tesis de la ND a Espanya sembla no haver trobat cap ressò en ambients de la dreta liberal-conservadora (de la qual AP s'autopraclamà portaveu) ni tampoc en ambients neofeixistes o

neonazis. No fou pràcticament fins quatre anys després quan els postulats de la ND conegueren una certa difusió en els ambients de dreta conservadora i, sobretot, de l'extrema dreta. Curiosament, mentre Verstrynge proporcionà una síntesi dels arguments de la ND en la seva vessant més biològica i amb un racisme implícit que el feien potencialment assumible per cercles neofeixistes i, especialment, per CEDADE, aquests cercles tardaren gaire bé cinc anys en assumir els postulats de la ND, ja que la difusió de Entre la Cultura y el Hombre fou molt limitada. En tot cas, l'obra de Verstrynge no representà la irrupció de les idees de la ND a través d'"homines novi" de la classe política espanyola i la trajectòria política de Verstrynge confirma la hipòtesi que hem enunciat anteriorment respecte a la importància que han tingut els antics membres de CEDADE en els intents de difusió de les tesis de la ND a Espanya.

Verstrynge va estar vinculat a CEDADE, però ignorem fins a quin grau. Tanmateix, publicà un article en el butlletí de l'organització -ignorem si n'existiren d'altres- que és emblemàtic de la continuïtat que hom pot establir entre militància neofeixista i assumpció de les tesis de la ND per cercar un discurs renovador. Així, el juny de 1972, Verstrynge (aleshores signava com George) escrigué un article d'homenatge a l'ideòleg nacionalsocialista Robert Ketels, autor de l'obra Els principis fonamentals del racisme paneuropeu.⁴⁷ Segons Verstrynge, l'obra de Ketels (que hauria estat publicada l'any 1940 i ampliada l'any 1953) era fonamental perquè aprofundí en l'anàlisi "de lo que el considerava el problema crucial de este siglo: la degeneración de nuestra raza y la progresiva judaización de nuestras instituciones". Alhora del seu abrandat elogi a Ketels ("un hombre que todo lo sacrificó a la imprescindible y urgente toma de conciencia racial por parte de nuestros pueblos"), Verstrynge manifestà un racisme amb una forta càrrega antisemita. Preconitzà una visió racial de la política, car "La Raza, al estar los caracteres físicos y síquicos en la raíz de los grupos humanos, constituye la base esencial de la política" i afirmà que "las poblaciones europeas deben aliarse con las del continente americano en una política mundial de defensa de la Raza blanca". Alhora, assenyalà

els jueus com "el gran problema interior de la Raza blanca", perquè la seva "mística político-religiosa constituye un peligro para los blancos". Per fer front al suposat perill semític, Verstrynge emprà els arguments "diferencialistes" popularitzats per la ND, assenyalant que la millor estratègia per combatre als jueus era la seva no integració en la societat: "[els jueus] solo constituyen una minoría que debe ser vinculada por entero al Estado que ella mismo se ha creado [...] con lo cual se identifica como lo que son de hecho: extranjeros en nuestros países. Sólo entonces podremos mantener los judíos en el lugar que les corresponde y vigilar sus actuaciones". En la conclusió de l'article es feia explícit aquest recurs de l'"elogi a la diferència" habitual en els ideòlegs de la ND (la cursiva és nostra):

Las Razas amarilla y negra tienen, cada cual, su lugar en la humanidad, pero nuestras relaciones con ellas deben basarse en la diferencia natural existente entre las razas. *Esta idea de diferencia es suficiente, y, de hecho, preferible a cualquier afirmación sobre su superioridad potencial* engendradora de interpretaciones abusivas.⁴⁸

Aquest text de Verstrynge palesa una evident continuïtat ideològica entre un jove amb simpaties (o militància) a CEDADE i imbuït d'una mística racista i antisemita l'any 1972 i el líder d'un partit de dreta aleshores encara ambigu ideològicament (fins després del cop d'Estat fallit del 23 de febrer de 1981, AP no feu explícita una posició clarament democràtica i d'adhesió sense reserves a la constitució espanyola). Respecte a la trajectòria política seguida per Verstrynge, segons una breu nota biogràfica que figura a l'obra Entre la cultura y el hombre, aquest s'afilià a Reforma Democrática a través del Gabinete de Orientación y Documentación S.A. [GODSA]⁴⁹ l'any 1976 i ocupà la direcció d'estudis i comissions. Des d'aquest càrrec, cal suposar, s'inicià la carrera política de Verstrynge que el dugué a la secretaria general d'AP. En tot cas, la trajectòria posterior de Verstrynge l'ha dut a mostrar la seva afinitat amb posicions polítiques oposades a les de la seva joventut. Si en aquesta obra hem recorregut la seva activitat política ultradretana, ha estat perquè exemplificava la continuïtat existent entre militància neofeixista i posterior defensa dels postulats de la ND, alhora que oferia un clar exemple de l'estratègia d'assolir parcel·les d'influència i de decisió en la societat que cerca aquest corrent ideològic.

El miratge d'un *boom* de la ND a Espanya (1985-1988)

Al marge de l'aparició del llibre La Nueva Derecha, d'Alain de Benoist, publicat l'any 1982 (que restà com un fet aïllat i puntual, desvinculat de qualsevol operació política),⁵⁰ no trobem novament iniciatives divulgadores de la ND fins l'any 1984. Aquesta represa es produí amb l'aparició de dues publicacions, Fundamentos i Punto y Coma, ambdues editades a Madrid i l'edició de la col·lecció El laberinto, per les Ediciones de Nuevo Arte Thor de Barcelona l'any 1983. Cal assenyalar que les dues revistes tingueren un caràcter molt diferent, tant pels seus col·laboradors, com per la qualitat dels textos publicats i difusió. Mentre Fundamentos romangué una revista de tiratge i difusió reduïda, vinculada essencialment a joves universitaris que inicialment procedien de CEDADE, Punto y Coma fou una publicació de presentació acurada, que tingué col·laboradors rellevants i gaudí d'una difusió que comptà amb un cert ressò en ambients de dreta conservadora.

Fundamentos para una nueva cultura (Fundamentos des d'ara) fou originàriament una publicació de la delegació de CEDADE-Madrid. El primer número aparegué entorn el març de 1984 i hom l'anuncià a la revista CEDADE com una publicació trimestral.⁵¹ Suposem que la crisi interna de CEDADE dugué als editors de Fundamentos a deixar l'entitat neonazi i, a partir del número quatre (1985), la publicació deixà d'estar patrocinada per CEDADE i esdevingué independent de qualsevol organització política. Així, Fundamentos es distancià de CEDADE (tot i les manifestacions antisemites que aparegueren a les seves pàgines)⁵² per apropar-se a la ND. El director de la revista fou José Maria Redondo i el seu redactor en cap Carlos Salas (a partir del cinquè número, l'any 1985, el substituí Sabino Cota); els redactors foren Javier Pascual, Víctor Pizarro i Manuel Martín. Carlos Arbona i Víctor Pizarro foren els il·lustradors, mentre entre els col·laboradors hi figuraren Enrique Martínez, Ricardo de Estenza, Angel Fraile, José Luis Jerez Riesco, Eugenio Gil, Bartolomé Prohens, Rogelio Pete, Julio Echevarría, Laureano Luna, Patrick Jeubert, Armin Mohler, Victoria Requena, Javier Nicolás, Francisco Moya, Eduardo Nuñez, Enrique Molina, Jean Remy, Carlos Pinedo, Jesús

Sebastián, Francisco Sánchez, José Villacís, E. Rufas, Pablo R. Tejerina, José L. Ontiveros i Arcadio Rojo. Fundamentos, al llarg de la seva trajectòria incorporà noms coneguts de CEDADE -com Eduardo Nuñez o Enrique Molina (aquest darrer també fou col·laborador de Punto y Coma)- i de l'àmbit de l'extrema dreta espanyola (com J. L. Jerez Riesco). També hi col·laborà Carlos Pinedo, autor de la introducció més completa al pensament de la ND que s'ha publicat a Espanya, una antologia de textos d'Alain de Benoist i Guillaume Faye titulada Las ideas de la 'Nueva Derecha'. Una respuesta al colonialismo cultural.⁵³

Fundamentos s'adscrigué a la ND, sovintejant les referències a Europa com una comunitat orgànica (els trets més característics de la qual ja es podrien trobar en la cultura indoeuropea)⁵⁴ i assajà alguns apropaments limitats a la "diversitat cultural" de Espanya des d'un punt de vista "etnicista" (amb articles sobre mitologia vasca o asturiana).⁵⁵ Feu també referències als pretesos fonaments científics de la desigualtat humana, amb al·lusions a l'etologia, Eysenck, Wilson, vibrants al·legats contra "la autodestrucció que suponen los sistemas autoigualitarios"⁵⁶ o referències a l'eugenesia;⁵⁷ en síntesi, Fundamentos es referí als aspectes que conformen la ja esmentada "politique du vivant" de la ND; aconsellà lectures de caràcter molt divers, des de genètica -com Genética de la conducta, de Robert Plomin, J. C. Detries i G. E. McClean- fins a clàssics, (com Germania, de Tàcit);⁵⁸ en les seves pàgines donà a conèixer altres publicacions de ND europees, com Diorama Letterario (Itàlia), Éléments, Nouvelle École (França), Vouloir (Bèlgica) o Punto y Coma. Però hom no es limità a importar les tesis de la ND, sinó que la revista, més que una síntesi elaborada, feu una combinació desordenada de postulats de la ND amb una aferrissada defensa d'un espanyolisme unitarista i feixista (molt poc adient amb el pretès etnisme i elogi de la diversitat cultural de la ND), amb un discurs que manifestà escasses diferències respecte al de l'extrema dreta espanyola tradicional: legitimà el cop d'Estat del general Franco i el colpisme en general, com un fenomen generat implícitament pel mateix sistema democràtic;⁵⁹ exaltà la tasca realitzada durant el franquisme per la

Sección Femenina (definida com una "obra social sin comparación dentro de la tecnocracia franquista, aún no superada hoy en día"),⁶⁰ condemnà el sistema democràtic i postulà un Estat unitari on no hi tenien cabuda altre tipus de nacionalisme que l'espanyol, ja que el nacionalisme regional "Es una suerte de deseo de rebuscar la identidad en los orígenes, dentro de un mundo bastante despersonalizado por la influencia de los medios de comunicación [...]. Pero también es una mezcla de esnobismo pueblerino con un sentimiento de exaltación política".⁶¹ Alhora, hom es lamentà de la manca de projectes nacionals que impliquessin al conjunt dels espanyols: "No abundan continentes ignotos que conquistar, ni tribus primarias a las que catequizar [...] Terrible circunstancia, sí".⁶²

El tret que considerem més destacat de Fundamentos fou les seves referències de la publicació a un suposat "caràcter espanyol" i la recerca del que podríem anomenar les "arrels genuïnes" de l'espanyolitat, reflectides en episodis com el setge romà de Numància,⁶³ la vida i l'obra de figures com l'investigador Santiago Ramon y Cajal⁶⁴ o el metge Misael Bañuelos.⁶⁵ En aquest sentit, no és d'estranyar que els referents intel·lectuals de Fundamentos fossin, en general, els prohoms regeneracionistes o de l'anomenada "generació del noranta-vuit": Miguel de Unamuno, José Ortega y Gasset, Pio Baroja, Claudio Sánchez Albornoz o Angel Ganivet.⁶⁶ En síntesi, Fundamentos -si bé difongué alguns postulats de la ND- no elaborà cap discurs rupturista respecte a l'extrema dreta espanyola. La revista publicà onze números i dedicà el darrer (públicat el maig de 1988) a la commemoració del maig de 1968. Aparentment, quatre anys després d'haver iniciat la seva publicació, Fundamentos no havia aconseguit sortir del clos de la marginalitat, amb una difusió limitada i sense comptar amb col·laboracions rellevants.

La revista Punto y Coma. La fuerza de la cultura (Punto y Coma des d'ara), en canvi, tingué una trajectòria diferent. El seu director fou Isidro Juan Palacios, antic responsable de la delegació de CEDADE a Madrid als anys setanta.⁶⁷ El primer número de Punto y Coma aparegué a inicis de 1984 i es dedicà a glossar l'obra i el pensament de l'escriptor japonès Yukio Mishima (que, a la vegada,

havia estat dirigent d'una formació neofeixista japonesa, Tate no Kai [Societat dels Escuts]].⁶⁸ La revista -en contrast amb la pobresa de recursos econòmics de Fundamentos- gaudí d'una presentació i disseny d'elevada qualitat. En el seu primer número hi figuraren com a responsables I. J. Palacios (director), Mariana d'Albuquerque (direcció literària), José Javier Esparza (redacció), Miguel Costa (coordinació) i Pedro Sánchez (maquetació), mentre el consell editor estava integrat per Javier Carabias, Gonzalo Robles, Ricardo Peydro, Antonio M. Beaumont i Ricardo Fernández. Tanmateix, la major part dels autors dels articles no constaven en el consell editor. Així, J. M. Infiesta escrigué sobre Wagner,⁶⁹ o Enrique Molina (aleshores encara col·laborador de CEDADE) dissertà sobre els fonaments científics de la desigualtat humana.⁷⁰ La revista s'adscrigué a les coordenades ideològiques de la ND europea: publicà un article d'Eysenck denunciant el psicoanàlisi freudià com una fal·làcia,⁷¹ feu una presentació de les principals publicacions europees de la ND, oferí una aproximació a les relacions entre "ciència, llibertat i cultura", destacant l'obra de Lorenz,⁷² alhora que es definí com una revista "abierta y libre".⁷³

La publicació del primer número de Punto y Coma fou possible econòmicament perquè aleshores Palacios era tècnic del servei de premsa d'AP. Així, el primer número de la revista fou finançat per la Fundación Cánovas del Castillo, produint-se una certa polèmica en el si d'AP. Palacios explicà així la gènesi i evolució de Punto y Coma:

Punto y Coma nació con el apoyo financiero de la Fundación Cánovas del Castillo, dentro del capítulo de sus actividades culturales. Con esta ayuda conseguí sacar el número uno. Ante la portada y tema centrado en Yukio Mishima, algunos diputados protestaron y pidieron que la revista fuera cerrada... A continuación, y sin estar en conexión con lo anterior, Ricardo de la Cierva, nuevo Secretario General de la Fundación Cánovas, remodeló toda la política de presupuestos y nos quitó la subvención, como a otros, con lo que la revista, con tan sólo unos meses de vida, tuvo que suspender su actividad. Se devolvió el dinero a los suscriptores y así transcurrió el tiempo, hasta que se publicó por primera vez una Orden Ministerial en el B.O.E. que disponía sobre ayudas a revistas de pensamiento y cultura. Nos acogimos a ella y presenté la documentación pertinente ante la Dirección general de Medios. Me concedieron una subvención. Con ese dinero, que apenas pagaba dos números, me lancé en la nueva aventura y volví a sacar la revista, que ha conocido doce números.⁷⁴

La revista, després del primer número aparegut a finals de febrer de 1984, no tornà a tenir

continuïtat fins desembre de 1985, quan aparegué el segon número, definint-se com a revista bimestral i amb notables variacions en el consell de redacció, aleshores format per Mariana de Albuquerque, J. Javier Esparza, Miguel Freitas da Costa, Angel Bayod, Ricardo Fernández, Fernando García-Mercadal, J. M. Infiesta, Manuel Domingo, E. Molina y José Luis Ontiveros (ressaltem que -apart de I. J. Palacios- Domingo, i Infiesta havien estat militants de CEDADE, mentre Molina encara hi col·laborava). El segon número s'inserí molt més en les coordenades de la ND: hom esmentà l'anomenada "metapolítica" en l'editorial de la revista,⁷⁵ publicà un extens article de Guillaume Faye,⁷⁶ realitzà un extens dossier sobre la polèmica figura de l'escriptor Ezra Pound⁷⁷ i denuncià l'ambientalisme com una "pseudociència" que pretén legitimar l'igualitarisme polític.⁷⁸ Tot i això, Palacios, manifestà que la revista "fue siempre crítica y no alineada con ella [la ND]".⁷⁹ En general, aquesta asseveració de Palacios és certa. Malgrat que la revista adoptà les principals línies ideològiques de la ND respecte al recurs a la ciència per denunciar l'igualitarisme social com a antinatural, la concepció d'Europa com a comunitat orgànica (els orígens de la qual es remuntaven a la prehistòria), l'exaltació de l'heroi, el mític o el fantàstic, existiren discrepàncies importants, especialment en la visió negativa del cristianisme de la ND francesa. Punto y Coma manifestà la seva posició crítica envers la utilització del terme ND per referir-se al moviment cultural i ideològic europeu que aquests mots designaven, defugint qualificacions polítiques pel que pretenia ésser un moviment cultural totalitzador:

La ND y la NI [Nueva Izquierda] siendo, en el fondo, estrictos movimientos culturales, se han dejado contaminar de una terminología política que las confunde, falsea y envuelve en el espíritu de la distorsión. Nosotros no podemos decir que seamos de la ND o de la NI. [...] Nada, pues, de ND o de NI; nada, sino Cultura, en cuanto a alma y civilización de hombres diferentes, expresiones heterogéneas, en cuanto a forma. Ni siquiera lo que se ha dado en llamar ND goza en Europa de similares criterios de identificación. Preferimos estar con la cultura desideologizada; por la libertad de Europa: un punto de tensión geográfico y de equilibrio entre lo Oriental y lo Occidental, que es a la vez pagano y cristiano; místico, religioso y filosófico; contemplativo, activo y laborioso; la Europa luddens del Olimpo y la Europa que ha brotado del Calvario.⁸⁰

Punto y Coma discrepà obertament de la visió crítica del cristianisme sostinguda pels ideòlegs

de la ND. Palacios afirmà que la culpabilització del cristianisme com a element disolvent de la civilització europea era la tesi d'A. de Benoist que "adolece de mayor fragilidad y se muestra más expuesta ante la contradicción, restándole incluso no pocas y valiosas adhesiones. Muy difícil tiene la 'ND' este planteamiento, porque si el Cristianismo es un 'injerto' en el tronco de Europa, ¿como ahora, después de tanto tiempo, se puede extraer su esencia y su huella sin el riesgo seguro de matar el árbol? Si la más extremista apologética cristiana nunca pudo terminar con la presencia del mundo pagano en la mentalidad de Europa ¿cómo puede ahora concluir con la cristiandad europea un revivir del paganismo, aunque siendo este meramente filosófico?". Palacios conclouia que si hom atacava al Cristianisme, "la defensa de Europa se volvería, [...], en contra de sí misma".⁸¹ Però la defensa del cristianisme -juntament amb el legat de la cultura pagana- de Palacios no responia únicament a la tradició catòlica -gairebé integrista- que caracteritza l'extrema dreta espanyola (incloent-hi CEDADE), sinó a la predilecció del director de la revista pels temes místics, esotèrics i fantàstics, en un àmbit on la religió i esoterisme no es contradeien obertament. Palacios havia estat editor de la revista Graal i, quan l'any 1989 es tornà a publicar la revista de pseudociència o paraciència titulada Más Allá de la Ciencia [popularment coneguda com Más Allá], Palacios esdevingué el seu redactor en cap. Per tot això, no és estrany que Punto y Coma es fés ressò de publicacions de caràcter esotèric i místic (Cielo y Tierra, El Dios Escorpión, La Puerta, I Quaderni di Avallon), a la recerca d'un coneixement també "ultraterrenal". En aquest aspecte, és interessant l'anàlisi que feu Palacios de les aparicions de la Verge a les pàgines de Punto y Coma:

Llegada la presente civilización a un nivel de alejamiento celeste tan marcado, el espíritu parece estar facilitando la reapertura de algunas grietas de la Naturaleza Etérea, por donde torna misteriosamente a reafirmar su presencia.⁸²

D'aquesta manera, Punto y Coma adoptà una posició crítica envers la visió negativa del cristianisme de la ND. Així, quan aparegué l'antologia de textos seleccionada per Carlos Pinedo sobre la ND que abans hem esmentat (Las ideas de la 'Nueva Derecha'), cap representació oficial de Punto y Coma

assistí a la presentació del llibre i el seu director protestà pel fet de que la revista figurés com un òrgan d'expressió de la ND europea en el llibre.⁸³

Punto y Coma tingué dues èpoques. Durant la primera época hom n'edità nou exemplars (malgrat el dilatat espai de temps entre el primer i el segon número), essent publicat el darrer l'abril de 1988. La revista, com ja hem assenyalat aconseguí un cert ressò en alguns cercles no sols neofeixistes, sinó també de dreta neoconservadora. A la vegada, gaudí de col·laboracions rellevants. Al marge de figures vinculades a l'extrema dreta espanyola com, entre d'altres, Vintila Horia o Jorge Mota⁸⁴ i dels propis intel·lectuals europeus de la ND (com els italians Marco Tarchi⁸⁵ o Franco Cardini),⁸⁶ Punto y Coma també publicà articles de científics reivindicats per la ND (Eysenck,⁸⁷ Eibl-Eibesfeldt)⁸⁸ i, en termes generals, d'una àmplia intel·lectualitat conservadora, com l'escriptor Ernesto Giménez Caballero,⁸⁹ el sociòleg Thomas Molnar,⁹⁰ el nacionalista bretó Olier Mordrel,⁹¹ el poeta i escriptor Jean Parvulesco,⁹² o personatges com Fernando Márquez⁹³ i el duc Duarte de Bragança.⁹⁴ Al cap d'un any d'haver-se deixat de publicar, Punto y Coma reaparegué novament, editant tres números més (que ens ha estat impossible consultar), havent publicat un total de dotze números, el primer a inicis de 1984 i el darrer, probablement, als voltants de 1990. Ignorem encara les causes de la desaparició definitiva de la publicació, però probablement calgui atribuir-la a la manca d'èxit de les tesis de la ND a Espanya i als elevats costos de publicació de la revista i la seva difusió limitada.

Prèviament a l'aparició d'ambdues revistes (Fundamentos i Punto y Coma), José Manuel Infiesta havia començat a publicar l'any 1983 la col·lecció El laberinto (homònima de les éditions du Labyrinthe de la ND francesa), on donà a conèixer alguns autors reivindicats per la ND i, en general, pertanyents a la cultura neofeixista europea posterior a 1968 (publicant obres de Jean Cau, Ezra Pound, Céline, Lorenz, Evola, Eysenck, Faye i de Benoist).⁹⁵ En aquest sentit, cal remarcar l'edició de l'obra de Louis Rougier El conflicto del cristianismo primitivo y de la civilización antigua,⁹⁶ en incidir directament en la controvèrsia entre defensors del cristianisme com a valor europeu i els seus

detractors.

En síntesi, en un context caracteritzat per una extrema dreta fragmentada i dispersa, on alguns dels seus sectors assajaven realitzar nous plantejaments polítics, l'aparició de dues revistes (malgrat que Fundamentos no sigui comparable en qualitat, difusió i impacte a Punto y Coma) i una col·lecció de llibres van crear un miratge momentani d'un relatiu *boom* de la ND a Espanya en els cercles neofeixistes, però la seva transcendència real fou minsa.

La creació d'un espai cultural de ND a Espanya (1988-1990)

Amb l'aparició de les publicacions esmentades hom generà un espai polític difús i molt difícil de descriure, on existí una certa permeabilitat entre certs sectors juvenils d'AP, alguns cercles neofeixistes i antics militants procedents de CEDADE, però sense que això cristal·litzés en l'aparició de cap tipus de plataforma cultural, acadèmica o política que assajés de vertebrar-ho d'una manera sistemàtica. Aquest espai cultural i polític difús de la ND espanyola fou el resultat de dos factors diferents: d'una banda la similar procedència ideològica dels promotors de les diverses iniciatives i les interrelacions personals i polítiques que s'establiren entre ells; d'altra banda per la diversitat i ambigüetat dels discursos que manifestà la ND "espanyola".

La similar procedència ideològica dels promotors de la ND a Espanya

Pel que fa a les interrelacions personals i les iniciatives editorials que facilitaren la creació d'aquest espai, a continuació n'hem fet una relació, destacant la pertinença de J. M. Infiesta (director de les Ediciones de Nuevo Arte Thor i la col·lecció El laberinto) i Manuel Domingo (dissenyador de la col·lecció esmentada), tots dos antics militants de CEDADE, al consell de redacció de Punto y Coma; la pertinença tant a CEDADE com als consells de redacció de Punto y Coma i Fundamentos d'Enrique Molina; la col·laboració d'antics militants de CEDADE a ambdues publicacions (Laureano

Luna, J. L. Jerez Riesco o Eduardo Nuñez a Fundamentos i Jorge Mota a Punto y Coma). Cal destacar també la duplicitat d'alguns col·laboradors, com Julio Echevarria (col·laborador de Punto y Coma i Fundamentos), o l'edició del llibre Las ideas de la 'Nueva Derecha. Una respuesta al colonialismo cultural, compilat i prologat per Carlos Pinedo (col·laborador de Fundamentos) a la col·lecció El laberinto, dirigida per Infiesta. Cal ressenyar també altres iniciatives aïllades dutes a terme per ex-militants de CEDADE per difondre les tesis de la ND a Espanya, com el moviment nacionalsocialista renovador Nuevo Socialismo o l'anomenat Centro de Estudios Federico Nietzsche [CEFN], que edità textos de Molnar, de Benoist i Faye entre d'altres.⁹⁷ Finalment, cal apuntar l'aproximació que semblà iniciar-se (malgrat que els indicis existents són molt escassos i no permetent fer afirmacions) de certs sectors (o potser únicament de determinats membres) d'AP vers els postulats de la ND. El resultat fou una estranya mixtura de cultura i política, difícil de definir, que aplegà des de militants de les joventuts d'AP fins a sectors neofeixistes.

L'altre fet, estretament vinculat a l'anterior i que, en part, explica la facilitat amb la que es crearen els lligams esmentats i, a la vegada, aclareix les limitacions de difusió de les tesis de la ND, fou el pas per CEDADE dels principals impulsors de la ND a Espanya. Recordem que tant I. J. Palacios (director de Punto y Coma), com J. M. Infiesta (director de la col·lecció El laberinto) o Verstrynge havien militat a CEDADE. També fou a redós de CEDADE d'on sorgiren El Martillo (1978), Projets et Référénces (1980) o, ja ben entrat el decenni dels anys vuitanta, la revista Fundamentos (1984). Aquest fet no és casual i cal situar-lo dins d'una problemàtica complexa de l'extrema dreta espanyola: la seva evolució al marge del neofeixisme europeu. Mentre, per exemple, l'extrema dreta francesa ha gaudit d'adhesions rellevants entre sectors acadèmics, professionals i intel·lectuals que ha permès crear una cultura de dreta radical en el sentit més ampli del terme i, en general, ha evolucionat al compàs dels canvis socials, aquesta situació no s'ha produït a Espanya, on el discurs de l'extrema dreta espanyola sorgit de la postguerra no experimentà cap canvi substancial

fins arribar a la dècada dels anys vuitanta. Fou aleshores quan es palesà el caràcter obsolet del seu discurs, difícilment adaptable a la nova conjuntura política i social. D'aquesta manera, quan a finals dels anys seixanta es produí la renovació substancial de les consignes polítiques del neofeixisme europeu (tant dels seus referents ideològics, com de la seva estètica i la seva iconografia), especialment a Itàlia i França,⁹⁸ l'extrema dreta espanyola no experimentà canvis similars. Durant la transició política solament algunes formacions s'alinearen amb el neofeixisme radical europeu que optà per "vies terceristes" i "europeistes" i criticà els partits de dreta radical per reaccionaris i burgesos. Ens referim a grups que s'autodefiniren amb el terme de "nacional-revolucionaris" (com CEDADE, el PENS o el FNJ), per indicar tant el seu radicalisme revolucionari com el seu distanciament d'aquelles formacions de dreta radical, considerades burgeses i conservadores. Tanmateix, aquesta pretesa identificació amb una línia neofeixista europea "nacional-revolucionària", caracteritzada per un cert radicalisme avantguardista, fou molt limitada. El terme "nacional-revolucionari" fou adoptat a Barcelona i el seu ús es generalitzà des d'aquesta ciutat a la resta de l'extrema dreta espanyola. Aquest fet no fou degut a l'atzar, ja que Barcelona era l'enclau més proper a la frontera i allí es desenvoluparen -especialment des d'inicis dels anys setanta- diversos contactes amb els sectors neofeixistes europeus (sobretot italians). Així, únicament unes franjes molt concretes de la ultradreta espanyola foren receptives als canvis experimentats pel neofeixisme europeu.

En aquest aspecte, CEDADE fou un grup emblemàtic. Malgrat ésser un "Círculo Español" (d'àmbit estatal) situà la seva seu a Barcelona, gaudint de major projecció a l'estranger que a Espanya (la seu de la delegació madrilenya fou inaugurada vuit anys després de la creació de CEDADE a Barcelona). Des dels seus orígens, CEDADE mantingué un actiu intercanvi de premsa i correspondència amb nombroses organitzacions neofeixistes europees i d'arreu del món, manifestant una activa presència en actes anticomunistes i neofeixistes celebrats fora d'Espanya. Així, CEDADE tingué una dinàmica atípica respecte al conjunt de la resta de l'extrema dreta espanyola, en la mesura

que els seus principals referents ideològics foren els del neofeixisme europeu i, d'ençà finals dels anys setanta, assajà de difondre'ls (amb un èxit escàs) de manera reiterada. Experiències com les publicacions plurilingües Erika o Europae i, sobretot, la publicació de THULE, la cultura de la 'otra' Europa foren indicatives en aquest sentit. Si a l'interès de CEDADE per integrar-se en el si del moviment neofeixista europeu hi afegim un caràcter elitista i l'orientació "culturalista" de la formació impartida a la seva militància (no adreçada a la participació en comteses electorals o a una presència activa al carrer, com a organització extraparlamentària) veurem que, tot plegat, facilità l'assimilació dels postulats d'un moviment com el de la ND per CEDADE: les tesis de la ND, que s'autoproclamà un moviment "metapolític", partidari de crear elits culturals que facilitessin una hegemonia política posterior, trobaren un camp adobat en aquells que militaven o havien militat en la formació nacionalsocialista espanyola.

La resta d'organitzacions neofeixistes i d'extrema dreta d'Espanya difícilment podien estar en una posició tan receptiva a la ND com CEDADE. Cal fer, però, la salvetat de que CEDADE no fou l'únic grup que mantenia nombroses relacions amb el neofeixisme europeu i, en general, de l'estranger. Així, per exemple, recordem que els activistes del PENS es relacionaren amb membres del neofeixisme italià extraparlamentari. Però els militants d'aquestes formacions, precisament per l'activisme que les caracteritzà, difícilment pogueren adherir-se a un moviment que es proclamà "metapolític" i essencialment cultural. És aquesta evolució singular de CEDADE -en el context de l'immobilisme i de l'aïllament de l'extrema dreta espanyola de la resta de formacions europees- el fet que explica que les iniciatives de difusió de les tesis de la ND a Espanya hagin estat a càrrec, sobretot, d'antics membres d'aquesta formació.

Una pluralitat de discursos

El segon fet que contribuï a crear un difús espai polític de ND fou la pluralitat de discursos

que generà la ND a Espanya, que reflectí la manca d'un públic definit al que havia d'adreçar-se el seu missatge renovador. Els postulats de la ND, al marge dels intents de sistematització puntuals i aïllats fets per Verstrynge l'any 1980 i Pinedo l'any 1986, tingueren lectures parcials o esbiaixades, essent divulgats a partir d'iniciatives disperses i aïllades, més vinculades a interessos personals que a estratègies de grups o col·lectius polítics o acadèmics. D'aquesta manera, més que una "importació" dels postulats de la ND a Espanya o un intent d'adaptar-los tot cercant la conformació d'una ND espanyola, tingué lloc una lectura desordenada, sense que estigués clar el públic receptor del seu missatge: eren els cercles neofeixistes? eren sectors de la dreta liberal-conservadora d'AP, les joventuts d'un partit de centre-dreta amb una sòlida implantació al Parlament?. Tampoc sembla haver existit una ortodòxia ideològica que marqués pautes: els postulats etnicistes coexistiren amb discursos que exaltaren un nacionalisme espanyol unitari i centralitzador, menyspreant els nacionalismes històrics d'Espanya; postulats "neopagans" i crítics amb el catolicisme coexistien amb posicions sincrètiques, on cristianisme, tradicions paganes i elements esotèrics no entraven en contradicció. Així, la difusió de la ND podia aconseguir adhesions nombroses i de caràcter divers, però -a la vegada- corria el risc de no aconseguir-ne cap, per la manca d'un discurs més coherent i adreçat a un sector polític delimitat més clarament, que -sembla ser- és el que finalment succeí. Vinculat amb el problema anterior, existia també un segon obstacle: la manca d'"homines novi" que oferís una intel·lectualitat alternativa a la de l'extrema dreta tradicional, capaç d'articular i sistematitzar un nou discurs. Hi havia curiositat per la ND, però no una inquietud real per assumir-la i difondre-la, al marge d'algunes iniciatives personals. Aquesta complexa situació, per exemple, es palesà en la presentació oficial a Madrid -el 7 de maig de 1987- de l'obra editada per Carlos Pinedo Las ideas de la 'Nueva Derecha' a la col·lecció El laberinto (tot i que el llibre havia aparegut l'octubre de 1986). A l'acte esmentat es donà la paradoxa de que no hi assistí una representació oficial de Punto y Coma (que, segons l'obra presentada, era un dels òrgans d'expressió de la ND a Espanya) alhora que

Infiesta, director de l'editorial que publicava el llibre, era membre del consell de redacció de l'esmentada revista. Si ens preguntem, doncs, qui assistí realment a la presentació de l'obra compilada i finançada pel mateix Pinedo, en un acte que comptà amb l'assistència d'Alain de Benoist, una crònica de l'esdeveniment publicada per Mundo NS és força il·lustrativa (la cursiva és nostra):

La presentación del libro se efectuó por fin en el 7 de Mayo en el Hotel Fenix de Madrid. No se trataba de un acto multitudinario, pero si asistió suficientes personas como para calificarla de éxito. [...] *la sala se llenó, quizás demasiado de jóvenes bien conocidos entre los NR [Nacional-Revolucionaris] y poco en cambio de jóvenes intelectuales más independientes.*

[Carlos Pinedo] Llevó a cabo una brillante exposición de los principios filosóficos de la ND. [...] Me temo que la mayoría de los asistentes no estaban preparados para ese nivel de exposición, y muy posiblemente fueron pocos los que 'digirieron' el esfuerzo de Pinedo [...]. Alain de Benoist intentó evitar por todos los medios que se debatiera un punto que interesaba a muchos asistentes, en especial los provenientes del sector carca [sic] y conservador de Alianza Popular, que no eran pocos: la posición anticristiana de la ND.

Tema delicado en ambientes neoconservadores, muy carcas aquí, tenía una sola pregunta básica [...] ¿como podía la ND, europeísta al límite, olvidar los siglos y cultura de la civilización cristiana en Europa?

Pinedo no ocultó la postura anticristiana de la ND, [...] Pero Benoist no quiso entrar a fondo en el tema en su presentación.⁹⁹

La crònica de Bau és prou reveladora del sectors interessats o, quan menys, amb una certa curiositat per la ND: d'una banda els provinents de cercles neofeixistes i neonazis "nacional-revolucionaris" amb afanys renovadors (com el mateix Bau); d'altra banda els vinculats a AP, enfrontats al paganisme de Benoist, mentre que els possibles "homines novi" eren absents, a jutjar per l'observació de Bau sobre l'"absència de joves intel·lectuals independents". La realitat era que la ND, malgrat els esforços realitzats, no sortia del clos del neofeixisme, alhora que els seus plantejaments semblaven excessivament agosarats per un partit com AP, on la qüestió del "neopaganisme" de la ND esdevingué un obstacle difícil de salvar. Cal tenir en compte la transcendència d'aquest fet per comprendre algunes de les dificultats de difusió de la ND a Espanya. Si l'anticatolicisme de la ND ja era qüestionat per un intel·lectual proper a la ND com Palacios, com no havia de trobar resistència en el si de l'extrema dreta (o la dreta) espanyola, on el catolicisme constituïa un dels seus eixos ideològics principals (per no dir la seva matriu ideològica)?

III. CONCLUSIONS

El balanç que es pot fer en l'actualitat dels esforços divulgatius de la ND que hem assenyalat, mostra uns resultats extraordinàriament pobres. L'any 1990 no existia cap publicació que es reclamés seguidora de la ND, ni cap col·lectiu polític o plataforma d'intel·lectuals que difongués els postulats de la ND. Tot el moviment generat entorn a la ND a Espanya s'havia reduït a un seguit d'iniciatives disperses, en la seva major part inconexes i massa aïllades, alhora que mancava un projecte polític o cultural globalitzador. En aquest aspecte, cal recordar que les publicacions Fundamentos i Punto y Coma mai es definiren explícitament com a revistes de ND. Únicament Carlos Pinedo, compilador de l'antologia de textos de Faye i de Benoist abans esmentada, es proclamà obertament seguidor de la ND.

Malgrat tot, és encara prematur per jutjar l'èxit o el fracàs de la difusió de la ND a Espanya. L'extrema dreta espanyola es troba immersa -especialment des de mitjans dels anys vuitanta- en un procés de rearticulació d'un nou discurs ideològic i no estem en condicions de poder afirmar si les seves tesis aconseguiren cap ressò a mig o llarg termini. En tot cas, la seva influència potencial sembla relegar-se solament a sectors neofeixistes, sense possibilitat d'irradiar en una òrbita política neoconservadora o de dreta liberal com la de l'actual Partido Popular [PP]. Cal tenir que aquest partit ha evolucionat progressivament vers un espai de centre dreta (especialment sota la direcció de José Maria Aznar) que ha suposat un evident distanciament respecte als sectors de dreta radical que s'havien integrat al partit sota la direcció de Fraga (quan el partit mantenia una posició política ambigua). Aquesta evolució del PP bandeja implícitament la possibilitat de que el partit integri -a mig i, fins i tot, llarg termini- una intel·lectualitat de ND, capaç de servir de bisagra entre la dreta parlamentària de caràcter liberal i sectors de la dreta radical o del neofeixisme, com succeeix a França. D'aquesta manera, desapareix una via potencial de difusió de la ND a Espanya. Tot i això, qualsevol pronòstic que es faci -amb una perspectiva de temps limitada- no deixa de ser arriscat.

IV. NOTES

- 1 Per elaborar aquesta introducció sobre la ND han estat utilitzats, essencialment, els treballs de Pierre-André Taguieff, "Présences de l'héritage nazi: des 'nouvelles droites' intellectuelles au 'révisionnisme'", droit et liberté, 397 (gener 1981), pp.11-21 i Marie-José Chombart de Lauwe, "Nuova destra e cultura reazionaria negli anni ottanta", Atti del Convegno. Cuneo 19-21/XI/1982, Estratto da 'Notiziario' dell'Istituto storico della Resistenza in Cuneo e provincia, 23 (juny 1983), pp.147-164. Quan aquest treball ja era redactat, hem tingut l'oportunitat de consultar l'excel·lent treball d'Anne-Marie Duranton-Crabol, Visages de la Nouvelle Droite. Le GRECE et son histoire, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris, 1988, 267 pp.
- 2 Informació procedent de P.-A. Taguieff, "Présences de l'héritage nazi: des 'nouvelles droites' intellectuelles au 'révisionnisme'", droit et liberté, 397 (gener 1981), p.14. Sobre Jeune Nation, vegeu la nota 15 del capítol 1 d'aquesta obra.
- 3 Id., p.12.
- 4 Id., p.13.
- 5 Id., p.14.
- 6 Sobre la influència del GRECE en la dreta liberal francesa, vegeu la Marie-José Chombart de Lauwe, Vigilance. Vieilles traditions extrémistes et droites nouvelles, Études et Documentation Internationales/La Ligue des Droits de l'Homme, Paris, 1987, pp.72-74, 103-120 i l'obra ja esmentada d'A.-M. Duranton-Crabol, Visages de la Nouvelle Droite. Vegeu una recent aproximació a la ND a René Monzat, Enquêtes sur la droite extrême, Le Monde Éditions, Paris, 1992, pp.206-244.
- 6 bis El PFN fou creat l'any 1974 intentant oferir una imatge de partit modern -hom parlà de "la dreta de disseny"- i seriós, pròxim a la ND. Sobre el PFN vegeu "Forces Nouvelles", La droite en mouvements nationaux et nationalistes, 1962-1981, Västra, Paris, 1981, pp.102-109.
- 7 Aquesta idea fou sistematitzada per Jean Thiriart i gaudí d'una gran difusió a través de la seva obra ¡Arriba Europa!. Una Europa unida: un imperio de 400 millones de hombres, traduïda a diversos idiomes europeus (l'edició castellana fou publicada per l'editorial Mateu, a Barcelona, l'any 1965). Sobre Thiriart i l'impacte renovador de la formació Jeune Europe [JE] que aquest liderà, vegeu el capítol 1.
- 8 Text de Guillaume Faye, cita de l'antologia de textos compilada per Carlos Pinedo: Alain de Benoist i Guillaume Faye, Las ideas de la 'Nueva Derecha'. Una respuesta al colonialismo cultural. Introducción y selección a cargo de Carlos Pinedo. Ediciones de Nuevo Arte Thor, Barcelona, 1986, p.167.
- 9 Sobre la Northern League, al marge de l'article ja esmentat de P.-A. Taguieff (a la nota 1), vegeu Werner Smoydzin, "Los espíritus entusiastas del norte. La 'Northern League'", Los nuevos nazis, Dima, Barcelona, 1968, pp.109-114.
- 10 Sobre Hans Günther, vegeu la nota 38 del capítol 7.
- 11 P.-A. Taguieff, "Présences de l'héritage nazi: des 'nouvelles droites' intellectuelles au 'révisionnisme'", droit et liberté, 397 (gener 1981), p.15.
- 12 Sobre Jacques de Mahieu, vegeu les notes 51, 52 i 53 del capítol 5 d'aquesta obra.
- 13 Les dades sobre Henry Garret procedeixen de l'article de P.-A. Taguieff, "Présences de l'héritage nazi: des 'nouvelles droites' intellectuelles au 'révisionnisme'", droit et liberté, 397 (gener 1981), p.15.
- 14 Id., p.15

- 15 Id., p.14.
- 16 Com ja hem assenyalat anteriorment (a la nota 106 del capítol 5), aquest institut fou creat pel NOE l'any 1969 a Barcelona i ha publicat diverses obres de caràcter racista: G. A. Amaudruz, Les peuples blancs survivront-ils?, Les travaux du Nouvel Ordre Européen présentés par G.-A. Amaudruz; Jacques de Mahieu, Précis de biopolitique; Jacques Baugé-Prévost, La médecine naturelle; Jacques Baugé-Prévost, Le celtisme, l'éthique biologique de l'homme blanc; Jacques Baugé-Prévost, Natuothérapie. Méthode naturelle de santé; René Binet, Contribution à une éthique raciste; René Binet, Socialisme national contre marxisme. Baugé-Prévost, al marge de basar els seus mètodes curatius en allò que anomena "Higiene natural", és un defensor de la política eugenèsica. Vegeu J. Baugé-Prévost, "l'indispensable eugenisme", Europae, 1 (1979), Ediciones Bausp, Barcelona, pp.17-20.
- 17 Una bona mostra de la projecció i la instrumentalització de l'etologia per la ND, l'ofereix una extensa entrevista d'Alain de Benoist al conegut premi nobel a Konrad Lorenz. La etologia. Entrevista con Alain de Benoist, Ediciones de Nuevo Arte Thor, Barcelona, s.a., 190 pp. En l'entrevista, Lorenz es manifestà categòric sobre la desigualtat humana: "El punto de vista igualitario es algo completamente antibiológico; los hombres son desiguales ya desde el instante de su concepción" (p.130). Sobre els pretesos fonaments científics del racisme que han aportat les darreres contribucions de la ciència i les seves repercussions polítiques, vegeu R.C. Lewontin, Steven Rose, Leon J. Kamin, No está en los genes. Racismo, genética e ideología, Crítica, Barcelona, 1987, 357 pp. Des d'una perspectiva estrictament científica, vegeu José Sanmartín, Los nuevos redentores. Reflexiones sobre la ingeniería genética, la sociobiología y el mundo feliz que nos prometen, Anthropos/ Universidad del País Vasco, Barcelona, 1987, 206 pp. També és força interessant l'aproximació de Pierre Thuillier, "De Darwin a Konrad Lorenz: les scientifiques et le racisme", Darwin & Co, Complexe, Brusel·les, 1981, pp.107-133.
- 18 Anàlisi de Pierre-André Taguieff publicada a Éléments, en un número dedicat al divuitè aniversari de la ND: dossier "les 18 printemps de la Nouvelle Droite", Éléments, 56 (hivern 1985), p.42.
- 19 Pierre-André Taguieff, "La identidad francesa y sus enemigos / El tratamiento de la inmigración en el nacional-racismo francés contemporáneo", Debats, 17 (setembre 1986), p.38.
- 20 Id.
- 21 Marcel Durand, "Les horlogers remontent le temps", Article 31, 36 (febrer 1988), p.9.
- 22 P.-A. Taguieff, "Présences de l'héritage nazi: des 'nouvelles droites' intellectuelles au 'révisionnisme'", droit et liberté, 397 (gener 1981), p.21.
- 23 Id., p.13.
- 23 bis Sobre l'evolució del GRECE i la ND a França, vegeu l'estudi ja citat d'A.-M. Duranton-Crabol, Visages de la Nouvelle Droite, especialment pp.204-240.
- 24 Sobre la ND a Itàlia, vegeu la publicació de la ND italiana Diorama Letterario (Florència) corresponent al seu número 76 (novembre 1984), dedicat a les relacions entre ND i neofeixisme ("Nuova Destra e destra radicale / Dalla evoluzione alla specificità"). Igualment, vegeu l'anàlisi que fa Marco Tarchi de la ND com una possible via de 'modernització' del radicalisme de dreta a "Le tre vie del radicalismo di destra", Trasgressioni (Florència), 9 (gener-abril 1989), pp.3-19. Vegeu també una aproximació a la ND italiana elaborada des de la mateixa ND a Enzo Raisi, Storia ed idee della Nuova Destra italiana, Settimo Sigillo, Roma, 1990, 138 pp. Sobre la continuïtat i ruptura existent entre ND i dreta radical a Itàlia, vegeu Monica Zucchini, A destra in Italia oggi, SugarCo Edizioni, Milà, 1986, 287 pp.
- 25 Carta de Marco Tarchi a l'autor (3/VII/1991).
- 26 Sobre la ND a Alemanya [Neue Rechte] únicament hem pogut consultar materials molt fragmentaris: Robert Steuckers, "Neonationalismo y 'Nueva Derecha' en la República Federal Alemana (1946-1988)", La derecha radical en Europa, Ediciones Disidencias, Barcelona, 1989, pp.5-23; Wolfgang Gessenharter, "'Neue Rechte' / Scharnier zwischen Bürgern und Radikalen", Arbeitshefte. Zeitschrift der Juso-Hochschulgruppen (Bonn), 84 (juliol 1989), pp.46-59 i Peter Kratz, "Die 'Neue Rechte' Modernisierter Faschismus", Juso Magazin, extra

'Rechsextremismus' (Bonn), (s.d. [1988?]), pp.7-10. Pel que fa a Bèlgica, únicament hem consultat sengles articles sobre un anomenat Études et Recherches pour une Orientation Européenne [Estudis i Recerques per a una Orientació Europea, EROE]: Dominique le Grand, "Nouveau look? vieilles idées!", Article 31, 19 (maig 1986), pp.12-14 i Maurice Petit, "Nouveau look? vieilles idées!", Article 31, 20 (juny 1986), pp.13-15.

- 27 "Espana", Punto y Coma, 1 (25/XII/1983-25/II/1984), p.34.
- 28 Id.
- 29 Sobre Vintila Horia, vegeu un ampli dossier ("Un autor: Vintila Horia") que li dedicà la revista Punto y Coma, 5 (novembre 1986-febrer 1987), pp.8-24.
- 30 Sobre l'anomenat "pensament tradicional", vegeu Ernesto Cadena [pseudònim d'Ernesto Milá], "Una revisión del fascismo: la corriente evoliana o tradicionalista", La ofensiva neo-fascista, Acervo, Barcelona, 1978, pp.48-61; R. Monzat, "Le mythe fondateur de la tradition primordiale. Les maîtres à penser", Enquêtes sur la droite extrême, pp.121-139.
- 31 Informació procedent de "Espana", Punto y Coma, 1 (25/XII/1983-25/II/1984), p.34. Tanmateix, no ens ha estat possible consultar la revista Futuro Presente ni la publicació Graal, de manera que ignorem quina relació es pot establir entre aquestes publicacions i la ND.
- 32 Sobre la revista El Martillo, vegeu el capítol 5.
- 33 "Espana", Punto y Coma, 1 (25/XII/1983-25/II/1984), p.34.
- 34 Sobre THULE, la cultura de la 'otra' Europa, vegeu el capítol 5.
- 35 Sobre la revista Projets et Références de la delegació francesa de CEDADE, vegeu el capítol 5.
- 36 Jorge Verstrynge Rojas, Entre la cultura y el hombre, pròleg de Manuel Fraga, Aro Artes Gráficas, Madrid, 1979, 180 pp.
- 37 Id., p.46.
- 38 Id., p.132.
- 39 Id., p.59.
- 40 Id., p.72.
- 41 Id., p.159.
- 42 Id., p.160.
- 43 Id., pp.119-120.
- 44 Id., p.120.
- 45 Sobre el comte de Gobineau, vegeu la nota 39 del capítol 7 d'aquesta obra.
- 46 J. Verstrynge, Entre la cultura y el hombre, p.166.
- 47 George Verstrynge, "Roberto Ketels y el 'racismo paneuropeo'", CEDADE, 37 (juny 1972), p.12. L'autoria de l'article per Verstrynge fou confirmada a l'autor del present estudi per Jorge Mota.
- 48 Id.

- 49 Sobre GODSA i els orígens d'AP vegeu Joaquín Prieto i José Luis Barbería, El enigma del 'Elefante'. La conspiración del 23-F, El País/Aguilar, Madrid, 1991, pp.41-42.
- 50 Alain de Benoist, La Nueva Derecha, Planeta, Barcelona, 1982.
- 51 Vegeu CEDADE, 122 (març 1984), p.31.
- 52 Sobre l'antisemitisme, vegeu "Cuando oigo hablar de cultura", Fundamentos, 8 (1987), p.12; respecte al distanciament envers CEDADE, vegeu Angel Fraile, "Ideas o sentimientos", Fundamentos, 3 (1984), pp.4-9 o el número 4 (1984) de Fundamentos dedicat al centenari de la publicació d'Així parlà Zaratustra, de Nietzsche.
- 53 Alain de Benoist, Guillaume Faye, Las ideas de la 'Nueva Derecha'. Una respuesta al colonialismo cultural. Introducción y selección a cargo de Carlos Pinedo. Ediciones de Nuevo Arte Thor, Barcelona, 1986, 639 pp.
- 54 Vegeu Laureano Luna Cabañero, "Aquellos éramos nosotros", Fundamentos, 5 (1985), pp.9-10; Angel Fraile, "Los indoeuropeos", Fundamentos, 5 (1985), pp.4-8.
- 55 Vegeu Ramón Vigil, "Mitología asturiana", Fundamentos, 7 (1986), pp.20-22; José L. Jerez, "los mitos de la tierra vasca", Fundamentos, 10 (1988), p.26.
- 56 Enrique Molina, "La ciencia postmoderna", Fundamentos, 8 (1987), p.19. Vegeu també els articles de Manuel Martín, "La etología toma la palabra", Fundamentos, 6 (1986), pp.4-8; Rogelio Pete, "Prejuicios contra la ciencia", Fundamentos, 6 (1986), p.8; Eduardo Nuñez, "Manual del diferencialismo", Fundamentos, 6 (1986), pp.11-18.
- 57 Vegeu els comentaris a les il·lustracions de l'article José L. Jerez Riesco, "Misael Bañuelos", Fundamentos, 4 (1985), pp.11-14.
- 58 "Biblioteca fundamental", Fundamentos, 4 (1985), p.22. Vegeu, però, la resta de seccions dedicades a glossar llibres anomenats "Biblioteca Fundamental": Fundamentos, 2 (1984), p.15; Fundamentos, 3 (1984), p.15; Vegeu, especialment, "Nueva Derecha: ideas y actitudes", Fundamentos, 11 (1988), p.31.
- 59 "La mecánica de las democracias es turbulenta y [...] cuando los militares entran en acción lo hacen impulsados por el deber de ordenar el tinglado que deja el poder civil", a Carlos Salas, "1975-1985 / Y después, ¿Qué? Diez años españoles", Fundamentos, 4 (1984), p.23.
- 60 Id., peu de les fotografies de la p.24.
- 61 Carlos Salas, "Región, nación, ¿Supernación?", Fundamentos, 10 (1988), p.24.
- 62 Id., p.25.
- 63 Ramón Vigil, "Numancia: mi honor se llama obstinación", Fundamentos, 9 (1987), pp.24-29. Observi's la similitud (probablement gens deguda a l'atzar) del títol d'aquest article amb el conegut lema de les SS nacionalsocialistes: "El meu honor es diu fidelitat".
- 64 Ricardo de Estenza, "Ramón Cajal o la voluntad", Fundamentos, 3 (1984), pp.25-29.
- 65 J. L. Jerez Riesco, "Médico y pensador para su pueblo. Misael Bañuelos", Fundamentos, 4 (1984), pp.11-14.
- 66 Vegeu el número 10 de Fundamentos (1988) dedicat a "España y los españoles". Vegeu especialment Jesús J. Sebastián, "Intelectuales para después de un desastre", pp.12-14 i l'antologia de textos "Los españoles vistos por sí mismos", pp.28-33.
- 67 Sobre l'activitat d'I. J. Palacios a la delegació de CEDADE a Madrid vegeu el capítol 3 d'aquesta obra.
- 68 Sobre la militància ultradretana de Yukio Mishima, vegeu Ernesto Cadena [pseudònim d'Ernesto Milá], La

ofensiva neo-fascista, Ediciones Acervo, Barcelona, 1978, pp.193-193.

- 69 José Manuel Infesta, "Wagner, un desconocido", Punto y Coma, 1 (25/XII/1984-25/II/1984), p.39.
- 70 Enrique Molina, "De la ciencia moderna y de la igualdad", Punto y Coma, 1 (25/XII/1983-25/II/1984), pp.27-29.
- 71 Hans J. Eysenck, "Decadencia y ruina del imperio freudiano", Punto y Coma, 1 (25/XII/1983-25/II/1984), pp.30-31.
- 72 Vegeu els diferents articles (alguns ja citats) del "Tema central: ciencia, libertad y cultura", Punto y Coma, 1 (25/XII/1983-25/II/1984), pp.23-36.
- 73 Punto y Coma, 1 (25/XII/1984-25/II/1984), p.1.
- 74 Carta d'Isidro Juan Palacios a l'autor (17/VI/1991).
- 75 I.P., "Tema de portada", Punto y Coma, 2 (1/XII/1985-1/II/1986), p.3.
- 76 Guillaume Faye, "Redimir lo político", Punto y Coma, 2 (1/XII/1985-1/II/1986), pp.5-8.
- 77 "Una revisión de Ezra Pound", Punto y Coma, 2 (1/XII/1985-1/II/1986), pp.21-30.
- 78 Enrique Molina, "El ambientalismo, una pseudociencia", Punto y Coma, 2 (1/XII/1985-1/II/1986), pp.10-11.
- 79 Carta d'Isidro Juan Palacios a l'autor (17/VI/1991).
- 80 I. J. P., "Tema de portada", Punto y Coma, 3 (28/II-28/IV/1986), p.1.
- 81 I. J. P., "Las ideas de la Nueva Derecha", Punto y Coma, 6 (1987), p.17. Palacios adoptà un esguard crític envers la posició de la ND francesa i reivindicà el cristianisme com un llegat europeu (vegeu "Europa a la búsqueda de su identidad", Punto y Coma, 5, novembre 1986, pp.37-45) i, fins i tot, parlà d'una nova barbàrie "pagano-cristiana" (I. J. P., "Tema de portada", Punto y Coma, 2, 1/XII/1985-1/II/1986, p.3).
- 82 I. J. Palacios, "Las apariciones de la virgen", Punto y Coma, 2 (1/XII/1985-1/II/1986), p.50.
- 83 "[...] como sabrás, Punto y Coma estuvo ausente en la presentación del citado libro [Las ideas de la Nueva Derecha] que se hizo en Madrid. Es cierto que alguna confusión al respecto se ha formado con la publicación de una portada de Punto y Coma en el apéndice del libro. Yo protesté por este hecho, ya que tal cosa se hizo sin mi permiso y sin preguntarme. Ni que decir tiene que de haberse solicitado me habría negado. Ello no quiere decir que, entre los colaboradores de Punto y Coma, no hubiera simpatizantes de la ND. Ellos tenían su libertad, en la que yo, por supuesto, no me metía" [carta d'Isidro Juan Palacios a l'autor, 17/VI/1991].
- 84 Jordi Mota Arás, "El sentido del montañismo", Punto y Coma, 4 (juny-agost 1986), pp.34-37.
- 85 Marco Tarchi, "La colonización sutil / 'American way on life' y dinámica social", Punto y Coma, 9 (15/II-15/IV/1988), pp.82-88.
- 86 Franco Cardini, "Sombras rojas / La otra cara del sueño americano", Punto y Coma, 9 (15/II-15/IV/1988), pp.65-70.
- 87 Hans J. Eysenck, "Decadencia y ruina del imperio freudiano", Punto y Coma, 1 (25/XII/1983-25/II/1984), pp.30-31.
- 88 Irenäus Eibl-Eibesfeldt, "Comunicación y sociedad de masas / Una perspectiva etológica", Punto y Coma, 8 (novembre 1988), pp.14-18.
- 89 Ernesto Giménez Caballero, Punto y Coma, 5 (novembre 1986-gener 1987), pp.31-34. Vegeu també el dossier

- que Punto y Coma dedicà a l'escriptor: "Un autor: Giménez Caballero", Punto y Coma, 4 (juny-agost 1986), pp.11-25.
- 90 Thomas Molnar, "La influencia de América en Europa", Punto y Coma, 8 (novembre 1988), pp.71-73.
- 91 Olier Mordrel, "Sobre los pueblos y sobre Europa / Una solución de altura", Punto y Coma, 4 (juny-agost 1986), pp.54-57. Olier Mordrel (el seu veritable nom era Oliver Mordrelle, 1901-1985) fou ideòleg d'un nacionalisme bretó feixista que aparegué als anys trenta a França, essent reivindicat per la ND francesa. Vegeu l'assaig d'Yves Plasseaud "Ethnisme, racisme et extrémisme droitier", Article 31, número especial dedicat a "Ethnisme et extrême droite", febrer 1987, pp.5-24.
- 92 Jean Parvulesco, "Un mensaje secreto para Vintila Horia", Punto y Coma, 5 (novembre 1986-gener 1987), pp.16-17. Segons René Monzat, Parvulesco havia estat membre del grup de l'OAS de Madrid (R. Monzat, Enquêtes sur la droite extrême, p.237).
- 93 Fernando Márquez, "Fin de juego", Punto y Coma, 2 (desembre 1985), pp.24-25. Fernando Márquez fou un dels impulsors de l'anomenada "movida madrileña". Començà confegint els anomenats fanzines amb l'equip Antípoda, col·lectiu al que s'afegí Olvido Gara [nom de la cantant pop Alaska] quan només tenia dotze anys i crearen el grup musical Kaka de Luxe, del que Fernando Márquez composà algunes cançons. Márquez tingué una singular evolució política: a inicis dels anys vuitanta abandonà Falange Española Auténtica per apropiarse primer a AP, després al Partido Demócrata Liberal (PDL), FE de las JONS i, finalment, el CDS liderat per Adolfo Suárez (aquesta informació procedeix de "Entrevista a Fernando Márquez", Alcanatilla, 9, agost-octubre 1987, pp.26-28). Una nota publicada a la revista Disidencias (2, estiu 1988, Dossier "Contracultura, movimiento estudiantil mayo-68", s.n.) proporcionava el següent perfil biogràfic de Márquez: "Nacido en 1957. Escritor y cantante de los grupos Kaka de Luxe, Paraiso, La Mode, Pop Deco y Proyecto Browyn. Colaborador de las revistas Guía del Ocio, Rock Especial, Mandrágora, La Luna de Madrid, Europa Viva y Punto y Coma. Autor de media docena de libros, colaborador de radio 3 y autor de diversos folletos y opusculos de carácter político. Vinculado en 1977-9 a Falange Auténtica y luego a FEA, ha mantenido intercambio de opiniones con miembros de CEDADE y de grupos liberales. Realizó campaña en 1986 a favor de PE-JONS. Vinculado recientemente a las juventudes del CDS". Segons Márquez, la seva evolució política era coherent amb la recerca d'una "tercera via". Márquez assolí una certa notorietat en cercles neofeixistes espanyols en publicar l'obra Fe Jones (una novel·la centrada en les peripecies d'una noia que es diu Fe i es filla d'un militar nordamericà -Jones-, d'aquí un joc d'equívocs amb l'acrònim de la Falange i el títol de la novel·la, que -per altra banda- ens ha estat impossible aconseguir). L'any 1986 publicà un petit opuscle, Hacia la formación de un Movimiento Social Alternativo (manifest editat pel Círculo Cultural Hispánico [CCH] de Madrid, A.C. 45082 Madrid, 12 pp., s.a.) apel·lant a la unitat de totes les forces neofeixistes que preconitzaven la recerca d'una "tercera via", però sense tenir cap mena de ressò. Márquez col·laborà també al diari ABC.
- 94 El número 3 de Punto y Coma (28/II-28/IV/1988) publicà l'article "Glazunov, pintor del alma rusa", signat per S.A.R. Duque de Bragança. El número 8 (novembre 1988) de Punto y Coma oferí una extensa entrevista amb Duarte de Bragança: I. J. Palacios, Mariana de Albuquerque: "Entrevista con: el Duque de Bragança / Cultura y causa de los pueblos", pp.63-67. L'entrevista anà acompanyada d'una breu nota biogràfica sobre la Duarte de Bragança i una altra nota sobre la genealogia de la casa reial portuguesa. En l'entrevista, el duc de Bragança considerava negativa la penetració soviètica a Àfrica, afirmava que la millor garantia de subsistència de les cultures africanes era que romanguessin al marge dels canvis occidentals i, alhora, afirmava que el cas de Sudàfrica s'havia de mesurar, però, amb uns paràmetres diferents als de l'apartheid i el racisme: "La penetración soviética del continente es importante porque Europa debería apoyar una África libre de influencias, libre de soviéticos y no sometida a poderes o intereses de las multinacionales. Un caso de excepción es la cuestión sudafricana, donde el conflicto no cabe estudiarse según parámetros occidentales, sino africanos. Los blancos, allí, son, en relación a los negros, una tribu [sic] más, con sus derechos y peculiaridades, con sus garantías a permanecer en su propia diferenciación, sin que su comunidad tenga que ceder a las presiones de quienes entienden mal el problema, con la terapia del espíritu nivelador" (p.64). En la mateixa entrevista, hom informava que Duarte de Bragança en aquell moment impulsava una campanya d'ajut als refugiats de Timor ("Timor 87, vamos a ayudar") intentant aconseguir la solidaritat de l'alta societat portuguesa. Respecte a la vinculació dels Bragança amb sectors ultradretans, el periodista Rogelio García Lupo, a Paraguay de Stroessner (Ediciones B, Buenos Aires, 1989), afirmava el següent: "los Bragança [al·ludint a la Casa Reial de Portugal] no han renunciado a reivindicaciones territoriales en ninguna parte del mundo, ni siquiera en Brasil. Han sido ellos, a través de los

alemanes Thurn und Taxis, los financistas del movimiento Tradición, Familia, Propiedad (TFP) que nació justamente en Brasil y levantó, en la década de los 50, la bandera de la monarquía. / En Laitzkoven, cerca de Ratisbona, donde fue excomulgado el obispo francés Marcel Lefevre, edificó el mayor de sus seminarios cismáticos antes de la excomunión dictada por Juan Pablo II en 1988. El obispo de Laitzkoven es el alemán Rudolf Graber, también director del Ejército de Pátima, una creación para-militar de los Bragança compuesto por jóvenes castos y espartanos de las familias latifundistas del sur del Brasil" (p.56).

- 95 Entre les obres publicades per la col·lecció El laberinto destaquem les següents: Louis P. Céline, Carta a las amigas; Konrad Lorenz, La etología; Ezra Pound, Aquí la voz de Europa; Jacques de Mahieu, El imperio vikingo de Tiahuanacu; Jean Cau, El caballero, la muerte y el diablo; Alain de Benoist, Guillaume Faye, Las ideas de la 'Nueva Derecha'; Vintila Horia, Viaje a los centros de la tierra; Julius Evola, Cabalar el tigre; Hans J. Eysenk, Decadencia y caída del imperio freudiano; Louis Rougier, El conflicto del cristianismo primitivo y de la civilización antigua.
- 96 Louis Rougier, El conflicto del cristianismo primitivo y de la civilización antigua, Nuevo Arte Thor, Barcelona, 1989, 190 pp.
- 97 Coneixem les següents publicacions del CEFN valencià: Antonio Medrano, Muerte y retorno de Balder, gener 1985, 8 pp.; Alain de Benoist, El poder cultural, febrer 1985, 9 pp.; Guillaume Faye, Robert de Herte, Charles Bresoles, Contra la sociedad de consumo, 12 pp.; Thomas Molnar, La autoridad y sus enemigos, dues parts maig 1985, 10 pp.; Eduardo Cirlot, La mitología nórdica, estiu 1985, 22 pp.; GRECE, Economía orgánica, octubre 1985, 9 pp.; Alain de Benoist, La voz de Zarathustra, novembre 1985, 11 pp.
- 98 Sobre les noves formacions neofeixistes italianes i franceses aparegudes a finals dels anys seixanta, vegeu Ernesto Cadena [pseudònim d'Ernesto Milá], La ofensiva neo-fascista, Acervo, Barcelona, 1978, pp.85-96, 122-126.
- 99 "Alain de Benoist en Madrid", Mundo NS, 34 (juliol 1987), pp.38-39. Sobre el finançament del llibre, Mundo NS publica textualment que Carlos Pinedo "era el traductor y el que financia fundamentalmente este esfuerzo" (p.38).

CAPÍTOL 12. EL NEONAZISME ESOTERIC A ESPANYA: LA SOCIEDAD THULE (1985-1990)

*El siglo XXI se abre paso. Con él ha de venir una nueva Era, porque es necesario y, sobre todo, es Urgente.
Una nueva Elite ha de conseguir el Grial, y sus rayos han de iluminar el Mundo.*

F.S. Bas, El Grial del Siglo XXI, IX Día Nacional de la Fidelidad (12-13/XI/1983), p.17

*¡Oh, Sol Negro!
Absórbeme en tu Maelstrom
alucinante,
en tu muerte mística
y llévame en tu luz
levógira,
más veloz que la luz
del Sol de Oro,
hasta la inexistencia
del Rayo Verde,
donde moran los Maestros
de mi Maestro
y los más altos Guías
del Hitlerismo Esotérico*

EXCALIBUR, Vol. X (solstici d'estiu de 1987) contraportada

L'octubre de 1985 es produí una nova escissió a CEDADE liderada pel vicepresident de l'entitat, Francisco Sánchez Bas, que agrupà gairebé la totalitat de la pretesa secció d'elit de CEDADE, l'anomenada SD. Recordem que si bé inicialment les sigles SD designaven la Sección Deportiva de l'entitat aviat van designar la secció que agrupava la militància més selecta del cercle neonazi.¹ Quan Sánchez Bas es feu càrrec de la vicepresidència de CEDADE l'any 1983 impulsà novament la SD, que -amb les crisis i escissions de CEDADE- havia quedat relegada a un segon terme. Hom edità amb continuïtat el seu butlletí intern, Excalibur, la espada del poder perdido i donà un caràcter místic i d'ordre guerrera a la secció, prenent com a referents històrics als Templers medievals i les SS nacionalsocialistes. Hom divulgà, en el si de la SD, l'obra d'un escriptor nazi xilè, Miguel Serrano, considerat el màxim ideòleg de l'anomenat "hitlerisme esotèric". El resultat fou la creació d'un grup de caràcter sectari a l'interior de CEDADE que acabà essent expulsat per la creixent autonomia que adquirí. Els expulsats continuaren fidels als principis de la SD però sota el significatiu nom de Sociedad o Grupo Thule.

L'elecció d'aquest nom no fou aleatòria, ja que històricament la Societat Thule² havia estat el nom adoptat per l'anomenada Germanenorden ([Ordre dels Germans] societat ocultista que agrupà diverses formacions Völkisch i racistes, violentment antisemites) a Baviera per tal de gaudir d'una cobertura legal per actuar políticament. Fou creada el 1918 per un singular personatge, Rudolf von Sebottendorff (en realitat, Ernst Rudolf Glauber). Entre els membres d'aquesta societat hi figuraren personatges que posteriorment foren rellevants en el règim nacionalsocialista, com Dietrich Eckart, Gottfried Feder, Alfred Rosenberg i Rudolf Hess. L'any 1919, la Societat Thule entrà en un període de gran expansió i adquirí un periòdic, que posteriorment esdevingué el Völkische Beobachter; aquest diari l'any 1920 era controlat per Anton Drexler i l'any següent passà a ser dirigit per Adolf Hitler. La Societat Thule impulsà, paral·lelament, un partit polític, el Deutsche Arbeiterpartei [DAP, Partit Obrer Alemany] el 1919, que l'any següent es convertí en NSDAP, liderat per Hitler. Com podem

veure, la Societat Thule és una organització que apareix en la gènesi del nazisme amb un caràcter polític i ocultista a la vegada. Així, els escindits de CEDADE adoptaren un nom d'una gran càrrega simbòlica pel seu grup.

Tanmateix, l'aparició d'aquest grup de seguidors del nazisme esotèric a Espanya no deixa d'ésser, en si mateixa, un fet anecdòtic i no tindria cap importància si no fos pel context en el que aparegué, de crisi generalitzada del neonazisme espanyol. El sorgiment de la Sociedad Thule -un grup numèricament insignificant (dubtem que arribés a la vintena d'integrants)- fou un indicador més de la pluralitat ideològica existent en el si del nazisme espanyol a finals dels anys vuitanta.

I. EL NAZISME ESOTÈRIC

Abans de descriure aquesta nova escissió, hem realitzat una introducció sobre allò que els cercles neonazis i d'altres ideològicament afins coincideixen en considerar "hitlerisme o nazisme esotèric"; igualment, hem assajat una aproximació a les tesis de les seves figures més emblemàtiques, Miguel Serrano i Savitri Devi. Si bé un estudi recent i exhaustiu del germanista nordamericà Nicholas Goodrick-Clarke, Les arrels ocultes del nazisme,³ ha posat en relleu la importància de societats ocultistes i esotèriques en la gènesi del NSDAP, l'anomenat "esoterisme nazi" ofereix una cosmovisió nacionalsocialista bastida entorn un conjunt de mistificacions que han conformat una singular mitologia ocultista nazi.

La mitologia moderna de l'ocultisme nazi⁴

El Tercer Reich sovint és presentat com interludi misteriós en la història contemporània i alguns seguidors del nazisme d'ençà la postguerra han volgut explicar el fenomen nacionalsocialista mitjançant l'existència d'un poder últim i secret, que controlà Hitler i el seu entorn: forces "negres", jerarquies invisibles, potències superiors desconegudes. Segons Goodrick-Clarke, els escriptors

difusors d'aquestes teories han generat una cripto-història del nazisme, ja que l'element rector últim del nazisme esdevé un agent que resta dissimulat i desconegut als historiadors anteriors al nazisme.

Un mite força extès refereix l'existència de vincles entre el nazisme i monestirs ocultes del Pròxim Orient. Aquesta mistificació té una complexa genealogia. El seu origen cal cercar-lo en l'anomenada teosofia, creada per l'ocultista russa Héléna Petrovna Blavatsky.⁵ Blavatsky, en la seva obra La doctrina secreta (1888, Londres), afirmà que existien nombrosos centres d'ensenyament i d'iniciació esotèrics en aquesta zona i que ella havia estat hostatjada i iniciada en un d'ells, un monestir secret de lames tibetans. Aquests centres -que tenien biblioteques fantàstiques amagades en laberints soterranis- es trobaven en regions allunyades d'Àsia Central, com Agadi (situada a Babilònia) o l'oasi de Shamballah (al desert de Gobi), on els instructors divins de la raça ària havien conservat la seva ciència sacra. Aquest mite conegué una major elaboració a través de Joseph Saint-Yves d'Alveydre (1842-1909) que, a La Missió de la Índia a Europa (1910, París) presentà la ciutat d'Agartha com una teocràcia que regia el curs de la història mundial. Segons missatges telepàtics que Saint-Yves pretenia haver rebut del Dalai Lama, la ciutat esmentada es trobaria sota l'Himalàia. Posteriorment, Ferdynand Ossendowski, que travessà la Sibèria i la Mongòlia després de la revolució russa, donà més crèdit a Saint-Yves quan descrigué -a l'obra Bèsties, Homes i Déus (1923, Londres)- el regne soterrani d'Agartha, on regnava el "Rei del Món".

Al mite de la teocràcia secreta del Pròxim Orient hom hi iuxtaposà el del "vril": l'existència d'una raça subterrània d'homes, els "Vril-ya", psíquicament molt desenvolupats respecte a l'espècie humana; els poders del "vril" comprendrien la telepatia i la telequinesi (nocions popularitzades per la novel·la La raça futura, de Sir Edward Bulwer-Lytton, 1871). Aquesta noció de "vril" fou represa per Blavatsky i passà a designar un enorme dipòsit d'energia de l'organisme humà, inaccessible als "no-iniciats". Hom creia que aquell que esdevingués mestre d'aquesta força -el "vril"- podria tenir un poder absolut sobre tota la naturalesa. Aquesta mite ha perdurat fins ben entrada la dècada dels

anys setanta, especialment amb una obra que conegué una notable difusió, El retorn dels màgics de Louis Pauwels i Jacques Bergier (Paris, 1961). Els seus autors atorgaren una gran importància a una secta berlinesa dedicada a pràctiques de meditació destinades a penetrar en el secret del "vril" (una secta anomenada Societat del Vril). Per Goodrick-Clarke, Pauwels i Bergier exageren la importància d'aquesta secta, ja que així poden afirmar que l'estat major nazi estava determinat a entrar en contacte amb una important teocràcia subterrània per tal d'obtenir la revelació de les fonts secretes de la seva potència.

Pauwels i Bergier també atribueixen a Hitler dos mentors ocultistes a inicis del segle XX, Dietrich Eckart (1868-1923), dramaturg i periodista völkisch antisemita molt conegut en els ambients nacionalistes de Múnic i Karl Haushofer (1869-1946), agregat militar alemany al Japó. Mentre que la influència del primer en Hitler és indubtable, el paper atribuït a Haushofer per Pauwels i Bergier és una mistificació. Segons aquests dos autors, Haushofer hauria estat membre de la Lògia Luminosa (una societat budista del Japó) i, alhora, de la Societat Thule. Haushofer, en les seves dues vessants d'iniciat en els misteris orientals i, a la vegada, d'expert en geopolítica, segons els dos autors abans esmentats, s'hauria adonat de la importància d'un retorn "a les fonts" de la raça humana a l'Àsia central, d'aquí la necessitat del Tercer Reich de conquerir la Unió Soviètica. Des d'aquesta perspectiva, la direcció del Tercer Reich restà en mans, no de Hitler i el seu govern, sinó de la Societat Thule, que esdevé -d'aquesta manera- l'ens dirigent secret del Reich. És en el marc d'aquestes interpretacions centrades en l'existència de poders ocultes (entre els que la Societat Thule té un paper preeminent d'organisme secret rector del nazisme) on cal situar les tesis del hitlerisme esotèric.⁵⁶ A continuació, hem exposat la biografia i les tesis de Miguel Serrano i Savitri Devi, les úniques dues figures que han ofert una visió esotèrica del nazisme i compten, realment, amb seguidors en cercles neonazis. Finalment, hem cregut interessant mostrar la interpretació que Ernesto Milá -activista neofeixista espanyol- ofereix del neonazisme esotèric, ja que és un bon coneixedor dels

ambients ultradretans i ha editat un opúscle sobre nazisme i esoterisme. Tanmateix, la visió de Milá és molt diferent de la de Serrano y Savitri Devi. Mentre la d'aquests darrers s'emmarca en el moviment neonazi i en unes coordenades esotèriques, la de Milá, per contrast, parteix del que al llarg d'aquest estudi hem anomenat "pensament tradicional", vinculat a certs sectors del neofeixisme. En aquest sentit, les tesis d'un neofeixista com Milá -críiques amb el neonazisme esotèric- poden oferir una visió complementària de les relacions que en el si de la ultradreta espanyola es poden assenyalar entre nazisme i l'ocultisme, l'esoterisme i "el pensament tradicional".

Hitlerisme esotèric: Miguel Serrano i Savitri Devi

Les obres sobre esoterisme i nazisme que més difusió internacional han conegut fins a l'actualitat en cercles neonazis han estat les de l'escriptor xilè Miguel Serrano i les de la publicista nacionalsocialista d'origen francès (nacionalitzada hindú), Savitri Devi. Ambdós expliquen l'ocultisme nazi en termes d'un moviment redemptor de la humanitat, quan la literatura existent sobre aquest tema acostuma a presentar el nazisme com un fenomen vinculat a les potències del mal i, fins i tot, de naturalesa satànica.

Miguel Serrano va néixer l'any 1917.⁶ Serrano, que durant la Segona Guerra Mundial dugué a terme una activa campanya d'opinió en favor del nazisme, fou diplomàtic. Viatjà a l'Antàrtida l'any 1947, i fou embaixador xilè a l'Índia (1953-1962), després a Iugoslàvia (1962-1964, acreditat a la vegada a Romania i Bulgària) i, finalment, de 1964 a 1970, fou embaixador a Àustria. Posteriorment, exercí d'embaixador de Xile a l'Organisme Internacional d'Energia Atòmica a Viena i a l'Organisme de les Nacions Unides pel Desenvolupament Industrial. Mantingué correspondència amb Carl Gustav Jung i Herman Hesse, als quals va conèixer personalment i els hi dedicà el seu llibre El círculo hermético (Conversaciones, correspondencia, y recuerdos de Herman Hesse y C. G. Jung) (1965), havent publicat obres de caràcter divers: Antología del Verdadero Cuento en Chile, 1938), Un

Discurso de la América del Sur (1939), Las Epoca Más Oscura (1941), La Antártida y otros mitos (1948), Ni por Mar ni por Tierra (1950), Quien llama en Los Hielos (1957), Las visitas de la Reina de Saba (amb pròleg de C. G. Jung, 1960), La Serpiente del Paraíso (1963), La Flor Inexistente (1969), Los Misterios (1960), ELELLA, Libro del Amor Mágico (1973), Trilogía de la Búsqueda en el Mundo Exterior (1974), El ciclo racial chileno (1985) i La resurrección del héroe (1986). Serrano, al marge de la seva obra escrita, és un orador habitual de les concentracions de nacionalsocialistes xilens (els "nazistas").

Tanmateix, les dues obres més conegudes en cercles neonazis de Serrano són Hitler, el último avatara i El cordón dorado, hitlerismo esotérico. Si ens atenim a la seva narració dels fets, Serrano pogué conèixer el veritable destí d'Adolf Hitler mitjançant una revelació del seu "Mestre" iniciàtic.⁷ Segons li manifestà aquest darrer a Serrano, Hitler no havia mort, sinó que es trobava a l'Antàrtida, en una dimensió singular de la terra, anomenada "terra osca" (la "tierra hueca"). Allí, on perdura "una fauna y flora desaparecidos hace milenios en el exterior", es troba Adolf Hitler.⁸ Per aquest motiu, Serrano es traslladà a l'Antàrtida l'any 1947. Igualment, segons Serrano, Hitler hauria descobert la bomba atòmica, però els anomenats "Guies del món soterrani", li vetaren la utilització d'aquesta arma.⁹ Serrano també apunta la possible vinculació entre els Objectes Voladors No Identificats [OVNI] i l'existència d'Adolf Hitler a l'Antàrtida.¹⁰ Cal assenyalar que Serrano cita fonts de la més diversa procedència, fins i tot, els seus somnis.¹¹ Per Serrano, que parteix d'una visió cíclica de la història, Hitler era el darrer profeta o "avatara" de la fase decadent del cicle històric actual, que assajà el retorn a una Edad Daurada passada. Malgrat el seu fracàs, Hitler retornarà quan s'hagi exhaurit el cicle, ja que els dirigents hitlerians aconseguiren penetrar a la "terra osca", i allà esperen el moment de retornar novament al final cicle amb Hitler al seu davant, "juzgando a sus opositores y cerrando todo un Manvatara [cicle històric]".¹² En la cosmovisió esotèrica de Serrano, els jueus estan estretament vinculats a les forces del mal. Existeix un complot jueu, però dirigit per

una "entitat suprahumana", extraterrestre, "una especie de Golem o entidad vampírica (Yahve, Jehova), alimentada por la energía psíquica de sus acólitos, el pueblo judío".¹³ Serrano veu en els jueus els executors d'un pla per fer perdre la memòria racial ària. Segons l'escriptor xilè, els jueus es traslladaren a Amèrica perseguint un doble objectiu: cercar les tribus perdudes d'Israel i seguir les petjades dels "Deus Blancs" per esborrar-ne el seus vestigis d'existència en aquest continent. D'aquesta manera van poder "cumplir con el plan, a escala mundial, pactado con el demiurgo, dentro de esta gran guerra cósmica".¹⁴

Savitri Devi, en canvi, se situa en un pla diferent al de Serrano. Savitri Devi va nèixer a Lió (França) el setembre de 1909. Per part materna descendia d'una família aristocràtica escocesa i per part paterna, era d'ascendència italiana i grega. L'any 1938 es casà amb un brahmà hindú, Sri Asit Krisna Mukherji, membre d'una casta elevada (Savitri -"força del sol"- fou el nom que adoptà). Mukherji era aleshores director de la revista The New Mercury (publicada a Calcuta d'ençà 1935)¹⁵ recolzada per l'embaixada alemanya a Madràs. Mukherji rebé felicitacions pel seu treball de propaganda del Ministeri d'Afers Exteriors alemanys. Igualment, Mukherji figurà entre els partidaris de Subba Chandra Bose (el resistent hindú antibritànic que lluità amb les tropes alemanyes durant la Segona Guerra Mundial) i ell mateix el presentà als japonesos.¹⁶ En morir Mukherji, Savitri Devi retornà a Europa i, entre 1960 i 1969, exercí de mestra a Montbrisson (França), però sempre estigué vinculada a activitats de difusió del nazisme. Participà en l'acte fundacional de la WUNS a Costwold (Gran Bretanya) l'any 1962 i fou expulsada diverses vegades d'Alemanya per la seva activitat política pro-nazi. Morí l'any 1982 a Nantes, quan esperava un visat per viatjar a Estats Units a pronunciar conferències organitzades per grups nacionalsocialistes nordamericans.¹⁷ La seva obra més coneguda és Records i reflexions d'una ària (1976).

Cal assenyalar que la concepció del nazisme de Devi és diferent a la de Serrano. Per Savitri Devi, Hitler no és un profeta (com afirma Serrano), sinó un "combatiente contra la Corriente del

Tiempo, un precursor de Kalki",¹⁸ és a dir, un precursor del profeta que vindrà en el futur. Segons Savitri Devi:

[Hitler] Era, siempre en cuanto a su esencia, el emperador de la Caverna. Con él, éste ha reaparecido, intensamente despierto y en armas, como había raparecido ya bajo la figura de diversos grandes jefes alemanes, en particular Federico II de Prusia, que Adolfo Hitler tanto veneraba. Pero no era su última y definitiva reaparición es este ciclo.¹⁹

Així, la desfeta militar de Hitler era previsible, car encara no havia arribat la seva hora, ja que el cicle històric encara no havia assolit la seva fase final. Per Savitri Devi resulta difícil dilucidar la importància real de la Societat Thule,²⁰ si bé estava convençuda de que era a l'Ahnenerbe²¹ on era dipositada la sabiduria tradicional, essent aquesta institució creada per Heinrich Himmler "la guardiana de la ortodòxia profunda del Hitlerismo".²² El "hitlerisme", per l'escriptora, seria el dipositari a allò que en determinats cercles neofeixistes hom anomena "pensament tradicional" i que podríem assimilar a l'essència del coneixement (entès com a "saviesa").²³ Hom parteix d'una visió cíclica de l'evolució de la humanitat. Seguint les tesis del filòsof Julius Evola exposades a Revolta contra el món modern, apareixen inicialment civilitzacions sustentades en principis tradicionals, en valors eterns. Amb el decurs del temps, però, les noves civilitzacions que sorgeixen s'edifiquen sobre principis contingents i materialistes. Així, a mesura que ens remuntem en el temps, ens apropem a civilitzacions i cultures sustentades en un ordre més perfecte (en la mesura que està erigit sobre els valors tradicionals) i, ans al contrari, a mesura que progressem en el temps, trobem cultures edificades sobre valors materialistes i contingents, senyal de decadència i proximitat del final del cicle històric. És en aquesta situació de transició quan s'imposa la necessitat de formar individus dipositaris dels valors de la tradició que puguin ésser capaços de transmetre'ls a les generacions futures. Però mentre arriba el final del cicle i hom espera l'inici d'un nou període històric que s'assentarà sobre els valors custodiats per aquests guardians de la tradició, la tasca d'aquests darrers és la de "mantenir-se dempeus en un món en ruïnes".²⁴

Així, Savitri Devi manifestà el seu convenciment de que sobrevisqué una xarxa d'iniciats en

aquesta saviesa a la caiguda del Tercer Reich, i que actualment transmeten aquest coneixement i esperen que arribi el moment de retornar a l'acció:

Uno puede preguntarse cuantos antiguos S.S. [...] escaparon a la venganza de los vencedores y viven todavía en no importa qué lugar de la superficie de nuestra Tierra. Quizás en la misma Alemania, donde las gentes pasan a su lado y no les conocen, pues llevan el *Tarnhelm* del divino Sigfrido: el casco que permite al guerrero adoptar la forma que desee, e incluso volverse invisible. Sería todavía más interesante saber cuántos jóvenes de menos de veinticinco años están afiliados, en el más absoluto secreto, a la fraternidad de los Caballeros de la 'Orden Negra', [...] y que están dispuestos ya, bajo la dirección de los antiguos, a subir los escalones iniciáticos -o que han subido ya los primeros-.²⁵

Per Savitri Devi, doncs, l'elit del Tercer Reich sobreviurà d'una manera larvada i retornarà altre cop al final del cicle històric.

Nazisme, ocultisme i "pensament tradicional": Ernesto Milá

Recordem que Milá ha estat un destacat activista de l'extrema dreta espanyola i internacional, havent dirigit diverses formacions polítiques d'aquest signe (el PENS, FN, FNJ i PyL). Ha escrit també diversos llibres i opuscles sobre història de l'extrema dreta espanyola²⁶ i també s'ha interessat per l'esoterisme, havent publicat l'opuscle Nazismo y Esoterismo.²⁷ En aquesta obra, Milá presenta una lectura de les relacions entre ocultisme i nazisme diferent a les de Serrano i Savitri Devi, que ha desenvolupat en una obra més extensa titulada Teosofía, Ariosophía y Nazismo. El ocultismo hitleriano restituido, que no ha estat publicada.²⁸ Malgrat que aquesta darrera obra roman inèdita encara, hem cregut adient comentar-la, ja que Milá ofereix una lectura de l'ocultisme nazi diferent a les anteriors i vinculada no a l'esoterisme o l'ocultisme (amb els que es mostra crític) sinó a l'anomenat "pensament tradicional". Considerem que les tesis de Milá il·lustren les diverses lectures que ofereixen les relacions entre nazisme, ocultisme, esoterisme i "pensament tradicional".

Coneixedor de l'obra de Julius Evola i René Guénon, Milá ha revisat a Teosofía, Ariosophía y Nazismo. El ocultismo hitleriano restituido les interpretacions habituals sobre l'ocultisme nazi, tant les que el concebeixen com un fenomen malèfic i vinculat a les potències del mal, com -a la inversa-

aquelles que el consideren un fenomen positiu i redemptor de la humanitat, per acabar qüestionant les tesis més habituals i formular una nova hipòtesi: la visió del hitlerisme com un fenomen d'aproximació a l'anomenat "pensament tradicional", no des del racisme o el pangermanisme sinó des de la creació d'una elit guerrera, les SS. D'aquesta manera, Milá distingeix entre ocultisme i "pensament tradicional". Afirmar que "Existieron dentro del nazismo sectores inspirados en doctrinas esotéricas y tradicionales de un lado y ocultistas de otro" però "Estas vetas no eran unitarias, ni tenían los mismos orígenes, ni siquiera la misma ortodoxia tradicional. Procedían de transformaciones sucesivas de la Orden de los Iluminados, de la Germanenorden, y de las sectas ocultistas de finales del siglo pasado y de principios de éste (Astrum Argentinum, Teosofía, Antroposofía) y de grupos ortodoxos desde el punto de vista tradicional".²⁹ Aquestes dues tendències primer semblen focalitzar-se en la Lògia Thule i després semblen polaritzar-se entorn Himmler i Rosenberg.

Segons Milá, els portadors d'aquest "pensament tradicional" es trobarien en determinats departaments de l'Ahnenerbe "para llevar desde allí un trabajo de reordenación del régimen nazi y de recuperación del pasado tradicional. De ahí que llegaran incluso a cooperar con judíos, o con gentes no afiliadas al partido".³⁰ Així, a l'interior del nazisme, haurien coexistit dues forces, "una centrífuga (demoníaca, niveladora, titànica, 'social') y otra centrípeta (tradicional y jerarquizada). Hitler y sus dirigentes parecieron encarnar en distintos momentos, una u otra fuerza".³¹ En aquest context, les forces tradicionals mantenen "la esperanza de que era posible reconducir al régimen y rectificar algunas de sus posiciones extremas. Estas fuerzas tradicionalistas se vieron superadas por los acontecimientos y arrastradas por ellos. Quienes protagonizaron esta opción subieron al patíbulo en Nuremberg o esperan en Spandau la hora de la disolución [al·lusió a Rudolf Hess, aleshores viu encara]".³² Per Milá, cal bandejar les visions simplistes o maniqueïstes de l'esoterisme nazi, per situar-lo en un context més complex. No existia una intel·ligència secreta directora del Tercer Reich (com la Societat Thule), ni eren deliris fantasiosos allò que guiava l'actuació de figures prominents

del règim nazi (especialment les properes a les SS); hom no cercava la creació d'una elit racial o biològica, sinó, essencialment, espiritual.

Milà es refereix especialment a Rosenberg, Hess, Eckart i Otto Rhan.³³ Per Milà cal tenir en compte que "Muchos de los jefes nazis no eran ingenuos mitómanos, ni creían en la existencia de una 'conspiración judeo-masónico-comunista'. [...] En una organización de élite como las SS compuesta por gentes brillantes y 'de mundo', la simplicidad de la teoría conspiratoria anti-semita era poco menos que increíble".³⁴ La missió de les SS era una altra que la d'acabar amb els jueus; era, en última instància, la d'assolir el "coneixement tradicional".³⁵ És, per Milà, en aquest marc on cal situar l'expedició de les SS al Tibet, però no a la recerca del poder del "vril" o d'altres fantasies similars, sinó com una temptativa de retornar a les fonts de la tradició, per tal de renovar o empeltar la tradició alemanya de la saviesa d'Orient.³⁶

La cuestión es ésta: ¿acaso un sector del régimen nazi (las SS) tuvo la pretensión de alcanzar una legitimación que fuera más allá de la popular y plebiscitaria? ¿acaso esos mismos sectores buscaban la legitimación del 'Rey del Mundo'? o dicho de otra forma: conscientes de que la tradición aria se había perdido en occidente, ¿fueron al Tibet a intentar injertar en el tronco seco de la tradición occidental la sabia viva que todavía existía en el lejano oriente? ¿es posible?.³⁷

Per Milà cal destacar el fet de que, curiosament, la citada expedició de les SS al Tibet (que tingué lloc la vigília de la Segona Guerra Mundial), retornà d'allí amb un ritual anomenat "Tantra de Kalachakra", que és una iniciació pròpia de la casta guerrera que simbolitza "la 'iniciación suprema', la que asegura el renacimiento en Shambala justo en el momento de la batalla final contra las Fuerzas del Mal".³⁸ En conclusió, per Milà, és possible l'existència d'un projecte en el si del nazisme que transcendís l'aspecte purament biològic i racial, per dirigir-se a la creació d'una societat que retornés a l'essència del "pensament tradicional":

Estamos muy lejos de las elucubraciones völkisch, de los delirios teosófico-ocultistas por los que discurrió una parte de la prehistoria del nazismo. Esta es otra veta antitética con la anterior: el 'pensamiento tradicional' como antitesis del 'ocultismo' y, en concreto del 'ocultismo ariosófico' [...] [que es] una mezcla de ocultismo anglosajón inspirado en los textos teosofistas de la Blavatsky y de romanticismo pangermanista, el 'pensamiento

tradicional' pretende ser el denominador común en el que se reconocen los elementos esenciales de las distintas tradiciones sapienciales. Es, por tanto, un pensamiento universal, aunque pueda adaptarse -como de hecho ha ocurrido siempre- a las condiciones concretas de lugar y tiempo, que lejos de alterar su esencia, como máximo, cambian su forma.³⁹

Cal contemplar les SS (i especialment l'Ahnenerbe) com el sector del règim que assumí els valors de l'aristocràcia guerrera; tanmateix no era molt nombrós ni estava agrupat sinó que es tractava únicament de "algunas individualidades aisladas" i "de algunas oficinas [de l'Ahnenerbe]".⁴⁰ Així, Milá argumenta que "Lo que había de 'espiritualidad' en el resto del régimen nazi era mero teosofismo germanizado, ariosofía o misticismo ingenuo".⁴¹ Milá conclou que:

Así pues la veta que va de los Iluminados de Baviera en el siglo XVIII a l'Ahnenerbe de 1945 no es completamente lineal: si bien puede establecerse una continuidad Iluminados-Teosofismo-Ariosofismo-Germanenorden-Thule-NSDAP-SS-Ahnenerbe no puede decirse que al menos los tres últimos eslabones fueran homogéneos: en su interior coexistían facciones y camarillas que confirmaban la tendencia iniciada con la Orden de los Iluminados, pero también existían elementos que suponían una ruptura en relación a ésta, y que no caían en un racionalismo contingente como el que imperaba en esos años en la mayoría de los Estados Occidentales.

Y es que la 'corriente tradicional' supone la inversión radical del ocultismo germánico y de la ariosofía en la que se inspiraron algunos exponentes del régimen nazi. Cuantitativamente puede decirse que la presencia de estos exponentes de extracción arisófica dentro del régimen nazi posiblemente no superase el millar de cuadros y un número infinitamente menor se encuadrara en la corriente 'tradicionalista'. Gracias a las estructuras del Estado y en concreto de las SS-Ahnenerbe estas corrientes 'tocaron el poder' y lo utilizaron para multiplicar su peso específico, difundir sus tesis, realizar una revolución cultural tal como la concebían. Es en este contexto en donde hay que encuadrar individualidades como Otto Rahn, Weisthor, Sievers, Hirschler, Himmler, Hess, etc. Era, para algunos, la revolución de lo irracional, para otros la renovación de lo supraracional.⁴²

Per Milá, el nazisme no era quelcom proper al "pensament tradicional" -l'origen del qual es remonta "al origen de las relaciones del hombre o con lo que está más allá de él", es decir con lo 'supra-humano'".⁴³ sinó a l'ocultisme, que "es un producto moderno", un "fenómeno sectario que se resiente del momento histórico en el que nace: incorpora, no mitologías, sino intentos de racionalizar lo irracional, no rituales en estado puro, sino sincretismos bastardos".⁴⁴ Conclou que "el nazismo no pertenece al mundo de la tradición",⁴⁵ sinó al món de l'ocultisme, de manera que -afirma Milá taxativament- "Si el nazismo merece ser estudiado desde su perspectiva ocultista es porque nos pone

en la pista de cuales fueron los orígenes de una parte de su irracionalidad. Y por que nos muestra hasta que punto las secuelas del ocultismo pueden ser sangrientas".⁴⁶

Conclusions: esoterisme i nazisme

Així doncs, es poden trobar diverses interpretacions del fenomen nazi des del punt de vista esotèric, però hom hi troba un seguit d'elements comuns:

- una visió suprahistòrica del nazisme i -en el cas de Savitri Devi i Miguel Serrano- la consideració d'Adolf Hitler com uns ens suprahumà o (quan menys), un agent que actuà guiat per directrius de naturalesa extraordinària.⁴⁷
- la consideració de les SS com a ordre guerrera, seguint les tradicions dels Templers (a la recerca d'un Graal material o metafísic) i concedint una especial importància a l'Ahnenerbe.
- la visió de Rudolf Hess com a darrer representant dels homes que, bé des de l'ocultisme de la Societat Thule, bé des de l'esfera del "pensament tradicional", assajaren de conduir el Tercer Reich vers una missió transcendent.
- una referència habitual a l'Orient com a font de saviesa (en termes de "pensament tradicional").

En el cas de Serrano i Savitri Devi les seves visions són teleològiques: el nazisme retornarà perquè en arribar l'actual cicle històric a la seva decadència, el seu retorn serà inevitable. Aquesta teleologia que preveu una restauració hitleriana final, combinant política i ocultisme, aconseguí una notable ressò entre el moviment neonazi espanyol i llatinoamericà a finals de la dècada dels anys vuitanta, degut a una conjuntura política poc favorable a la difusió del nacionalsocialisme, com ho assenyalava Milá referint-se a les tesis de Serrano:

En los medios neo-nazis de habla hispana la obra de Miguel Serrano tiene una influencia creciente. ¿A qué se debe este fenómeno? Los círculos neo-nazis separados de cualquier posibilidad de acción política efectiva, tienden a refugiarse en actividades pseudo-culturales nostálgicas. Las obras de Serrano inicialmente les parecen 'productos culturales' -si bien la calificación es dudosa. A partir de ahí, los neo-nazis que las leen ven una visión nueva del nazismo, una visión que está más allá del bien y el mal, que les da fuerza en la derrota y les

explica que el movimiento político nacional-socialista fue algo más que un movimiento político, fue un movimiento cosmológico que, finalmente, triunfará porque así está escrito en las doctrinas ocultistas: [...] Hitler, finalmente triunfará, volverá de su refugio bajo los hielos del Polo y se pondrá al frente de sus huestes...⁴⁸

Aquesta interpretació de la difusió del nazisme esotèric, explica la difusió de les tesis de Serrano a Espanya a partir de 1985 (quan la crisi de CEDADE i del conjunt de l'extrema dreta era profunda), aconseguint un grup de seguidors explícitament adherits als postulats del nazisme esotèric.

II. EL NAZISME ESOTÈRIC A ESPANYA: LA SOCIEDAD THULE

En aquesta apartat no ens referirem a les diverses sectes de tipus esotèric denunciades com a neonazis (com Nova Acròpolis⁴⁹ o l'anomenat grup Edelweiss),⁵⁰ ja que no s'han generat en l'àmbit polític del neonazisme espanyol i el seu estudi s'allunyaria de la nostra recerca. Únicament ens centrarem en la Sociedad Thule, dirigida per Francisco Sánchez Bas, creada l'any 1985. Aquest grup -que es proclamà seguidor i difusor de l'obra de Serrano- tingué el seu origen en el relançament a inicis dels anys vuitanta de la SD de CEDADE. Hom potencià aquesta secció basant-se en uns principis doctrinals resultants d'una estranya mixtura de cristianisme i esoterisme que derivà progressivament vers les tesis de Miguel Serrano. Malgrat que l'obra de Serrano estava en contradicció amb el "neocristianisme" de CEDADE (especialment per les seves diatribes contra el cristianisme), l'escriptor no fou vetat per aquesta entitat, sinó que abans de l'escissió de la Sociedad Thule, l'obra de Serrano fou difosa a través de CEDADE.

La deriva de CEDADE vers la mística guerrera i esotèrica (1985)

El febrer de 1985 la revista CEDADE publicà un extens article titulat "El mito de la sangre. La Orden Negra de las SS", on hom exaltà les SS no els termes habituals de cos militar d'elit, sinó com una ordre guerrera on "la idea motriz de la ideología SS es el mito de la sangre que evoca la pureza racial y el combate cósmico".⁵¹ La revista CEDADE del mes següent inserí un destacat anunci

a la contraportada de l'obra de Miguel Serrano, Adolfo Hitler, el último avatara, presentant-la com una "Visión casi mágica del Nacionalsocialismo y de Hitler, no por menos extraña, muy sugestiva, avalada por la enorme cultura de Miguel Serrano".⁵² El juliol del mateix any, CEDADE publicà una extensa entrevista amb l'escriptor xilè, on -al costat del títol de l'entrevista ("Miguel Serrano, una visión mágica del NS") hi figurava la següent nota de la redacció (la cursiva és nostra): "CEDADE no comparte necesariamente las teorías de nuestro *apreciado* camarada Miguel Serrano. Entre otras cosas, porque se trata de teorías y una organización política debe moverse en el terreno práctico y la realidad [?]"⁵³ Al llarg de l'entrevista, Serrano desenvolupà els seus punts de vista, no dubtant en assenyalar la incompatibilitat entre el nacionalsocialisme i el cristianisme, ja que -segons Serrano- "[el cristianisme] ha sido el arma más mortal, el arma más siniestra usada por el judío en contra del ario",⁵⁴ argument que va merèixer una rèplica d'un lector mexicà de la revista.⁵⁵ Aquest interès dels militants de CEDADE per l'obra de Serrano -en oberta contradicció al particular catolicisme de l'entitat- cal cercar-lo probablement, en la situació de replegament intern del grup neonazi, que veié en l'obra de l'escriptor xilè una teleologia que conduïa a la restauració inexorable del Reich.

L'obra de Serrano també va atraure els sectors dissidents de CEDADE. Mundo NS el desembre de 1984 edità un número especial dedicat al que anomenà "espiritualitat ària",⁵⁶ amb articles sobre indoeuropeïsmes,⁵⁷ la primera Societat Thule (titulat significativament "Thule: los precursores"),⁵⁸ l'Ahnenerbe,⁵⁹ "Mística y Graal"⁶⁰ o "El mito y la swástica"⁶¹ entre d'altres textos que se situaven en les coordenades d'un nazisme "neopagà" i místic. En aquest mateix número de Mundo NS hom ressenyà una visita de Serrano a Barcelona per presentar la seva darrera obra, Hitler el último avatara, alhora que anuncià la possibilitat d'adquirir obres de Serrano als membres de Nuevo Socialismo de Saragossa.⁶² D'aquesta manera, abans que es constituís un grup de seguidors de Serrano a Espanya, l'obra de l'escriptor xilè ja era coneguda en diversos cercles neonazis espanyols.

De la SD [secció d'elit] a la Sociedad Thule

Els dies 12 i 13 de novembre de 1983 tingué lloc la celebració del IX Día de la Fidelidad per CEDADE. L'ocasió fou aprofitada per Francisco Sánchez Bas per distribuir un text de difusió restringida als militants de la SD de CEDADE, que -segons l'opuscle- esdevenia la SD Rudolf Hess. El text era editat en forma de breuari, tenia un títol místic -El Grial del siglo XXI-⁶³ i la portada reproduïa una silueta d'un individu fent la salutació hitleriana davant d'una escala dalt de la qual una esvàstica irradiava la seva llum (símbol d'una pretesa energia irradiada per la creu gammada?). A l'interior d'aquest breuari apareixia -embolcallada amb una estètica Kitsch- una imatge de Rudolf Hess amb una corona de llorer (símbol de la victòria).⁶⁴ El breuari reproduïa el jurament de la SD en la seva contraportada, que finalitzava així: "Juro que mi ejemplo eterno será RUDOLF HESS, que con su postura ha sido el inspirador y el alma de la SD, y que transmitiré su mensaje a las generaciones venideras".⁶⁵ En aquest text de la SD, Sánchez Bas explicà quines havien estat les reflexions prèvies entre ell i Varela per crear la SD:

En aquellos días [setembre de 1982] esbozamos todo lo que tendría que ser la SD para el futuro. La intención era crear una especie de Orden que en estos tiempos nos transportara algo así como a la Edad Media. La cuestión así planteada, casi todo en torno a las ideas de Raimon Llull expresadas en su libro 'El Orden de Caballería'.⁶⁶

Tanmateix, Sánchez Bas no en tornà a parlar amb Varela, i continuà madurant en solitari la seva idea de "Nueva Orden para el Futuro" i repartí el text citat entre els integrants de la SD. Sánchez Bas exposà la necessitat de crear una ordre que aplegués una militància disposada a lluitar per retornar a les fonts de coneixement primitives:

La misión de un caballero templario, hoy, siglo XX, sería remontarse hacia arriba, contracorriente, de la misma manera que el salmón vuelve a la fuente del mismo río en el cual nació, después de haber viajado por todos los mares del mundo. Con su último aliento consigue su Redención, con su muerte llega a su Creador.

Nuestro espíritu ha de ser descubierto por nosotros y esta es nuestra obligación, llegar al Nacimiento del Río, aquel del cual Una Vez nos alejamos, allí donde manan los Rayos de la Divinidad.⁶⁷

En aquest camí, calia ésser asceta i guerrer, i el drac i el gegants enemics eren "el mundo

entero" i la "Humanidad completa".⁶⁸ La via proposada per reeixir era mística (hom cità Sant Francesc d'Asís com model a seguir),⁶⁹ austera i militant, basada en una forta autodisciplina, amb una cosmovisió que distingua tres elements en la constitució humana: el cos o part material, l'ànima o part psicològica de l'home i, finalment, l'esperit;⁷⁰ aquest darrer és "Lo que hay que conquistar, dominando el cuerpo y sacrificando nuestra alma, nuestras pasiones"⁷¹ a través del domini de la voluntat.

Per tal d'iniciar-se en aquest camí, Sánchez Bas proposà als membres de la SD un període de dos anys de preparació que finalitzaria amb un recorregut pel "camino de Santiago [de Compostela]" l'estiu de 1985. Allí, a Santiago, "renovaremos nuestro Juramento de la misma manera que lo hacían los caballeros del rey Arturo cada vez que se reunía la Tabla Redonda".⁷² El breviari de la SD finalitzava presentant Hess com el "Jefe Espiritual" de la SD, situant-lo en un martirologi similar al de Jesucrist: "Puede parecer exagerado, pero estoy convencido de que ante Dios [Hess] está pagando con su ser el AMOR a su pueblo, de la misma manera que ya alguien hizo otra vez hace 2.000 años"⁷³ i l'opuscle cloïa amb una visió teleològica del triomf del nacionalsocialisme, pròpia del nazisme esotèric:

Una nueva Elite ha de conseguir el Grial, y sus rayos han de iluminar el Mundo. Todo volverá a ser como Alguna vez lo fue. El Jefe volverá a ser amado por el pueblo. El pueblo volverá a dar genios y artistas. La Tierra volverá a ser cariñosamente cultivada. Los animales volverán a ser amigos del hombre... Y todos los seres, el Hombre y la Tierra, caminarán hacia un mismo destino.⁷⁴

Els anomenats "leiv-motiv"[sic] de la SD, segons el breviari, eren dos: l'"Oda a l'alegria" de Friedrich von Schiller i el "Càntic del Germà Sol", de Sant Francesc d'Asís. La ideologia de la SD es conformà especialment mitjançant el seu butlletí intern, Excalibur. La espada del poder perdido (Excalibur, des d'ara), el primer número del qual aparegué la primavera de 1984,⁷⁵ essent de periodicitat desigual. La revista publicà, més que articles escrits pels membres de la SD, seleccions de textos de diversos autors que exaltaven una mística que mesclava religiositat i bel·licisme:

llegendes vikingues, textos de l'antigüetat clàssica o sobre les Ordres de Cavalleria es barrejaven amb d'altres de Sant Francesc d'Asís, René Guénon o Miguel Serrano.⁷⁶ L'estiu de 1985 fou realitzat el viatge a Santiago de Compostela de la SD anunciat el 1983 (ignorem quin fou el nombre de participants). Un dels membres de la SD que hi participà, relatà a Excalibur la seva experiència personal -profundament mística- del viatge, que finalitzà amb una cerimònia que volia rememorar èpoques pretèrites:

Llego a Santiago, soy ordenado 'Mestre pelegrín NS' [sic] por nuestra dama SD y, dado el correspondiente espaldarazo, con una espada de hierro ('Tizona') que compré en Burgos [...] que se hizo el camino de Santiago conmigo: es el broche de oro de una experiencia inolvidable a la que todo SD se debería apuntar.⁷⁷

A partir de l'hivern de 1985, la revista semblà centrar-se especialment en la difusió de la cosmovisió esotèrica de Miguel Serrano, reproduint obres senceres d'aquest escriptor en el butlletí,⁷⁸ fet que coincidí amb l'abandonament de CEDADE per Sánchez Bas, seguit pel gruix de la SD (ignorem si fou una simple coincidència en el temps). Així, la SD continuà existint com a grup organitzat al marge de CEDADE i s'anomenà Sociedad o Grupo Thule, amb una concepció del nazisme cada vegada més propera als postulats de Serrano, com ho reflectí Excalibur. L'aparició d'aquest grup es produí en el moment -ja assenyalat- de gran difusió de l'obra de Serrano en cercles neonazis espanyols i d'Amèrica Llatina, especialment d'ençà la publicació de la seva obra Adolfo Hitler, el último avatara. D'aquesta manera, el març de 1987, Mundo NS tornà a fer-se ressó de l'èxit de l'obra de Serrano a Espanya, assenyalant diverses iniciatives divulgadores:

En España también hemos podido disfrutar de sus textos [els de Serrano] gracias a varias entrevistas realizadas por Mundo Informativo o por el grupo THULE, además del completo estudio de su obra editado en ENIGMA n.1.

Por fin Ed. Wottan de Valencia ha editado su obra 'Nietzsche y la Danza de Shiva'⁷⁹

La popularitat de Serrano a Espanya assolí el seu punt àlgid l'estiu de 1989, quan l'escriptor xilè fou convidat en un curs d'estiu de la Universidad Complutense de Madrid celebrat a El Escorial, titulat "la gnosis o el conocimiento de lo oculto". Aquest curs era dirigit per l'escriptor Fernando

Sánchez Dragó i el seu secretari era Isidro Juan Palacios (recordem que Palacios era director de la revista Punto y Coma i redactor en cap de Más Allá).⁸⁰ L'assistència de Serrano a aquest curs ja havia motivat protestes en la premsa, que denuncià la seva militància nacionalsocialista.⁸¹ Finalment, el dia anterior a la seva conferència, fou anunciat oficialment la impossibilitat de dur-la a terme com a resultat de les protestes de la comunitat jueva. L'endemà -el dia previst per la conferència-, varis membres del Grupo Thule repartiren gratuïtament entre els assistents al curs una introducció a l'obra de Serrano publicada anteriorment a la revista Excalibur.⁸² L'escriptor Sánchez Dragó encoratjà la tasca del grup de membres de Thule i feu una abrandada defensa de Serrano, alhora que reivindicà el dret a la llibertat d'expressió.⁸³

L'any 1989, el Grupo Thule publicà també el llibre més conegut de Savitri Devi (Records i reflexions d'una ària) però amb el títol de La llama eterna.⁸⁴ Anteriorment, la primavera de 1987, Excalibur ja havia publicat una breu nota biogràfica d'homenatge a aquesta escriptora.⁸⁵ Així, a través d'aquest grup, en arribar 1990, ja s'havien difós a Espanya les obres més representatives del nazisme esotèric. Des de finals de 1989, però, hem deixat de tenir cap tipus d'informació sobre la Sociedad o Grupo Thule, si bé la dispersió geogràfica dels seus membres (cal tenir present que a la SD hi pertanyien inicialment membres de diverses delegacions de CEDADE) i la crisi del neonazisme espanyol fan pensar que no experimentà cap tipus de creixement i s'accentuà la seva marginalitat, sense que el grup s'hagi dissolt necessàriament.⁸⁶

III. CONCLUSIONS

Malgrat que l'aparició d'un grup sectari i reduït adscrit al nazisme esotèric no deixi de ser anecdòtica, aquest fet fou una manifestació més de la crisi de CEDADE i representà una nova ruptura en el si de la formació nazi en termes místics i essencialistes i d'una oposició frontal al "neocristianisme" de CEDADE. El hitlerisme esotèric significà una voluntat de retornar a les

essències últimes del nazisme en una època de crisi. Si a CEDA el replegament de l'entitat davant de la impossibilitat de dur a terme una acció política real i pragmàtica es traduí en un marcat historicisme i el retorn als valors essencials de l'entitat (com el seu catolicisme gairebé integrista), en el cas del Grupo Thule hom retornà a la gènesi mateixa del nazisme, assajant d'establir una continuïtat entre el passat històric i el present, amb l'adopció del nom històric de Sociedad Thule i la seva concepció de Rudolf Hess com a líder espiritual. Així, l'aparició d'un grup nazi esotèric transcendeix el fenomen purament sectari per esdevenir una manifestació visible de la notable desorientació i confusió política del neonazisme espanyol. Com ja hem assenyalat, la popularitat de la cosmovisió hitleriana de Serrano cal atribuir-la al seu teleologisme immanent, que permet albirar esperances de restauració del nazisme per una mena de llei inscrita en l'evolució cíclica de l'univers, malgrat que no existeixi un moviment polític que lluiti per aconseguir-ho. D'aquesta manera -i com és característic de tot grup sectari- el Grupo Thule permeté als seus joves integrants aïllar-se de la realitat i recrear un món propi i fet a mida, considerant-se una nova ordre guerrera hereva del nazisme. Eren els dipositaris de la tradició a l'espera del "Kali Yuga", el final del cicle històric. En tot cas, amb la irrupció d'aquest grupuscle i la difusió de les tesis del nazisme esotèric, el moviment neonazi espanyol guanyà tanta pluralitat com confusió i el buit que s'havia creat per la crisi de CEDA, no sols no fou ocupat per cap formació alternativa, sinó que -al contrari- augmentà la fragmentació del neonazisme espanyol.

IV. NOTES

- 1 Sobre els orígens de la SD [inicialment Sección Deportiva] de CEDADE, vegeu el capítol 2.
- 2 Sobre la Societat Thule i la gènesi del partit nazi, vegeu Nicholas Goodrick-Clarke, "Rudolf von Sebottendorff et la Société Thulé", Les racines occultistes du nazisme. Aryosophistes en Autriche et en Allemagne 1890-1935, Pardès, Puiseux, 1989, pp.193-216.
- 3 N. Goodrick-Clarke, Les racines occultistes du nazisme. Aquesta obra constitueix la síntesi més acurada i completa sobre aquest tema.
- 4 Aquest apartat està extret en la seva totalitat de l'apèndix de l'obra de Goodrick-Clarke titulat "La mythologie moderne de l'occultisme nazi" (Les racines occultistes du nazisme, pp.299-311).
- 5 La teosofia fou un "moviment religiós esotèric, conegut també per Societat Teosòfica fundada a Nova York per Helena P. Blavatskiy. Fou traslladada a l'Índia (1879) i es constituí com a entitat social a Madràs (1905). [...] Segons la teosofia, totes les religions conserven residus parcials d'una única veritat coneguda només per uns pocs iniciats, els quals en divulgaren uns quants aspectes adaptant-los a les condicions culturals de cada època i lloc. Fonamentalment sincrètica, hi predominen els elements hindús, bé que inserits en una forma mental típicament occidental i del segle XIX: hom hi retroba, de fet, l'evolucionisme, l'humanitarisme, el monisme filosòfic, etc." (Gran Enciclopèdia Catalana, vol. 10, Barcelona, 1980, p.325).
- 5 bis Per un exemple recent d'aquestes tesis, vegeu Javier Sierra, "Los hilos que movieron la Segunda Guerra Mundial", Más Allá. Número monográfico titulat "Quién mueve los hilos del mundo?" (juny 1993), pp.76-83. L'autor de l'article segueix la tesi de l'escriptor Trevor Ravenscroft en la seva obra El pacto satánico. Hitler, la lanza del destino y la gran conspiración ocultista. Segons Ravenscroft, hauria estat la suposada possessió per Adolf Hitler de la llança que ferí a Jesucrist quan era crucificat, allò que permeté l'expansió del Reich. Quan aquesta llança -reliquia per la que Hitler sentia una especial veneració- caigué en mans dels aliats, es segellà el destí fatal de Hitler i el Tercer Reich.
- 6 Les dades biogràfiques de Miguel Serrano procedeixen del seu llibre El cordón dorado. Hitlerismo esotérico, Ediciones Elf, Santiago de Xile, s.a. [1989?], pàgines inicials sense numerar. A títol de curiositat, afegim que Serrano és nebot del poeta xilè Vicente Huidobro (així ho assenyala Serrano en el llibre esmentat, p.23). Dues de les obres citades han estat publicades amb posterioritat a l'obra que ofereix les referències. Les obres són el El ciclo racial chileno, edició de l'autor, s.p.i. [Santiago de Xile?], juliol 1985, 55 pp. i La resurrección del héroe, edició de l'autor, Santiago de Xile, octubre 1986 ("Año 97 de la era hitleriana" segons el llibre), 147 pp. L'obra conté la següent dedicatòria a Savitri Devi: "[...] ella fue una sacerdotisa odínica del Hitlerismo Esotérico, la primera en reconocer la aparición del Avatara y la divinidad de Hitler [...] sus libros nos ilustran sobre la influencia del Führer en la India y sobre su fe, destinada a imponerse y triunfar místicamente, mágicamente, en todos los continentes y en los futuros milenios si es que aún los hay". Lamentem no haver pogut consultar l'obra Adolfo Hitler el último avatara.
- 7 M. Serrano, "Hitler está vivo", El cordón dorado, pp.27-29.
- 8 Id., p. 34. Vegeu especialment "La Tierra Hueca", pp.29-31.
- 9 Id., p.39.
- 10 "Los Ovnis", Id., pp. 36-38.
- 11 "Sueño con Stalin", Id., p. 23.
- 12 P. D. Papapoulos, "Miguel Serrano", Excalibur, VIII (solstici d'hivern 1986), p.CI.
- 13 Id., p.XCIV.

- 14 Id., p.CII.
- 15 Vegeu Savitri Devi, La llama eterna. Memorias y reflexiones de una aia, número especial de la revista Excalibur commemoratiu del centenari del naixement d'Adolf Hitler, Barcelona, 1989, p.211.
- 16 Id., p.51.
- 17 Vegeu els comentaris sobre la correspondència de Savitri Devi amb G. L. Rockwell -cap de l'American Nazi Party (ANP) i primer dirigent de la WUNS- a La llama eterna, p.83.
- 18 Aquesta citació de Savitri Devi procedeix d'Ernesto Milá, Teosofia, Ariosofia, Nazismo. El ocultismo hitleriano restituido, manuscrit inèdit, Barcelona, 1/IX/1990, s.n.
- 19 Id.
- 20 Savitri Devi creu que "Según toda apariencia, el Führer dejó atrás a sus maestros de la Sociedad de Thulé (o de otro sitio) y escapó a la influencia que alguno de ellos (no se sabrá nunca cuáles), hubieran querido tener sobre él" (La llama eterna, p.219).
- 21 L'Ahnenerbe fou una institució creada per Heinrich Himmler i Richard Walter Darré l'any 1935, amb la finalitat de dur a terme recerques d'arqueologia i prehistòria alemanya. La nova institució pertanyia a les SS alemanyes i el seu equip universitari era integrat per quadres de les SS i duia uniformes d'aquest cos. L'objectiu de les recerques de l'Ahnenerbe era el de proporcionar elements que fornissin una base tradicional en les directrius sobre la moral i la missió de les SS. N. Goodrick-Clarke, Les racines ocultistes del nazisme, p.250.
- 22 S. Devi, La llama eterna, p.221.
- 23 Savitri Devi parla de que el Hitlerisme s'ha alimentat "de la Fuente del conocimiento suprahumano" (La llama eterna, p.220).
- 24 Aquesta visió de l'obra evoliana procedeix d'Ernesto Cadena [pseudònim d'Ernesto Milá], "Una revisión del fascismo: la corriente evoliana o tradicionalista", La ofensiva neo-fascista, Acervo, Barcelona, 1978, pp.48-61.
- 25 S. Devi, La llama eterna, p.221.
- 26 Recordem que entre els llibres i opuscles destaquen el ja esmentat La ofensiva neofascista. Falange Española 1937-1982. Los años oscuros, Alternativa, Barcelona, 2a. ed. 1987 [1a. ed. 1986], 94 pp. i Ante la disolución de F/N. El por qué de una crisis. D'altres han estat publicats sense signa, com El Frente Nacional de la Juventud en su historia y en sus documentos. Alternativa, Barcelona, 1985, s.n.
- 27 Ernesto Milá, Nazismo y esoterismo, Centro Editor y Difusor, Barcelona, s.d., 110 pp.
- 28 Ernesto Milá, Teosofia, Ariosofia, Nazismo. El ocultismo hitleriano restituido, Barcelona, 1/IX/1990, manuscrit inèdit, s.n. Darrerament, Milá ha reiterat algunes de les seves tesis a Alejandro Milá [pseudònim d'Ernesto Milá], "Adolf Hitler y la Sociedad Thule", Más Allá. Número monográfico titulat "Quién mueve los hilos del mundo?" (juny 1993), pp.76-83. Al marge de les reflexions sobre nazisme i esoterisme, Milá ha escrit també un breu opuscle on es fa una curiosa anàlisi de la crisi de l'extrema dreta espanyola des del punt de vista de l'anomenat "pensament tradicional": vegeu Ernesto Milá, Un futuro alternativo para las fuerzas nacionales, Alternativa, Barcelona, s.d., 35 pp.
- 29 E. Milá, Teosofia, Ariosofia, Nazismo, s.n.
- 30 Id.
- 31 Id.
- 32 Id.

- 33 Segons Ernesto Milá (que cita a Jean Bernadai i la seva obra Le mystère d'Otto Rhan), Otto Rhan, a finals dels anys vint viatjà a Occitània i estudià l'heretgia càtara, publicant dues obres (La croada contra el Graal i La cort de Lucifer). Rhan, més que actuar mogut per la curiositat intel·lectual, hauria estat un agent alemany que pretendria establir una relació entre els seus llibres sobre el Graal i el catarisme i el món germànic. Aquesta voluntat de "querer realizar un trabajo a nivel esotérico y ligarlo con otro de conveniencias políticas" era degut a la intenció de crear un ambient pro-alemany a França. Otto Rhan fou un membre de les SS de l'estat major personal de Himmler i col·laborador de Karl Wolff, general de les SS (enllaç entre Himmler i Hitler). L'any 1939, Rhan hauria sol·licitat protecció contra possibles enemics a l'interior de les SS i, segons l'editor de la versió alemanya de La croada contra el Graal, Rhan hauria mort decapitat per membres d'aquest cos. Tanmateix, a la desaparició de Rhan va succeir l'aparició d'un anomenat Rudolf Rhan, agent secret de les SS a les ordres del general Wolff que actuà al Líban, Itàlia, França i Orient Mitjà. Sembla gairebé comprovat que Rudolf i Otto Rhan eren la mateixa persona. La falsa "desaparició" d'Otto Rhan fou deguda a que aquest no podia acreditar el certificat de puresa racial, ja que tenia orígens jueus, i hom arranjà el problema simulant la seva mort i atorgant-li una nova identitat. Les dades que hem citat procedeixen d'E. Milá, "Otto Rhan", Nazismo y esoterismo, pp.87-91. La revista CEDADE dedicà la seva atenció a la figura d'Otto Rhan quan fou publicada en italià l'obra La croada contra el Graal. Vegeu Pablo de Sarraide, "Crítica de libros", CEDADE, 90 (agost 1980), pp.61-62.
- 34 E. Milá, Teosofia, Ariosofia, Nazismo, s.n.
- 35 Id.
- 36 Id.
- 37 Id.
- 38 Id.
- 39 Id.
- 40 Id.
- 41 Id.
- 42 Id.
- 43 Id.
- 44 Id.
- 45 Id.
- 46 Id.
- 47 Sobre la naturalesa extraordinària d'Adolf Hitler és citat molt sovint un capítol de les memòries d'August Kubizek, un amic de Hitler durant la seva joventut. Kubizek narra una situació d'èxtasi que experimentà Adolf Hitler després d'assistir a una representació de Rienzi, de Richard Wagner. Segons Kubizek, aquella vivència decidí la futura carrera política de Hitler. L'epidosi és relatat a Augusto Kubizek, "La visión", Adolf Hitler, mi amigo de juventud, Editorial AHR, Barcelona, 1955, pp.143-151.
- 48 E. Milá, Teosofia, Ariosofia, Nazismo, s.n.
- 49 Han aparegut diverses denúncies sobre el caràcter feixista de la secta Nova Acròpolis. Vegeu, per exemple, "Un ex-militante denuncia a un grupo neonazi por extorsiones", El Periódico (23/X/1985); "La Policía cree que no podrá encontrar pruebas contra Nueva Acrópolis, una secta nazi según un adepto", La Vanguardia (6/II/1985). Sobre Nova Acròpolis vegeu especialment l'article de François Moreau, "Nouvelle Acropole ou l'art de cultiver... le fascisme", Article 31, 38 (abril 1988), p.13.

- 50 Les activitats del grup Edelweiss sortiren a la llum pública l'any 1984, quan setanta-cinc nens que participaven en les activitats pretesament formatives d'aquest grup denunciaren les estranyes pràctiques d'homosexualitat, així com el particular univers fantàstic que havia creat el dirigent del grup, Eduardo González Arenas. González Arenas hauria fomentat la creença entre els nois de l'existència dels planetes "Nazar" i "Delhais". Hauria estat establert un rang màxim dins del grup conegut com "guàrdies d'honor" i els nois que ho volien ésser haurien de marcar-se amb un filferro i sotmetre's a pràctiques homosexuals. L'octubre de 1991 els responsables del grup foren condemnats a un total de 168 anys de presó.
- 51 Frederic Reider, "El mito de la sangre / La orden negra SS", CEDADE, 130 (febrer 1985), pp.11-14.
- 52 Javier Nicolás, "Miguel Serrano: una visión mágica del NS", CEDADE, 134 (juliol-agost 1985), pp.28-33.
- 53 Ib., p.28.
- 54 Ib., p.28
- 55 Roberto Díaz Fernández, "Cristianismo, nacionalsocialismo y el Sr. Serrano", CEDADE, 139 (març 1986), p.38.
- 56 Mundo NS, 6 (solstici d'hivern 1984), número especial, "mística nacionalsocialista, 44 pp.
- 57 "Indoeuropeismo", Id., pp.4-9.
- 58 "Thule: los precursores", Id., pp.10-13.
- 59 Grupo Revisionista de Alicante, "Ahnenerbe", Id., pp.14-22.
- 60 "El mito y la swástica", Id., pp.32-35.
- 61 R. Bau, "Mística y Graal", Id., pp.41-44.
- 62 "La visita de Miguel Sarrano [sic]", Id., p.28.
- 63 F. S. Bas, El Grial del Siglo XXI, 18 pp.. Conté l'anotació "Sólo para militantes SD".
- 64 Id., pàgina sense numerar.
- 65 Id., contraportada.
- 66 Id., p.1.
- 67 Id., p.5.
- 68 Id., p.7.
- 69 Id.
- 70 Id. p.10.
- 71 Id.
- 72 Id., p.13.
- 73 Id., p.17.
- 74 Id.
- 75 El número duia un pròleg de Sánchez Bas significativament titulat "Renacimiento", on citava a Sant Francesc

- d'Asís com a figura exemplar, ja que "se pude decir que fue el más cristiano de los santos [sic] a la vez que el más Ario en cuanto a la concepción de su misticismo". Sánchez-Bas, "Renacimiento", Excalibur, I (primavera 1984), p.3. El text que seguia a continuació era una carta de Rudolf Hess datada el 1965.
- 76 Existeix una llista completa dels textos i articles publicats per Excalibur entre 1984 i 1989, vegeu Savitri Devi, La llama eterna. Memorias y reflexiones de una aria, número especial de la revista Excalibur commemoratiu del centenari del neixement d'Adolf Hitler, Barcelona, 1989, pp.255-262.
- 77 Xosé Carlos Ríos C., "Mi camino nacionalsocialista de Santiago", Excalibur, VI (estiu 1985), pp.107-110. La notícia del viatge de la SD a Santiago de Compostela fou anunciat a "La SD cubre el 'Camino de Santiago'", CEDADE, 135 (octubre 1985), p.35. La nota de CEDADE era molt breu i no assenyalava el número de participants, únicament la durada (20 dies).
- 78 La revista Excalibur, V (primavera 1985), reproduí l'obra Nos, de Miguel Serrano. La presentació de l'obra era la següent: "Sólo aquellos que sepan descubrir la llama que arde en lo más profundo de su memoria racial, aquellos que re-encuentren y re-construyan su alma visigótica (como diría Miguel Serrano), podrán conquistar una oportunidad para llegar a la Iniciación perdida de los Arios: la Iniciación de A-mor, un Amor Mágico, "sin muerte". / Es éste el Camino Prohibido por el Mundo de hoy, porque es la Iniciación del Guerrero, y hoy incluso los mejores están contaminados por el fango del Enemigo, que se disfraza con las más sutiles etiquetas (desde la más degenerada a la más intelectual)". Excalibur, V (primavera 1985), p.1.; el volum XIV d'Excalibur reproduí dues obres de Serrano, Nietzsche y el eterno retorno (1913) i La Antártida y otros mitos (1948) i hom també publicà una extensa entrevista amb Serrano: J. L. Jerez, "Entrevista especial a Miguel Serrano", Excalibur, XIV (solstici d'hivern 1988), pp.1-14. El número X era dedicat íntegrament al "hitlerisme esotèric" (la portada duia el següent lema: "Hitlerismo esotérico: nada se ha perdido y todo se ha ganado") i publicava un estudi sobre l'obra de Serrano (signat per Alme Gozani) i un assaig de defensa de l'obra de Serrano davant les crítiques rebudes per l'anomenat Círculo Imperium de Madrid (un cercle dedicat a l'estudi del "pensament tradicional" dirigit per un antic militant de la primera època de CEDADE, Antonio Medrano): Alme Gozani, "Hitlerismo Esotérico", Excalibur, X (solstici d'estiu 1987), pp.3-9; FSB-CHOS, "La envidia de las cacatúas", Id., pp.11-45.
- 79 "Miguel Serrano: actividad sin parar", Mundo NS, 32 (març 1987), p.41.
- 80 Vegeu el programa del curs a Universidad Complutense. Cursos de Verano. El Escorial. Julio- Agosto 1989, Madrid, 1989, pp.275-279. La introducció del programa, de Sánchez Dragó, finalitzava així: "Pero átese bien los machos -lector, alumno, compañero- porque el cauce de este curso sobre la *gnosis* es o quiere ser el mismo que en su día abrieran y siguieran los grandes maestros de la alquimia: a lo oscuro por lo más oscuro, a lo desconocido por lo más desconocido. / Y que Shiva nos proteja" (p.276). Entre els conferenciantes, al marge de Miguel Serrano, hi figuraven Alain de Benoist, Vintila Horia i el cineasta romanès Paul Barbanegra, el qual estaria vinculat a la secta Nova Acròpolis segons la revista antifeixista francesa Article 31 (vegeu Richard Cordeux, "Les fréquentations lyonnaises du GRECE", Article 31, 38, abril 1988, p.13).
- 81 Vegeu Rubén Adrián Valenzuela, "Un 'fan' de Hitler en la Universidad Complutense", EL Periódico (22/VI/1989); Violeta Friedman (que havia presentat una demanda judicial contra Léon Degrelle perquè aquest declarà a la revista tiempo l'any 1985 que era dubtosa l'existència de les cambres de gas) en una carta al director publicada en el diari La Vanguardia ("Un 'fan' de Hitler en la Complutense", 6/VIII/1989), no dubtà en afirmar que "No es ningún secreto la amistad de Fernando Sánchez Dragó con la CEDADE, la organización neonazi con sede en Barcelona".
- 82 Testimoni de l'autor, alumne del curs. Els textos repartits pels membres de la Sociedad Thule eren fotocòpies d'un article publicat a Excalibur glossant l'obra de l'escriptor xilè signat per P.D. Papapoulos (vegeu la referència de l'article a la nota 12).
- 83 La conferència era prevista pel dia 30 d'agost a les 11 hores del matí, amb el títol "La cosmovisión gnóstica de la Era de Acuario". Pel que fa a la reacció dels col·lectius neofeixistes espanyols, vegeu l'editorial de la revista Armageddon: Juan Armando Bescós, "Atentado contra la libertad de expresión", Armageddon, 11 (s.d. [setembre 1989?]), p.2.
- 84 Obra ja citada de Savitri Devi, La llama eterna. Memorias y reflexiones de una aria, número especial de la revista

Excalibur commemoratiu del centenari del neixement d'Adolf Hitler, Barcelona, 1989, p.211.

- 85 Lote Asmos, "Un faro en la noche: Savitri Devi", Excalibur, IX (primavera 1987), pp.36-39 (traducció d'E. M. d'un article publicat a la revista neofeixista Devenir Européen).
- 86 En tot cas, el hitlerisme esotèric sembla que ha guanyat nous adeptes a CEDADE, al marge de la Sociedad Thule. Així, l'any 1991 una nova revista de parapsicologia titulada Ritos y tradiciones universales del hombre publicà un extens article divulgant la cosmovisió del hitlerisme esotèric, escrit per dos antics militants de CEDADE, que figuraven com a col·laboradors de la revista: Carlos Noé, "¡Adolfo Hitler vive! / Su espíritu, su magia", Ritos, 2 (s.d. [juliol-agost 1991?]), pp.12-16; Javier Nicolás, "SS, la Orden Negra", pp.16-17.

REFLEXIÓ FINAL

La crisi de CEDADE fou un reflex de la crisi general del conjunt de l'extrema dreta espanyola. A mitjans dels anys vuitanta, el procés polític espanyol havia palesat el caràcter obsolet del discurs ultradretà tradicional i comportà la necessitat de realitzar una reelaboració ideològica i una reorganització política. D'aquesta manera hom assajà vertebrar noves organitzacions amb una incidència real en la vida política: l'octubre de 1984 es constituïren les Juntas de Integración Nacional (posteriorment conegudes com JJ.EE.). Les JJ.EE. pretenien esdevenir un partit polític dels anomenats en cercles ultradretans de "dreta nacional", una formació homologable a partits europeus com el MSI a Itàlia o el FN a França. Paral·lelament, el camp de l'extrema dreta esdevingué una àrea de noves experiències polítiques, la més emblemàtica de les quals fou la de les BB.AA. a Madrid, per la nova base social que semblava capaç de captar la nova extrema dreta que durant aquests anys feu irrupció. Nuevo Socialismo i la difusió dels postulats de la ND reflectiren altres intents de canvi i adaptació a un sistema democràtic fermament consolidat.

Un dels fets que més destacà en aquest procés fou que la majoria de les iniciatives neofeixistes renovadores es dugueren a terme des de la perifèria de l'Estat i Barcelona fou un dels centres més dinàmics. Si recapitem algunes dades abans esmentades, els intents de renovació més profunds no tingueren lloc a Madrid, sinó en diverses ciutats d'Espanya i Barcelona especialment. Durant aquest període, l'extrema dreta madrilenya restà gairebé estancada, malgrat el fenomen de les BB.AA. (que - com hem assenyalat - no deixà de constituir un fenomen urbà i, pràcticament, de l'àmbit metropolità madrileny). Significativament, després de la desaparició del diari El Alcázar no aparegué a Madrid cap nou diari que omplís el buit que, teòricament, hauria deixat el rotatiu ultradretà. Fou a Granada on hom edità un setmanari d'informació general neofeixista, Mundo informativo, i no fou fins l'any 1991, amb l'aparició de La Nación, que aquest espai informatiu no fou cobert novament a Madrid.

Fins i tot, iniciatives endegades a Madrid, com la creació de les JJ.EE. únicament assoliren un èxit relatiu a Catalunya. Els intents de renovació ideològica i política més significatius i -tal vegada- ambiciosos, es desenvoluparen a la perifèria estatal, fet reflectit a través de publicacions d'un cert caire *underground* com Alcantarilla o Zyklon B; l'aparició de noves sigles amb nous referents ideològics, com VNR, CAS, PPA; la convergència d'un radicalisme polític de signe oposat a la Plataforma Nueva Europa i altres manifestacions de caràcter divers: per exemple, la moda de les pràctiques paramilitars (popularitzada amb el terme de "supervivencialisme") fou difosa des d'Almeria; l'edició de les publicacions "revisionistes" (Revisión i Orientaciones) a Palma de Mallorca i Alacant. Aquesta situació es reflectí també en el moviment neonazi: tant l'escissió de Nuevo Socialismo com l'anomenat nazisme esotèric tingueren lloc a Barcelona.

Tanmateix, la renovació del neofeixisme espanyol (incloent-hi el neonazisme) fou parcial i limitada i, en iniciar-se la dècada dels anys noranta, la ultradreta espanyola era un univers fragmentat i "mutant", sense que els canvis i ruptures produïts haguessin comportat la desaparició de les antigues formacions (com el FN de Piñar o CEDADE) o haguessin cristal·litzat en noves formacions polítiques relativament consolidades (com JJ.EE. o Nuevo Socialismo). Això no obstant, el moviment neonazi espanyol experimentà més canvis durant aquest quinquenni que en els vint anys precedents, iniciant-se un procés de canvi que, malgrat que a inicis dels anys noranta semblava haver-se clos, és difícil encara valorar la seva importància així com la seva influència posterior. Tanmateix, com es veurà en la tercera i última part d'aquesta obra, al marge de les organitzacions neonazis i neofeixistes tradicionals, s'estava gestant un neonazisme de caràcter nou a través del moviment skinhead i alguns col·lectius d'"hinchas" de futbol. El canvi del moviment neonazi espanyol -del que la formació BB.AA. ja en fou una evidència- es produiria al marge de CEDADE i els grups i formacions que se s'escindiren.

**APÈNDIX. LA CREACIO D'UNA "ESCOLA REVISIONISTA": DE MAURICE
BARDECHE A DAVID IRVING (1948-1990)**

Alemania ni ha querido ni ha empezado la guerra, sino que ha sido forzada a ella por sus enemigos mortales. Hitler no ha querido matar a los judios y nunca dio una orden para su exterminio, tampoco para el exterminio de otros pueblos. No había instalaciones de gasificación. Todo esto son invenciones de mentes patológicas. Casi todos los así llamados juicios de criminales de guerra y de KZ fueron sustanciados con testigos perjuros y documentos falsificados!

Prefaci de Manfred Roeder a Thies Christophersen, La mentira d'Auschwitz, Nothung, Barcelona, 2a. ed. maig 1987, p.10

I. INTRODUCCIÓ

Actualment, l'estudi del neofeixisme a Europa requereix també una anàlisi de l'anomenat "revisionisme històric"; un conjunt heterogeni d'obres i opuscles que -emparant-se en la pretensió de realitzar una anàlisi històrica alternativa a la difosa per la historiografia acadèmica- preconitzen les tesis següents: 1) La negació del genocidi jueu comès pel règim nacionalsocialista. Hom denuncia les cambres de gas com una invenció dels vencedors aliats que afavoreix els interessos del sionisme i permet el manteniment de l'Estat d'Israel; paral·lelament, l'anomenada "solució final" d'Adolf Hitler -segons els autors revisionistes- es limitaria a l'expulsió dels jueus a l'Est d'Europa. Així, la xifra de jueus morts en el decurs de la guerra seria sensiblement molt menor als sis milions (hom arriba a parlar de, simplement, 74.000 morts).¹ 2) La desculpabilització d'Alemanya en l'esclat de la Segona Guerra Mundial. 3) El rebuig de la historiografia acadèmica, en considerar-la una història falsejada i escrita pels vencedors de la Segona Guerra Mundial.²

Aquest discurs -que implica una rehabilitació històrica de l'Alemanya nacionalsocialista- s'originà en els cercles ultradretans i pro-nacionalsocialistes durant la postguerra i no tingué cap transcendència al marge d'aquests àmbits fins pràcticament la dècada dels anys vuitanta. Fou aleshores quan les citades tesis "revisionistes" (que d'ara en endavant seran designades com a "negacionistes", per la seva negació de la realitat històrica)³ assoliren un cert ressò social en països com França i es presentaren amb un discurs molt més elaborat i aparentment desideologitzat, amb pretensions acadèmiques de constituir una "escola revisionista" oposada al que hom considerava una visió convencional de la Segona Guerra Mundial establerta per la propaganda de guerra aliada i erigida en un dogma historiogràfic. A continuació descrivim els orígens dels postulats negacionistes ja esmentats i la seva difusió fins a l'actualitat, assenyalant quines han estat les obres més notòries així com els seus canals de divulgació mundials.^{3bis}

II. ELS ORÍGENS

L'any 1948 aparegué Nuremberg ou la terre promise,⁴ escrita pel francès Maurice Bardèche, cunyat del poeta Robert Brasillach (condemnat a mort després de la guerra i afusellat per col.laboracionista). L'obra qüestionava la legitimitat del procés de Nuremberg per les potències vencedores. Bardèche -qui contribuí a la creació d'una de les primeres organitzacions neofeixistes d'abast europeu (l'Europäische Soziale Bewegung, Moviment Social Europeu [ESB])⁵ i dirigí la revista Défense de l'Occident- inicià el que hom consideraria posteriorment una pretesa revisió històrica de la Segona Guerra Mundial clarament rehabilitadora del nazisme, associada als grups europeus feixistes, nacionalsocialistes i de dreta radical.

Tanmateix, aquestes tesis no gaudiren pràcticament de cap difusió fins a l'any 1955, quan es publicà l'obra de Paul Rassinier La mensonge d'Ulysse.⁶ En aquest llibre, Rassinier -que havia estat comunista, després trotskista i socialista pacifista, fou internat en els camps de concentració de Buchenwald i Dora- negà l'existència de l'extermini massiu de jueus pel règim nacionalsocialista al·legant el seu propi testimoni, que extrapolà la seva experiència personal en uns camps de concentració on no hi havia cambres de gas al conjunt del sistema concentracionari alemany. L'obra gaudí d'un notable impacte en la societat francesa i, per primera vegada, les tesis que negaven el genocidi jueu conegueren una certa difusió. Després de la publicació d'aquesta obra, Rassinier fou exclòs del Parlament, la Section Française de l'Internationale Ouvrière [Secció Francesa de la Internacional Obrera, SFIO] i condemnat per difamació en un procés judicial endegat per dos deportats de Ravensbrück. En aquest context d'aïllament social, Rassinier trobà un actiu suport en els cercles ultradretans, esdevingué amic de Bardèche i col.laborarà en la publicació ultradretana Rivarol, vinculant-se als cercles de la dreta radical.⁷

D'aquesta manera, Rassinier fou presentat des dels cercles ultradretans com un dels primers "revisionistes", tant pel seu bagatge ideològic (la seva militància política proporcionava major

credibilitat als seus arguments) com per la seva negació rotunda de l'existència de les càmares de gas. Rassinier, igualment, representà a França una estranya aliança entre una extrema esquerra pacifista i llibertària i una extrema dreta propera al nazisme que seria represa novament als anys vuitanta.

III. LA CREACIÓ D'UNA LITERATURA "REVISIONISTA" (1960-1975)

Al llarg dels anys seixanta continuaren apareixent diversos materials vinculats als cercles ultradretans i nacionalsocialistes, com Geschichte des Verfehlung Deutschlands (Viena), de F. J. Scheidl, i Sundenböcke (Múnic) de J. L. Burg, ambdues de 1967 i Hexeneinmaleins eine Lüge (Stuttgart) d'E. Aretz l'any 1970.⁸ A Espanya, José A. Llorens Borrás -antic membre de la Divisió Azul i director d'Ediciones Acervo-⁹ escrigué Crímenes de guerra (1958) i traduí al castellà obres de Rassinier (La mentira de Ulises, El drama de los judíos europeos).¹⁰ En tot cas, la divulgació de les tesis negacionistes es limità als cercles ultradretans i nacionalsocialistes. Aquest fet, per exemple, es palesà en les conclusions de la novena reunió internacional de l'organització racista NOE¹¹ celebrada a Barcelona l'any 1969. En la declaració final dels assistents a la reunió es recomanà un seguit de lectures:

Como la fábula de los 'seis millones' de judíos gaseados sirve para mantener al pueblo alemán bajo tutela, y para hacer fracasar todo resurgimiento europeo, la asamblea recuerda que las siguientes obras refutan esta fábula:

- 'El drama de los judíos europeos' por Paul Rassinier, Edición 'Aux sept Couleurs', Paris, 1964.

- 'O Mythos' por Kostas Plewris (Andrea Metaxa 24, Atenas) 1968.

- 'Die Millionenvergassungen' y 'Die Ausrottung der Juden' por el Dr Franz J Scheidl, Dr.-Scheidl-Verlag (Postfach 61, 1020 Viena), Viena.¹²

Tot i així, no fou fins la dècada dels anys setanta quan cobraren una notable difusió certs opuscles negacionistes, especialment Die Auschwitz Lüge (1973),¹³ de Thies Christophersen (publicista nacionalsocialista promotor de diversos grupuscles de dreta radical a Alemanya);¹⁴ Did six million really die? (1974) de l'anglès Richard Harwood (pseudònim de Richard Verral, director de la publicació Speardhead de l'organització neofeixista British Movement)¹⁵ i The hoax of the

twentieth century (1975, Gran Bretanya; 1977, Estats Units),¹⁶ del nordamericà Arthur R. Butz.¹⁷

Tanmateix, els autors d'aquestes obres no amagaren la finalitat amb la qual estaven escrites. Richard Harwood-Verral afirmà que "la alegación de que murieron seis millones de judíos durante la segunda guerra mundial [...] se la ha utilizado sin ningún escrúpulo para desalentar cualquier forma de nacionalismo. [...] La acusación de genocidio se emplea pues no solamente para socavar el principio de nacionalidad y el orgullo nacional, sino que amenaza también la supervivencia de la raza misma. Esta acusación es mantenida sobre nuestras cabezas un poco como la amenaza de la condenación eterna".¹⁸ La negació de l'extermini dels jueus -segons l'autor- havia de permetre "liberarnos también de la carga de una mentira, a fin de estar en condiciones de afrontar sin complejos los peligros que nos amenazan a todos".¹⁹ Igualment, Ties Christophersen -que havia treballat com enginyer agrònom a Auschwitz dirigint les tasques de diversos grups de presoners- presentà el seu testimoni -La mentira de Auschwitz- com un informe "escrito para los alemanes que aún no han perdido la fe",²⁰ un opuscle destinat a actuar com a reactiu de la consciència alemanya i acabar amb el complex de culpabilitat dels alemanys. El prefaci de l'obra realitzat per l'advocat nacionalsocialista Manfred Roeder era especialment clar sobre la finalitat del text, en afirmar que "aquí no se trata de calcular el alza o baja de las cifras de pérdidas o crímenes. Se trata del saneamiento moral de nuestro pueblo".²¹ Tanmateix, no fou fins a mitjans dels anys setanta quan aquestes obres començaren a assolir una difusió notable.

IV. LA DIFUSIÓ DEL NEGACIONISME (1975-1980)

Vers l'any 1974 es creà un segell editorial -Historical Review Press [HRP]- depenent del National Front [Front Nacional, NF] britànic que donà a conèixer en diversos idiomes l'opuscle Did six million really die? i el distribuï gratuïtament a diversos països europeus.²² L'any 1976 l'HRP publicà l'obra de Butz, The hoax of the twentieth century.²³ Amb l'aparició del HRP hom inicià un

procés de creació de vàries publicacions i editorials que, al llarg dels anys vuitanta, permetrien una ràpida difusió internacional de la bibliografia negacionista.

L'historiador neofeixista francès François Duprat²⁴ -un dels dirigents més destacats del Front National [Front Nacional, FN] i intel·lectual de gran prestigi en cercles neofeixistes- difongué a França l'obra ja citada d'Harwood/Verral i, alhora, traduí la de Butz.²⁵ Paral·lelament, Michael Caignet -militant de la Fédération d'Action Nationaliste et Européenne [Federació d'Acció Nacionalista i Europea, FANE]- traduí Die Auschwitz Lüge al francès i l'any 1976,²⁶ i l'organització neonazi espanyola CEDADE, a través de les Ediciones Bausp, publicà la versió espanyola de l'opuscle de Christophersen, La mentira d'Auschwitz.²⁷ En aquest període, Joaquín Bochaca -ideòleg i publicista de CEDADE- es presentà com "historiador revisionista", duent a terme una divulgació dels postulats negacionistes amb obres com El mito de los seis millones, Los crímenes de los buenos o La historia de los vencidos (el suicidio de Occidente).²⁸

Començà un procés de ràpida difusió internacional de les publicacions negacionistes en els cercles neofeixistes i nacionalsocialistes europeus, alhora que hom establí una bibliografia que constituïria el que podríem definir com a "corpus històric" negacionista essencial a la fi dels anys setanta: La mensonge d'Ulysse de Rassinier, The hoax of the twentieth century de Butz i Did six million really die? de Verral/Harwood. Noms als que a finals dels anys setanta s'hi afegirien els de l'alemany Udo Walendy (especialitzat en mostrar els fotomontatges de la propaganda de guerra aliada)²⁹ i Wilhelm Stäglich, autor de Der Auschwitz Mythos. Legende oder Wirklichkeit?.³⁰

En aquest context, l'any 1979 marcà una fita en la difusió de les tesis negacionistes. Willis Carto fundà a Torrance (Califòrnia) l'anomenat Institute for Historical Review [Institut per la Revisió Històrica, IHR].³¹ L'IHR esdevingué un poderós centre de divulgació de les tesis negacionistes en donar-los-hi una projecció internacional, aplegant -amb unes certes aparences de recerca científica seriosa- negacionistes europeus i nord-americans d'un cert renom. El mateix Carto havia fundat l'any

1961 un anomenat Liberty Lobby ("Lobby de la Llibertat", creat -segons els seus fundadors- per combatre els grups de pressió jueus, la corrupció, el poder federal dictatorial i la criminalitat negra)³² i es considerà l'hereu polític del pensador neofeixista Francis Parker Yockey, autor d'Imperium.³³ El primer director executiu de l'IHR fou un antic membre del NF britànic, David Mc Calden (sota el pseudònim de Lewis Brandon).³⁴ L'objectiu fonamental de l'IHR des de la seva creació fou el de difondre el negacionisme històric des d'una perspectiva que li proporcionés credibilitat científica i acadèmica i, a la vegada, facilitar l'existència d'un "forum revisionista". Així, l'any 1979 esdevingué una fita en la història del negacionisme, ja que hom organitzà el primer congrés d'"història revisionista" a Los Angeles i es publicà The Journal of Historical Review [JHR], que juntament amb l'IHR Newsletter constituïren les publicacions oficials de l'IHR.

V. LA CREACIÓ D'UNA "ESCOLA REVISIONISTA" (1980-1990)

Al llarg de la dècada dels anys vuitanta, el negacionisme esdevingué un fenomen més complex a causa de diversos factors. D'una banda, per la depuració dels termes ideològics del discurs negacionista (per tal de guanyar credibilitat científica) i el seu afany en presentar-se com una escola historiogràfica (l'"escola revisionista"). D'altra banda, el negacionisme, en el context de la crisi ideològica dels anys vuitanta, sortí del clos del neofeixisme i del neonazisme per conèixer adhesions provinents d'altres àmbits ideològics, especialment de l'extrema esquerra francesa.

La creació d'una "Escola Revisionista"

La mistificació d'una "escola revisionista" es realitzà, essencialment, mitjançant dues publicacions: el JHR ja esmentat i una segona publicació, els Annales d'Histoire Révisionniste [AHR] francesos. Amb aquestes revistes el discurs negacionista assajà d'adquirir una aparença formalment acadèmica. El tret més destacat del negacionisme durant aquest període fou la pretensió de constituir

una "escola" historiogràfica que desenvolupava una recerca empírica amb una metodologia científica. Aquesta autodefinició com "escola" es palesà en una progressiva depuració ideològica del negacionisme. Hom evità qualsevol presa de posició ideològica explícita, alhora que les obres negacionistes eren presentades com una revisió crítica de la història. Els AHR francesos i el JHR nord-americà, ambdós dissenyats imitant les publicacions acadèmiques, foren el reflexe més destacat d'aquestes pretensions científiques.

Els canvis, tanmateix, no es limitaren al disseny de les publicacions, ja que el discurs negacionista esdevingué més sofisticat. Els negacionistes es presentaren com a científics que reclamaven llibertat d'expressió i de pensament davant la ciència històrica, caracteritzada com una "escola exterminacionista" [sic], que exercia una persecució inquisitorial i dogmàtica contra els "revisionistes", convertits en uns heterodoxes buscadors de la veritat històrica. L'editor dels AHR francesos explicà així les finalitats del "revisionisme històric":

El Revisionisme Històric no és de dreta ni d'esquerra, pretèn contrastar el discurs històric d'acord amb les fonts verificables. No pretèn enunciar la veritat d'un fet o d'un esdeveniment, pretèn verificar-ne la seva exactitud. Conseqüentment, no vol proposar la veritat de la història, però sí limitar-se a la veritat històrica.³⁵

Denunciats pels historiadors com a falsificadors de la història ("assassins de la memòria"),³⁶ els negacionistes no dubtaren en reivindicar la llibertat d'expressió, emparant-se en el dret de discrepar: "La tasca dels AHR és la de crear les mínimes condicions que facin possible la història: la llibertat de pensament i d'expressió *per a tots*",³⁷ afirmà l'editor dels AHR.

El canvi del discurs negacionista -presentat com a "científic"- i les innovacions formals de les noves publicacions -imitant a les acadèmiques- anaren acompanyades d'un tercer element que pretenia donar consistència a l'"escola revisionista": la invenció d'una tradició historiogràfica pròpia. Així, Pierre Guillaume, editor dels AHR, assenyalà uns precursors³⁸ del "revisionisme" en Harry Elmer Barnes³⁹ i Aldo Dami.⁴⁰ Rassinier, en aquest contexte, esdevindria el pioner del "revisionisme" actual, que no tindria una continuïtat clara fins arribar a la dècada dels anys vuitanta, moment en que la

suposada escola assoliria la seva plenitud, constituint, segons Faurisson, "la gran aventura intel·lectual de la fi d'aquest segle".⁴¹ Però la mistificació entorn una suposada "escola revisionista" i el ressò social que aconseguí en alguns casos (França especialment) no es podria entendre sense situar-la en un context més ampli que el microcosmos dels cercles neofeixistes o nacionalsocialistes. Cal tenir en compte que al marge del discurs negacionista (menyspreat pels historiadors), durant els anys vuitanta s'obrí un debat historiogràfic acadèmic sobre determinats aspectes de la Segona Guerra Mundial, sobretot a Alemanya i França. Mentre a Alemanya hom va discutir i qüestionà la naturalesa del nazisme en un debat polaritzat, sobretot, per l'historiador Ernst Nolte i el filòsof Jürgen Habermas,⁴² a França hom realitzà una nova aproximació al règim de Vichy i a la resistència contra l'ocupació alemanya, analitzant ruptures i continuïtats en el si de la societat francesa.⁴³ Aquests debats coincidiren amb la fi de la guerra freda i la caiguda dels règims comunistes dels països de l'Est, que permeteren clarificar determinats succeïsos com l'autoria soviètica de l'assassinat múltiple de Katyn, atribuïda tradicionalment als alemanys.⁴⁴ Fou en aquest marc de revisió històrica de determinats aspectes de la Segona Guerra Mundial on el negacionisme assajà endebades de trobar un espai propi, en presentar la negació de l'existència de les cambres de gas i de l'extermini massiu dels jueus comès per Hitler com una denúncia de les mentires elaborades per la propaganda de guerra aliada.

La galàxia negacionista

Amb aquest termes -"galàxia negacionista"- volem designar tant les noves adhesions del negacionisme que li han proporcionat un cert ressò en els medis de comunicació (els francesos Henri Roques i Robert Faurisson o el britànic David Irving), com la creació de diverses publicacions i centres que han facilitat una difusió mundial dels postulats negacionistes i una ràpida intercomunicació entre els seus defensors.

Robert Faurisson era un "maître de conférence en Lettres" a la Universitat de Lió II.

Col·laborador de Défense de l'Occident, qüestionà l'existència de les cambres de gas nacionalsocialistes i, de manera indirecta, l'existència d'un extermini massiu de jueus. La difusió de les seves tesis sobre la inexistència del genocidi li valgueren l'acusació de provocació a la discriminació i a l'odi racial, essent condemnat el 1981 i el 1982.⁴⁵ El juny de 1985 el negacionisme francès conegué una nova adhesió, la d'Henri Roques, que gaudí d'una notable publicitat en els mitjans de comunicació. L'anomenat "affaire" Roques esclatà quan aquest llegí la seva tesi doctoral titulada Les confessions de Kurt Gerstein. Étude comparative des différentes versions. Édition critique. En aquest estudi, Roques -que havia militat en diverses formacions feixistes des de 1960- demostrà les contradiccions existents en les declaracions de Gerstein, oficial de les SS, el testimoni del qual era considerat per Roques com una "peça mestra [...] de l'edifici intel·lectual que assaja demostrar l'existència de les cambres de gas homicides",⁴⁶ de manera que en qüestionar un dels testimonis fonamentals sobre les cambres de gas, la lògica negacionista de Roques qüestionà l'existència d'aquestes. La tesi obtingué la qualificació de "cum laude". Hom assenyalà que la brillant nota acadèmica de la tesi de Roques, al marge del valor historiogràfic de la recerca, tampoc fou aliena a la composició del tribunal, format per acadèmics de filiació ultradretana rellevant en alguns casos. Finalment, la qualificació excel·lent obtinguda per Roques motivà l'escàndol de l'opinió pública i se succeïren les protestes, obligant a que el ministre Alain Devaquet invalidés la qualificació de Roques.⁴⁷ Els autors negacionistes explotaren l'esdeveniment per obrir a França un debat sobre la llibertat d'expressió i de recerca històrica, presentat-se com a víctimes d'una persecució inquisitorial.⁴⁸ En aquest context, un grup d'intel·lectuals d'esquerra radical agrupat entorn a les Éditions la Vieille Taupe s'erigí en defensor de la llibertat d'expressió dels negacionistes. D'aquesta manera, David Cohn Bendit -germà de Daniel, el conegut líder del maig del 68- i Pierre Guillaume (ex-militant del grup ultraesquerrà Socialisme ou Barbarie [Socialisme o Barbàrie] i, posteriorment, Pouvoir ouvrier [Poder Obrer])⁴⁹ acudiren en ajut de Roques i Faurisson. El resultat fou la renovació de l'aliança entre

l'extrema esquerra pacifista i llibertària i una extrema dreta propera al nazisme que -com hem constatat- es produí ja als anys cinquanta amb l'evolució experimentada per Paul Rassinier. Aquesta convergència "contra natura" es plasmà en l'aparició de la publicació Annales d'Histoire Révisionniste [AHR] (ja esmentada), editada per La Vieille Taupe la primavera de 1987. Aquesta estranya mixtura polític-ideològica causà el desconcert en l'opinió pública francesa, sobretot quan el conegut lingüista nordamericà Noam Chomsky -gens suspecte de simpaties filofeixistes- s'afegí als que reclamaven llibertat d'expressió de Faurisson i Roques, prologant una obra del primer.⁵⁰

L'any 1988 es produí un fet que actuà com a catalitzador per vertebrar internacionalment el negacionisme: els anomenats "processos Zündel". Ernst Zündel era un conegut grafista i publicitari nacionalsocialista. Nasqué a Alemanya, l'any 1958 es traslladà a viure a Toronto (Canadà). Allí edità opuscles i propaganda nacionalsocialista amb el segell editorial de Samisdat Publishers.⁵¹ Les seves publicacions eren distribuïdes als Estats Units i Alemanya: l'any 1971, en un escorcoll d'agrupacions neonazis, la policia de l'antiga República Federal Alemanya descobrí que prop d'un terç del material editorial requisat procedia del Canadà, editat per Samisdat.⁵² L'any 1984, Sabine Citron -integrant de la comunitat jueva canadenca- presentà una demanda contra Zündel per difondre Did six million really die? (l'obra ja esmentada d'Harwood/Werral). Després d'un procés que durà set setmanes, Zündel fou condemnat a quinze mesos de presó i el consolat alemany li retirà el seu passaport. El gener de 1987, hom decidí revisar el procés per motius formals i el 18 de gener de 1988 s'inicià l'anomenat segon procés Zündel. Aquest segon procés seria extraordinàriament important en quant la defensa de Zündel es basà -essencialment- en els testimonis dels negacionistes més destacats d'arreu del món: l'alemany Udo Walendy, el francès Robert Faurisson, l'austríac Ditlieb Felderer i el nordamericà Mark Weber.⁵³ Però el procés Zündel no sols serví com a lloc d'encontre del negacionisme, sinó també perquè hom aconseguí una nova adhesió, la de l'historiador britànic David Irving, que acceptà col·laborar a la defensa de Zündel. Fins aleshores, Irving mai havia qüestionat

l'existència del genocidi comès amb els jueus, però al llarg del procés s'adherí a les tesis negacionistes.⁵⁴ Un document determinant en el canvi d'actitud d'Irving fou un informe sobre les cambres de gas dels camps de concentració elaborat per un enginyer nordamericà de Boston, Fred Leuchter. Leuchter és un especialista en l'estudi i la fabricació de sistemes de pena de mort. Robert Faurisson li proposà participar en la defensa de Zündel i, després d'estar un cap de setmana a Toronto, Leuchter marxà a Polònia el febrer de 1988 per escriure un informe (conegut com l'"Informe Leuchter")⁵⁵ sobre les cambres de gas en els camps de concentració, finançat pel mateix Zündel. Les seves conclusions foren que ni a Auschwitz, Birkenau i Magdanek existiren cambres de gas. Finalment, aquest segon procés -que Zündel havia qualificat de "procés del procés de Nuremberg" o d'"Stalingrad del revisionisme"-⁵⁶ finalitzà novament amb la condemna de l'acusat.

Tanmateix, aquests processos serviren perquè els publicistes negacionistes s'organitzessin internacionalment i, alhora, adoptessin una imatge d'investigadors científics i rigorosos. D'una banda, el discurs negacionista esdevingué més sofisticat per la diversitat dels seus arguments: hom deixà de banda els grollers libels escrits per publicistes nacionalsocialistes, per desenvolupar una argumentació més complexa, que abastà camps molt diversos en la seva pretensió de qüestionar l'existència del genocidi jueu: anàlisi dels fotomontatges de la propaganda de guerra (Walendy); revisió i crítica de textos (Faurisson); anàlisi de la viabilitat tècnica de les cambres de gas (Leuchter). D'altra banda, el negacionisme guanyà una figura rellevant en la persona d'Irving, que d'ençà aquest procés es dedicà a denunciar públicament la inexistència del genocidi comès pel nacionalsocialisme i no ha dubtà en recórrer al suport de grups nacionalsocialistes europeus per aconseguir difondre públicament les seves tesis.⁵⁷

David Irving o el col·lectiu radical agrupat entorn a La Vieille Taupe palesaren la ruptura del clos neofeixista i la conversió del negacionisme en un fenomen més complexe, especialment per les seves implicacions polítiques; i si bé el negacionisme continuà essent clarament un intent de

rehabilitació del nazisme, les seves tesis darrerament han agrupat elements políticament heterogenis.⁵⁸ Així, algunes de les noves adhesions foren inspirades per l'antisionisme, com fou el cas de l'australià John Bennet. Bennet, antic secretari del Victorian Council for Civil Liberties [Consell Victorià per les Llibertats Civils]⁵⁹ convergí amb els negacionistes en arribar al convenciment de que la protecció internacional proporcionada a l'Estat d'Israel havia tingut greus conseqüències polítiques i econòmiques:

El suport incondicional proporcionat a Israel per Occident ha conduït a la multiplicació per sis del preu del petroli, ens ha alienat vuit-cents milions de musulmans. [...] Fins que Occident aprengui a apreciar a Israel en la seva justa mesura emmascarat per la propaganda sionista de l'holocauste, la nostra economia estarà amenaçada per les noves pujades del preu del petroli i la nostra supervivència estarà qüestionada pel risc de guerra mundial.⁶⁰

Però mentre l'adhesió d'elements antisionistes o comunistes llibertaris i ultraesquerrans -o la del mateix Irving- ha contribuït a ampliar el marc de difusió de les tesis negacionistes, la creació d'uns organs d'expressió com l'HRP o l'anomenada *Révue d'Histoire Révisionniste* (que succeí als *AHR* des de mitjans de 1990)⁶¹ ha permès una ràpida divulgació d'aquestes, alhora que proporciona una exhaustiva informació de les publicacions revisionistes d'arreu del món. La creació de diverses publicacions i centres de divulgació que han facilitat una ràpida comunicació mundial entre els autors negacionistes (on ha tingut un paper determinant l'IHR)⁶² és el fenomen que hem assajat de definir com la cristallització d'una "galàxia negacionista".⁶³

VI. EL NEGACIONISME A ESPANYA

A l'Estat espanyol el negacionisme ha estat difós pràcticament de manera exclusiva per l'organització nacionalsocialista CEDADE⁶⁴ o per antics militants d'aquesta organització. Aquesta formació política ha estat la principal difusora -tant distribuïdora com traductora- de textos d'autors negacionistes. Si bé des de de la seva mateixa creació CEDADE difongué els postulats negacionistes, no fou fins la dècada dels anys setanta quan edità obres que desenvolupaven aquestes tesis de manera

sistemàtica, especialment les obres de Joaquín Bochaca ja citades.

Però els treballs de Bochaca eren libels ideològics més que obres històriques i no es podien assimilar amb els treballs pretesament acadèmics de Faurisson, Roques o Irving. Fou al llarg de la dècada dels anys vuitanta quan aparegueren dues publicacions "revisionistes" espanyoles: Revisión i Revi-Info. El primer número de Revisión aparegué el gener de 1985, editat per un anomenat Centro de Estudios Históricos Revisionistas Español [CEHRE], dirigit per l'historiador alacantí Carlos Caballero, militant de CEDADE fins l'any 1984.⁶⁵ El butlletí Revi-Info (en format de fanzine) fou editat per un anomenat Centro de Estudios Revisionistas Orientaciones [CERO] de Palma de Mallorca coordinat amb el CEHRE,⁶⁶ inicialment vinculat també a CEDADE. Tot i que aquestes publicacions han estat les úniques que han tingut continuïtat, cal assenyalar altres intents de divulgació de tesis revisionistes, com la constitució d'un Equipo Revisionista Alfonso X [ERA] a La Coruña, que edità uns Cadernos para una revisao da historiografia medieval,⁶⁷ o un petit opuscle editat a Hosca, Falcata, el maig de 1983⁶⁸ que difongué les tesis de Faurisson. Però mentre Carlos Caballero s'especialitzà en història militar de la Segona Guerra Mundial -sobretot de la División Azul⁶⁹ i de les Waffen SS (col.laborant amb publicacions com Siegrunen⁷⁰ o Fahnenjunker),⁷¹ ha estat Enrique Aynat -antic militant del PENS i de CEDADE-⁷² la figura espanyola més clarament vinculada a l'anomenada "escola revisionista" internacional. Autor de dos treballs que han estat difosos en els cercles nacionalsocialistes espanyols -El diario "ABC" y el "Holocausto" (juny 1987)⁷³ i Los crematorios II y III de Birkenau. Estudio crítico (febrer 1988,⁷⁴ traduït a l'anglès i publicat pel JHR)-,⁷⁵ darrerament ha publicat Los "protocolos de Auswichtz". ¿Una fuente histórica?.⁷⁶

El negacionisme espanyol, però, no ha aconseguit superar la seva marginalitat política i cultural i sempre ha estat vinculat a organitzacions explícitament nacionalsocialistes⁷⁷ i no ha assolit cap tipus de ressò en els medis de comunicació. Aquest escàs pes específic dels autors negacionistes espanyols en el marc de la suposada "escola revisionista" internacional, contrasta amb la rapidesa de

difusió i traducció a Espanya de les obres negacionistes publicades en d'altres països, que hom ha realitzat a través dels diferents segells editorials de CEDADE (Bausp, Huguin, Nothung), publicacions dirigides per antics militants de l'organització (Revisión, Revi-Info) i, més recentment, per una nova editorial -i alhora distribuïdora- dirigida per un antic militant de CEDADE a Granada, J. García Hispán.⁷⁸

D'altra banda, el que podríem definir com a "revisionisme espanyol" o, en d'altres termes, una rescritura de la història contemporània d'Espanya des d'una interpretació neofeixista, aquesta s'ha projectat essencialment sobre la Guerra Civil espanyola més que sobre la Segona Guerra Mundial, i els seus autors han estat vinculats a cercles ultradretans, com les Ediciones Dyrsa (Diarios y Revistas, S.A., de l'antic diari El Alcázar)⁷⁹ o nuclis franquistes residuals, com Ediciones Mare Nostrum⁸⁰ i col·lectius integristes que -en determinats casos- han recuperat una visió de la història determinada per forces ocultes, com en el cas del salesià integrista Angel García⁸¹ o l'associació Tradición Familia Propiedad [TFP].⁸² Tanmateix, malgrat que aquestes publicacions no s'hagin difós més enllà dels medis ultradretans o integristes, cal fer una excepció: la popularitat de l'historiador Ricardo de la Cierva que -d'ençà la seva adhesió a la secta Moon (caracteritzada pel seu anticomunisme)-⁸³ ha empès una recuperació de la visió complotista tradicional de la història que ha gaudit d'una notable difusió a través de l'Editorial Planeta, especialment arrel de la polèmica concessió del premi Espejo de España a la seva obra 1939. Agonía y victoria. El protocolo 299.⁸⁴ No obstant, la continuïtat d'una visió complotista de la història espanyola recent, trascendeix el límits i objectius d'aquesta recerca i requereix un estudi apart. En general, doncs, a l'Estat espanyol no han existit publicacions negacionistes al marge de les realitzades per CEDADE o ex-membres d'aquesta formació i el que podríem definir com un "revisionisme autòcton" s'ha vinculat a cercles franquistes i nuclis integristes.

VII. EL NEGACIONISME EN L'ACTUALITAT [1991] I LES SEVES PERSPECTIVES DE FUTUR

Malgrat els esforços descrits per assolir un status científic, el negacionisme no ha pogut sortir de la seva marginalitat política i social ni ha conseguit ressò en cercles acadèmics, mancat d'un mercat al que adreçar la seva producció més enllà dels cercles filofeixistes o nacionalsocialistes. És difícil, però, assenyalar possibles perspectives de futur del negacionisme, ja que els recents canvis geopolítics (la unificació alemanya i la fi de la guerra freda especialment) suposen una revisió real de la història mundial recent, amb la difusió d'aspectes poc coneguts de la Segona Guerra Mundial tendents a mostrar una visió més complexa i menys maniquea del conflicte, com els camps d'internament de ciutadans japonesos als Estats Units o la mort de milers de soldats alemanys en camps de concentració nordamericans, episodis dels què en alguns casos el negacionisme històric ja se n'ha fet ressò.⁸⁵ La possible revelació i divulgació d'aspectes similars pot crear un nou marc de referències sociopolítiques on les tesis negacionistes i rehabilitadores del nazisme podrien gaudir de certes expectatives de projecció social. Finalment, la reaparició de brots antisemites en diversos països europeus (especialment de l'Europa de l'Est) així com el rebuig per part d'amplis sectors de l'opinió pública europea de la política sionista (que el recent conflicte entre Irak i els països de la força aliada ha contribuït a accentuar) contribueixen a facilitar la possible difusió futura del negacionisme, en qüestionar aquest la legitimitat històrica de la constitució de l'Estat d'Israel.⁸⁶ D'aquesta manera, malgrat que el negacionisme sembla confinat a tenir una difusió limitada i marginal, els diversos factors que hem esmentat poden alterar la situació actual i potenciar una conjuntura políticament favorable a la divulgació de les tesis negacionistes a mig o llarg termini.

VIII. NOTES

- * Tant en el text d'aquest apèndix com en les notes, el lector trobarà nombroses reiteracions. Tanmateix, hem optat per repetir cites, noms i entitats per tal d'evitar consultes a d'altres capítols que farien molt feixuga la lectura.
- 1 Xifra procedent d'un pamflet publicitari de la Révue d'Histoire Révisionniste [RHR], s.p.i., estiu 1990.
 - 2 Sobre les principals tesis negacionistes, vegeu Pierre Vidal-Naquet, Les assassins de la mémoire. "Un Eichmann de papier" et d'autres essais sur le révisionnisme, Éditions La Découverte, Paris, 1987, pp.32-34.
 - 3 Malgrat que "negacionisme" esdevingui un neologisme, hem preferit utilitzar el mateix terme emprat pels historiadors francesos per tal de designar als "revisionistes". Henry Rousso -que parla de "négationnisme" en referir-se al "revisionisme"- el defineix com un barbarisme resultant de la traducció nordamericana de "Non Holocaust". Le syndrome de Vichy. 1944-1988..., Seuil, Paris, 1987, p.167.
 - 3 bis Quan aquest text ja era redactat va aparèixer l'article de José Luis Rodríguez, "El Revisionismo en torno a las cámaras de gas", Claves de Razón Práctica, 19 (gener/febrer 1992), pp.73-79, que si bé no aporta nous elements a les dades que hem exposat, completa algunes informacions, especialment sobre l'IHR de Califòrnia i la trajectòria de David Irving.
 - 4 Vegeu la reedició argentina de l'obra publicada l'any 1948 per Les Sept Couleurs: Maurice Bardèche, Nüremberg o la tierra prometida, Horse Sense, Buenos Aires, 1988, 227 pp., amb una introducció de Rodolfo Segura (no hem pogut consultar la segona part d'aquesta obra, Nuremberg II ou les faux monnaveurs publicada per Les Sept Couleurs l'any 1950). Sobre la influència d'aquestes obres en els orígens del revisionisme, vegeu Marie-José Chombart de Lauwe, "Banalisation ou rehabilitation du nazisme: la tactique du 'révisionnisme historique'", Article 31, 36 (febrer 1988), p.3.
 - 5 Una breu aproximació a la història del Moviment Social Europeu es pot trobar a Ernesto Cadena [pseudònim d'Ernesto Milá], La ofensiva neofascista, Acervo, Barcelona, 1978, "El movimiento social europeo", pp.213-219.
 - 6 Hi ha traducció castellana de l'obra de Rassinier: La mentira de Ulises, Acervo, Barcelona, maig de 1969 [1a. ed. de març 1961], 318 pp.
 - 7 Paul Rassinier (1906-1967) després de publicar La mentira de Ulises continuà escrivint obres de caràcter antisemita i negacionista: Ulysse trahi par les siens (1959), Le véritable procès Eichmann ou les vainqueurs incorregibles (1962) o Le drame des juifs européens (1964). Sobre l'evolució de Rassinier vegeu P. Vidal-Naquet, Les assassins, p.124 o l'article ja citat de M. J. Chombart de Lauwe, "Banalisation ou...", p.3.
 - 8 Sobre les obres més representatives del negacionisme en aquest període hom ha seguit l'evolució cronològica suggerida per M. J. Chombart de Lauwe a "Banalisation ou...", pp.3-4. La referència de l'obra d'E. Aretz està extreta de la declaració del Grup Socialista al Parlament Europeu, Non au racisme et à la xénophobie en Europe, Groupe Socialiste au Parlement Européen, febrer 1988, Brusel·les, p.17.
 - 9 José A. Llorens Borrás fou combatent de la División Azul i, al marge de l'editorial Acervo, dirigí la revista Juanpérez. Revista de información mundial, setmanari ultradretà on col·laboraren falangistes dissidents del règim com Narciso Perales o Ceferino Maestu i personatges com Mauricio Carlavilla (un dels publicistes antimacònic espanyols més prolífics) o Angel Ricote, fundador de CEDA (vegeu el capítol 1 d'aquesta obra). Crímenes de guerra fou publicat l'any 1958 per ediciones Acervo en la col·lecció "el libro blanco de la historia" (Barcelona, 190 pp.).
 - 10 La mentira de Ulises, Acervo, Barcelona, maig de 1969 [1a. ed. març 1961], 318 pp.; El drama de los judíos europeos, Acervo, Barcelona, 1976, 265 pp. Ambdues obres foren publicades dins la col·lecció "el libro blanco de la historia".
 - 11 Sobre el NOE, vegeu el capítol 1 d'aquesta obra.

- 12 NOE, "Declaración de Barcelona" (1969), "la mentira de los seis millones" (s.p.i.), p.6.
- 13 Thies Christophersen treballà al camp de concentració d'Auschwitz dirigint als presos en diferents tasques d'agronomia l'any 1944. En aquest opuscle Christophersen proporcionà una visió altament idealitzada de la vida en el camp de concentració que fa que el seu testimoni sigui de dubtosa credibilitat: els reclusos semblaven treballar amb diligència i alegria, dansant i cantant mentre duïen a terme les tasques que hom els hi havia assignat. Quant a la qualitat de vida, si hom fa cas a Christophersen, aquesta es caracteritzà més per les comoditats que envoltaven als presos que per l'escassetat. Vegeu la versió castellana editada per Ediciones Nothung: La mentira de Auschwitz, Nothung, Barcelona, 2a. ed. maig 1987 [1a. ed. maig 1976], 63 pp.
- 14 Christophersen cursà estudis d'agronomia. Durant la Segona Guerra Mundial fou destinat a Auschwitz, encarregant-se de dirigir tasques agrícoles. Acabada la guerra, esdevingué redactor de diversos periòdics de dreta radical, essent multat i perseguit pel govern alemany, sota l'acusació de difondre ideologia nacionalsocialista, i, especialment, per negar l'existència del genocidi jueu. Dirigent d'ençà 1989 de l'anomenada Iniciativa cívica i campesina i la revista Die Bauernschaft (ambdues de caràcter nacionalsocialista), continua realitzant les seves activitats polítiques exiliat a Dinamarca. Sobre la biografia de Thies Christophersen vegeu CEDA, 165 (20/IV/1989), on Christophersen descriu les seves impressions personals sobre Hitler ("Me encontré con el Führer", pp.32-33), amb una petita nota biogràfica adjunta. Sobre les seves activitats polítiques vegeu CEDA, 120 (octubre-novembre 1983), "Represión: Christophersen detenido", pp.24-25 i CEDA, 126 (juliol-agost 1984), "Represión contra Christophersen en la RFA", p.17.
- 15 Les dades sobre la militància política de Richard Verral procedeixen de l'article de Pierre-André Taguieff, "présences de l'héritage nazi: des 'nouvelles droites' intellectuelles au 'révisionnisme'", droit et liberté, 397 (gener 1981), p.17.
- 16 Segons l'article esmentat de M. J. Chombart de Lauwe, l'obra de Butz fou publicada primer a Richmond, a Gran Bretanya, l'any 1975 i l'any 1977 a Los Angeles (M. J. Chombart de Lauwe, "Banalisation ou...", p.4).
- 17 Arthur R. Butz, nascut a Nova York, es diplomà en enginyeria electrònica per la Universitat de Minnesota, l'any 1965 i des de 1966 és professor associat d'enginyeria elèctrica a la Northwestern University (Evanston, Estats Units) segons es desprèn d'una nota biogràfica a Arthur R. Butz, The hoax of the Twentieth Century. The case against the presumed extermination of european jewry, Institute for Historical Review, Costa Mesa (California), 8a. ed. 1989, p.2. P.-A. Taguieff -filòsof i politòleg especialitzat en l'estudi del racisme i la dreta radical- descriu Butz com un "antisemita convertit en 'historiador' per les necessitats de la causa, autor d'una obra farcida d'estereotips antijueus" (P.-A. Taguieff, article ja citat "présences de l'héritage nazi", p.19).
- 18 Richard Harwood, ¿Murieron realmente seis millones?, CEDA, s.p.i., s.a. [1989?], p.5.
- 19 Id.
- 20 Thies Christophersen, La mentira de Auschwitz, p.13.
- 21 Id., pp. 9-10.
- 22 Germaine Dupont, "L'École Révisionniste dans son contexte international", Article 31, 23 (octubre 1986), p.16.
- 23 Id.
- 24 François Duprat fou un historiador que gaudí de gran prestigi intel·lectual entre els cercles neofeixistes francesos anomenats "nacional-revolucionaris". Fou dirigent de la formació Ordre Nouveau [ON] i edità Les Cahiers Européens, que aplegaren diverses publicacions dedicades tant a l'anàlisi política com a estudis sobre feixisme i neofeixisme (com la Révue d'Histoire du Fascisme). En passar ON a formar part del Front National, Duprat esdevingué un dirigent d'aquest partit. El 18 de març de 1978 fou víctima d'un atemptat (quan esclatà una bomba col·locada al seu automòbil), l'autoria del qual resta encara desconeguda, tot i que hom l'ha atribuït a l'extrema esquerra i a escamots sionistes.
- 25 Aquesta difusió es dugué a terme mitjançant les edicions belgues Baucens (article ja citat de M. J. Chombart de

- Lauwe, "Banalisation ou...", p.4).
- 26 Id.
- 27 La primera edició de La mentira de Auschwitz fou publicada per les Ediciones Bausp, Barcelona, el maig de 1976, amb traducció de Magda Aguilera.
- 28 Joaquín Bochaca ha estat el publicista més notori de CEDADE. La primera obra negacionista publicada fou La historia de los vencidos (el suicidio de Occidente) (Bau, Barcelona, 2 volums, publicats respectivament els anys 1976 i 1978), a la que següen El mito de los seis millones (Ediciones patrocinadas por CEDADE, Barcelona, 4a. ed. desembre 1984 [1a. ed. abril 1979], 184 pp.) i Los crímenes de los "buenos" (Huguin, Barcelona, 1982, 468 pp.). Segons una nota biogràfica de J. Bochaca que figura a la contraportada del llibre La vivisección, crimen inútil (Nothung, Barcelona, 1986, 149 pp.) Bochaca "nació en [...] Barcelona en 1931. Motivos familiares le llevaron a trasladarse a Madrid donde se Licenció en Derecho y en Profesorado Mercantil. Posteriormente vivió un largo período en Francia licenciándose en Historia por la Universidad de Montpellier".
- 29 Udo Walendy, alemany, ha analitzat determinats aspectes de la propaganda aliada -especialment fotogràfics- a Forged War Crimes making the German Nation, ed. de l'autor, Vlotho/Weser, 1989 [1a. ed. 1979], 80 pp.; The methods of re-education, ed. de l'autor, Vlotho/Weser, 1979, 40 pp. D'altra banda, Walendy dirigeix una coneguda publicació "revisionista" alemanya, Historische Tatsachen.
- 30 Wilhelm Stäglich -magistrat alemany- després de publicar aquesta obra fou obligat a jubilar-se anticipadament i li fou reduïda la seva pensió. Més tard, en continuar difonent les tesis negacionistes, el govern de la República Federal d'Alemanya li retirà el títol de doctor (informació apareguda als AHR, 3, tardor-hivern 1987, p.137).
- 31 Article ja citat de G. Dupont, "L'École Révisionniste ...", p.16.
- 32 Id.
- 33 Francis Parker Yockey, advocat i voluntari de l'exèrcit nord-americà durant la Segona Guerra Mundial, l'any 1946 rebé un càrrec a Wiesbaden, en el tribunal que jutjava els crims de guerra comesos pels alemanys durant la Segona Guerra Mundial. Dimití de la feina per redactar el que havia de ser una continuació de La decadència d'Occident, d'Oswald Spengler. L'obra que va escriure la titulà, significativament, Imperium i signà sota el pseudònim d'Ulick Varange. D'ençà aleshores esdevingué actiu militant del neofeixisme i tingué diversos problemes legals en ser-li retirat el passaport. Jutjat l'any 1960 per viatjar amb un fals passaport nord-americà fou condemnat a tres anys de presó, que no arribà a complir en suïcidar-se al conèixer la sentència (informació procedent d'Europae, 2 (1979), Ed. Wotan, Barcelona, pp.89-95).
- 34 Article ja citat de G. Dupont, "L'École Révisionniste ...", p.16.
- 35 Pierre Guillaume, "Liminaire", AHR, 1 (primavera 1987), p.14.
- 36 P. Vidal-Naquet, Les assassins, pp. 135-187.
- 37 Pierre Guillaume, "Liminaire", AHR, 1 (primavera 1987), p.14. Les noves publicacions negacionistes s'han definit com a revisores crítiques, pretesament científiques de la història pretesament objectives: la Révue d'Histoire Révisionniste, que aparegué el maig de 1990, duia la següent divisa en la portada: "Devoir de recherche; Droit de critique historique; Liberté d'expression" ("Deure d'investigar; Dret de crítica històrica; Llibertat d'Expressió"). La revista negacionista flamenca Taboe ("Tabú") duia el subtítol Revisionistisch tijdschrift voor kritisch en wetenschapoppelijk ("Revista revisionista de recerca crítica i científica") [la informació sobre la revista flamenca procedeix de Carlo Mattogno "Le Mythe de l'extermination des juifs", seconde partie, AHR, 1, primavera 1987, p.66]. Recordem que el títol de la revista editada per Udo Walendy -Historische Tatsachen- es tradueix com "Fets històrics". Igualment, l'IHR empra les següent paraules d'Harry Elmer Barnes [sobre H. E. Barnes vegeu nota 39] en l'encapçalament d'un full volant de presentació d'aquesta entitat: "De fet, el Revisionisme significa ni més ni menys que l'esforç de corregir la memòria històrica a la llum d'una més completa col·lecció de fets històrics, una atmosfera política més sosegada, i una actitud més objectiva... Més freqüentment ha estat aplicat a corregir la memòria històrica relativa a guerres, perquè la veritat és sempre la

primera víctima de la guerra. Els trastorns emocionals i les distorsions en la literatura històrica són majors en temps de guerra, i tant la necessitat com el material per a corregir els mites històrics són més evidents en connexió amb les guerres", *Revisionism and the Promotion of Peace* ("What is revisionism?", *A new facts about the Institute for Historical Review*, IHR, s.a.).

- 38 "Liminaire", *AHR*, 1 (primavera 1987), p.10. Tanmateix, Carlo Mattogno proporciona en el mateix número de la revista una completa reconstrucció de la història de les publicacions negacionistes en el seu article "Le mythe de l'extermination des juifs", *AHR*, 1 (primavera 1987), pp. 58-107 (vegeu especialment l'apartat "Naissance et développement du révisionnisme", pp.59-72). Mattogno és l'autor italià defensor de les tesis negacionistes més destacat. Segons una nota biogràfica que figura en els *AHR*, al final del capítol, Mattogno va néixer a Orvieto l'any 1951 i cursà estudis superiors de llengües clàssiques (hebreu, grec, sanscrit i llatí). Ha publicat les obres següents: *La Risiera di San Saba: un falso grossolano* (Sentinella d'Italia, Montefalcone, 1985); *Il rapporto Gerstein. Anatomia di un falso* (Sentinella d'Italia, Montefalcone, 1985); *Il mito dello sterminio ebraico. Introduzione storico-bibliografica alla storiografia revisionista* (La Sfinge, Parme, 1986); *Auschwitz: un caso di plagio* (La Sfinge, Parme, 1986); *Auschwitz: le false confessioni di Rudolf Höss* (La Sfinge, Parme, 1986). Cal destacar que Carlo Mattogno ha estat corresponent a Itàlia de la revista *CEDADE* i, a la vegada, és membre del comitè assessor de l'IHR nord-americà.
- 39 Harry Elmer Barnes (1889-1968) fou un historiador i sociòleg nord-americà. Es revoltà contra l'ortodòxia historiogràfica que atribuïa únicament als imperis centrals l'esclat de la Primera Guerra Mundial. Barnes és reivindicat també com a precursor del "revisionisme" per l'IHR (vegeu la nota 37). Segons Vidal-Naquet, Barnes qüestionà la culpabilitat alemanya en l'esclat del conflicte i, en el seu llibre *The Genesis of the World War*, inventa un "complot franco-rus" causa de la Primera Guerra Mundial i no dubtà en revelar, per exemple, que Jean Jaurès fou assassinat per instigació de la policia política russa. P. Vidal-Naquet, *Les assassins de la mémoire*, p.110.
- 40 Aldo Dami, segons P. Guillaume, és professor de geografia històrica a la Universitat de Ginebra (Suïssa). Antifeixista, l'any 1960 publicà *Dernier des Gibelins. Réflexions hétérodoxes sur la politique*, reeditat i revisat l'any 1973. Guillaume valora la tasca de Dami com molt meritòria (informació de Pierre Guillaume, "Liminaire", *AHR*, 1, primavera 1987, pp.10-11).
- 41 Robert Faurisson, "Les révisionnistes proposent un débat public", *La Vieille Taupe*, gener de 1988, Condé-sur-Noireau, p.10. [aquest pamflet està publicat en forma d'article als *AHR*, 4, primavera 1988, pp.9-24].
- 42 Una edició francesa dels textos del debat es pot trobar a *Devant l'histoire*, Les éditions du CERF, Paris, 1988, 347 pp. Malgrat que en visions simplistes d'aquest debat, la posició de Nolte ha estat assimilada al discurs "negacionista" per la seva relativització del nazisme (vegeu François Moreau, "Négationnistes en France, relativistes en Allemagne", *Article 31*, 33, novembre 1987, p.17), és especialment complexa no sols en termes d'interpretació historiogràfica sinó, sobretot, per les implicacions que comporta sobre la identitat alemanya. A l'Estat espanyol la revista *Debats* se'n feu ressó en un recull d'articles dedicat a "Alemanya y su memoria histórica", 21 (setembre 1987), pp.75-82. Però al marge d'aquesta publicació, el debat ha passat inadverent en les publicacions especialitzades i ha estat mal conegut. Sols han estat publicades ressenyes puntuals ("Esos nazis que no acaban", *La Vanguardia*, 18/II/1988, p.44; "El peso de la culpa", *El País*, 9/X/1988, suplement "Libros", pp.18-19) i el resultat ha estat un relatiu desconeixement del tema, de manera que Fernando Savater ha parlat d'un "revisionismo duro [Faurisson] y otro más blando y ligero [Nolte]" ("Revisión del revisionismo", *El País*, 12/II/1989, pp.11-12).
- 43 L'aparició pública del "negacionisme" es produeix en un context de revisió historiogràfica del règim de Vichy i el col·laboracionisme. Una visió sobre aquesta reinterpretació en el decurs del temps es pot trobar a l'obra ja citada d'H. Rousso, *Le syndrome de Vichy. 1944-1988...*, Seuil, Paris, 1987, 379 pp. El debat resta obert encara i ha conegut noves aportacions rehabilitadores del règim de Vichy (vegeu Henry Rousso, "Quand Vichy est soumis a 'Révision'", *L'Histoire*, 139, desembre 1990, pp.82-84).
- 44 L'autoria soviètica de la matança de Katyn fou reconeguda recentement per Gorbtxov, en motiu d'una visita a Polònia tancant un contenciós històric ("Jaruzelsky rinde homenaje a las víctimas de Katyn", *El País*, 15/IV/1990). En el mes de juny es descobriren noves fosses comunes de polonesos executats pels soviètics ("Aparece un segundo Katyn con miles de cadáveres en Ucrania", *La Vanguardia*, 15/VI/1990; "Aparece una tercera fosa con

- polacos muertos en la URSS", La Vanguardia, 20/VI/1990).
- 45 Article ja citat de M. J. Chombart de Lauwe, "Banalisation ou...", p.4.
- 46 Germaine Dupont i Elvis-Deform, "Maurice Bardèche, Paul Rassinier, Thies Christophersen, Robert Faurisson... Henri Roques... et...", Article 31, 21, juliol-agost 1986, p.6.
- 47 Article ja citat de M. J. Chombart de Lauwe, "Banalisation ou...", p.5.
- 48 Vegeu el pamflet ja citat (nota 41) de Robert Faurisson "Les révisionnistes proposent un débat public", p.13.
- 49 Sobre P. Guillaume i els grups Socialisme ou Barbarie i Pouvoir Ouvrier, vegeu P. Vidal-Naquet, Les assassins de la mémoire, pp.155-160.
- 50 Norman Chomsky escrigué el pròleg de Mémoire en défense contre ceux qui m'accusent de falsifier l'histoire. La question des chambres de gaz, La Vieille Taupe, 1980, pp. IX-XV. El fet desconcertà l'opinió pública francesa i va merèixer una dura crítica de Vidal-Naquet, "De Faurisson et de Chomsky", Les assassins de la mémoire, pp.93-104.
- D'altra banda, la defensa de Faurisson i els negacionistes per Chomsky i la intel·lectualitat radical no és un fet aïllat a França, doncs l'aliança entre una esquerra pacifista i llibertària i una extrema dreta propera al nazisme es reflectirà en d'altres fets, com la defensa judicial de Klaus Barbie a càrrec de l'advocat Jacques Vergès (vegeu Jacques Vergès, Je défends Barbie, Jean Picollec, 1988, 195 pp.) o l'edició del polèmic còmic de Vuillemin i Gourio, Hitler=SS editat a Espanya per Editorial Makoki, S.A. (Barcelona, maig 1990, 92 pp.) amb unes notables connotacions antisemites i negacionistes: en una pàgina prèvia a les vinyetes del còmic pot llegir-se "Todo parecido con seis Millones de personas que jamás han existido es pura coincidencia". El còmic de Vuillemin fou molt ben acollit per l'extrema dreta francesa i la luxosa revista neofeixista Le Choc du mois emprà un joc de paraules per al·ludir a Hitler=SS: "Un còmic que fa... führer", alhora que afirmà que "existeix una zona política on poden convergir extrema esquerra i extrema dreta" (Le Choc du mois, 6, maig 1988, p.18). Cal tenir en compte però, que el còmic de Vuillemin no té res a veure amb el neofeixisme, sinó que cal situar-lo en la tradició de l'anomenada "bande dessinée canaille" francesa i no presenta una ruptura en la trajectòria del dibuixant (vegeu Vuillemin, lo mejor de sí mismo, Toutain editor, Barcelona, 1990, 48 pp.). D'altra banda, el còmic de Vuillemin no ha estat un fet aïllat, sinó que ja existia un precedent notable, l'anomenat "affaire Konk": aquest dibuixant, conegut per la seva posició d'esquerres i ex-col·laborador de Le Monde i posteriorment de L'Événement du jeudi feu publicitat dels postulats negacionistes en un àlbum de còmic titulat Aux voleurs (Albin Michel, 1986) fet que comportà l'acomiadament de la feina del dibuixant i causà un cert ressò en la premsa. L'episodi és descrit a Robert Faurisson, "Mon expérience du révisionnisme", AHR, 8, primavera 1989, p.51). Les polèmiques pàgines de Konk foren difoses a Espanya per la revista nacionalsocialista CEDADE, 150 (maig 1987), pp.18-19.
- 51 Claude Dimenstein, "Procès au Canada", Article 31, 25 (desembre 1986), p.18.
- 52 Id. La revista espanyola CEDADE ha donat suport actiu a Ernst Zündel i ha difós el desenvolupament del seu procés judicial en repetides ocasions. Vegeu "La nueva Inquisición contra Ernst Zündel", CEDADE, 130 (febrer 1985), p.16; "Juicio contra Ernst Zündel. Niega el 'Holocausto'", CEDADE, 134 (juliol-agost 1985), pp.24-25; Javier Nicolás, "Zündel vencedor: Holocausto mentira", CEDADE, 150 (maig 1987), pp.14-17; Pedro Varela, "Miedo a la verdad: Zündel expulsado de Austria", CEDADE, 164 (març 1989), pp.5-7. D'altra banda, Zündel col·laborà amb CEDADE en dissenyar del cartell commemoratiu del centenari del naixement d'Adolf Hitler editat pel grup neonazi espanyol.
- 53 Dietrich Felderer i Mark Weber són figures conegudes del negacionisme europeu i pertanyen al comitè assessor de l'IHR. Segons P. Vidal-Naquet, Felderer va néixer a Innsbruck (Suïssa) l'any 1942 i, posteriorment, s'instal·là a Suècia. Testimoni de Jehovà, edità un periòdic antisemita a Täby -Jewish Information- i es dedicà a la difusió de pamflets negacionistes, organitzant durant l'estiu viatges "revisionistes" a Polònia (P. Vidal-Naquet, Les assassins de la mémoire, 117-118). Weber és un destacat publicista i historiador de l'IHR. Nasqué a Portland (Oregon, Estats Units, 1951), realitzà estudis a la universitat d'Illinois, a la de Múnic (Alemanya) i a la de Portland State, on obtingué el títol de doctor en història. Continua els estudis d'història a la Universitat d'Indiana (Bloomington), on exercí la docència i l'any 1977 obtingué un diploma d'història europea. Ha viscut durant dos anys a Alemanya (Boon i Múnic) i ha residit a Ghana, on es dedicà a l'ensenyament en una escola secundària.

És també membre d'un anomenat Committee for Open Debate on the Holocaust [Comitè per l'apertura d'un debat sobre l'holocauste] (informació procedent de AHR, 3 (tardor-hiver 1987), p. 126).

Sobre el desenvolupament dels processos a Zündel des d'una perspectiva negacionista, vegeu Robert Faurisson, "Le révisionnisme au Canada / Les procès Zündel", AHR, 5 (estiu-tardor 1988), pp.31-49.

- 54 Vegeu una descripció de l'evolució d'Irving vers postulats negacionistes a Robert Faurisson, "Le révisionnisme au Canada / Les procès Zündel", AHR, 5 (estiu-tardor 1988), pp.47-48.
- 55 Vegeu una edició castellana feta per CEDA. Fin de una mentira: el holocausto judío. INFORME LEUCHTER, C.E.D.A.D.E., Barcelona, novembre de 1988, 74 pp. El pròleg és de David Irving, on aquest afirma que "nunca se me hubiera ocurrido poner en duda los hechos de Auschwitz y sus cámaras de gas (el más sagrado relicario de la religión del siglo XX) ni someter a unas pruebas químicas sus muros y su suelo para ver si descubriría en ellos vestigios de Cyanid. [...] No existe la menor duda en la exactitud de los resultados. [...] La química jurídico-científica, lo repito, es una ciencia exacta. El balón se encuentra ahora en el campo contrario" (p.13).
- 56 Robert Faurisson, "Le révisionnisme au Canada / Les procès Zündel", AHR, 5 (estiu-tardor 1988), p.48.
- 57 Com per exemple el grup nacionalsocialista espanyol CEDA. Vegeu diversos articles dedicats a Irving en el número 170 de CEDA (novembre de 1990): Pedro Varela, "El Holocausto se desploma", pp.3-8; "Historiadores alemanes: cobardes y mentirosos" (on Irving apareix fotografiat amb Varela), pp.18-21. Vegeu també CEDA, 172 (1990): "David Irving en España. Pruebas contra el Holocausto" (pp.20-25) i "Hablando con David Irving" (pp. 26-28). Durant l'estada d'Irving a Espanya, aquest realitzà conferències als locals de CEDA de Barcelona i Madrid. També es poden llegir declaracions de David Irving a la publicació neofeixista grega To Antidoto (Atenes), 24 (s.a. [1990?]), pp.26-27.
- 58 Al marge del col·lectiu esquerrà de les Éditions de La Vieille Taupe, la Révue d'Histoire Révisionniste (RHR) assabentà de l'aparició d'alguns fanzines anarquistes que han donat suport al negacionisme: L'Anarchie, L'Homme libre o Libre Examen (RHR, 1, maig-juliol 1990, p.162). En aquesta línia on també caldria situar probablement el cas de Césaire Saletta, membre o simpatitzant del Gruppo Comunista Internazionalista Autonomo [Grup Comunista Internacional Autònom], autor d'un opuscle titulat Il caso Rassinier (1981) i d'altres dos assaigs contra P. Vidal-Naquet (citats per P. Vidal-Naquet, Les assassins de la mémoire, p.210).
- 59 Vegeu P. Vidal-Naquet, Les assassins de la mémoire, pp.79-80.
- 60 Id. En l'actualitat, John Bennet és corresponsal de la RHR francesa i membre del comitè assessor de l'IHR nord-americà, alhora que presideix una anomenada Australian Civil Liberties Union [Unió Australiana per les Libertats Civils, ACLU] que edita la publicació Your Rights, amb consells jurídics i, d'ençà 1984, amb informació sobre les tesis negacionistes. Igualment, mitjançant l'ACLU, Bennet realitza trameses d'obres negacionistes a periodistes, escoles i polítics (RHR, 1, maig-juliol 1990, pp.164-165).
- 61 El primer número de la Révue d'Histoire Révisionniste correspon al trimestre de maig-juliol de 1990. En la portada i consten els principis ètics del "revisionisme": "Deure d'investigar", "Dret de crítica històrica" i "Llibertat d'expressió". La RHR es regeix per un comitè de redacció on col·laboren coneguts autors negacionistes (Faurisson, Roques, Zündel, Matogno, Butz); paral·lelament, Alain Guionnet -antic col·laborador dels AHR conegut com "l'Aigle Noir"- edita la seva pròpia revista, Revision.
- 62 El millor exemple d'aquesta interrelació existent entre els revisionistes d'arreu del món la proporciona la llista de membres del comitè assessor de l'IHR, on figuren els autors negacionistes més significatius d'arreu del món, esmentats al llarg d'aquest article: George Ashley; John Bennet; Alexander V. Berkis; Walter Beveraggi-Allende (corresponsal argentí del periòdic nord-americà del Liberty Lobby The Spotlight, editat per Cato); Arthur R. Butz; Robert H. Countess; Albert J. Eckstein; Robert Faurisson; Dietrich Felderer; Georg Franz-Willing; Samuel Edward Konklin; Martin A. Larson (corresponsal nacional de The Spotlight); William B. Lindsey; Carlo Matogno; Revilo P. Oliver; Ivo Omrcainin; Wilhelm Stäglich; Udo Walendy; Mark Weber i Andreas R. Wesseler. Aquesta interrelació en els medis "negacionistes" també es fa palesa en els anomenats congressos "revisionistes" o en coedicions de llibres: per exemple, l'obra d'Henry E. Garrett, IQ and Racial Differences, fou coeditada per Noontide Press [de l'IHR nordamericà] i l'HRP britànic, l'any 1980.

- 63 Un reflex de la difusió internacional de la literatura revisionista, es pot trobar en l'opuscle de l'IHR, Worldwide growth and impact of 'Holocaust Revisionism'. A handbook of revisionist views and the controversy today, IHR, Costa Mesa (Califòrnia), agost 1987 (4a. ed.), 54 pp.
- 64 CEDA ha editat diverses obres revisionistes i, entre diverses iniciatives, ha dedicat una sèrie de números especials de la revista CEDA a difondre les tesis revisionistes: Léon Degrelle, Carta al Papa sobre los 'millones' de judíos 'gaseados' por Hitler en Auschwitz, CEDA, 161 (juny 1988, 3a. ed. [1a. ed. maig 1978]), sèrie revisionista, número 2, 32 pp.; Eduardo Arroyo Pardi, ¿Qué es el revisionismo?, CEDA, 169 (agost 1989), sèrie revisionista, número 3, 35 pp.
- 65 Carlos Caballero crea un anomenat Centro de Estudios François Duprat ([CEDF], homenatjant a l'historiador neofeixista francès) a Alacant, on edita diverses publicacions vinculades a CEDA: Año cero. Cuadernos de estudios del fascismo del CEDF, (1976), p.38. Cuadernos de historia cultural del CEDF (1982), Zona Batida. Cuadernos de historia militar del CEDF (1981). Finalment, l'any 1985 aparegué el primer número de la revista Revisión, alhora que desaparegueren les altres publicacions i Caballero impulsà el Centro de Estudios Históricos Revisionistas Español [CEHRE]. Revisión, d'ençà aleshores, ha esdevingut l'única publicació negacionista que ha gaudit de continuïtat a Espanya. Caballero sempre ha estat conscient de divulgar les tesis negacionistes com a creació d'un front històric rehabilitador del neofeixisme i Revisión fou creada amb aquesta finalitat: "Somos conscientes de que para muchos el REVISIONISMO histórico es algo así como un pasatiempo frente a los problemas más acuciantes de la vida política. Sin embargo la experiencia cotidiana nos está demostrando la importancia de la lucha en el 'Frente Histórico'. [...] El REVISIONISMO no es un escape para huir de responsabilidades políticas más comprometedoras, sino, al contrario, ponerse en primera línea de batalla. Los casos ya citados de Duprat, el IHR, a los que podríamos añadir los de CHRISTOPHERSEN, FAURISSON, ZUNDEL, etc., demuestran dónde está hoy la lucha de vanguardia contra el sistema político e internacional imperante" (Carlos Caballero, "Colabora con el nuevo revisionismo histórico", CEDA, 131, març 1985, p.34).
- 66 Ignorem la data de creació del Centro de Estudios Revisionistas Orientaciones [CERO] a Palma de Mallorca.
- 67 Coneixem l'existència dels anomenats Cadernos i de l'Equipo Revisionista Alfonso X mitjançant un anunci publicat a Revi-Info, 8, s.a. [1988?], p.17.
- 68 "El problema de las cámaras de gas", Falcata, cuaderno 1, Hosca, maig 1983. És un petit fanzine, fotocopiat, s.a., s.n. i s.p.i. Falcata no tingué continuïtat segons la nostra informació i sols aparegué aquest petit pamflet de vuit pàgines exponent les tesis de Faurisson.
- 69 Carlos Caballero, al marge de la seva militància a l'organització CEDA, és un historiador de formació universitària especialitzat en història del feixisme -és autor de Los fascismos desconocidos (Huguin, Barcelona, s.a., 230 pp.) si bé ha dedicat una especial atenció a la història de la División Azul i l'any 1989, en col·laboració amb Rafael Ibáñez, publicà Escritores en las trincheras. La División Azul en sus libros, publicaciones periódicas y filmografía (1941-1988), Ediciones Barbarroja, 1989, Barcelona, 162 pp. A la revista CEDA ja havia exalçat el paper de les Waffen SS (vegeu Carlos Caballero, "Voluntarios Europeos", CEDA, 88, 30/1/1980, pp.68-69) i la División Azul en el Front de l'Est (vegeu Carlos Caballero, "La 'División Azul' en la historia de España y en la de Europa", CEDA, 140, abril 1986, pp.30-32).
- 70 Siegrunen és l'única publicació en llengua anglesa especialitzada en l'estudi de les Waffen SS, editada a Glendale (Estats Units) i dirigida per R. Landwehr. Caballero forma part del consell assessor (informació procedent de la revista Mundo NS, 8, febrer 1985, p.61). Caballero, darrerament, ha publicat en castellà diverses obres sobre les Waffen SS a través d'Ediciones de Nueva Cultura García Hispán, com Cruces de Abedul. Voluntarios flamencos en la campaña de Rusia, Alacant, 1989, 108 pp; David contra Goliath. Voluntarios letones en la campaña de Rusia. 1941-45, Alacant, 1990, 96 pp; La espada del Islam. Voluntarios árabes en la Wehrmacht, Alacant, 1990, 240 pp.
- 71 Fahnenjunker. Historia, organización, uniformes, armamento y equipo del III Reich. Revista para investigadores, estudiosos y coleccionistas fou una publicació editada per la llibreria Barreira de Madrid, l'únic número del que en tenim coneixement aparegué el març de 1989, amb 34 pp. En aquest primer número figuraven entre els col·laboradors Carlos Caballero, Alfonso Escudra-també col·laborador de Revisión- i Erik Nörbling, col·laborador de CEDA.

- 72 Sobre la militància d'Aynat al PENS, vegeu arreu, 5 (22/XI/1976), "Pais Valencià / Atenció a l'extrema dreta", p.13. Posteriorment, en deixar el PENS-MSE milità a CEDADE i publicà diverses col·laboracions a CEDADE: vegeu "¿Qué es el nacionalsocialismo?", CEDADE, 88 (30/I/1980), pp.70-71; "Adolf Hitler ¿Le hemos comprendido u olvidado?", CEDADE, separata especial del número 100 (juliol-agost 1981), pp.19-20.
- 73 El diario "ABC" y el "Holocausto". Primeras informaciones sobre los campos de concentración alemanes y las cámaras de gas. El proceso de Belsen. Edició mecanografiada, juny 1987, 59 pp. Ha estat publicat posteriorment com a llibre El diario ABC y el holocausto, Ediciones Nueva Cultura García Hispán, Alacant, 1990, 90 pp.
- 74 Los crematorios II y III de Birkenau. Estudio crítico. Edició mecanografiada, febrer 1988, 77 pp. En una nota d'agraïment, Aynat assenyala Carlo Mattogno com la persona que més aportacions ha realitzat al seu estudi. La conclusió de l'estudi és "obvia: la tesis del exterminio de grandes masas humanas por medio de gases tóxicos en las cámaras de gas de los crematorios II y III de Birkenau es insostenible. / La tesis oficial, además, reúne todos los requisitos para ser considerada una mixtificación histórica" (p.37).
- 75 Enrique Aynat Eknes's, "Crematoriums II and III of Birkenau", JHR, 8, 1988.
- 76 Enrique Aynat, Los "protocolos de Auschwitz": ¿una fuente histórica?, Ediciones Nueva Cultura García Hispán, Alicante, 1990, "colección revisemos la historia", 234 pp.
- 77 Un exemple de la impossibilitat del negacionisme per sortir del clos ideològic neofeixista la podem comprovar en una notícia publicada pel butlletí Revi-Info, "Agradecimiento a Armageddon". Aquesta nota informa d'un programa radiofònic sobre la veracitat del genocidi jueu. L'organitzà Radio Zero de Saragossa (una ràdio sorgida del moviment neofeixista "alternatiu" -vegeu el capítol 9-) en un programa anomenat "Ruedo Literario". Durant dues hores hom divulgà les tesis negacionistes. El director del programa era Alfonso Rodrigo Bescós, director a la vegada de la revista Armageddon, revista universitària de cultura y opinió, publicació neofeixista elaborada per universitaris. I els participants eren un "revisionista inglés" (Jorge Floris-Schaffer), un libanès (Gassam Namro), un altre membre d'Armageddon (José Angel Higuero) i Fernando García, membre de CEDADE. El moderador fou Jesús Javier Lorente, a la vegada, cap de redacció d'Armageddon: en síntesi, un debat clos en un cercle neofeixista i sense cap mena de ressò social.
- 78 García Hispán dirigeix actualment les Ediciones de Nueva Cultura García Hispán. Havia estat militant de CEDADE a Granada, essent membre de la Junta Regional de CEDADE-Andalusia (vegeu CEDADE, 131, març 1985, p.35). Posteriorment fou gerent del periòdic neofeixista Mundo Informativo, publicat a Granada i editat per Granadina de Publicaciones. La filiació nacionalsocialista de la revista es feu palesa des dels seus mateixos inicis, ja que reproduí íntegrament un extens article publicat anteriorment a la revista CEDADE (vegeu Pedro Varela, "El cuerno de Guernica", CEDADE, 93, gener 1981, pp.9-13) en el segon número de la revista (vegeu Mundo Informativo, 2, novembre 1986, pp.13-17). L'article aparegué signat anònimament com a "Colaboración" [sic]). El segell editorial actual de García Hispán s'ha especialitzat en la història militar de les SS i la División Azul (amb obres escrites en la seva major part per Carlos Caballero) i la divulgació d'obres negacionistes (vegeu el catàleg "Otoño/Invierno 1990-1991" de García-Hispán, 12 pp.).
- 79 Vegeu, per exemple, Enrique Barco Teruel, El 'golpe socialista' (octubre 1934), Ediciones Dyrsa, Madrid, 1984, 361 pp. Barco Teruel cita a Julián Marias a l'inici de l'obra: "Empieza la gran falsificación de la historia *cercana*, que la inmensa mayoría no vive como Historia, sino simplemente como su propia vida ya vivida... Se está contando a los españoles -con todos los recursos del Poder y de las técnicas- lo que han hecho y lo que les ha pasado de una manera irreconocible... Podría pensarse que después de haber mostrado la guerra desde la perspectiva de los que la ganaron, ahora se ve desde el punto de vista de los que la perdieron. Pero no es así. La visión que se está dando es particularmente desfiguradora desde la perspectiva republicana..." (p.7).
- 80 Les Ediciones Mare Nostrum es donaren a conèixer amb l'edició d'una luxosa obra, Cataluña con Franco, Editorial Mare Nostrum, Barcelona, 1984, 627 pp., edició numerada de 5.000 exemplars. Realitzada amb una profusa il·lustració, l'obra presentà una visió idíl·lica del franquisme, on la Guerra Civil no suposava cap ruptura en el si de la societat civil ni tampoc en el món cultural. Posteriorment Mare Nostrum edità la col·lecció "Cataluña, prisionera. 1936-1939". En una carta del president del consell editorial -Agustín Castejón Roy, conegut advocat vinculat als cercles ultradretans catalans, especialment a Juntas Españolas [J.J.EE.] - definí l'objectiu primordial de la nova col·lecció com el de "Ilustrar a las nuevas generaciones dejando escritos unos testimonios

ciertos e incontrovertibles de unos episodios que realmente sucedieron y que no debieran ser olvidados ni tergiversados si tales generaciones aspiran de verdad a una paz duradera y a un entendimiento civilizado entre los pueblos"; Castejón afirmó que les obres pretenien "dejar constancia escrita de una HISTORIA INNEGABLE, y lo que en ellos se relata, está absolutamente documentado y apoyado en escritos y testimonios personales. Es decir, SON RIGUROSAMENTE CIERTOS" (carta de presentació de la col·lecció, s.p.i.). Les obres que integraren la col·lecció, segons un programa de presentació, eren les següents: Francisco Gutiérrez Latorre, La República del crimen; Fernando Gómez Catón, La Iglesia de los mártires; Juan Bassegoda Nonell, La arquitectura profanada; Joaquín Fernández, Jaque a la economía i Celio Vilarrubies Solanes, El ejército en Cataluña el 18 de Julio.

- 81 Angel García de la Fuente és un sacerdot salesià autor d'una notable producció d'opuscles i obres que recuperen el que podríem anomenar "visió complotista de la història", la major part dels quals han estat editats per ell mateix. Angel García, entre la seva obra extensa, en destaca una trilogia que considera d'especial relevància: La iglesia española y el 18 de Julio, Acervo, Barcelona, 312 pp.; En España se ha puesto el sol, ed. a cura de l'autor, Barcelona, 1990, 444 pp; El humo de Satanás. Subversión eclesiástica en Barcelona (1960-1970), Barcelona, 1991, 384 pp.
- 82 La societat Tradición, Familia Propiedad [TFP] fou creada a Sao Paulo (Brasil) entorn a la revista Catolicismo, per un grup catòlic integrista liderat per Plinio Corrêa de Oliveira el juliol de 1960. La societat TFP pretenia ésser "una entidad de carácter cívico-cultural de inspiración católica, para enfrentar, en el campo temporal, la acometida de las izquierdas y del progresismo que empezaba a desencadenarse furiosamente" (Medio siglo de epopeya anticomunista, Editorial Fernando III el Santo, Madrid, 1983, p.150). A finals de 1971 hom inaugurà la primera seu social de la societat Covadonga a Espanya (sobre els orígens de la TFP espanyola, vegeu Medio siglo de epopeya anticomunista, pp.49-53). En el context de recuperació d'una visió complotista i neofeixista de la història espanyola per part de TFP és molt significativa l'obra ESPAÑA. Anestesiada sin percibirlo, amordazada sin quererlo, extraviada sin saberlo, Sociedad Española de la Defensa de la Tradición-Familia-Propiedad, TFP-Covadonga, Fernando III El Santo, Madrid, 2a. ed. oct. 1988 [1a. ed. abril 1988], 573 pp.
- 83 La secta "Moon" està liderada pel coreà Sun Myung Moon i constitueix un important lobby de pressió anticomunista mundial, que manté relacions amb la World Anticommunist League [Lliga Anticomunista Mundial, WACL]. Sobre la secta Moon vegeu Jean-François Boyer El imperio Moon, Planeta, Barcelona, 1987, 276; Pepe Rodríguez, La conspiración Moon, Ediciones B, Barcelona, abril 1988, 547 pp. Sobre les vinculacions de l'historiador Ricardo de la Cierva vegeu l'obra de Pepe Rodríguez, La conspiración Moon, pp.242-243 (entre d'altres).
- 84 Ricardo de la Cierva, 1939. Agonía y victoria. El protocolo 299, Planeta, Barcelona, 4a. ed. 1989, 352 pp. Malgrat la polèmica creada per aquesta obra, de la Cierva ha escrit d'altres llibres que recuperen una visió complotista de la història.
- 85 La revista Historische Tatsachen, dirigida per Udo Walendy, dedicava el número 41 (1990) a tractar ambdós aspectes ("US-amerikanische Konzentrationslager").
- 86 En aquesta aspecte és il·lustrativa l'adhesió d'intel·lectuals del món àrab i musulmà com Mondher Sfar o Ahmed Rami a les tesis negacionistes (vegeu "Editorial", RHR, 1, maig-juliol 1990, p.7 i, en el mateix número, M. Sfar "Chambre à gaz, enfer sacré de Faust", pp.38-50).

TERCERA PART

"HINCHAS" I CAPS-RAPATS, LA PERIFÈRIA DE LA POLÍTICA (CATALUNYA, 1985-1992)

INTRODUCCIÓ

D'ençà 1986, la premsa barcelonina començà a publicar notícies sobre incidents violents protagonitzats per joves que anomenava "skinheads" o, simplement, "skins" (caps-rapats). Els incidents esmentats, focalitzats inicialment al casc antic de Barcelona, esdevingueren més freqüents. Un any després aproximadament, els mitjans de comunicació assenyalaren l'existència de vinculacions entre caps-rapats, un grup d'"hinchas" de fútbol del Real Club Deportivo Español [RCD Español o Español des d'ara] i algunes formacions ultradretanes. Fins i tot, hom presentà els caps-rapats com a força de xoc dels grups neofeixistes i neonazis de Catalunya. Però al marge d'aquesta agosarada asseveració, l'aparició de grups de caps-rapats d'ideologia filonazi representà la irrupció d'un neonazisme nou a Espanya. Un nacionalsocialisme allunyat de CEDADE en tots els aspectes, ja que emergia de sectors juvenils marginals, els quals es definien com a proletaris i no pertanyien a cap organització política estructurada.

El moviment skinhead es desenvolupà a Catalunya durant la segona meitat de la dècada dels anys vuitanta, especialment a través dels grups d'"hinchas" dels clubs de futbol de primera divisió que van aparèixer en el decurs de la dècada dels vuitanta. En aquest sentit, "hinchas" i caps-rapats han estat dos fenòmens d'aparició gairebé simultània a Catalunya i estretament interrelacionats fins al present. Tanmateix, volem remarcar que la irrupció de col·lectius de caps-rapats i d'"hinchas" cal considerar-la essencialment un fenomen sociològic tot i que, com veurem, té dimensions polítiques. La nostra atenció s'ha centrat precisament en la politització que ha experimentat el moviment skinhead i, concretament, els col·lectius de caps-rapats neonazis. També hem assajat de realitzar una lectura política del recent fenomen "hincha" a Catalunya, analitzant la trajectòria dels dos col·lectius d'"hinchas" dels grans equips de futbol de Barcelona, el RCD Español i el Futbol Club Barcelona [FC Barcelona o també Barça des d'ara].

Així, aquesta tercera part s'ha estructurat en dos extensos capítols. El primer descriu els orígens i desenvolupament del moviment skinhead a Gran Bretanya, França i Catalunya¹ i analitza tant les seves vinculacions amb formacions neofeixistes com la seva relació amb els grups d'"hinchas" del FC Barcelona i el RCD Español, mostrant l'abast real de la politització del moviment skinhead, la seva fragmentació interna i assenyalant quins són els trets característics del neonazisme que preconeixen. El capítol següent descriu l'aparició dels grups de moderns "hinchas" a Barcelona, els anomenats Boixos Nois del FC Barcelona i les Brigadas Blanquiazules del RCD Español, on es troben integrats els col·lectius de caps-rapats neonazis més destacats de Catalunya i hom intenta fer-ne una anàlisi en termes polítics, especialment del paper i la importància que haurien tingut les esmentades Brigadas Blanquiazules en el si de l'extrema dreta espanyola a Barcelona des de final dels anys vuitanta.

Hem considerat adient confeccionar aquest tercera part perquè els grups de caps-rapats neonazis i col·lectius d'"hinchas" seguidors del RCD Español han estat els elements de la ultradreta espanyola que, malgrat la seva manca de formació política i de militància en partits, s'han manifestat més actius a Catalunya durant la segona meitat de la dècada dels anys vuitanta. Som conscients, però, de que aquest assaig, tot i la reflexió global que pot aportar, presenta limitacions, ja que hem utilitzat materials heterogenis i de caràcter fragmentari (notícies aparegudes en els mitjans de comunicació, anàlisis antropològiques, premsa editada per grups neofeixistes o els mateixos caps-rapats).

Volem remarcar que en parlar d'"hinchas" i caps-rapats sempre ens referim a un col·lectiu juvenil minoritari i difícil de quantificar. Així, el 1991 -any en el que foren més abundants les notícies sobre caps-rapats- hom parlà de xifres tan divergents com 500 o 1.000^{1bis} skinheads a Barcelona, als quals caldria afegir-hi altres nuclis de diverses ciutats catalanes sense tenir, però, una relevància numèrica significativa. Pel que fa als dos grans grups d'"hinchas" organitzats de Catalunya -els del FC Barcelona i RCD Español- les xifres tampoc són excessives, havent arribat a un màxim de 1.000

membres (amb carnet) en el cas dels anomenats Boixos Nois del FC Barcelona en la temporada de lliga 1984-1985.² Finalment, cal destacar que al llarg d'aquesta darrera part de l'obra hem emprat indistintament els termes "tribu juvenil" i "cultura juvenil", ja que els hem considerat expressions sinònimes^{2bis} i quan hem reproduït textos de publicacions neonazis o d'"hinchas" s'ha respectat l'ortografia original (generalment amb nombroses errades).

CAPÍTOL 13. ELS CAPS-RAPATS: LA IRRUPCIO D'UN NEONAZISME DE CARRER A CATALUNYA

*Andando por toda la ciudad
Con una mirada arrogante
Desafiando a todo el mundo
Que se cree importante*

*Las botas bien dispuestas
Para cualquier ocasión
Los puños preparados
Para entrar en acción*

*¡Skinhead Barcelona
Luchas por tu honor
Skinhead Barcelona
Por tu raza y tu nación*

*Eres clase obrera
Orgulloso de tu condición
Sin trabajo y sin dinero
Careces de ambición*

*La policía siempre acecha
Con ganas y paciencia
Denuncias y más denuncias
No desean tu violencia*

*La opinión pública en contra
De tus valientes ideales
Crítican todos tus actos
De sangrientos y brutales*

*Repudias al Sistema
Que nunca te ha amparado
Ha juzgado tus ideas
Y por ellas te ha condenado*

"Skinheads Barcelona", Zyklon B, s.a. [1988?], s.n., s.p.i. [Barcelona]

I. EL MOVIMENT SKINHEAD INTERNACIONAL

Els orígens del moviment skinhead³

El moviment skinhead aparegué a Gran Bretanya a final dels anys seixanta, a les barriades obreres de Londres (l'East End) i Manchester. L'aspecte extern dels joves caps-rapats es caracteritzava per dur uns cabells molt curts (d'ací l'origen del terme 'skinhead' [literalment, 'cap de pell rapat' en anglès]), portar pantalons estrets i ajustats, camises sense coll, tirants i botes amb puntera metàl·lica (amb finalitat ofensiva i defensiva) i caçadores militars. La nova moda juvenil suposà un trencament respecte a les cultures juvenils antecessores, els anomenats "Rockers" -seguidors de la música rock i la moda nordamericana- i, sobretot, dels seus oponents, els anomenats "Mods". Aquests darrers, malgrat la seva extracció popular en molts casos, lluien camises fines (preferiblement de seda italiana) i conduïen motocicletes Vespa o Lambretta guarnides acuradament amb pells sintètiques i diversos accessoris.⁴

Fou en aquest context on aparegueren els caps-rapats. Aquests, a diferència de les tribus juvenils precedents, assumiren els seus orígens populars i en van fer ostentació a través de la seva estètica, que pretenia destacar el seu origen obrer i allunyar-se de possibles vel·leïtats de refinament. Així, els skinheads es presentaren com uns hereus combatius i antiburgesos del proletariat urbà. En aquest aspecte, hem cregut il·lustratiu reproduir un text escrit per caps-rapats neofeixistes i publicat a Alcantarilla, una revista neofeixista de Barcelona. El text és interessant perquè mostra la percepció que els propis caps-rapats tenen dels seus orígens, considerant el sorgiment dels skinheads com una ruptura en el si de les cultures juvenils britàniques precedents, caracteritzades per defugir qualsevol lligam amb el proletariat i projectar una imatge externa refinada:

Desde siempre, el pertenecer a la clase obrera era motivo [per als joves] de avergonzarse públicamente de su condición. Se consideraba y era considerada como un ser inferior, sólo comparable a las razas marginales, tales como negros y gitanos.
El movimiento skinhead rompió con esta etiqueta y el joven perteneciente a la clase obrera

pasó a representar el paper de protagonista principal, pero no ante los ojos de las clases adineradas, sino de su propio mundo, el mundo de la pobreza y de los sentimientos primarios. El skinhead era el heredero de la clase trabajadora y sus actos se regían por sus propias leyes que a menudo estaban llenas de odio y crueldad. La vida le había enseñado a vivir duramente, más bien le mostraba la forma de autodestruirse, pero él, lejos de todo esto, se rebeló contra el sistema, contra todo lo establecido, empezando por destruir las mal denominadas "normas morales" y por lo tanto todo signo de civilización de un mundo que se deleitaba viéndolo hundido y exprimido.⁵

En aquest aspecte, l'antropòleg John Clarke considera la cultura juvenil dels caps-rapats com un intent de recrear la comunitat de la classe obrera britànica tradicional, designant-ho com "la recuperació màgica de la comunitat" ("the magical recovery of community").⁶ Per Clarke, en l'estil skinhead trobem elements de continuïtat (en termes de continguts o valors) i, alhora, de discontinuïtat (en termes formals) entre la cultura paterna heretada i la subcultura juvenil dels caps-rapats. La cultura skinhead, segons Clarke, reafirmaria determinats valors de la cultura tradicional de la classe obrera, com la seva solidaritat. Però, essencialment, l'estil skinhead recrearia la imatge d'aquesta comunitat, ja que els caps-rapats són, per Clarke, uns "hereus desposseïts":

Ells [els caps-rapats] eren 'hereus desposseïts'; ells reberen una tradició la qual havia estat privada de la seva base social real. Els temes i la imageria encara persistien, però la realitat es trobava en una situació de declini i desaparició. Nosaltres voldríem suggerir que aquesta relació dislocada amb la comunitat tradicional respon a la forma exagerada i intensificada que van rebre aquests valors i els interessos d'aquesta comunitat en la formació de l'estil skinhead.⁷

La cultura juvenil dels caps-rapats -que assajaria de recrear la imatge heredada de la comunitat de la classe obrera tradicional en un context de crisi- s'articulava entorn a tres elements interrelacionats: territorialitat, solidaritat col·lectiva i una masculinitat agressiva. En aquest aspecte, el futbol -amb la violència que es genera al seu entorn- proveiria d'una àrea per l'expressió d'aquesta masculinitat, identificada amb la duresa i la resistència física, i oferiria clares ocasions per palesar la solidaritat interna dels caps-rapats en fer front als atacs dels "hinchas" rivals. Aquesta agressivitat i solidaritat grupal també es manifestaria en els apallissaments que els caps-rapats infligeixen a homosexuals, drogaaddictes, indigents o immigrants, uns actes vandàlics designats amb les

expressions '*Queer-Bashing*' o '*Paki-Bashing*' en anglès.⁸ Aquesta violència (des de la perspectiva dels skinheads) cal entendre-la com una defensa agressiva de l'homogeneïtat social i cultural de la comunitat contra els elements que atemptarien contra ella, bé per les seves diferències ètniques i culturals (el cas dels immigrants), bé per la seva indumentària (el cas d'altres joves de diferents col·lectius urbans) o conducta (els homosexuals). En síntesi, els caps-rapats assajaren de recrear la imatge heretada de la comunitat tradicional de la classe obrera en un context de crisi i és la unió de l'estil skinhead (l'estètica, la masculinitat agressiva, l'exaltació dels orígens proletaris) amb la violència dels seus actes allò que configuraria la seva 'recuperació màgica de la comunitat':

[...] la violència intensiva lligada amb l'estil com a evidència de la 'recreació de la comunitat' seria, en efecte, una [recuperació] 'màgica' o 'imaginària', que fou bastida sense la base material i organitzativa d'aquella comunitat [de classe obrera] i, conseqüentment era menys subjecta als mecanismes informals de control social d'aquestes comunitats.⁹

És important assenyalar que l'autoadscripció del moviment skinhead al proletariat no anà acompanyada, en la major part dels casos, per una reflexió política mínimament elaborada (al marge de consignes puntuals) sinó que la seva politització fou deguda essencialment a la politització dels conjunts musicals skinheads i a la incorporació dels caps-rapats a grups d'"hinchas" de fútbol.

La politització del moviment skinhead

En els seus orígens, el moviment skinhead no tenia cap signe polític definit ni cap impronta racista, ans al contrari: del seu si emergí la cultura juvenil dels anomenats "Rude Boys". Els Rude Boys eren joves negres amb una forta consciència de minoria que, com els caps-rapats, procedien de medis obrers. Les dues cultures juvenils (caps-rapats i Rude Boys) es barrejaren i els Rude Boys influïren notablement la música dels skinheads, alhora que inculcaren un profund antiracisme al moviment skinhead. D'aquesta manera, la música que els caps-rapats escoltaven habitualment als clubs britànics era l'anomenat "Ska", una barreja de rock i reggae jamaicà. El símbol de la música Ska exemplificava la manca de qualsevol manifestació de racisme, ja que era un requadre dividit

diagonalment en dos colors, blanc i negre, simbolitzant una convivència sense conflictes racials ("Black and White together" - "blancs i negres junts" - era el lema que aplegava Rude Boys i skins). Entre els grups més coneguts de música Ska destacaren Madness, Specials, Selecters, Bad Manners i Abessinians.

Però l'Ska conegué una nova influència, la de la música "Punk", que aparegué amb força entre 1977 i 1978. Sota aquest influxe sorgí un nou tipus de música, l'anomenada música "Oi" o "Oi music". Malgrat que posteriorment la música Oi fou sobretot l'adoptada pel moviment skinhead feixista, els primers grups musicals Oi deixaren molt clara la seva ideologia antiracista; els integrants del conjunt musical Sham 69, per exemple, afirmaren que "cada actuació que fem, és un acte contra el racisme".¹⁰ La nova música Oi gairebé no es diferencià en res de la Punk i sovint suggeria els cants realitzats sota la influència de l'alcohol o en un estat d'embriaguesa. Els skinheads anomenaren la seva música com "punk de carrer", per diferenciar-la de la dels punkies. En aquest període, doncs, encara no s'havia produït la politització dels skinheads i quan eren suspesos alguns concerts de música Oi no era per baralles de signe polític -com succeí posteriorment- sinó pel temor a que les rivalitats existents entre assistents als concerts (que sovint eren seguidors d'equips de futbol rivals) no finalitzessin amb enfrontaments físics. En termes generals, fins ben entrada la dècada dels anys vuitanta, el moviment skinhead fou majoritàriament apolític i en cap cas tenia connotacions racistes.

La politització del moviment skinhead s'inicià als estadis de futbol, principalment a redós d'una formació neofeixista britànica, el National Front [Front Nacional, NF]. El NF s'havia popularitzat entre els joves caps-rapats anglesos -i els "hooligans" en general- a través del seu periòdic Bulldog. Aquesta publicació, d'ençà el 1980, oferí les seves pàgines als seguidors de diversos clubs britànics (com el Tottenham, Glasgow Rangers, Westham, Cardiff City i Chelsea, entre altres) que protagonitzaven actes racistes, perquè aquests se'n poguessin vanter públicament. Així, per exemple, el novembre de 1981 Bulldog felicità seixanta "supporters" per haver agredit joves de raça negra a

Amsterdam.¹¹ D'aquesta manera, s'inicià un procés d'aproximació entre grups de 'hooligans' i les seccions locals del NF. Aquesta iniciativa del NF fou imitada per una altra formació neofeixista anglesa, el British Mouvement [BM, Moviment Britànic], i la seva publicació The Poenix i es generà un procés de polarització política del moviment skinhead britànic.

En aquest procés hi jugà un important paper el grup musical britànic Skrewdriver [Tornavis],¹² liderat per Ian Stuart Donaldson. Aquest conjunt havia estat creat el 1977, sense gaudir d'èxit. El seu líder -Donaldson- s'adherí al NF el 1979. Aleshores aquesta formació neofeixista observà la militància potencial que existia en els col·lectius de caps rapats i, inspirant-se en els concerts "Rock Against Racism" [Rock Contra el Racisme] celebrats als anys setanta, el NF potencià directament el conjunt Skrewdriver a partir de 1981 amb concerts sota el lema de "Rock Against Communism" [Rock Contra el Comunisme], encunyant unes sigles [RAC] que haurien de conèixer una gran difusió en el si del moviment skinhead. Seguint aquesta mateixa línia, sota el patronatge del NF hom creà el segell discogràfic White Noise [Soroll Blanc] el 1982. Donaldson -que s'havia mutat de Londres a Blackpool a finals dels anys setanta (on treballava en una fàbrica) retornà a Londres. Allí s'instal·là en un vivenda ocupada per squatters¹³ que aviat esdevingué un punt de trobada dels caps-rapats europeus i un centre de difusió de premsa skinhead. Aquest mateix any, Donaldson enregistrà un disc pel segell de música alemany Rock-o-Rama (considerat un dels segells discogràfics més importants de música skinhead).¹⁴ "Crec que Adolf Hitler fou l'home més gran que mai ha existit" declarà al butlletí Streetfight.¹⁵ D'ençà l'apropament del grup musical de Donaldson a l'àmbit neofeixista i la convergència entre caps-rapats i formacions ultradretanes, les lletres de les cançons experimentaren canvis substancials i evolucionaren vers l'exaltació del nazisme i del racisme. Les proclames racistes d'Skrewdriver foren ràpidament imitades per altres conjunts de música Oi, com Brutal Attack [Atac brutal], Combat 84 o Public Enemy [Enemic Públic]. Aquesta feixistització suposà una fragmentació política del moviment skinhead, ja que anà acompanyada de l'aparició dels

anomenats "red-skins" o skins rojos (caps-rapats que adscrits o vinculats a formacions d'esquerra), creant-se grups com *Skins hate the NF* [Els Skins odien el NF] o la *Anti-Nazi-League* [Lliga Anti-Nazi] i nombrosos caps-rapats ingressaren en grupuscles comunistes o trotskistes, tot i que la majoria militaren en el *Labour Party* [Partit Laborista].¹⁶

Tot i l'èxit aconseguit pel NF en el si del moviment skinhead, les relacions entre caps-rapats i NF no assoliren estabilitat. El 1986, amb la detenció del director de *Bulldog*, desaparegué aquesta publicació i s'inicià una lluita de faccions en el si del NF. Les relacions del NF amb els skinheads es deterioraren, produint-se un distanciament entre ambdós, ja que el NF es negà a integrar els caps-rapats al partit, tot i editar, una publicació adreçada especialment a aquests (*White Noise*). Finalment, Donaldson abandonà el NF i creà una revista-fanzine a Londres entorn el 1987, *Blood and Honour Club*, que -amb el nom *Blood and Honour*- encara perdurava el 1992.¹⁷ Fou l'experiència d'Skrewdriver el punt de convergència entre caps-rapats i formacions neofeixistes i el de la seva polarització política que, a finals dels anys vuitanta, es generalitzà al moviment skinhead europeu.

El moviment skinhead arriba a França¹⁸

A l'entorn de 1979 l'estètica skinhead hauria arribat a França a través d'estudiants francesos que retornaven de Gran Bretanya, on havien fet unes estades d'aprenentatge d'idiomàtic.¹⁹ Però cal assenyalar que a França ja existia un context receptiu a la nova estètica i havien aparegut grups marginals que denunciaven la decadència de les ideologies.²⁰ Hom havia assenyalat que el "look" nazi i provocador del Punk francès era simptomàtic d'un buit polític, d'un desencís posterior al maig de 1968 magnificat per l'atur i la recessió econòmica. El diari *Libération*, per exemple, el 1977, tenia entre els seus col·laboradors un grup de dibuixants punkie (anomenat *Bazooka*) que -cercant la provocació- es definia "contra totes les esquerres i pel retorn del feixisme, de l'antisemitisme, de la violència...".²¹ D'altra banda, malgrat que la violència racista era menor que a Gran Bretanya, aquesta

també existia a França: entre juny de 1977 i maig de 1980 van tenir lloc cent vint-i-dos agressions de caràcter racista protagonitzades per uns anomenats escamots Delta, incontrolats.²²

Tot i així, els primers caps-rapats apareguts a França únicament seguien amb interès la música del moviment skinhead britànic. Fou a través de la música Oi difosa pels grups musicals filofeixistes com els caps-rapats francesos evolucionaren vers el neonazisme i el feixisme, produint-se un fenomen de mimetisme. D'aquesta manera, algunes formacions ultradretanes intentaren establir vincles amb els skinheads: Mark Frédriksen, el cap de la Fédération d'Action Nationaliste et Européenne [Federació d'Acció Nacionalista i Europea, FANE] hauria assajat el 1981 arribar a un acord amb la banda skinhead d'Halles (Paris), però sense èxit. El 1982 aparegueren els primers grups de música Oi que es radicalitzarien progressivament (Tolbiac's Toads, Skinkorps, Snix);²³ tanmateix, calgué esperar una major difusió d'aquest tipus de música perquè apareguessin conjunts amb un notable poder de convocatòria, com Légion 88. El 1983 es produïren les primeres detencions policials de caps-rapats i l'any següent tingueren lloc incidents violents importants en diversos partits de fútbol (l'encontre França-Anglaterra o el Paris/Saint Germain-Mònaco). L'agost de 1986 un cap-rapat assassinà un magrebi a Montpellier. A mitjan anys vuitanta, doncs, hom pogué constatar una associació de diversos elements: difusió de música Oi, violència als estadis de fútbol i agressions que adquiriren un caràcter polític per la seva xenofòbia o anticomunisme.

El curs acadèmic 1983-1984, Serge Ayoub, estudiant d'Assas vinculat a l'ultradretà Parti des Forces Nouvelles [Partit de les Forces Noves, PFN] i al Groupe Union Droit [Grup Unió de Dret, GUD])²⁴ organitzà, amb el concurs de militants d'extrema dreta, el primer grup de caps-rapats que es definí explícitament com a neofeixista, l'anomenat Klan o la Banda de Luxembourg, marcant l'inici dels llaços de l'extrema dreta francesa amb els caps-rapats. Després hom pogué veure fenòmens tan curiosos com intents de crear organitzacions skinheads per part del Ku-Kux-Klan nordamericà o una surrealista secció francesa d'un anomenat Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei Auslandsund

Aufbauorganisation [Organització estrangera per a la reconstrucció del Partit Nacionalsocialista dels treballadors alemanys, conegut com partit nazi-organització exterior i amb les sigles NSDAP-AO, que s'autoproclamava l'hereu nordamericà del NSDAP de Hitler].²⁵ S'inicià així una dinàmica que comportà la presència de skinheads als locals i als actes polítics de grups d'extrema dreta i es creà una notable permeabilitat entre els cercles polítics ultradretans i el moviment skinhead, on la música Oi -amb les seves proclames racistes i feixistes- jugà un paper decisiu en fer bascular el moviment skinhead vers el neofeixisme.

El 1985, un grup de caps-rapats dirigit per Ayoub participà en la tradicional desfilada de grups d'extrema dreta de la diada de Joana d'Arc. La seva presència suscità el rebuig dels grups neofeixistes francesos. Dos anys després, el 1987, la situació s'invertí i els skinheads desfilaren novament, però ja enquadrats dins d'una formació neofeixista, el Mouvement National-Révolutionnaire Troisième Voie [Moviment Nacional-Revolucionari Tercera Via, MNR-3ème Voie, liderat per Jean-Gilles Malliarakis], duent una bandera amb el lema "Skins de France". El 1986 els caps-rapats començaren a ser vistos en actes polítics convocats per l'extrema dreta (per exemple, en el servei d'ordre del Front National [Front Nacional, FN] liderat per Jean Marie Le Pen). Es produí, d'aquesta manera, una situació similar a la de Gran Bretanya: l'existència d'un moviment skinhead amb nombroses vinculacions -generalment informals- amb l'extrema dreta, que era susceptible d'ésser instrumentalitzat en ocasions puntuals si hom ho requeria i, a la vegada, negar-hi qualsevol tipus de vinculació si succeïen incidents socialment reprobables. Els mitjans de comunicació assenyalaren l'existència de vincles entre caps-rapats i formacions com el MNR-3ème Voie i l'associació ultradretana l'Oeuvre Française [Obra Francesa], dirigida per Pierre Sidos.²⁶ En síntesi, s'havien desenvolupat vasos comunicants entre grups d'"hinchas", col·lectius de caps-rapats, música Oi i ambients d'extrema dreta, com a Gran Bretanya.

A finals de la dècada dels vuitanta el moviment skinhead s'havia extès arreu d'Europa (amb

el sorgiment de grups a l'antiga República Federal Alemanya, Bèlgica, Holanda, els països nòrdics, França i Espanya), Estats Units i Canadà. Però el fenomen ja no era privatiu únicament de l'Europa occidental, sinó que també començaren a aparèixer skinheads en països de l'Est, especialment en el territori de l'antiga República Democràtica Alemanya²⁷ i en termes generals, cal fer esment que la seva extensió es produí, essencialment, per mimetisme. Abans ja hem assenyalat que la moda skinhead gaudí d'una acollida molt favorable entre joves estudiants francesos que havien fet una breu estada a Gran Bretanya. No fou l'únic cas i el procés hauria estat similar a Àustria.²⁸

II. EL MOVIMENT SKINHEAD A ESPANYA

En aquest apartat descrivim l'evolució del moviment skinhead a Catalunya, si bé quan la nostra documentació ho ha permès -o bé ho hem considerat adient per la millor comprensió de la nostra explicació- hem fet esment a la resta d'Espanya. El nostre centre d'interès ha estat la progressiva politització i, especialment, la feixistització experimentada per alguns nuclis de caps-rapats, que han esdevingut portadors d'un neonazisme de caràcter nou. Tot i així, volem destacar que les nostres dades són escasses, disperses i fragmentàries i, encara que hem pogut consultar material gràfic i premsa skinhead, n'ignorem la seva autoria i procedència exacta. Degut a aquestes limitacions, la periodització que hem realitzat sobre l'evolució del moviment skinhead és provisional i subjecta a canvis possiblement notables en cas de poder accedir a noves fonts informatives.^{28bis}

Decibelios: la música Oi arriba a Espanya

El moviment skinhead arribà a Catalunya a mitjan de la dècada dels anys vuitanta. La difusió de música Oi -principalment pel conjunt musical català Decibelios- i l'aparició de grups d'"hinchas" en els equips de primera divisió de la lliga espanyola de futbol van ésser els canals principals de popularització del moviment skinhead a Espanya.

El grup Decibelios es donà a conèixer a finals de 1979 amb dos discs singles ("Cortarse las Venas" i "Paletas y Bolingas"). El grup també fou promotor d'una sala d'actuacions al Prat de Llobregat (anomenada Las Rías) i en aquesta activitat assoliren una certa notorietat per dur un grup femení del País Basc popular per l'obsenitat de les seves cançons, Las Vulpes. En aquest sentit, cal destacar que -des dels seus orígens- l'escenografia de Decibelios es caracteritzà pel seu caràcter provocatiu, que esdevingué un dels trets distintius del conjunt. Així, en les primeres actuacions, hom llençava vísceres, sang d'animals i un cap de toro esquarterat al públic. Tot i que aquesta singular coreografia els hi va crear problemes per trobar locals per actuar, el grup aconseguí obrir-se camí.

Amb el seu elapé "Caldo de Pollo" (1983) Decibelios assolí una certa popularitat arreu d'Espanya i especialment al País Basc.

Fou al compàs de la música i la imatge que ofería Decibelios com es va estendre la moda skinhead a Espanya: "Al socaire de los compases de Caldo de Pollo fue aglutinándose el movimiento skin. Las cabezas rapadas, los tejanos cortos y entallados, las botas Doctor Martin's y las botellas de cerveza comenzaron a ser un lugar común en el pasaje urbano".²⁹ Decibelios popularitzà l'estètica dels caps-rapats a Espanya, però sense vincular-la a cap consigna política. Agressivitat i provocació eren trets indissolubles de la imatge del conjunt, com recollí la crítica musical: "Els concerts segueixen sent imprevisibles, però la diversió hi està garantida. La crítica social més virulenta, les descàrregues elèctriques més anfetamíniques, els balls més frenètics i l'apologia més descarada del consum de cerveses marquen la tònica del seu directe, que aplega gent de tot tipus i concentra particularment l'interès d'un moviment 'skin' tan descontrolat com invertebrat".³⁰ El novembre de 1983, amb una imatge totalment skin, Decibelios protagonitzà un singular concert públic (sense autorització municipal) a la Gran Via de Barcelona, ja que el conjunt llogà un camió-remolc i va actuar a l'interior del vehicle sota la pluja. El 1984 sortí al mercat el seu segon elapé, titulat "Oi", on adaptaren una cançó -"Kaos"- original del grup musical Four Skins [Quatre skins], amb l'objectiu de retre un homenatge al moviment skinhead. Decibelios cobrà popularitat i va actuar a Zeleste, Studio 54 i la mateixa plaça Catalunya de Barcelona, esdevenint un grup musical de certa rellevància en aquesta ciutat, malgrat que les relacions entre Decibelios i el moviment skinhead que emergia no eren molt fluides:

Elogiats i criticats ahora, centre de moltes polèmiques, es debaten entre la fidelitat a uns principis que comencen a ser desvirtuats per un moviment [skinhead] que se'ls escapa de les mans i per uns mitjans de comunicació que no saben de què va la cosa, i l'evolució, la fugida cap endavant a ritme de ska.³¹

El 1986 Decibelios edità "Vacaciones en el Prat", amb ritmes de reggae i ska. Quan tot feia preveure que el disc seria un èxit de vendes, la inclusió d'un tema titulat "Angelitos negros" dugué

a un hereu del cantant Antonio Machín -autor de la coneguda cançó d'aquest mateix títol- a demanar una elevada indemnització a Decibelios i a exigir la destrucció de les còpies del disc, cosa que succeí finalment. Però a desgrat d'aquest fracàs comercial Decibelios semblava gaudir d'una popularitat en ascens.

En aquest context, el 1987 tingué lloc un concert que fou decisiu en l'evolució del conjunt i en la seva desvinculació del moviment skinhead que aleshores ja donava algunes mostres de feixistització a Barcelona a través de les ja anomenades Brigadas Blanquiazules -els "hinchas"- del RCD Español. El 12 de novembre de 1987, Decibelios va fer la seva reaparició a Barcelona, després d'un període de més de dos anys sense actuar en la ciutat, en un concert que havia de ser enregistrat en directe a la sala Zeleste. El conjunt musical ja havia rebut crítiques de feixistització, que els seus integrants rebateren amb fermesa: "nosotros sólo imitamos la estética del movimiento skin y no la ideología ni lo símbolos fascistas. Es cierto que en otros países hay conexiones con la extrema derecha, pero en Catalunya somos antifascistas".³² En una altra ocasió afirmaren que "Decibelios no es regeix per cap dogma en concret. [...] No tenim influències de cap tipus, [...] ens guiem per la diversió. I n'estem farts que diguin que som fatxes".³³ En tot cas, el concert esmentat havia de constituir una fita important en la trajectòria del grup, no sols pel que podia significar per la seva consolidació, sinó també per copsar quin era el públic que sintonitzava amb el conjunt, com ho va assenyalar la crítica musical: "Dijous no es posa a prova únicament la capacitat artística de Decibelios. També s'ha de veure com es resol la seva capacitat de convocatòria, quantitativament i qualitativament parlant".³⁴ El concert, però, fou protagonitzat més pels caps-rapats filonazis integrats en les Brigadas Blanquiazules abans citades que pels mateixos Decibelios, com es desprén d'aquesta crònica dels esdeveniments:

[...] una colla de 'skinheads' neonazis, vinculats a les Brigadas Blanquiazules de l'Espanyol, [...] es van fer els amos de la pista practicant la seva violència fascista [sic] davant la impotència del públic i els mateixos músics que, segons van manifestar posteriorment, des de l'escenari no podien fer-se una idea exacta del que passava als seus peus.³⁵

La crítica exigí a Decibelios a definir-se envers al seu públic:

Fray, Miguel, Manel i Manolo [els integrants de Decibelios] han de decidir quin públic volen, i han de dir-ho públicament, perquè la política de portes obertes en aquest cas no serveix [...] Els Decibelios sempre han sigut aficionats a les seves consignes i els crits de guerra. Ara hauran de pensar-se aquella que diu: 'Ells o nosaltres'.³⁶

El concert, doncs, fou un fracàs que hipotecà el futur del grup musical. Malgrat que finalment editaren el disc del concert (titulat "Vivos 88"), el 1988 Decibelios entrà en un estat letàrgic. No solament havia quedat perjudicada la imatge del grup, sinó que calgué afrontar despeses econòmiques considerables i els mateixos integrants del grup restaren desmoralitzats. La identificació del grup amb els caps-rapats neonazis havia estat àmpliament difosa i els integrants del conjunt van assistir a diversos programes radiofònics per tal d'exonerar-se d'aquesta imatge i dugueren a terme gestos de compromís polític de signe progressista. Així, Decibelios participà en la campanya contra la fam a Barcelona ("Aquí hi ha gana") amb una cançó titulada "Ciutat Vella" (al disc "Vivos 88") i oferí un concert a la presó de dones de Wad-Ras el juliol de 1988. Fins i tot, els membres de Decibelios van conversar amb els caps-rapats neofeixistes perquè no assistissin als seus concerts.³⁷ Però el conjunt era en un atzucac. El 1990, el grup -amb un equip renovat- assajà una nova reaparició a Zeleste, amb motiu del desè aniversari de la creació del conjunt. Tanmateix, el vocalista del conjunt, Fray, encara recordava el daltabaix que suposà aquell concert i com els perjudicà:

Ens hem cansat de repetir que des de l'escenari no érem conscients del que passava. Amb 400.000 vats de llum sobre teu no pots veure res. Després se'ns ha acusat de no haver tingut collons per dir blanc o negre, quan no podiem dir-ho, perquè no sabiem que havia passat. [...] Per mi, la postura còmoda és anar rapat, però si em rapo em faig fàstic, perquè els skins els vull ben lluny.³⁸

D'altra banda, els caps-rapats neofeixistes no amagaren les seves antipaties pel conjunt que condemnava sense ambatges el moviment skinhead feixista. Així, una publicació dels caps-rapats neonazis de Barcelona acusà als membres de Decibelios de "Traidores y vendidos" perquè aquests havien fet públic el seu antifeixisme.³⁹ Tot i el seu relleuament, Decibelios no tingué continuïtat i el grup es va dissoldre sense que el seu llegat fos recollit per cap altre conjunt musical comparable.⁴⁰

La irrupció dels caps-rapats (1985-1987)

Malgrat que no disposem d'excessiva informació sobre el sorgiment de col·lectius de caps-rapats hem situat la seva aparició el 1985, segons dades informacions publicades a la premsa. L'estiu d'aquest any haurien aparegut els primers nuclis de caps-rapats a Barcelona, Premià de Mar (Barcelona) i Roses (Girona).⁴¹ A inicis de 1986, grups de caps-rapats protagonitzaren diversos incidents violents al barri de la Ribera de Barcelona, en la zona pròxima a l'església de Santa Maria del Mar. Les seves víctimes foren integrants d'altres tribus urbanes, especialment punkies i mods, tot i que també varis vianants foren objecte de les seves agressions. Cal esmentar que hom presentà més de cent denúncies contra ells i una d'elles fou per arrancar una dent d'or a un ancià i una altra per un apunyalament, fets indicatius del nivell de violència que caracteritzà als caps-rapats ja des de la seva irrupció.⁴² Agressions similars es produïren també a la ciutat de Santa Coloma de Gramanet (Barcelona) d'ençà 1985⁴³ i, a mitjans de 1986, els caps-rapats semblaren experimentar un cert creixement i, alhora, una major politització a Catalunya.⁴⁴

Conjunts musicals coms els bascs Kortatu i Potato, el madrileny Tercera Guerra Mundial i Alternativa 3 a Roses (Girona) donaren major vitalitat al moviment skinhead.⁴⁵ Fins i tot -l'estiu de 1986- els caps-rapats neofeixistes de Barcelona assajaren de crear un grup musical anomenat Nueva Estirpe, projecte que no quallà.⁴⁶ A finals de 1986 el moviment skinhead s'havia extès a Catalunya però sense assolir una identificació clara amb l'extrema dreta. En algunes ciutats, "la moguda skin" fou, senzillament, una nova moda que feu irrupció entre la joventut local, sense que això suposés una rígida separació o una oposició entre els joves que adoptaren models diferents (heavys, punkies, rockers), sinó que originaren grups heterogenis, el que hom anomena la "mescla".⁴⁷ Així, un treball d'antropologia sobre la joventut a Lleida recollia el testimoni d'un jove punkie que s'expressava, significativament, en els termes següents:

Yo no puedo relacionar la movida de Lérida con la de ninguna otra. Al ser una ciudad pequeña, punkis, rockers, skins, mods y la hostia en bicicleta, todos juntos y pasándose de

puta madre, y sin leches ni movidas. En cambio, te vas a Barcelona y, bueno, pones un rocker delante de un mod y se lían a navajazos. Igual que los payasos de las ferias que se van dando hostias, ja, ja.⁴⁸

El moviment skinhead, doncs, no era homogeni. I al costat dels caps-rapats de signe neonazi, n'hi havia d'altres que, si bé no es definiren políticament d'una manera explícita, se situaren en un àmbit progressista o, quan menys, antifeixista. Dos personatges de còmic del dibuixant Carlos Azagra -promotor d'un irònic Partido de la Gente del Bar [PGB]- anomenats "Pedro Pico" i "Pico Vena" (un cap rapat i un punkie) que aparegueren en la revista d'humor el jueves, difongueren una imatge dels caps-rapats no com un grup específic i enfrontat a la resta de col·lectius juvenils sinó com uns integrants més de la joventut urbana de Barcelona i el País Basc: caps-rapats, punkies, heavis, squatters conformaven un mateix moviment juvenil que lluitava per obtenir locals gratuïts, obrir ràdios "lliures", protestava contra la repressió policial o assistia a concerts en favor de la Nicaragua sandinista.⁴⁹

En aquest context d'emergència del moviment skinhead a Espanya, aviat destacaren els caps-rapats integrats a les Brigadas Blanquiazules [BB.BB. o Brigades des d'ara]. Aquest grup d'"hinchas" del RCD Español es caracteritzà per crear un espai d'osmosi entre extrema dreta espanyolista, "hinchas" i caps-rapats neonazis a Catalunya. Les BB.BB. aparegueren el 1985⁵⁰ i van experimentar un creixement numèric paral·lel a la millora del seu equip de futbol en el rang esportiu, de manera que quan la lliga 1986/1987 va finalitzar amb l'equip situat en el tercer lloc de la classificació general, les BB.BB. multiplicaren el seu nombre de socis i oscil·laren entorn els dos-cents integrants. Fou en aquesta temporada quan els caps-rapats s'incorporaren al grup i li conferiren definitivament una orientació neofeixista.⁵¹ Les BB.BB. assoliren el seu sostre de creixement durant la temporada 1987-1988, quan l'equip de Sarrià fou finalista de la Copa de la Unió Europea de Fútbol Associació [UEFA]. Aquesta feixistització dels membres de BB.BB., però, no fou casual. D'una banda, perquè històricament alguns "hinchas" del RCD Español s'havien alineat políticament amb la ultradreta

espanyola a Catalunya; d'altra banda, perquè existia (des de 1981) un col·lectiu d'"hinchas" del FC Barcelona, els anomenats Boixos Nois [BN o "Boixos" des d'ara], que -seguint també la tradicional identificació política dels seguidors d'aquest club amb el nacionalisme català- manifestaren consignes nacionalistes radicals, generant-se diversos enfrontaments entre "boixos" i "brigadistes". D'ençà 1987, el col·lectiu de caps-rapats de les BB.BB. fou el que assolí més notorietat a Catalunya; aquest es definí obertament nacionalsocialista i -a través del ressò que obtingué en els medis de comunicació- popularitzà una imatge del moviment skinhead que l'identificà estretament amb sectors ultradretans. Les BB.BB. destacaren no sols pel protagonisme que adquirien a l'interior dels estadis, sinó també pels incidents que protagonitzaren fora d'aquests. Ja el novembre de 1986, un escamot d'uns cinquanta integrants d'aquest grup assaltà els estudis de l'emissora Radio Barça-Cadena 13, proferint crits contra els treballadors i trencant els vidres de l'exterior⁵² i caps-rapats i extrema dreta foren associats en diversos incidents violents per algun mitjà de comunicació.⁵³

El 1987, segons informacions de la premsa, les agressions protagonitzades per caps-rapats neofeixistes van començar a sovintejar a diferents indrets de Catalunya: durant el Carnestoltes de Sitges un grup de caps-rapats apallissà a homosexuals⁵⁴ i va enfrontar-se a un col·lectiu de seguidors del Moviment de Defensa de la Terra [MDT],⁵⁵ mentre a Santa Coloma de Gramanet (Barcelona) les agressions protagonitzades per caps-rapats -que s'havien repetit d'ençà el 1985- assoliren major intensitat. En una carta de denúncia hom parlava de "un grupo de 15 ó 10 nazi-skins procedentes de Barcelona que, provistos de armas blancas, palos y demás objetos contundentes, se dedican a apalear a jóvenes de la ciudad y realizar todo tipo de desmanes".⁵⁶ Paral·lelament, l'epicentre de les agressions dels caps rapats a Barcelona deixà d'estar al barri de la Ribera per traslladar-se al barri de Gràcia, tot i que la seva actuació es deixà sentir gairebé arreu de la ciutat.⁵⁷ En aquest context, hom arribà a especular sobre l'elaboració de plans d'actuació de sectors ultradretans per crear un clima de tensió política.⁵⁸ Un punt àlgid en aquesta escalada de violència el va constituir l'agressió

a Frederic Bentanachs, membre de l'MDT,⁵⁹ que fou durament apallissat per un grup de caps-rapats a la Plaça Reial de Barcelona en ésser identificat pels seus agressors com un militant independentista. Entre els incidents protagonitzats pels caps-rapats en aquesta època, cal recordar igualment els que succeïren en el concert de Decibelios el novembre de 1987 a Zeleste, ja descrits. Arran de tots aquests fets començaren a ser coneguts els noms d'alguns caps-rapats neofeixistes de Barcelona, destacant els de Chafik Ayadi Sánchez ('Chafi'), Antonio Caro Barberán ('Tete') i un tal 'Fredy'.⁶⁰ Alhora, els mitjans de comunicació apuntaren la hipòtetica existència de lligams d'aquests amb formacions ultradretanes, malgrat que no es va poder comprovar la militància dels caps-rapats en cap grup ultradretà.

El moviment skinhead neofeixista també donà mostres de vitalitat a Madrid. En aquesta ciutat, la major part dels caps-rapats i els grups d'"hinchas" dels dos grans equips de futbol madrilenys, l'anomenat Frente Atlético -de l'Atlético de Madrid- i els anomenats Ultrasur o Ultras Sur del Real Madrid Club de Fútbol [Real Madrid des d'ara] foren satel·litzats per una formació neofeixista d'avanguardia, les Bases Autónomas [BB.AA.], que ja hem analitzat anteriorment.⁶¹ Cal recordar, però, el fet que les BB.AA. únicament pogueren satel·litzar el moviment skinhead neofeixista i canalitzar la seva actuació de manera molt limitada.

La consolidació dels caps-rapats neofeixistes (1988-1989)

Entre 1988 i 1989 el moviment skinhead neofeixista es consolidà a Catalunya, ja que hem constatat l'aparició de diverses revistes editades per caps-rapats.⁶² Considerem que l'edició d'aquests butlletins indicaria un símptoma de vitalitat d'aquest moviment. Cal recordar que la majoria dels caps-rapats neofeixistes gairebé no gaudien de cap tipus de formació política i aquesta es limitava a les consignes difoses a través de la música Oi i les revistes que circulaven en medis skinheads. Aquestes publicacions eren el que hom anomena "fanzines", caracteritzats per una presentació no massa acurada

i molt efectista. De petit tamany i d'una realització matussera (són fotocopiats i no impresos) els fanzines skins esdevingueren un poderós mecanisme de difusió de les consignes, la música i l'estètica dels caps-rapats, encunyant un nou terme de la contracció figurada de "fanzine" i "skin", l'"skinzine" o la revista skin. Aquests fanzines sovint foren realitzats -més que per ésser venuts- per ésser intercanviats per d'altres editats a l'estranger, generant un circuit de difusió de premsa skinhead. En aquest sentit, és indicatiu el fet que els skinzines acostumin a dur una breu presentació en idioma anglès per facilitar la seva difusió internacional. Els dos primers fanzines skinhead que coneixem a Catalunya foren editats per Alex Soro, un cap-rapat de Premià de Mar (Barcelona). El primer fou Clase obrera, que fou substituït més tard per Luz del Norte.⁶³ Tanmateix, entre 1988 i 1989 aparegueren diversos "skinzines" neonazis: Zyklon B (Barcelona), Das Reich. La Veu Nacional Socialista de Manresa (Manresa), Skinhead (Barcelona), Blancs i Catalans (ignorem el lloc d'edició) i Gol Sur. Ultrazine (Barcelona) són les que hem pogut consignar.

Zyklon B adoptà una línia nacionalsocialista i ultraespanyolista. L'editorial de presentació era clarament antisemita: "En honor a la raza blanca y por el desenmascaramiento del pueblo judío este Skinzine se llama Zyklon B. La desinfección racial empieza con estas páginas: Poder Blanco!".⁶⁴ Únicament coneixem dos números d'aquesta publicació i ignorem la continuïtat que va tenir. Gol Sur. Ultrazine fou una de les publicacions editades per les BB.BB. Apareguda l'abril de 1988, Gol Sur mostrava una notòria iconografia skinhead i neonazi i estava dedicada a "todos los racistas, nacionalistas españoles, españolistas, anticulés, etc.". ⁶⁵ El febrer de 1989 va aparèixer un fanzine skin a Manresa amb un títol emblemàtic: Das Reich. La Veu Nacional Socialista de Manresa. L'objectiu que animava als seus autors era que "la juventud con agallas y orgullo nos conozca y se una a nosotros para limpiar nuestra tierra de la basura que nos han traído los tiempos modernos" i recordava al lector que "muchos hombres murieron por tu patria, por Europa y por la raza blanca. No hagas que su sacrificio fuera en vano".⁶⁶ Das Reich destacà pel seu bilingüisme, tot i que postulà un

aferriat nacionalisme espanyol. Així, en el segon número duia un al·legat antiseparatista escrit en català titulat "Espanya: la nostra terra", on hom exhortava a lluitar contra el separatisme bolxevic i a proclamar l'amor a Espanya en els següents termes:

Els catalans som espanyols, estimem la nostra pàtria així com estimem la nostra regió. Però molts dels nostres simpatitzants amaguen els seus sentiments. Sembla com si s'avergonyissin de la seva pàtria. No sigueu covards ni us avergonyiu mai del vostre país, malgrat que tots aquests intel·lectuals marxistes sortint parlant dels 'Països Catalans', 'la Ràdio Nacional de Catalunya', 'Bilingüisme no', vosaltres no els feu cas, sinó el contrari, penjeu-vos una bandereta espanyola a la solapa de la jaqueta i sortiu al carrer orgullosos. Mostreu qui sou, massa invasions hem tingut al llarg de la nostra història, i molt hem hagut de lluitar per tirar endavant perquè ara sortint quatre traïdors bolxevics i vulguin desfer la unitat del nostre país. VISCA ESPANYA.⁶⁷

Juntament a Das Reich, cal destacar l'existència de dos "skinzines" totalment escrits en català, però de caràcter diferent, Skinhead i Blancs i Catalans. Skinzine totalitarista. Els autors d'Skinhead, si bé escrigueren aquest íntegrament en català evitaren qualsevol pronunciament a favor o en contra del nacionalisme català o espanyol. Únicament hem pogut consultar el primer número d'aquest fanzine, l'editorial del qual es proclamà obertament anticomunista i nacionalsocialista: "hem decidit fer aquest skinzine com a resposta a tota la joventut estúpida, comunista, marxista-revolucionària que ens odia i ens critica però que marxa corrent quan ens veu pel carrer. Ja estem aquí, fills de la gran puta! Som skinheads i ho cridem ben alt!".⁶⁸ El fet de que el fanzine Das Reich abans esmentat parlés elogiosament de Skinhead, fa pensar que aquesta publicació, tot i ésser escrita en català, no tenia res a veure amb nacionalistes radicals catalans i probablement cal atribuir la seva edició a caps-rapats ultraespanyolistes.⁶⁹

Blancs i Catalans, a diferència de Skinhead, constituï un skinzine de caràcter nacionalista radical català. Solament coneixem el seu primer número, l'aparició del qual podem situar entre 1987 i 1988. Els seus autors es definiren com a "nacional-catalanistes" i afirmaren que "estimem i lluitem per allò que sempre ha estat nostre i rebutjem tot allò que va en contra de Catalunya i Europa. A la vegada, estem orgullosos de ser blancs i desitjem la unitat d'Europa des d'un punt de vista racial,

històric i cultural. L'Europa pot i ha d'arribar a ser un 3er bloc independent del judaisme materialista representat pels USA i del comunisme opressor de les nacions europees, representat per l'URSS".⁷⁰ Aquest separatisme de caràcter neonazi manifestat per Blancs i Catalans podria semblar una ruptura en el si del nacionalisme radical català provocat per la irrupció el moviment skinhead. Tanmateix, no és un fet aïllat, sinó que donà continuïtat a un neofeixisme català que s'originà a inicis de la dècada dels anys vuitanta a través del grupuscle Nosaltres Sols! (1980-1982), els integrants de la qual procedien del nacionalisme radical català i dugueren a terme una campanya xenòfoba amb el lema "xarnegos fora!". Aquest neofeixisme català va tenir continuïtat posteriorment a través de sigles com el Moviment Separatista Català [MSC] o un segon Partit NacionalSocialista Català [PNSC] aparegut l'any 1983.⁷¹ Igualment, alguns butlletins de les Joventuts d'Estat Català [JEC]⁷² -com el col·lectiu ilerdenc editor de la revista Palestra-⁷³ han manifestat tendències xenòfobes o feixistitzants en una mesura molt diversa. Així, aquesta línia nacionalista radical protofeixista -o en alguns casos clarament neofeixista- ha gaudit d'una continuïtat relativa (ja que han existit buits temporals i han mancat personatges que fessin d'elements conductors) des d'inicis dels anys vuitanta fins a l'actualitat. D'aquesta manera, amb l'aparició de caps-rapats nacionalsocialistes a Catalunya, aquesta tendència nacionalista radical, antimarxista i xenòfoba que hem descrit va reapareixer novament, però ara identificada clarament amb consignes neonazis. Malgrat el nostre desconeixement de la procedència de Blancs i Catalans, la seva publicació podria estar relacionada amb el sorgiment d'un grup de caps-rapats neonazis catalanista en el si dels BN del FC Barcelona. Els skins feixistes del Barça van aparèixer en la temporada esportiva 1987/1988, essent coneguts com els "Skins Barça" o els "skins fatxes del Barça".⁷⁴ Aquesta aparició de caps-rapats catalanistes i neonazis reflectia les contradiccions del moviment skinhead a Catalunya però, tot i així, la fragmentació política dels caps-rapats encara no havia arribat al seu límit. En tot cas, els diversos fanzines que hem esmentat deixaven entreveure l'existència d'un moviment skinhead que alhora que semblava consolidar-se, manifestava notables

contradiccions entre l'adopció d'un nacionalisme radical català o un ultranacionalisme espanyol, contradiccions que es farien més paleses a inicis de la dècada dels anys noranta i accentuarien el procés de fragmentació del moviment skinhead a Catalunya.

El maig de 1989 tingué lloc un intent d'homicidi comès per un grup de caps-rapats que assenyalà l'inici d'una violència que aniria en augment progressivament. Un col·lectiu de caps-rapats de Badalona intentà cremar viu un africà d'Arenys de Munt. Els agressors pertanyien a un col·lectiu neonazi badalonenc autoanomenat Aguilas Negras. L'atac es produí -segons els medis de comunicació- sense que existís cap mena de conflicte previ entre agredit i agressors. La víctima dels caps-rapats feu la següent crònica dels fets:

Volvía a mi casa [...] cuando de pronto me crucé con un grupo de jóvenes. Calculo que debían ser ocho hombres y una mujer, pero en realidad todo ocurrió tan de prisa que he olvidado los detalles. Lo único que recuerdo es que de pronto me ví en el suelo. 'Negro', gritaban, 'te vamos a matar'. Entonces empezaron a pegarme con palos y con un cinturón. Luego me rociaron con gasolina e intentaron prender fuego con el mechero...⁷⁵

L'incident, com veurem, marcà el punt de partida d'episodis criminals similars en els anys posteriors.

Quant a la vinculació entre els caps-rapats i les formacions ultradretanes a Catalunya durant aquests anys, una recerca duta a terme sobre aquest tema per un grup d'estudiants de periodisme de la Universitat Autònoma de Barcelona⁷⁶ no pogué constatar cap vincle orgànic entre els caps-rapats neofeixistes integrants de les BB.BB. i grups ultradretans i únicament assenyalà com a dada d'un cert interès la presència dels fills del conegut ultradretà Alberto Royuela entre els brigadistes.⁷⁷ Probablement, hom no trobà vincles formals entre caps-rapats i extrema dreta a Catalunya perquè aquests no existien. La raó d'aquesta situació, diferent a l'existent a França o Gran Bretanya, cal cercar-la en la situació de l'extrema dreta espanyola a Catalunya. Aquesta -a diferència de Madrid, on les BB.AA. assoliren un èxit limitat- no havia evolucionat vers una situació que la fes capaç d'integrar els caps-rapats en les seves formacions.

Un moviment skinhead heterogeni (1990-1992)

Els trets més destacats de l'evolució experimentada pels caps-rapats a inicis dels anys noranta a Catalunya foren un augment qualitatiu i quantitatiu de la violència que protagonitzaren; la continuació de la fragmentació política del moviment (accentuada per l'aparició de caps rapats vinculats al nacionalisme radical no marxista) i la constitució d'un col·lectiu de caps-rapats antiracistes d'àmbit pancatalà, els Skin Heads Against Racial Prejudices [Skins Contra els Prejudicis Racionals, SHARP] dels Països Catalans; finalment, cal assenyalar que, malgrat que nombrosos caps-rapats participaren en actes convocats per les forces d'extrema dreta espanyola, no es produí una temptativa seriosa d'enquadrament polític d'aquests per les formacions ultradretanes.

Pel que respecta a la resta de l'Estat espanyol, alguns fets de caràcter divers semblen indicar que el moviment skinhead va continuar estenent-se arreu d'Espanya seguint dinàmiques locals. Així, per exemple, durant la lliga 1989/1990, un grup de membres de l'anomenada Peña Mujika de la Real Sociedad de Fútbol de San Sebastián, constituïren un grup de seguidors que agrupà exclusivament a caps-rapats, anomenant-se Ipar-Brigadak [la Brigada del Nord];⁷⁸ a València, igualment, sorgí un grup neofeixista anomenat Acción Radical [AR]. Malgrat que els seus impulsors eren ex-falangistes,⁷⁹ aplegà un contingent de caps-rapats valencians, editant una revista d'un cert caire *underground*, Bandera Negra, que recordava l'experiència de les BB.AA. madrilenyes.⁸⁰ Un altre indicador -de fiabilitat molt diversa- sobre l'expansió de la moda dels caps-rapats entre els joves, el constituí l'augment de notícies protagonitzades per skinheads en els mitjans de comunicació entre 1990 i 1991.

L'escalada de la violència skinhead

La violència protagonitzada per caps-rapats a Catalunya entre 1990 i 1991 augmentà quantitativament i qualitativa. Aquesta escalada de la violència skinhead es reflectí en diversos episodis i, sobretot, en alguns assassinats comesos per caps-rapats a inicis de la dècada dels noranta.

L'agost de 1990 un jove de setze anys fou assassinat a punyalades durant un enfrontament amb un grup de caps-rapats a Premià de Mar, incident que passà gairebé desapercebut en els mitjans de comunicació.⁸¹ El 3 de setembre d'aquest mateix any, dos caps-rapats neonazis de Roses agrediren a l'escombriaire marroquí i líder religiós de la comunitat musulmana de Roses, Jahabaz Mohamed, fins deixar-lo inconscient.⁸² El 1991 la violència dels caps rapats es cobrà dues noves víctimes mortals. El 13 de gener d'aquest any dos seguidors del RCD Español foren apunyalats per cinc caps-rapats dels BN. Com a conseqüència de les ferides, un dels joves, Frédéric François Rouquier, morí de manera gairebé instantània. A inicis d'octubre de 1991, un altre fet luctuós donà una fama sinistra als caps rapats neonazis: un transvestit que dormia al ras al parc de la Ciutadella fou assassinat a cops per una banda d'skinheads.⁸³ Segons fonts policials, a finals d'aquest any hom constatà que la violència skinhead havia sortit del seu clos habitual (els estadis de futbol i la seva perifèria) i de determinats dies -preferentment els que tenien lloc partits de futbol entre el FC Barcelona i el RCD Español, que esdevenien un pretexte per l'enfrontament entre boixos i brigadistes- per estendre's arreu de la ciutat i durant tota la setmana, sobretot de dijous a diumenge. Fent un promig, les agressions dels caps-rapats oferiren un balanç setmanal de tres persones ferides d'ençà la primavera d'aquest any.⁸⁴

Les morts abans esmentades, més que actes puntuals o aïllats, considerem que foren essencialment el resultat de dues espirals de violència diferents que generaren els caps-rapats de Barcelona. D'una banda de les agressions entre boixos i brigadistes. Els inicis d'aquests enfrontaments cal cercar-los en l'aparició de les BB.BB. el 1985. Cal recordar que fou després del partit Barça-Español de la Copa del Rei de 1985 quan un membre dels Boixos Nois [BN] (Angel Franco) fou apunyalat per seguidors del RCD Español.⁸⁵ Des d'aleshores, les baralles entre ambdós col·lectius deixaren de ser quelcom inusual, però els enfrontaments no se saldaren amb morts fins cinc anys després. Així, el novembre de 1990 un integrant dels BN fou apunyalat durant una baralla amb

membres de les BB.BB.⁸⁶ i el desembre d'aquest mateix any, un 'boixo' fou ferit per un grup de brigadistes.⁸⁷ Per tal de venjar aquesta agressió, el gener de 1991 cinc membres dels BN apunyalaren a Rouquier i un altre aficionat de l'Espanol. Cal assenyalar que no existí cap provocació per part dels dos agredits, que foren escollits a l'atzar pels caps-rapats victimaris. Tanmateix, aquest assassinat no sols no aturà els enfrontaments entre ambdós col·lectius de seguidors, sinó que les baralles s'incrementaren i van estar a punt de cobrar-se una nova víctima a la barriada barcelonesa de Nou Barris l'octubre de 1991, quan en un context d'agressions i venjances entre BN i BB.BB. un brigadista fou apunyalat i quedà greument ferit.⁸⁸ Dos familiars de la víctima, en revenja, i segons paraules textuais, sortiren "de cacera" i apallissaren un jove dels BN.⁸⁹ El novembre d'aquest mateix any, un dels presumptes BN autors de la mort de Rouquier escrigué des de la pressó als seus amics reclamant un "repaso ganso" de las BB.BB.⁹⁰ Per la seva banda, les BB.BB. editaren un recordatori de Rouquier (que no era membre del grup), al costat de la imatge del qual figurava la següent llegenda:

Duerme tranquilo, camarada,
en la oscura tierra.

Pronto los batallones pardos
ondeante la bandera,
de bronce el paso,
retumbaran sobre los sepulcros.

Y vengándote,
conquistarán luchando
la Europa por la que caíste⁹¹

La segona espiral de violència skinhead fou causada pel costum -gairebé ritual- d'"anar de cacera" dels caps-rapats neofeixistes (tant dels BN com de les BB.BB.). Moguts pel que podríem anomenar una "eugenèsia social" radical de concepció neonazi (que preconitzava l'extermini de tots aquells elements considerats antisocials pels caps-rapats), grups de caps-rapats sortiren "de cacera", apallissant indigents, immigrants, drogaaddictes o, senzillament, vianants (la rèplica autòctona de la

pràctica del '*Queer-Bashing*' o '*Paki-Bashing*' dels caps-rapats britànics que abans hem esmentat). Així, si bé l'assassinat del transvestit l'octubre de 1991 fou l'actuació criminal més notòria dels caps rapats neofeixistes, no fou un cas únic. A finals de novembre de 1990, fonts policials assenyalaren que "ir a currar a moros y rojos se ha convertido en una de las actividades preferidas de estos grupos violentos".⁹² Al llarg de 1991 les agressions de caps-rapats ultradretans a prostitutes, transvestits⁹³ i indigents⁹⁴ s'incrementaren. En alguns casos, els caps-rapats fotografiaren les seves víctimes abans i després de l'agressió per tal d'exhibir les fotografies com a "trofeus".⁹⁵ El consum d'elevades dosis d'alcohol o porros combinat amb un nazisme virulent generà un nou col·lectiu juvenil neonazi que s'encruellí amb immigrants i elements marginals amb una intensitat fins aleshores desconeguda a Barcelona.

El testimoni dels caps-rapats assassins del transvestit al Parc de la Ciutadella és il·lustratiu d'una d'aquestes jornades "de cacera". El grup era format per set joves de disset a vint anys (tots de família de classe mitja), vinculats als BN i lectors d'*skinzines* neonazis. La seva activitat durant la nit del crim fou la següent: dissabte, de les vuit del vespre a les deu de la nit, van estar en un bar -El Barrigón- bevent litres de cervesa i fumant porros. Després anaren a un altre local nocturn (Pop Bar, al carrer de la Mercè) fins les dotze de la nit, on continuà el consum cerveses i porros que prosseguí en dos locals més (SQ, al carrer Rec Comtal i Vis a Vis, al Born), fins a les 3 de la matinada. Aleshores decidiren "anar de cacera" al Parc de la Ciutadella, on la incursió acabà amb els resultats ja coneguts d'un mort i diversos ferits. Cal assenyalar que fou exhibida una extraordinària crueltat, ja que els *skinheads* colpejaren durant més de deu minuts el cos de les seves víctimes: mentre una va morir com a resultat dels cops (li fou clavat, a més, un pal), l'altra restà totalment irreconeixible pels cops rebuts. Després de l'agressió als dos transvestits, diversos indigents de la zona també conegueren la brutalitat dels caps-rapats.⁹⁶

La violència *skinhead* tingué un gran protagonisme en els mitjans de comunicació a partir

d'octubre de 1991. El dia 8 fou difosa la notícia del crim de la Ciutadella i el dia 12 d'aquest mes, un nodrit grup d'ultradretans i caps-rapats neofeixistes que sortien d'un acte polític (commemorant la diada de la Hispanitat) convocat per diverses formacions d'extrema dreta a la plaça dels Països Catalans, creuaren Barcelona fins arribar a la plaça de Sant Jaume, colpejant a diversos vianants sense que es produís cap intervenció policial.⁹⁷ Aquest fet, unit a l'assassinat del transvestit, concentrà l'atenció dels mitjans informatius en els caps-rapats, als que atorgaren una gran rellevància informativa que no va estar exempta d'un sensacionalisme groguenc. Així, els skinheads -fins i tot- protagonitzaren programes televisius.⁹⁸ Aquest *boom* informatiu contribuï notablement a popularitzar l'estètica i el vandalisme dels caps-rapats per mimetisme⁹⁹ i afavorí un clima d'expectativa davant la celebració de la diada commemorativa de la mort del general Franco el 20 de novembre a Madrid, on fou anunciada una gran concentració de caps-rapats neonazis.¹⁰⁰ Tanmateix, després de transcórrer aquesta data, la violència dels caps-rapats neonazis va deixar d'ésser centre d'atenció dels mitjans informatius i va descendir, a jutjar per la menor quantitat de notícies publicades,¹⁰¹ tot i que els incidents entre caps-rapats neofeixistes i altres grups de joves sovintejaren al llarg de 1992 i originaren novament violència criminal.¹⁰²

La fragmentació política

A inicis de la dècada dels anys noranta, la progressiva politització -tot i ésser limitada- dels caps-rapats a Catalunya dugué a una major fragmentació del moviment skinhead, amb l'aparició de caps-rapats nacionalistes radicals i la constitució formal de la divisió de la SHARP dels Països Catalans. El 1991 hom constata el sorgiment de caps-rapats desvinculats de les formacions nacionalistes radicals vinculades a l'extrema esquerra (essencialment l'MDT) i que manifestaven un nacionalisme xenòfob i "purista". "Nosotros estamos por una Catalunya libre, soberana y blanca. Por eso odiamos a muerte a los negros, moros y andaluces, pero la mayoría no somos nazis, sino

ultracatalanistas y racistas" declarà un d'ells.¹⁰³ Cal destacar que alguns caps-rapats nacionalistes es vincularen -sense cap tipus de militància formal- a la formació nacionalista radical Estat Català [EC]. Aquest fet no fou degut a l'atzar. Com ja hem assenyalat anteriorment, les joventuts d'EC, d'ençà 1982 (quan aplegaren la formació Nosaltres Sols!, promotora de la campanya "Xarnegos Fora!") han enquadrat col·lectius que -a través de les seves publicacions- han manifestat un nacionalisme radical de caràcter militarista, antimarxista i, a voltes, amb una xenòfobia poc discreta.¹⁰⁴ Cal tenir present també que EC, a inicis dels anys noranta, era l'única alternativa per aquells joves que no compartien l'independentisme marxista de formacions com Catalunya Lliure [CLL],¹⁰⁵ l'MDT o el d'ERC, que defensava un independentisme a través d'una via pacifista i democràtica. Paral·lelament a aquesta feixistització d'alguns caps-rapats nacionalistes catalans, el desembre de 1992 es constituí formalment la divisió catalana de l'organització SHARP. Aquesta organització fou creada als Estats Units el 1988 "com una organització antiracista i antifeixista, no vinculada a cap organització política i que té com a objectius la recuperació de l'autèntic esperit skinhead mitjançant informació i propaganda".¹⁰⁶ La divisió de SHARP als Països Catalans ja era en procés de creació d'ençà finals dels anys noranta. Segons els seus membres, el desembre comptava amb dos-cent-cinquanta adherents i tenia comitès comarcals organitzats a l'Horta, Barcelonès, Bages, Baix i Alt Empordà, Vallès Occidental i Mallorca. La divisió pancatalana de SHARP es definí com una "organització antifeixista i antiracista, estructurada de forma horitzontal, sense jerarquies ni caps visibles".¹⁰⁷

D'aquesta manera, entre 1985 i 1992, el moviment dels caps-rapats experimentà una expansió i progressiva fragmentació política interna a Catalunya. Així, si bé inicialment -entre 1985 i 1987- hom podia realitzar una fàcil esquematització que agrupava, d'una banda, caps-rapats neonazis/BB.BB./ultranacionalisme espanyolista i, d'altra banda, red skins/BN/nacionalisme radical català, la situació es feu més complexa a partir de 1988 (amb l'aparició dels caps-rapats neofeixistes del FC Barcelona) i, a finals de 1991, es palesà l'existència de diverses tendències polítiques entre

els caps-rapats a Catalunya: així, enfront dels caps-rapats neonazis ultraespanyolistes, coexistien -en l'àmbit nacionalista català- skins neonazis, skins nacionalistes i antimarxistes, redskins i SHARP. Tanmateix és important remarcar que no estem assenyalant fronteres rígides i clarament definides i que tampoc ha existit una adscripció fixa dels caps-rapats a un segment ideològic o un altre, ja que no hi havia una formació ideològica. Un policia barceloní explicava així aquesta manca de cultura política dels caps-rapats: "a los skins neonazis el nombre de Rudolf Hess les suena a delantero centro del Bayern Munich y a los skins independentistas [el document de] las Bases de Manresa, [...], les suena a reglas de béisbol".¹⁰⁸ Dos red-skins del Barça, per exemple, expressaven així la relació de companyonatge envers als caps-rapats neofeixistes del mateix equip, per l'afició compartida d'ambdós grups:

...jo els nazis del Barça els veig al fútbol, i allà puc fer-me una birra [cervesa] amb ells i punt. Jo per exemple que vols que et digui, amb ells no puc anar de marxa... és una altra història. Sé que als cinc minuts en sentiria malament; ...això no treu que el diumenge pugui estar més alegre, cridant i tal... però a aquest nivell.¹⁰⁹

...donat que tots som del Barça. Tots ens coneixem. Anem amb ells i anem de mogudes i cadascú té la seva ideologia... Allà no es discuteix si jo soc comunista o jo soc nazi... surt el típic pique de 'Ah comunistilla', 'Ah fatxilla'... però en un moment tots som col·legues.¹¹⁰

En aquest context, la confusió ideològica ha estat notable. Un redskin del FC Barcelona, per exemple, cità un cas paradigmàtic, "El cas de S. que era de la CNT-AIT i ara mateix va amb els nazis".¹¹¹ Igualment, quan es produí l'assassinat de Rouquier per caps-rapats dels BN, un dels processats pel crim "era apodado entre los ultras del Español como 'el Chivato', por cuanto primero frecuentaba los 'brigadistas' y después se pasó a los 'boixos'".¹¹²

L'extrema dreta espanyola i els caps-rapats

Les formacions de l'extrema dreta espanyola es van haver de definir davant dels caps-rapats. Després dels incidents del 12 d'octubre de 1991 succeïts a Barcelona (quan un grup de neofeixistes amb una presència important de caps-rapats travessà la ciutat apallissant vianants), els mitjans de

comunicació relacionaren els caps-rapats neofeixistes amb les formacions de l'extrema dreta espanyola. Tanmateix, les formacions ultradretanes no es van voler identificar amb els caps-rapats i els seus judicis sobre els skinheads foren diferents i anaren des de la simpatia fins al rebuig total. Blas Piñar, antic dirigent de l'extinta Fuerza Nueva i actualment cap del Frente Nacional [FN], durant la celebració del 20 de novembre de 1991, no dubtà en demanar protecció policial contra els elements violents (fent una referència implícita als caps-rapats), alhora que es desmarcà totalment de qualsevol identificació del seu partit amb el nazisme: "No tenemos ninguna relación con los grupos nazis. Nuestra única actuación este fin de semana será la afirmación de unas ideas que compartimos, que no tienen nada que ver con los grupos nazis".¹¹³ Juntas Españolas [JJ.EE.] manifestà una actitud més ambigua a jutjar per les declaracions de Ramon Graells, aleshores el seu màxim dirigent. Aquest afirmà que el seu partit tenia relacions informals amb els caps-rapats neofeixistes: "Vienen para colaborar con el servicio de orden y lo seguirán haciendo siempre que se comporten", alhora que assenyalà que els militants de la formació ultradretana i els caps-rapats "suelen coincidir en el campo del Español" i afegí que "Una cosa les he dicho: 'No mezclad política con el deporte'".¹¹⁴ Cal tenir present que les relacions de militants de les JJ.EE. i caps-rapats eren conegudes i notòries. Així, una petita parada de venda de llibres a la plaça Catalunya de Barcelona que els militants de les JJ.EE. instal·laven tots els dissabtes era freqüentada per caps-rapats¹¹⁵ i ja a les eleccions al Parlament de Catalunya de 1988, el pare, la mare i dos germans del líder dels caps-rapats neofeixistes de Roses, Sergio Duran Giner, havien figurat en les candidatures de les JJ.EE. a Girona.¹¹⁶ Tot i així, deu dies després de les declaracions de Graells abans citades -tal vegada considerades contraproductives- el mateix Graells afirmà que les JJ.EE. "no han tenido, ni tiene, ni tendrá jamás la menor relación con grupos de individuos cuya única función es la práctica salvaje e indiscriminada de la violencia".¹¹⁷ Pel que fa a l'organització nacionalsocialista CEDADE, aquesta no manifestà cap mena d'interès per aquests, ja que els skinheads eren el pol oposat del seu model de militància.¹¹⁸ La mateixa disparitat

de posicions envers els caps-rapats es podia observar en les publicacions ultradretanes a Catalunya. Mundo NS¹¹⁹ i Alcantarilla,¹²⁰ ambdues de Barcelona, es limitaren a presentar el moviment skinhead neofeixista, sense prendre obertament posició. En canvi, la revista Disidencias (amb redacció a Barcelona, Madrid i València), considerà els caps-rapats com un fre a l'aparició i desenvolupament d'un veritable moviment neofeixista:

Para los mass-media y para la 'opinión pública' por éstos fabricada, el 'ultra' de finales de los ochenta ya no es el militante de Primera Línea, de Fuerza Joven o del Frente Nacional de la Juventud, -organizaciones políticas que, dicho sea de paso, han desaparecido ya-, sino el adolescente de cazadora de cuero pintarrajeada, botas militares y 'litrona' de cerveza en ristre. Esta transvaloración ha permitido presentar a un nuevo 'escuadrista' que, en lugar de idolatrar a un peligroso Hitler, adora a un tranquilizador Hugo Sánchez [jugador del Real Madrid]. Se trata de un 'fascismo' desideologizado, desvertebrado, constreñido y carente de objetivos: una especie de 'anticuerpo', cuya razón última sería la de servir de freno a la aparición de un auténtico movimiento juvenil, radical e hiperpolitizado de extrema derecha.¹²¹

En aquest context, els col·lectius skinhead neofeixistes no s'arribaren a enquadrar en cap formació ultradretana. Així, l'activitat dels caps-rapats neonazis -mancats d'estructura i d'organització- originà un seguit de grups autònoms: el cas dels assassins del transvestit abans comentat n'és un clar exemple, però també en són d'altres el col·lectiu neonazi de Roses, els anomenats Aguilas Negras de Badalona o les Joventuts NacionalSocialistes de Manresa (editores de Das Reich). Aquesta fragmentació també es reflectí en la utilització de sigles que agrupaven una militància desconeguda, com Resistencia Blanca o el Colectivo Europa (aparegudes a Barcelona).¹²² L'aparició de fanzines - com Blancs i Catalans i Zyklon B- i adhesius al marge de qualsevol formació política també il·lustra aquesta dispersió i manca d'organització i enquadrament polític.

En síntesi, a inicis de la dècada dels anys noranta, la relació entre formacions d'extrema dreta i caps-rapats neofeixistes era difusa. Ni els caps-rapats presentaren interès en militar de manera ortodoxa en els grups ultradretans, ni aquests darrers -a l'igual que a França o Gran Bretanya- manifestaren excessiu afany en integrar una militància potencialment conflictiva i caracteritzada per la seva manca de disciplina. Però això no ens ha de dur a considerar que els caps-rapats no tenen una

importància potencial en la rearticulació de l'extrema dreta espanyola. El 1992 els grups de caps-rapats neofeixistes de Roses, Badalona i de les BB.BB. del RCD Español -que havien estat els que des dels orígens del moviment skinhead a Catalunya havien ofert una imatge dels caps-rapats associada estretament al neonazisme- es mantenien actius encara. Aquesta continuïtat planteja clarament la possibilitat de que els caps-rapats puguin ser, realment, un element constitutiu de l'extrema dreta espanyola en el futur, sobretot, com a portadors de un neonazisme de caràcter nou, que analitzem a continuació. Igualment, en el capítol següent demostrarem que les BB.BB. han esdevingut, d'ençà la seva aparició, el substitut d'una extrema dreta políticament organitzada a Catalunya.

III. UN NEONAZISME NOU

Amb els caps-rapats feu irrupció a Espanya un neonazisme nou i molt diferent al propagat per CEDADE i les seves diverses escissions (Nuevo Socialismo, la Sociedad Thule, els grups o militants difusors de postulats de la ND) o el violent PENS. El neonazisme dels caps-rapats suposà un discurs diferent, un llenguatge nou i una nova estètica (tant en la indumentària com en la iconografia i simbologia). Tanmateix, és sumament important recordar que l'adhesió al nazisme dels caps-rapats no es produí com a resultat d'una militància política, sinó d'una manera indirecta, a través de la difusió internacional de l'anomenada música Oi, la lectura d'"skinzines" i la integració en grups d'"hinchas". Quan hom pretèn analitzar el moviment neonazi generat pels caps-rapats, ens hem de situar -més que en el món de l'activitat política- en el de la "perifèria" de la política. És una àrea difícil de definir, on cal immersir-se en el que podríem anomenar com a "lumpempolítica" -l'activitat de grupuscles i formacions polítiques d'entitat minúscula- i la marginalitat juvenil (el món dels "hinchas", d'enfrontaments de bandes juvenils i d'actes de violència gratuïta).¹²³

Una ruptura històrica en el moviment neonazi espanyol

Els skinheads neonazis representen la ruptura més important del moviment neonazi desenvolupat a Espanya (i gosaríem afirmar que també a Europa) d'ençà finals dels anys seixanta. Les nombroses organitzacions neonazis europees, gairebé fins a mitjan dels anys vuitanta, reivindicaren el llegat hitlerià, al qual pretenien donar continuïtat a través d'una militància juvenil pretesament disciplinada, enquadrada i uniformada, amb una sòlida formació doctrinal. Eren grups que pretenien esdevenir una alternativa als sistemes democràtics (denunciats per caòtics i decadents) i, consegüentment, havien de mostrar una imatge de partits organitzats i disciplinats. Al marge de la seva decidida voluntat d'esdevenir una força de xoc contra el comunisme, aquestes formacions tenien

un clar objectiu de realitzar proselitisme polític i la preocupació d'oferir una imatge de formacions d'"ordre" que facilités l'adhesió. Sovint hom difongué una iconografia hereva la major part de vegades del nazisme (quan no, directament de l'època nacionalsocialista): paratges naturals idíl·lics, imatges de joves noies rosses -suposats arquetipus racials de la bellesa ària-, treballadors i pagesos que acomplien amb felicitat els seus deures laborals i patriòtics i abundants reproduccions d'imatges dels cossos d'elit alemanys foren la simbologia del neonazisme espanyol (i en menor mesura també europeu) de les dècades dels anys seixanta i setanta i d'inicis dels vuitanta, com ho reflecteix la premsa i el material gràfic editat per CEDADE.

En el context del moviment neonazi descrit, la irrupció dels caps-rapats suposà una ruptura pràcticament total. Els joves caps-rapats neonazis ja no es preocuparen d'oferir una imatge que pogués despertar una adhesió social (o, quan menys, no provoqués el rebuig). Els skinheads, en canvi, volien inspirar temor: les samarretes sense mànigues, que permetien exhibir uns braços musculats (i sovint tatuats), els pantalons texans -habitualment descolorits- molt cenyits, el cap rapat i unes botes militars reforçades amb punteres metàl·liques configuraren una estètica militaritzada.¹²⁴ Hom cercava suscitar una reacció de rebuig i temor social, que generava una visible satisfacció als seus portadors, com ho explicava un cap-rapat barceloní:

[...] ser skin es lo principal porque es una forma de vivir, de sentirse importante. Me encanta ver como la gente suda de miedo al verme y me abre paso por la calle. Entonces, soy infinitamente superior a ellos.¹²⁵

Davant de les imatges conegudes de les seccions juvenils de les formacions neonazis europees -la Vlaamse Militanten Orde [Organització Militant Flamenca, VMO] a Bèlgica, la Wiking-Jugend [Joventut Vikinga, W-J] a Alemanya o CEDADE a Espanya, entre d'altres- sotmeses a una disciplina militaritzada, els grups de caps-rapats ofereixen una imatge força diferent. Aquests darrers apareixen protagonitzant actes vandàlics i agressions gratuïtes, sense manifestar el més mínim pudor en mostrar-se embriacs públicament ni en vantar-se dels seus actes violents. Actuen al marge de les formacions

polítics i mancats de qualsevol objectiu que trascendeixi el pur activisme; els locals polítics han estat substituïts pels bars i el gol sud dels estadis, mentre que la uniformitat, marcialitat i disciplina - un patrimoni tradicional de les formacions neonazis europees dels anys setanta i vuitanta- han desaparegut i els vincles que abans creava la militància han estat substituïts pels que generen les vivències comunes en borratxeres, l'assistència a concerts de música Oi i les batusses al carrer, establint uns particulars llaços d'amistat masculina. Un fanzine skin era il·lustratiu en aquest aspecte:

[Els caps-rapats] SOM HONRATS, VIOLENTS, NACIONAL-SOCIALISTES I ORGULLOSOS DE SER-HO. FIDELS A UNS IDEALS I A UNS SENTIMENTS, UNS SENTIMENTS DE PATRIOTISME I AMISTAD. EL COMPANYERISME, LES LLUITES AL CARRER, LES REUNIONS AL BAR. ELS AMICS REPRESENTEN PER TOT SKINHEAD UN REFUGI CONTRA LA FALSETAD, CONTRA LA HIPOCRESIA DE LA SOCIETAT, REPRESENTEN, D'ALGUNA MANERA, UN ACOSTAMENT A AQUESTA LLIBERTAT QUE SEMBLA NO EXISTIR, A AQUESTA LLIBERTAD QUE LA GENT NO ESTIMA I NO RESPECTA.

BEN CERT: 'FORTAMENT UNITS PER L'AMISTAD'... AQUESTES UNIONS QUE HAN FET D'ELLS ELS NOSTRES AMICS, ES AMB ELLS QUE HEM PASSAT ELS BONS I ELS MALS MOMENTS [...]. SOBRE TOT, CAL NO OBLIDAR MAI EL SENTIMENT D'AMISTAT, JUNTS A TOT ARREU, TOTS IGUALS, TATUATS I RAPATS, ELS AMICS DE SEMPRE, DE TOTES LES OCASIONS, HEM VISCUT ELS MATEIXOS PROBLEMES, HEM TINGUT QUE ANAR A JUDICI PER LES MATEIXES BARALLES, ENS HEM EMBORRATXAT ALS MATEIXOS BARS, SÓN JA MOLTES NITS JUNTS, UNITS SEMPRE PER DOS PARAULES: SKINHEAD I AMISTAD (I ADEMES; ORGULL, PASSIÓ, HONOR I LLEIALTAD). ELS NOSTRES RECORDS CONSTITUEIXEN, ARA JA, SENTIMENTS I EMOCIONS INDESCRIPIBLES.

RESPECTA SEMPRE ALS TEUS AMICS PER QUE A ELLS NO ELS MOU L'INTERÈS, ELLS SON FIDELS AL SEU CODI D'HONOR, PTS COMPTAR AMB ELLS PERO NO OBLIDIS MAI QUE ELLS TAMBÉ COMPTEN AMB TÚ...

SKINHEAD ES UN SENTIMENT QUE TOTS PORTEM MOLT ENDINS, TENIM EL NOSTRE MÓN I EL DEFENSAREM A PATADES, SI CAL!

OI!.¹²⁶

El mite de les SA

Els skinheads, paradoxalment, tot i exaltar la seva marginalitat social amb la seva imatge, no han dubtat en proclamar-se els hereus dels ideals nacionalsocialistes més pregonos:

¿Todo se compra?
¿Todo es economía?
No se compra...

La juventud
El honor
La fidelidad
La belleza
La ética
La verdad
Ni nuestra revolución nacionalsocialista.¹²⁷

Els caps-rapats es consideren la darrera generació de lluitadors per l'anomenada "Europa blanca". Així, per exemple, en un estoig de disc de música Oi del conjunt britànic No Remorse [Sense penediment] hi figuren "les tres generacions de guerrers blancs que ha tingut Europa; un viking, un stormtropper [en realitat Sturmtrupper, soldat alemany] i un skinhead".¹²⁸ Els caps-rapats s'han proclamat hereus de les SA [Sturmabteilung o Secció d'Assalt, SA], mitificades com la secció més proletària i potencialment més revolucionària del NSDAP:

Los skinheads somos el fiel reflejo de las míticas SA. La gente del pueblo, trabajadores todos ellos. Gente que defendía un ideal sin recibir nada a cambio. Los skinheads somos el orgullo de la clase trabajadora, nuestros antepasados han levantado imperios y nunca se les ha agradecido nada, porque no tenían una concienciación social. En el Nacional Socialismo lo que más defiende es el trabajo y al trabajador, además esto quedó factible con la toma de poder de Hitler en 1933.¹²⁹

Admiradors de Rudolf Hess,¹³⁰ els caps-rapats proclamen obertament la superioritat de la raça blanca, la seva oposició a les suposades intrigues de poders semítics per dominar el món i al mestissatge racial. El neonazisme dels caps-rapats recull el discurs nazi però més que reelaborar-lo, el redueix gairebé a consignes d'actuació. Hom ja no assaja la justificació -bé científica o bé teològica- de l'existència de races i la conveniència de que aquestes romanguessin separades. Al contrari, el neonazisme dels caps-rapats parteix de l'existència d'una raça -la blanca- i una civilització -l'"Europa blanca"-¹³¹ superiors, amenaçades per la pressió dels moviments migratoris i el mestissatge, que estan promoguts per una conspiració jueva. Un article de Zyklon B es feia ressò d'aquesta trama:

El sistema está haciendo todo lo que está en su poder para destruir las diferentes formas étnicas del planeta, con el inmenso caudal de riquezas que ello supone. Al fin, pues, resulta ser la destrucción de las razas puras. Ya que al sistema le interesa una raza única, monocolor,

mestiza y mediocre sin raíces, sin pasado ni cultura propia, sino como una única y exclusiva cultura de masa interna [internacional?] y sin valor, que unifique criterios, pensamientos y deseos hacia el fin perseguido: la instauración de un orden mundial, prácticamente dominado por el dinero y las finanzas y dirigido por los más poderosos y ricos hombres del globo, que juegan por encima de los gobiernos, interpretando el papel de grupo elegido para la dirección mundial. Las razas son diferentes tanto en su color, complexión como en sus capacidades intelectuales, por eso, su mezcla sería la catástrofe.¹³²

Els caps-rapats neonazis manifesten un fort antisemitisme¹³³ i una aferrissada oposició a l'arribada d'immigrants, ja que aquests són acusats d'ocupar llocs de treball en detriment de la població activa del país acollidor:

Estamos totalmente en contra de la llegada masiva de inmigrantes de color a nuestro país, y de igual manera en los demás países europeos. Gente de otra raza que ocupa puestos de trabajo destinados a personas que habitan en nuestro país y que por su culpa son enviados al paro obrero. Gente de diferente cultura que intenta endosarnos sus propias costumbres tribales. En definitiva, gente que va a distribuir droga y por tanto es culpable del envenenamiento de nuestra juventud.¹³⁴

Cal esmentar que la identificació dels immigrants amb els narcotraficants és una imatge que es repeteix¹³⁵ i les consignes dels "skinzines" reclamen la seva repatriació.

Una "eugenèsia social" radical

L'activisme polític -agressiu i radical- dels caps-rapats s'articula entorn d'una sèrie de consignes molt limitades i a, gairebé, un únic principi d'actuació, l'acció directa, com ho trasllueixen clarament les seves publicacions: "Això és Das Reich, la publicació nacionalista de la joventut blanca [...] és una publicació per lluitar contra el comunisme, la invasió del tercer món, les drogues, la homosexualitat a la nostra ciutat, Manresa, i el nostre país, Espanya".¹³⁶ Vinculat a aquest activisme violent, un altre tret que destacà en el neonazisme dels caps-rapats és la seva concepció radical del que podríem anomenar "eugenèsia social". Si CEDADE i el moviment neonazi europeu havien preconitzat una eugenèsia pretesament justificada en termes científics,¹³⁷ els caps-rapats reclamen una eugenèsia social radical, que ja no aspira a impedir la reproducció biològica dels éssers considerats negatius per la societat (com, entre altres col·lectius, els deficients psíquics, els minusvàlids amb

deficiències d'origen genètic o els criminals) sinó, senzillament, a la seva eliminació física, sense que aquest fet requereixi cap mena de justificació: l'extermini és quelcom inherent als individus o sectors socials considerats "antisocials" pels caps-rapats, designats habitualment amb el terme "escòria". Essencialment, de la lectura dels "skinzines" es desprèn l'existència de tres col·lectius que cal exterminar: homosexuals, drogaaddictes i, en tercer lloc, redskins i punkies. Els fanzines skin són taxatius en aquest aspecte. Sobre els homosexuals, Das Reich publicà un extens article titulat "Homosexuales: enfermedad mental",¹³⁸ que finalitzava amb el mot "¡escoria!". Més explícit és un acudit en forma d'anunci publicat també en aquest skinzine manresà:

'La solución de las lacras sociales'

Ya está aquí: SIDALIN. Recomendamos su uso: vía anal para homosexuales y vía venosa para toxicómanos.¹³⁹

Els consumidors de drogues també són jutjats com una excrecència social amb la que cal acabar:

[...] los principales culpables [del narcotráfic] son los consumidores. El hecho de que los gobiernos hagan lo posible por hundirnos en la mediocridad y la estupidez, no justifica la falta de personalidad de estos cerdos y la indiferencia hacia sus deberes. Por lo tanto todo desgraciado que caiga en la droga es un ser débil e imbécil, que no merece ningún tipo de ayuda ni de respeto, sino una represión brutal, y que desaparezca de las calles, ya que es un hijo de perra que puede llegar a conducir a otros a caer en el mismo error. Esta represión debe extenderse con igual dureza contra los traficantes y los que apoyan su consumo y su venta. Todo drogadicto es una mierda y no tiene ninguna justificación. Es la escoria de la humanidad.¹⁴⁰

Aquesta idea és reiterada en els fanzines dels caps-rapats amb frases similars ("Tots els consumidors de drogues són escòria"),¹⁴¹ reclamant una eliminació dels drogaaddictes per erradicar el narcotràfic, ja que "son ellos los que sustentan el negocio. Si no hubiera demanda, el negocio no sería rentable y desaparecería".¹⁴² Quant als punkies i redskins, també mereixien opinions similars. Un article titulat "La escoria de Europa: REDSKINS", a Zyklon B, afirmà:

Son una chusma que desconocen todo el orgullo que vierte el movimiento skinhead, y sus preocupaciones son tan simples como las de cualquier punk o drogado: colocarse y romper botellas vacías, eso sí, bajo el manto del emblema marxista. No pretendo hablar mucho más sobre ellos, sobran las palabras, falta pasar a la acción. Tenemos el por qué, y no importa

cómo, pero esa gentuza ha de desaparecer de la faz de la tierra. Su sola presencia embrutece nuestro movimiento y eso es algo que ni tu ni yo podemos permitirnos.¹⁴³

Els punkies no mereixen millor judici que els "redskins":

Actualmente, en las calles europeas podemos ver circular todo tipo de basura: maricones, drogados, delincuentes, rojos, etc...

Pero curiosamente, hay un ejemplar que contiene todas las características mencionadas. Nos referimos, claro está, a los punks.

Los sinónimos de esa palabra son amplísimos y como muestra citaremos algunos: asqueroso, rata, ruín, infrahumano, Hijo de Perra, objetivo móvil y muchos más.

[...]

Son seres que no tienen ningún valor dentro de una nación, y por lo tanto, su eliminación es cuando menos, aconsejable.

Por todo ello, una de las tareas más útiles, divertidas y edificantes para todo Nacionalsocialista, es la de hostiar y aniquilar a todos esos mierdas con crestas que ensucian el sagrado suelo de nuestra patria.

ESTOS BASTARDOS SOLO MERECEAN MORIR.¹⁴⁴

A jutjar per les agressions comeses pels caps-rapats, aquest "eugenisme social" criminal preconitzat pels caps-rapats ha constituït un poderós reactiu de la seva violència, potenciant els enfrontaments entre caps-rapats i altres col·lectius de joves (redskins, squatters, punkies) i les pallisses gratuïtes a indigents, tranvestits i drogaaddictes. Des d'aquest punt de vista, no podem menysprear aquesta apologia del crim i la violència com a mòbil de temptatives d'homicidi contra immigrants magrebins, l'assassinat del transvestit al Parc de la Ciutadella i altres incidents similars ja descrits. És indicatiu el fet que els caps-rapats que mataren el transvestit l'octubre de 1992 fossin lectors de fanzines neonazis. Igualment, el grup de caps-rapats que intentà cremar viu un magrebí a Premià de Mar també era neonazi, com els caps-rapats de Roses que agrediren a un escombriaire magrebí. Amb aquesta exposició, volem assenyalar que les consignes dels "skinzines" i la música Oi no han estat quelcom sense ressó, sinó que han tingut un impacte social important. La violència dels caps-rapats neonazis no ha estat una violència gratuïta -com sovint han semblat reflectir els mitjans de comunicació- sinó la conseqüència d'assumir uns postulats nacionalsocialistes radicals, que emfasitzen l'acció directa i l'extermini físic de l'enemic o el que hom considera "escoria social". La ingestió de grans quantitats de cervesa, el consum de drogues "toves" (malgrat la preconitzada voluntat d'acabar

amb la drogaaddicció) i una voluntat de transgredir les normes establertes ja constitueixen un poderós motor de la violència dels caps-rapats. Si a això hi afegim els postulats neonazis anteriors, la violència que abans era aparentment 'gratuïta' apareix guiada per uns mòbils polítics que la fan notablement intel·ligible.

Un nou llenguatge i uns nous canals de difusió del neonazisme espanyol

La irrupció de caps-rapats neonazis suposà l'aparició d'un llenguatge nou, que incorporà mots d'argot, expressions malsonants i utilitzà l'insult habitualment. Aquest canvi de llenguatge reflectia un nazisme que s'adreçava a sectors socials amb una formació política molt limitada (per no dir inexistent) i, en alguns casos, socialment marginals. Les diverses cites de fanzines skins que hem realitzat al llarg d'aquest treball creiem que són il·lustratives al respecte i no ens estendrem en aquesta qüestió. En tot cas, una editorial de Das Reich era prou clara sobre la finalitat que perseguia el seu llenguatge 'planer':

No podem desvincular-nos de la gent i crear un elitisme intel·lectual que significaria quedar-nos sols. Hem volgut emprar un vocabulari popular (en moltes ocasions vulgar) per connectar més directament amb la gent que pugui simpatitzar amb nosaltres, simplificar conceptes per fer-los més comprensibles i que arribin a tothom.¹⁴⁵

Amb el moviment skinhead neonazi, els dos canals principals de difusió internacional del neofeixisme existents fins la dècada dels anys vuitanta (l'edició de premsa i llibres i la participació en aplecs neofeixistes internacionals) han canviat. Si bé l'edició i l'intercanvi de premsa continua essent un canal de divulgació ideològica, les revistes i publicacions editades per les formacions neonazis han estat substituïdes pels "skinzines". Com ja hem assenyalat, la major part d'aquests fanzines contenen una breu presentació en anglès destinada a facilitar la seva difusió internacional, alhora que acostumen a incloure adreces d'altres publicacions skinheads, creant un circuit de d'intercanvi d'"skinzines", mentre que no existeix cap col·lectiu skinhead que es dediqui a l'edició de llibres neofeixistes. Pel que fa referència a la participació i assistència a reunions neonazis o

neofeixistes d'àmbit internacional, aquestes han deixat pas a les relacions generades entre col·lectius skinheads que han coincidit en concerts de música Oi i partits de futbol. D'aquesta manera, l'edició i distribució de llibres neofeixistes ha deixat de tenir importància per ser substituïda per la difusió de la música Oi, a la que els fanzines skin dedicaren la major part de les seves pàgines. Serge Ayoub - conegut com 'Batskin'- i principal dirigent dels caps-rapats neonazis francesos, fundador d'unes Jeunesses Nationalistes Révolutionnaires [Joventuts Nacionalistes Revolucionàries, JNR] que integraren caps-rapats neofeixistes, afirmà que havia impulsat la formació per dotar als caps-rapats neonazis d'una "veritable estructura política", alhora que reconegué que, a més d'un clan solidari i amb uns estrets llaços personals, "el moviment skin és també fanzines, concerts, senzillament un estil de vida".¹⁴⁶

La música Oi popularitzà les consignes neonazis entre els caps-rapats i esdevingué el principal canal de divulgació de la ideologia neonazi internacionalment. Les cançons de música Oi i les declaracions dels seus intèrprets han estat fonamentals per difondre consignes neonazis en un moviment juvenil que no està vertebrat políticament. Al carismàtic conjunt Skrewdriver s'afegiren altres grups musicals neonazis, com els britànics No Remorse, Brutal Attack, Combat 84, Sudden Impact [Impacte sobtat], Lion Heart [Cor de lleó], o Skullhead [literalment, Cap de calavera], mentre a França aparegueren també diversos grups amb alguns noms similars (Tolbiac's Toads [Els gripaus de Tolbiac], Totenkopf [referència a la calavera-insígnia de les SS], Légion 88, Evilskins [joc de paraules format per 'Evil'-dimoni- i Skin, quelcom similar a 'Skins diabòlics'], Snix, Skin-korps, Bunker 84, Force d'Impact [Força d'Impacte] o Brutal Combat [Combat brutal]),¹⁴⁷ la música dels quals fou distribuïda pel segell alemany Rock-o-Rama, tot i que existien d'altres editores discogràfiques, com la francesa Rebelles Européens [Rebels Europeus]. En aquest aspecte, cal destacar que els "skinzines" han esdevingut un valuós complement de la música Oi per la difusió del neonazisme, ja que han traduït cançons i han reproduït entrevistes amb els integrants d'aquest grups.

Das Reich, per exemple, publicà una entrevista amb John Hickson, del grup Lion Heart,¹⁴⁸ mentre Blancs i Catalans en publicà una amb els integrants d'Skullhead.¹⁴⁹ Cal remarcar, però, que les entrevistes i reportatges també s'adreçaren a grups musicals no identificats explícitament amb el neonazisme.¹⁵⁰

Podem afirmar que les cançons de música Oi i les declaracions dels cantants dels conjunts musicals skinheads tingueren una influència decisiva en la conformació del nazisme dels caps-rapats. Així, les cançons d'Skullhead, segons un dels seus membres, parlaven "de la nostra lluita, de com els homes blancs han esdevingut ciutadans de segona en el seu propi país, del que hem de fer per si creiem en un futur per la nostra raça."¹⁵¹ Les de Lion Heart ho feien "De los rojos, del I.R.A. [Irish Republican Army, Exèrcit Republicà Irlandès] de los profesores comunistas que educan a los chicos (como en la canción, 'Better dead than red', 'Mejor muerto que rojo'), de los inmigrantes (como en nuestra canción 'Asian Invasion', 'Invasión Asiática'). En general, hablamos de cualquier cosa que afecte al modo de vida Skinhead".¹⁵² Les opinions polítiques dels cantants eren similars. Els integrants de Lion Heart, per exemple, opinaven de les drogues "son para los seres débiles, destrozan a todo el que tocan. La droga es el medio que usan los judíos y los negros para tener a nuestra juventud quieta", mentre l'homosexualitat "Tendría que estar prohibida. Es el producto de una mente enferma. Un Gobierno Nacional-Socialista acabaría con todo esto, les pisaría sin piedad, en vez de apoyarles como hacen los rojos" i sobre els negres hom era taxatiu, afirmant que "son una especie subhumana, pero en sus países que hagan lo que quieran. Aquí queremos que los repatrien al 100%, no queremos ni uno en Europa".¹⁵³ Els grups francesos es manifestaven de manera similar. Légion 88 responia a la pregunta de si hom podia definir el conjunt com un grup racista afirmant que "Sí, en el sentit primer de la definició, és a dir la voluntat de preservar la nostra raça contra totes les agressions. No és en absolut cap sentiment de superioritat en relació a d'altres races, sinó únicament l'amor a la nostra ètnia europea",¹⁵⁴ alhora que afirmaren que la finalitat del conjunt era polititzar el moviment

skinhead francès divulgant un ideari "Nacional-socialista europeu" i centrant llurs esforços en difondre les tesis negacionistes sobre el genocidi comès amb els jueus pel règim nazi: "Actualment és la difusió de les idees revisionistes que ens sembla el més important. El sistema reposa des de 1945 sobre el mite de l'holocauste. Ens toca a nosaltres contribuir a destruir-lo".¹⁵⁵ Els integrants dels conjunts, en general, exhortaven a la militància política en grups neofeixistes, esdevenint els portaveus d'aquest moviment juvenil neonazi desorganitzat formalment. Blancs i Catalans, per exemple, publicà un text d'Ian Stuart -líder d'Skrewdriver- exhortant als lectors de a unir-se "a un partit nacionalista a qualsevol que sigui el país d'on vens i ajuda a realitzar la revolució nacional blanca".¹⁵⁶ Les cançons actuaren com el transmissor ideològic: "Libérez Rudolf Hess" ["Allibereu Rudolf Hess"], "Sois fier d'être blanc" [Sigues orgullós d'ésser blanc], "Skinheads NS", "Bras tendu" ["Braç estès"] eren els títols de les cançons del grup Force d'Impact; "Mort au Maghreb" ["Mort al Magreb"], "Le Führer est de retour" ["El Führer ha retornat"] eren d'Evilskins (Paris).¹⁵⁷ Els nombrosos grups que han surgit recentment a Alemanya (hom parlava d'una cinquantena a finals de 1992), com Sieg [Victòria], Endsieg [Victòria final], Wotan, Böhse Onkels [Oncles malvats], Stuka, Radikhal [joc de paraules, de "Radikal" (radical) i "Khal" (calb)] o Störkraft [Força perturbadora] segueixen la mateixa línia, com ho palesa aquesta cançó del darrer grup esmentat: "Els nostres caps estan rapats, els nostres punys són d'acer./ Els nostres cors bateguen de veritat per la pàtria./ Som la força, la força que netejarà Alemanya".¹⁵⁸

A continuació reproduïm les traduccions de diferents cançons de música Oi neofeixista aparegudes en skinzines espanyols, respectant la seva ortografia i tipografia. Hem afegit també la lletra d'una cançó d'un grup musical anomenat Nueva Estirpe, que volgueren impulsar els caps-rapats neonazis de Barcelona el 1986 però que no s'arribà a materialitzar.¹⁵⁹

SKREWDRIVER: "EUROPE AWAKE" [EL DESPERTAR D'EUROPA]

EUROPA, QUE ES EL QUE HAUREM DE FER PER FER-TE REVIURE?
QUE HA PASSAT AMB L'HERENCIA QUE HAVIA DE SER TEVA I MEVA?
UNA ECONOMIA CAPITALISTA, ELS COMUNISTES VAN I VENEN PELS CARRERS.
ELS VELL NO ESTAN SEGURS ENLLOC, QUINA SOLUCIO PODEM BUSCAR?
EL DESPERTAR D'EUROPA PER LA CAUSA DELS HOMES BLANCS.
EL DESPERTAR D'EUROPA ABANS QUE SIGUI MASSA TARD.
EL DESPERTAR D'EUROPA, EUROPA DESPERTAT!!!!!!!!!!!!
ENS HEM D'UNIR AVIAT I RECUPERAR LES NOSTRES NACIONS
HEM DE RECUPERAR LA RAÇA I FER DESPAREIXER ELS POLITICS TRAJDORS.
NO CAL QUE ENCENGUIS EL TELEVISOR PERQUE JA SAPS EL QUE VEURAS;
ELS GEMECS DELS IMMIGRANTS O LES MENTIDES DEL CND.
COROS
ES ARA QUE HEM DE TREBALLAR JUNTS I RECOLZAR LA LLUITA DE LES NOSTRES NACIONS
SI NO ACTUEM RAPIDAMENT, ENS HAUREM D'ENFRONTAR A LA NIT FINAL.
HEM DE RECUPERAR LES NOSTRES NACIONS DELS DESPERDICIS DELS TRAJDORS
FARAS MILLOR CREIENT-HO, LA NOSTRA HORA ARRIBARA AVIAT!!!!!!!!!!!!!!!!¹⁶⁰

NO REMORSE: "IN THE SHADOW OF DEATH" [A L'OMBRA DE LA MORT]

QUAN TENIES DOTZE ANYS VAS COMENÇAR ESNIFANT COLA, ERA DIVERTIT,
PER SER UN MES DE LA COLLA, ESNIFAR AL TREN, ESNIFAR AL PARC, ET FEIA
SENTIR SUPERIOR,ASESINANT EL TEU CERVALL.NOMÉS VIVIES PER LA BOSSA DE PLASTIC I VA COMENÇAR
L'ADDICCIO, EN VOLIES MÉS, MÉS I MÉS!
DESPRÉS D'UN TEMPS ET VAS COMENÇAR A TROBAR MALAMENT. VAS COMENÇAR AMB
LES PASTILLES, HAS COMENÇAT A VEURE EL MON DARRERA UNA BOIRA
ALS TEUS QUINZE ANYS JA ET COMENÇES A ENFONSAR, HAS PERDUT ELS AMICS,
T'HAN TRET DE L'ESCOLA I T'HAN TRET DE CASA!!
SAPS QUE T'ESTAS DEGENERANT I HAS COMENÇAT A ROBAR PER ACONSEGUIR ALLO
QUE NECESITES. HAS ANAT A LA CIUTAT I UN HOME VESTIT DE NEGRE T'HA DIT SI VOLIES TREBALLAR
PER ELL, DINERS FACILS, NOMES L'HAURAS D'AJUDAR A VENDRE LES SEVES DROGUES. ARA JA FORMES
PART DEL JOC, MAI MÉS SERAS
LLIURE!!
LA TEVA HORA S'ESTA APROPANT, JA ESTAS A L'OMBRA DE LA MORT!
PERO NINGU NO T'ESCOLTARA. QUAN DEMANIS EL DARRER AUXILI
ESTIRAT SOBRE UNA CLAVEGUERA, ¿SAPS QUE EN DIRAN ELS DIARIS?
UN ALTRE JOVE HA MORT DE SOBRE-DOSI! ¿COM POT SER?
A L'ANGLATERRA DELS NOSTRES DIES, LES DROGUES ESTIGUIN AL NOSTRE ABAST?¹⁶¹

COMBAT 84: "RAPIST" [VIOLADOR]

EL ES UN SUCIO, UN HOMBRE MALVADO
A QUIEN NADIE QUIERE CONOCER.
EL PODRÍA VIVIR EN TU CIUDAD
PORQUE EL SIGNO DE UN VIOLADOR NO SE VE.
JOVENCITAS VENID A MÍ.
ACECHANDO A SUS VÍCTIMAS EN LA CALLE
CUANDO OCURRE NADIE LO VE
TU ERES ARRASTRADA DE TUS PIERNAS

PENA CAPITAL
UN GOBIERNO MÁS FUERTE

UNA MÁSCARA DE PLÁSTICO Y PELUCA
 ESTÁS DEMASIADO ASUSTADO PARA ENSEÑAR TU CARA
 ACTUAS COMO UN SUCIO CERDO.
 ERES UN CANCER DE LA RAZA HUMANA.
 BASURA DE LA SOCIEDAD, DEBERÍAS MORIR
 NECESITAMOS UN GOBIERNO MÁS FUERTE
 TODO LO QUE TIENES QUE HACER ES COLGARLOS ALTO
 TRAED DE NUEVO LA PENA CAPITAL.

PENA CAPITAL	) COROS
UN GOBIERNO MÁS FUERTE	)
UN GOBIERNO MÁS FUERTE NECESITAMOS	)X4
TRAED DE NUEVO LA PENA CAPITAL	) COROS
COLGADLOS, COLGADLOS, COLGADLOS ALTO	)X2
Y VER A ESOS JODIDOS CERDOS MORIR ¹⁶²	

NUEVA ESTIRPE, "ACERO EN LA BOCA DE UN PUNK"

SUCIO PUNKIE DE CIUDAD
 TE VOY A DAR DE PALOS.
 NO ME GUSTA TU FORMA
 NI TU CHUPA NI TUS PELOS.

TOMA ACERO.
 ACERO PARA TU BOCA.

VOY A CORTARTE TU CRESTA
 BORRANDO TU A DE ANARKIA.

TOMA ACERO.
 ACERO PARA TU BOCA.

TU ME LLAMASTE FASCISTA
 Y AHORA ESTÁS EN EL SUELO
 Y YO EN PLAN DESTRUCTOR¹⁶³

Una nova iconografia: el retorn de la runa

Sense que els símbols tradicionals del moviment neofeixista europeu -la creu cèltica i l'esvàstica- restin relegats a un segon pla, els caps-rapats han difós una iconografia i simbologia nova, en la que les runes han esdevingut el símbols principals del moviment skinhead. Així, al marge de l'anomenada runa d'Odal, ja força coneguda en ambients neofeixistes (recordem que era el símbol de CEDADE), altres runes han conegut una gran difusió, especialment l'anomenada runa del Llop i, en segon terme, les runes conegudes amb els noms de Tyr, del Sol, de la Vida i de la Mort. La

utilització de les runes ha anat acompanyada d'un ús abundant de cal·ligrafia de tipus gòtic, donant un aire "Kitsch-germanitzant" a la imatgeria skinhead. Pel que respecta al significat d'aquestes runes en la ideologia nacionalsocialista, hem transcrit el significat simbòlic que els hi atorgava un article aparegut a la revista CEDADE¹⁶⁴ i en un annex d'iconografia skinhead reproduïm les runes esmentades, així com diverses il·lustracions i grafismes skinheads neonazis. A continuació transcrivim el significat que l'article esmentat atorgava a les runes que hem anomenat.

La runa d'Odal [*Odal rune*, Odal és sinònim de Wotan] és considerada la runa de l'herència i "representa la propiedad heredada: todo lo que surge de los antepasados -educación, ideas, etc [...] como continuidad racial como dádiva divina de la sangre". La runa del Sol [*Sygil rune*] representa "al Sol Victorioso (Sieg en alemán es victoria). [...] Como el Sol es 'comido' en el Ragnarök u Ocaso de los Dioses, por el lobo Fenhir, posteriormente la Runa de la Victoria se derivó la Runa del Lobo [*Wolfangel rune*] o Runa del combate". A la vegada, la "Runa Solar 'reforzada' origina la conocida 'cruz gamada' [...] que representa la inmortal fuerza de la vida racial". La runa "también representa al dios Thor, con sus rayos y truenos". La runa de Tyr [*Tyr rune*] no té traducció equivalent, ja que fa referència al deu Tir i "simboliza el honor". La runa de la mort [*Yr rune*] té tres acepcions: "Runa del Granizo, símbolo de la Muerte natural; Runa de la Lluvia y [situada a la inversa] de la Vida [*Man rune*]" . La unió de les runes de la vida i de la mort origina una tercera runa, la "Runa de Vida y Muerte conjunta o 'Hagal' [*Hagel rune*]" . Un altre símbol molt utilitzat ha estat el de l'organització sudafricana Afrikaner Werstandsbeweging [Moviment de Resistència Afrikaner, AWB] que, liderada per Eugène Terre Blanche, era -i és encara- aferrissadament oposada a qualsevol canvi en el règim d'apartheid sudafricà. El símbol de l'AWB és molt similar a l'esvàstica, si bé únicament té tres aspes.¹⁶⁵

Una altra innovació de la iconografia skinhead respecte al moviment neonazi existent a Espanya, fou de disseny gràfic. Amb els skinheads emergeix un nou disseny neofeixista, vinculat a

la circulació d'"skinzines".¹⁶⁶ Cal destacar, en aquest aspecte, les il·lustracions d'un dibuixant skinhead neonazi barceloní que signa com 'Carlitos'¹⁶⁷ i confereixen una certa originalitat al grafisme dels caps-rapats. Aquesta innovació iconogràfica també es pot observar en les BB.AA. de Madrid (especialment en un còmic anomenat Ratas Autónomas)¹⁶⁸ i en d'altres publicacions com Bandera Negra, editada a València pel col·lectiu Acción Radikal [AR] ja esmentat.¹⁶⁹

La difícil materialització política del neonazisme skinhead

Aquest moviment neonazi difús no arribà a materialitzar-se en una organització política i els caps-rapats neonazis no s'enquadraren en cap formació ultradretana, a diferència de les experiències que tingueren lloc a Gran Bretanya o França. A Catalunya les úniques sigles que han aglutinat alguns caps-rapats neonazis amb continuïtat han estat les de la secció barcelonina del grup ultradretà Vanguardia Nacional Revolucionaria [VNR], tot i que aquest grup no té res a veure en la seva gènesi amb el moviment skinhead. VNR fou una formació que sorgí vers el 1985 a Astúries, procedent d'un nucli d'antics militants del Frente Nacional de la Juventud [FNJ] que eren seguidors del pensament del filòsof italià Julius Evola. El 1986, VNR tenia nuclis de seguidors -al marge d'Astúries- a Santander, Valladolid, Bilbao, Madrid i Salamanca. El 1988 extengué la seva presència a Màlaga i el 1989 a Barcelona. Tanmateix, VNR no mostrà cap mena de cohesió interna ni ortodòxia ideològica, experimentant substancials diferències segons la seva implantació geogràfica. Així, a Barcelona aplegà el col·lectiu de caps rapats de Badalona autoanomenats Aguilas Negras; a Màlaga, en canvi, la secció de VNR fou constituïda per militants pròxims al fonamentalisme catòlic i a Madrid per antics militants de la formació Patria y Libertad (PyL). En síntesi, VNR aplegà a inicis dels anys noranta una militància heterogènia, sense tenir cap mena d'ortodòxia doctrinal. Sota les sigles de VNR i utilitzant com símbol del grup la runa del Llop hom edità una abundant propaganda xenòfoba i racista en castellà i, ocasionalment, en català. En els seus adhesius, lemes com "Defensem la nostra terra i la

nostra cultura. Aturem l'inmigració" alternaren amb d'altres com "Immigrante.. ¡vuelve a tu país!". VNR també feu propaganda en favor dels grups que lluitaven per la pervivència del sistema de l'apartheid ("Sudafrica: tus hermanos blancos luchan por la supervivencia"), en favor de la unitat d'Espanya ("Per sobre del separatisme i del espanyolisme reaccionari ¡¡Recuperem la nostra unitat!!") i a partir de la celebració del primer de maig de 1991 llençaren consignes identificant l'existència d'atur amb la presència d'immigrants: "1 de Mayo: día del trabajador. ningún inmigrante trabajando mientras haya un sólo español en paro!!", "1 de Mayo: por la prioridad de empleo para los españoles frente a los inmigrantes extranjeros". Al marge dels caps-rapats aplegats a VNR, coneixem també altre material gràfic skinhead neonazi -adhesius signats amb sigles diverses, com Orden Negra i Resistencia Blanca- que probablement han estat editats per cercles skinheads pròxims a les BB.BB. del RCD Español. Tanmateix, al marge del col·lectiu de caps-rapats neonazis que actua sota les sigles de VNR, no sembla que el moviment de caps-rapats neonazis s'hagi organitzat políticament en el si de l'extrema dreta. Pel que respecta als caps-rapats nacionalistes radicals catalans antimarxistes, aquests semblen haver-se apropiat a la formació independentista EC, però sense que hagi existit cap mena de militància.¹⁷⁰ Coneixem molt poc material editat pels caps-rapats nacionalistes, excepte alguns adhesius (reproduïts en l'anex gràfic d'aquest capítol) que mostren un grup de caps-rapats amb un bat de beisbol i una senyera independentista sota el lema "Skins Catalans per Catalunya"; un cap-rapat destruint el mapa d'Espanya amb un bat de beisbol (amb el lema "Contra Espanya acció directa"); un altre adhesiu mostrava la bandera independentista flanquejada per dues botes de la marca Doc Marten's i una cinta on figuraven els mots "honor" i "fidelitat", amb la llegenda "Skins catalans. Cap agressió sense resposta".

IV. CONCLUSIONS

Com a punt de partida de les nostres conclusions hem cregut interessant reproduir les reflexions de François Moreau i Patric Limousin, dos periodistes francesos que han estudiat amb una certa profunditat el fenomen skinhead. Les seves reflexions bandejen els tòpics habituals de la premsa en parlar dels caps-rapats i apunten que aquesta nova manifestació de neofeixisme respon, essencialment, a conjuntures socials i polítiques nacionals i locals:

El fenomen skin sembla afectar particularment els 'grans països industrialitzats' o aquells que es troben a punt d'atènyer-los, tot i la distància que pugui existir entre Grècia o Portugal i Amèrica del Nord. És temptador de no veure-hi [en el moviment skinhead neonazi] altra cosa que un mal social, un problema 'patològic' de la civilització industrial. Hom oblida aleshores que les activitats dels grups skinheads (incloent-hi la seva notorietat en els medis de comunicació) responen a situacions polítiques nacionals o locals. Qui pot negar-ho notablement a Gran Bretanya i França?

També és temptador de vincular la sorollosa existència de caps-rapats al 'creixement en potència' de les dretes radicals, actualment [abril 1989] perceptible a tota l'Europa del Nord, la República Federal Alemanya, Àustria, Espanya, però també a Estats Units [...]. La banalització de les problemàtiques racistes permet als caps-rapats, en efecte, de manifestar-se i reclutar adeptes a plena llum del dia. Els avenços electorals d'aquestes dretes radicals, hom pot escoltar encara, serien també unes reaccions patològiques de les societats industrials que s'arrapen a la seguretat del nacionalisme per temor d'una economia mundial voraginosa. En definitiva, unes lletges 'notes en fals', però tan negligibles com inevitables pel bon funcionament del conjunt. I, tal vegada, útils: la policia federal alemanya no utilitza caps-rapats per vigilar millor als 'veritables' neonazis?

'Problema de societat' per 'problema de societat', poden haver-hi unes causes estructurals una mica més serioses que l'efecte d'una moda, el resultat de la confrontació de l'imperialisme anglosaxó amb les 'identitats nacionals' o, fins i tot, la 'necessitat funcional' de marginats en les societats. Són causes polítiques, que sobrepassen el quadre estricte dels Estats. Fins i tot, aquests 'bufons' d'extrema dreta que són els skinheads no ho ignoren. Ells es proclamen nacionalistes i internacionalistes a la vegada i saben que en desenes d'altres viles de països industrialitzats, joves rapats com ells estan disposats a apallissar immigrants. Les conseqüències de la política econòmica mundial i les decisions del FMI [Fons Monetari Internacional] sobre les relacions Nord-Sud els poden ajudar una mica a bastir la Internacional Skinhead...¹⁷¹

Coincidim en l'anàlisi dels dos periodistes, ja que considerem que no es pot fer generalitzacions abusives o anàlisis reduccionistes entorn aquest fenomen i que cal tenir en compte les conjuntures locals i nacionals per entendre la seva difusió i expansió (malgrat que la situació

política internacional pot afavorir o no el seu creixement). A continuació, hem volgut explicar que significa el sorgiment i consolidació del moviment skinhead neonazi en el si de l'extrema dreta, ja que el desenvolupament d'aquest moviment skinhead neofeixista coincideix amb un procés de recomposició del moviment neofeixista europeu, obligat a reelaborar el seu discurs ideològic i a adaptar-se a un nou context socio-polític internacional.

La cultura skinhead no té l'apariència d'ésser quelcom passatger. Al cap de gairebé una dècada d'existència, els col·lectius de caps-rapats neonazis no semblen trobar-se en vies d'extinció, ans al contrari: el fluxe constant de notícies referents a incidents violents protagonitzats per caps-rapats arreu d'Europa sembla consolidar i, a la vegada, esperonar la seva expansió. En realitat, l'aparició dels caps-rapats cal situar-la en un context d'exhauriment i renovació del moviment neofeixista europeu palés d'ençà mitjans dels anys vuitanta.¹⁷² Per entendre aquest procés cal remuntar-nos a mitjans dels anys seixanta i recordar l'eclosió de Jeune Europe [JE]¹⁷³ -una organització neofeixista dirigida pel belga Jean Thiriart- suposà la primera ruptura internacional en el si del moviment feixista que era l'hereu directe -en un sentit ampli- de les formacions ultradretanes i els règims polítics totalitaris anteriors a la Segona Guerra Mundial. Amb JE s'endegà un procés d'aparició del que realment podem considerar un moviment '*neofeixista*', ja que aquest experimentà una renovació tant en el discurs ideològic com en la imatgeria (fou a través de JE que es difongué la creu cèltica com símbol del neofeixisme europeu). Aquesta renovació tingué la seva continuïtat amb l'aparició de noves formacions neofeixistes a Itàlia (com Ordine Nuovo [ON] o Avanguardia Nazionale [AN]) i França (com Occident i Ordre Nouveau [ON]) i cristal·litza en una nova extrema dreta avanguardista i radical arreu d'Europa, desenvolupant-se notòries formacions neofeixistes malgrat el seu caràcter extraparlamentari (com CEDADE, el PENS i l'FNJ en referir-nos a Espanya).¹⁷⁴ També fou sota l'impuls d'aquesta mateixa generació que es bastiren els projectes més ambiciosos de desenvolupament d'un moviment neofeixista d'àmbit internacional, que incorporés

l'experiència i el bagatge dels ex-combatents com Junio Valerio Borghese, Otto Skorzeny o Klaus Barbie¹⁷⁵ i les trajectòries de militants com Ernesto Milá o Ramon Bau foren emblemàtiques en aquest aspecte.¹⁷⁶ Però en el decurs dels anys vuitanta, la desaparició dels règims polítics que havien donat suport a Europa i Amèrica Llatina als activistes neofeixistes i també havien estat camps d'experimentació de "terceres vies nacional-revolucionàries" (Grècia, Portugal i Espanya a Europa; Xile, Argentina i Bolívia a Amèrica Llatina) comportà la fi d'aquest activisme d'àmbit internacional.¹⁷⁷ Aquestes transformacions cal situar-les en un context generalitzat de crisi dels partits tradicionals,^{177bis} com semblen indicar-ho l'aparició de les lligues a Itàlia o l'ascens de formacions ecologistes en diversos països d'Europa Occidental. El moviment neofeixista europeu ha esdevingut invertebrat i atomitzat i ha experimentat canvis importants, dels que en volem destacar-ne tres aspectes que poden oferir una millor comprensió del fenomen skinhead: el reduccionisme del discurs neofeixista a gairebé simples consignes d'actuació, el reclutament d'una militància diferent i l'expansió del neofeixisme a noves àrees geogràfiques (l'Europa de l'Est i l'antiga Unió Soviètica) i nous espais urbans, qüestions que tractem tot seguit.

El discurs neofeixista consolidat en el decurs de la dècada dels setanta s'ha esgotat per diversos motius. D'una banda, per la pèrdua de sentit de les seves idees-força principals: la desaparició dels règims comunistes a Europa i la redefinició de les fronteres europees han mostrat els límits del tradicional somni neofeixista d'erigir una Europa políticament unificada i erigida en una potència mundial alternativa al comunisme soviètic i la democràcia liberal nordamericana. En aquest context, el discurs neofeixista ha experimentat vies de renovació molt diverses,¹⁷⁸ però paradoxalment, ha estat la seva simplificació fins quedar reduït a un seguit de consignes fàcilment assimilables per sectors amplis de la població allò que li ha permès guanyar popularitat i un nou àmbit d'expansió: la consolidació del moviment skinhead neonazi i de col·lectius d'"hinchas" neofeixistes exemplifiquen aquesta tendència.^{178bis} Així, el moviment neofeixista actual es conforma con un moviment aparentment

desideologitzat (per la simplicitat i esquematització de les seves consignes), que sorgeix a la perifèria de la política -concerts, estadis de futbol- i en la marginalitat urbana, allunyant-se de les vel·leïtats culturals de la ND o d'elitismes militants imperants en les dècades anteriors. Hom retorna a les essències més pregones de la ultradreta: la xenofòbia, el racisme, l'anticomunisme i el nacionalisme més simples i primaris són els seus trets definitoris.¹⁷⁹

El segon aspecte que volem analitzar és que la militància neofeixista podria experimentar canvis en la seva composició: en les dues dècades anteriors, les formacions polítiques neofeixistes i neonazis disciplinaven la militància a través de la militarització imperant en les formacions polítiques; és a dir, hom es militaritzava en enquadrar-se en una organització feixista. En el darrer decenni, la tendència podria començar a ser inversa: hom arriba al neofeixisme des d'àmbits relativament "militaritzats". Els skinheads, com ja hem remarcat, parteixen d'una estètica masculina, agressiva i netament paramilitar. Però els caps-rapats no són l'únic element nou que pot integrar la força de xoc del moviment neofeixista que s'està configurant actualment, sinó que un contingent important d'activistes el poden constituir col·lectius que podríem anomenar "mà d'obra desocupada" (parafrasejant el malnom de les forces repressives de la dictadura argentina un cop aquesta fou enderrocada). Ens referim a joves que han fet el seu servei militar en companyies d'elit i que intenten donar continuïtat a la seva activitat militar en llicenciar-se de l'Exèrcit, bé al·listant-se com a mercenaris o bé desenvolupant activitats de lleure pseudomilitaritzades: jocs de guerra, campaments de "supervivència" o policies privades. En aquest aspecte, volem recordar que a Espanya, la revista Green Berets¹⁸⁰ ja va assajar de vertebrar aquest sector d'amants de la vida militar i/o militaritzada al marge de l'Exèrcit.¹⁸¹ Paral·lelament, les policies privades són un altre col·lectiu que podria nodrir hipotèticament els rengles del neofeixisme. En aquest sentit, volem recordar la tràgica experiència dels anomenats "assassins folls" [*tueurs fous*] que actuaren a la regió del Brabant való a Bèlgica entre 1982 i 1985. Els esmentats "assassins folls" foren uns escamots criminals incontrolats que es

popularitzaren per assaltar supermercats, enduent-se botins irrisoris i gairebé simbòlics, alhora que disparaven indiscriminadament contra homes, dones i nens. Van desaparèixer sobtadament el 1985, deixant darrera seu un balanç de 28 morts. Les recerques oficials encaminades a esclarir els fets acabaren en un atzucac. Tanmateix, una interessant recerca duta a terme per Gilbert Dupont i Paul Ponsaers¹⁸² presentà diverses evidències que apuntaven a la possible existència d'un complot criminal entre mafiosos, elements ultradretans (especialment d'un enigmàtic grup neonazi anomenat Westland New Post [WNP, ignorem la seva traducció exacta: Nou correu d'Occident?]) i elements dels serveis d'informació. El diputat del parlament belga Luc Van des Bossche denuncià l'actuació dels "assassins folls" afirmant que "no constituïa un afer isolat sinó que és el fruit d'una llarga evolució alimentada durant els anys setanta" i assenyalava diversos afers que hi havien confluït en les massacres de supermercats, i entre els anomenats volem remarcar els següents: "el 'boom' de les policies privades. Durant els anys vuitanta, la tendència a la privatització, originària dels Estats Units s'ha desenvolupat a nivell de serveis d'informació i de policia. En aquestes oficines de detectius privats, hom troba nombrosos militants o simpatitzants d'extrema dreta -com Francis Dossogne, líder de Forces Nouvelles [el PFN], que disposa de tota una xarxa d'agències. O podem referir-nos a les oficines que no poden funcionar sense mantenir bones relacions amb els serveis de policia oficials."; "l'auge del tir pràctic [*practical shooting*], disciplina considerada com un esport i, conseqüentment, no reglamentada a Bèlgica. Aquesta disciplina constitueix una tècnica de tir ofensiu, destinada a matar. Certes accions dels assassins [els "assassins folls"] de Brabant recorden estranyament a alguns exercicis descrits en manuals de tir pràctic" i "el desenvolupament de grupuscles d'extrema dreta des de mitjans dels anys seixanta".¹⁸³ Finalment, cal afegir un possible tercer col·lectiu potencial d'activistes neofeixistes, el personal policial i militar, procedent bé de la tropa, bé dels esglaons més baixos de l'oficialitat: així ho podria indicar la recent participació de militars alemanys en agressions xenofobes a Alemanya.¹⁸⁴ En aquest mateix aspecte, cal recordar que a Espanya, els actes de

terrorisme ultradretà que han comportat delictes de sang des de mitjans dels anys vuitanta han comptat amb la participació d'alguns membres dels cossos de seguretat de l'Estat.¹⁸⁵ Finalment, per tal de mostrar una panoràmica àmplia de l'aspecte multiforme que ofereix el neofeixisme que s'està gestant actualment a Europa, volem destacar un fenomen que s'originà a la desapareguda Unió Soviètica, la irrupció dels anomenats "liuberis" (que hom va donar a conèixer a Espanya el 1987) a la perifèria de Moscou, concretament al barri de Liuberts, d'on adquiriren el nom: eren grups de joves nacionalistes que s'entrenaven al gimnàs (els "liuberi" preferien autoanomenar-se "kachki", mot derivat de la paraula "kachalka" [gimnàs]) practicant el culturisme i col·laboraven amb les joventuts comunistes. Abstemis i musculats, es tallaven al cabell molt curt i sortien al carrer com escamots disposats a mantenir l'ordre: apallissaven estraperlistes, embriacs, joves d'aspecte occidentalitzat (concretament de tribus urbanes com "punkies", "breakers" i "metalistes" o seguidors del rock dur). D'altra banda, els "liuberi" semblaren trobar-se còmodes en el combat militar i un contingent de 250 joves del barri de Liuberts enviat a Afganistà retornà amb tots els integrants vius i 25 d'ells amb una condecoració.¹⁸⁶ Però si bé els "liuberi" eren un fenomen moscovita, cal assenyalar que el mateix 1987 existien diversos col·lectius juvenils -amb la participació d'ex-combatents de la guerra d'Afganistà- que actuaven com a policies paral·leles dels barris marginals.¹⁸⁷ Els fenòmens descrits (malgrat que els nostres materials d'anàlisi es redueixen a articles de premsa escadussers) mostren algunes concomitàncies amb els aspectes que hem assenyalat abans com a característics del nou moviment neofeixista que podria prendre forma arreu d'Europa, alhora que també il·lustra les complexes relacions entre militarisme i neofeixisme, ja que sembla configurar-se una militància que experimentà una politització més per òsmosi -per la pertinença o adscripció a grups de caps-rapats, "hinchas" de futbol i col·lectius paramilitars, militars o policials- que per formació. El resultat és un moviment neofeixista invertebrat, amb una formació política escassa, mancat d'estratègia i amb una tàctica limitada gairebé a l'activisme violent. En contrapartida, la seva presència al carrer és notable, així

com la violència que exerceix: espontània, relativament difícil de controlar i preveure, tant per la seva improvisació com per la seva dispersió geogràfica.

El darrer element que volem destacar -tot i haver-lo ja esmentat- són els nous àmbits possibles d'expansió del moviment neofeixista: per primera vegada el seu camp d'actuació s'estén arreu d'Europa (des de Lisboa fins a Moscou) i la irrupció del moviment skinhead als països de l'Est, la singular reaparició de formacions ultradretanes tradicionals com la Guàrdia de Ferro a Romania,¹⁸⁸ grups russos com Pamiat [Memòria]¹⁸⁹ o el fenomen dels "liuberi" abans descrit són alguns exemples d'un ampli camp d'estudi. Tot i que l'emergència d'aquestes formacions ultradretanes respon a conjuntures nacionals o locals, l'extrema dreta d'Europa occidental ja ha llençat diversos ponts amb el que -tot parafrasejant a l'escriptor John Le Carré- podríem anomenar "el neofeixisme que sorgeix del fred": al marge dels contingents de mercenaris (la "mà d'obra desocupada" abans citada) que actuen actualment en la guerra als territoris de l'antiga Iugoslàvia,¹⁹⁰ cal destacar l'estada i els contactes establerts a Moscou amb l'oposició soviètica per dirigents històrics del neofeixisme europeu com Jean Thiriart o Alain de Benoist, el teòric més destacat de la ND francesa.¹⁹¹ En aquest aspecte -després de la desaparició de bases logístiques i els règims que oferien cobertura a Europa i Amèrica Llatina- els països de l'Est podrien constituir un nou laboratori experimental. Però els nous espais potencials d'expansió del neofeixisme no són únicament geogràfics, sinó també nous àmbits urbans, essencialment zones marginals i suburbials (on el neofeixisme dels anys setanta i vuitanta havia tingut un èxit divers), estadis de futbol i concerts de música Oi. Els canals de transmissió de la ideologia són informals: "skinzines", música Oi, consignes difoses per col·lectius d'"hinchas", intercanvi d'experiències en marcs molt diversos (unitats de mercenaris a Iugoslàvia, concerts, gol sud dels estadis), mentre que la violència que genera és espasmòdica; recordem, per exemple, el fenomen de mimetisme que, per exemple, van generar els esdeveniments protagonitzats per caps-rapats el 12 d'octubre de 1991 a Barcelona o les agressions contra habitatges i residències de refugiats a la vila

de Rostock (Alemanya) el 14 de març de 1992, que marcà el punt de partida d'un increment qualitatiu i quantitatiu de violència racista i xenòfoba a Alemanya.

L'última consideració que volem fer és que el moviment neofeixista que s'està gestant en l'actualitat no es projecta encara amb uns contorns prou nítids per arriscar a fer més concrecions, a la vegada que reconeixem que els hipotètics canvis i vies d'expansió que apuntem podem ser un fenomen de curta durada o d'abast més limitat. Ara, doncs, tot just es perfilen algunes noves vies de recomposició del neofeixisme europeu i qualsevol previsió és prematura. Tot i així, considerem que l'aparició de col·lectius d'"hinchas" i caps-rapats neonazis -malgrat que ha esdevingut un fenomen innovador i sorprenent a Espanya i Catalunya-, en realitat no són més que l'indicador d'un fenomen més ampli i d'abast internacional. En el capítol següent, dedicat als col·lectius d'"hinchas", pretenem descriure com s'ha materialitzat a Catalunya aquest nou neofeixisme de carrer que aquí apuntem.

V. NOTES

- 1 Volem destacar que actualment aquesta tercera part presenta un buit important en tractar el tema de la implantació dels caps-rapats a Europa, ja que hi manca una història del desenvolupament dels moviments skinhead a Alemanya -actualment [1992] el més important del continent- i, especialment, al territori de l'antiga República Democràtica Alemanya. Tanmateix, els esdeveniments protagonitzats per caps-rapats en aquest país eren pràcticament inadvertits pels mitjans de comunicació quan aquest treball es va començar a redactar. Fou a partir de les agressions de la nit del 14 de març de 1992 contra els habitatges d'immigrants estrangers a la localitat de Rostock quan s'inicià un increment qualitatiu i quantitatiu de violència racista i xenòfoba a Alemanya de la que els caps-rapats n'han estat uns protagonistes principals. Segons recollia el diari La Vanguardia, "Durante 1992 las bandas de jóvenes skin heads o neonazis han protagonizado casi 2.000 actos criminales, en ellos han sido asesinados hasta ahora 17 personas" (Eusebio Val, "Neonazis. Los dueños del miedo", La Vanguardia, 9/XII/1992; en aquest mateix article, un requadre titulat 'Las víctimas del terrorismo de la extrema derecha', ofereix una cronologia orientativa d'aquest augment sobtat de la violència neofeixista). Igualment, quan aquest capítol ja era redactat, hem conegut l'existència de l'obra de George Marshall, Spirit of 69, a skinhead Bible (St. Publishing, Dunoon, Argyll), citada a Edwy Plenel, Alain Rollat, La république menacée. Dix ans d'effet Le Pen, Le Monde Éditions, Paris, 1992, p.184.
- 1 bis Vegeu Rafael Wirth, "Tribus en la reserva. Jóvenes en Barcelona. 1", La Vanguardia, suplement "revista" (14/IV/1991); "Plan policial para fichar a los 1.000 'skins' que actúan en Barcelona", El País (31/X/1991).
- 2 Sobre les dades referents als integrants de les Brigades Blanquiazules i els Boixos Nois, vegeu "Dossier Boixos", Revista Hinchas, 0001 (desembre 1989), n. extra, pp.11-16; "Dossier Brigades Blanquiazules", Revista Hinchas, 002 (març 1990), pp.11-14.
- 2bis Tant 'cultura juvenil' com 'tribu juvenil' són expressions utilitzades en les anàlisis antropològiques. Malgrat que l'expressió 'tribu juvenil' és emprada sovint pels medis de comunicació en un sentit molt ampli, aquesta és igualment vàlida en termes antropològics (vegeu, en aquest aspecte, Carles Feixa Pàmpols, La tribu juvenil. Una aproximación transcultural a la juventud, Edizioni l'Occhiello, Torí, juny 1988, pp.14-15).
- 3 Pràcticament tota la informació sobre els orígens i l'evolució històrica del moviment skinhead a Gran Bretanya i França procedeix de la revista antifeixista francesa Article 31. També hem utilitzat els següents materials: Jörg Welter, "Skins, die unbekannten Wesen!", juo magazin s.a.([1988?], número extraordinari dedicat a extremismes de dreta), pp.28-29; O. Devalez, "Skins", Mundo NS, 35 (octubre 1987), pp.43-46; Groupe Socialiste. Parlement Européen, Non au racisme et à la xénophobie en Europe, Groupe Socialiste. Parlement Européen, Brusel·les, febrer 1988, pp.33-37; Detlef Puhl, "Las nuevas generaciones. Deporte y Violencia", Contra el racismo y el fascismo, Grupo Socialista del Parlamento Europeo, Brusel·les, gener 1988, pp.23-24.
- 4 En un reportatge periodístic, els Mods i Rockers de Barcelona el 1991 eren caracteritzats així: "MODS. Unos 150 en Barcelona ciudad. Desearían estar en Carnaby Street. Beben cerveza de marca y van a bares de diseño. Están en el Barça, en Esquerra [Republicana?] de Catalunya y en el Moviment de Defensa de la Terra. Siguen el cine musical de los sesenta y admiran a Tony Perkins. Trabajan con buenos sueldos. Triunfan en Barcelona a partir de 1980. Siguen la música de Small Faces, Pretty Things, Beatles y Rolling Stones. Llevan el pelo corto. [...]. ROCKERS. Entre 300 y 400 en la ciudad de Barcelona. Hay varias familias. Los puros siguen el rock y la moda americana. Los teddy-boys (levita de colores vivos que les llega hasta las rodillas, pantalones de pinzas) se inclinan por los símbolos y enseñas británicos. Las mujeres van de rubias platino y lucen faldas anchas o can can de tul. Todos se inclinan por la estética y la música roquera inglesa. Los rockabillys llevan el pelo corto, usan trajes de los años cincuenta, con hombreras, solapas anchas y también pantalones amplios. [...] Los rockers tienen su bandera, la de los soldados sudistas americanos, porque entienden que el rock es una muestra de rebeldía. Beben cerveza de marca, bourbon, whisky". Rafael Wirth, "Tribus en la reserva. Jóvenes en Barcelona (1). Las veinte vidas jóvenes de Barcelona", La Vanguardia, suplement "revista" (14/IV/1991).
- 5 "Ecos de sociedad: Skinheads? Botas y tirantes. Oi, Oi!", Alcantarilla, 3 (juliol-agost 1986), pp.3-5
- 6 John Clarke, "The Skinheads & the magical recovery of community" a Stuart Hall & Tony Jefferson (Eds), Youth

subcultures in post-war Britain, Hutchinson Library, Londres, 1983, pp.99-102.

- 7 Id., p.100.
- 8 'Queer-Bashing' i 'Paki-Bashing' són expressions sense traducció literal. Ambdues fan referència a l'acció de colpejar ('to bash' designa l'acció de colpejar algú) i el mot 'Queer' vol dir homosexual o tipus estrany, curiós o sospitos, mentre 'Paki' és una abreviatura de pakistani. Les dues expressions, doncs, al·ludeixen - respectivament - a colpejar homosexuals o membres d'altres col·lectius urbans i a agredir immigrants.
- 9 J. Clarke, op.cit., p.100.
- 10 J. Weltzer, "Skins, die unbekannten Wesen!", juso magazin s.a.([1988?]), p.28.
- 11 Groupe Socialiste, op.cit., p.35. Vegeu també una visió d'aquest procés per un cap-rapat neofeixista francès a O. Devallez, "Skins", Mundo NS, 35 (octubre 1987), pp.44.
- 12 Les dades que segueixen a continuació (sobre Ian Stuart Donaldson, Skrewdriver i el NF) procedeixen de l'article Claude Dimenstein, "Question de crâne", Article 31, 37 (març 1988), p.16.
- 13 No hem sabut traduir l'expressió "hôtel squatté" utilitzada per C. Dimenstein en l'article esmentat (vegeu la nota 12).
- 14 Tanmateix, Rock-o-Rama, creat el 1977 no edita i distribueix únicament música skinhead, sinó també 'hardcore', 'new wave' i 'punk'. Tot i així, ofereix una oferta molt diversificada de música Oi i en el seu catàleg Rock-o-Rama Records de setembre de 1992 trobem grups nordamericans (com White American Youth [Joventut Blanca Americana]), italians (com Verde Bianco Rosso [Verd Blanc Vermell, els colors de la bandera italiana]) o, fins i tot, algun grup exòtic, com el xilè Ocho bolas.
- 15 C. Dimenstein, "Question de crâne", Article 31, 37 (març 1988), p.16.
- 16 J. Weltzer, "Skins, die unbekannten Wesen!", juso magazin s.a.([1988?]), p.29.
- 17 El 1992, la revista era titulada Blood & Honour. The independent Voice of Rock Against Communism i editada a Londres per Skrewdriver. Skrewdriver, amb el nom d'Skrewdriver Services distribuïa material skinhead (des de samarretes fins a discs, insignies o banderes; vegeu el catàleg d'Skrewdriver services, s.a., 14 pp.).
- 18 Per reconstruir l'evolució del moviment skinhead a França hem utilitzat diversos articles i reportatges apareguts a Article 31: Claude Dimenstein, "Skins de France, toujours prêts", Article 31, 39 (maig 1988), pp.18-19; "Les nouveaux S.A.?", Article 31, 44 (desembre 1988), pp.4-7; François Moreau, Patric Limousin, "Les nouveaux S.A.?" (2), Article 31, 45 (gener 1989), pp.3-6; François Moreau, Patric Limousin, "Les nouveaux S.A.?" (3), Article 31, 46 (febrer 1989), pp.3-7; François Moreau, Patric Limousin, "Les nouveaux S.A.?" (fin), Article 31, 47 (març 1989), pp.3-7.
- 19 Segons un article de L'Express (28/VIII/1987), la moda skin hauria arribat a França el 1979, essent difosa pels alumnes de l'École Saint Sulpice, de la rue d'Assas (pròxima a la Facultat de Dret, on sempre hi han hagut col·lectius d'estudiants ultradretans). Informació citada per F. Moreau, P. Limousin, "Les nouveaux S.A.?" (2), Article 31, 45 (gener 1989), p.4.
- 20 Id, pp.4-5.
- 21 Article de Libération citat per F. Moreau i P. Limousin, "Les nouveaux S.A.?" (2), Article 31, 45 (gener 1989), p.4.
- 22 Id. Dades citades pels autors elaborades per J.-M. Théolleyre i citades en el seu estudi Les néo-nazis (1982).
- 23 Sobre els grups musicals skinhead de França, vegeu "La musique des Skins", Article 31, 47 (març 1989), p.5.

- 24 La informació procedeix de F. Moreau i P. Limousin, "Les nouveaux S.A.?" (2), Article 31, 45 (gener 1989), p.5.
- 25 Id. p.6. Pel que respecta al NSDAP/AO, la seva seu central es troba a Lincoln (Estats Units). Edita diverses publicacions de propaganda nacionalsocialista: NS Kampfruf, en alemany (d'ençà 1973); The New Order, en anglès (d'ençà 1975); Sveriges Nationella Forbund, en suec (d'ençà 1990); Új rend, en hongarès (d'ençà 1991) i diversos "butlletins de notícies nacionalsocialistes", d'aparició irregular, en els següents idiomes: espanyol, portuguès, francès, italià i holandès. Segons un anunci ("Asóciate al NSDAP/AO") del Boletín de Noticias NS, 4 (1/1/1993), "El NSDAP/AO [...] es una organización internacional decidida a promover la Revolución Blanca Nacional-Socialista para la restauración del Poder Blanco en todas las Naciones Blancas, que está actuando a través del ancho mundo. / El NSDAP/AO personifica la incansable lucha en contra de esa injusta proscripción que sufre el Nacional-Socialismo en Alemania; organizándose para ello, en células clandestinas de resistencia. Aspira a recuperar el carácter de partido político con derecho a presentar listas en las elecciones 'democráticas' que tuvo el original NSDAP. Nuestro objetivo final es conseguir crear un estado Nacional-Socialista para un soberano Reich unificado" (p.7).
- 26 Sobre les relacions entre caps-rapats i formacions ultradretanes vegeu especialment C. Dimenstein, "Skins de France, toujours prêts", Article 31, 39 (maig 1988), pp.18-19; F. Moreau, P. Limousin, "Les nouveaux S.A.?" (3), Article 31, 46 (febrer 1989), pp.3-7 i F. Moreau, P. Limousin, "Les nouveaux S.A.?" (fin), Article 31, 47 (març 1989), pp.3-7.
- 27 Sobre el moviment skinhead arreu del món, vegeu François Moreau, Patric Limousin, "Sans cheveux et sans frontières", Article 31, 748 (abril 1989), pp.6-11; "The international skinhead movement" a Report drawn up on behalf of the Committee of Inquiry into Racism and Xenophobia, European Parliament, English Edition, s.p.i., 23/VII/1990, Document A3-195-90, pp.41-43.
- 28 Sembla ser que el primer austríac que adoptà la moda skinhead fou un jove de vint-i-sis anys anomenat Roland: "En 1978 pasó un verano en Reino Unido, allí escuchó por primera vez a 'Sham 69', grupo de culto y les oyó gritar 'Skinhead is back' [el cap-rapat és de retorn]. Después vió vencer en un encuentro al Liverpool y decidió rasurarse la bola [el cap]". Informació extreta de "Terrorscene / Viena", Revista Ultras, 14 (setembre 1988), s.n. No obstant això, cal remarcar que aquesta informació no cita la font d'informació utilitzada i està sense signar, motiu pel qual no ens mereix una excessiva credibilitat.
- 28 bis Volem esmentar l'existència d'un Informe sobre tribus urbanas elaborat per encàrrec del Govern Civil de Barcelona l'any 1993 que no ha estat possible de consultar. En un resum d'aquest informe entregat als mitjans de comunicació [Informe sobre tribus urbanas / Conclusiones y recomendaciones / Resumen de las principales líneas de trabajo, Gobierno Civil de Barcelona, Gabinete de Medios de Comunicación, Barcelona, 1993, s.n.] es podia apreciar la manca d'aportacions novedoses i la reiteració d'informacions ja difoses pels mitjans de comunicació.
- 29 Luis Hidalgo, "Decibelios. Mucho ruido... Y pocas nueces". Article de premsa sense nom de publicació ni data [1984?], arxiu del Diari de Barcelona.
- 30 Ferran Riera, "La venganza de decibelios, o com jugar-se-la després de vuit anys", Diari de Barcelona (8/XI/1987).
- 31 Id.
- 32 Joaquim Róglán, "Las 'tribus' juveniles de Barcelona pactan contra la violencia", El Periódico (9/II/1986).
- 33 "Un concert amorós sota el signe de la diversió", Diari de Barcelona (8/XI/1987).
- 34 Id.
- 35 F. R., "Decibelios demostren que estan vius", Diari de Barcelona (20/II/1988).
- 36 Ferran Riera, "Banda sonora per una batalla. Decibelios", Diari de Barcelona (14/XI/1987).

- 37 F. R., "Decibelios demostren que estan vius", Diari de Barcelona (20/II/1988).
- 38 Ferran Riera, "Decibelios, casa fundada al 1980: menys borratxos i més orgullosos", Diari de Barcelona (15/II/1990).
- 39 "Decibelios: traidores y vendidos", Zyklon B, Barcelona, s.a.[1988?], s.n., s.p.i.
- 40 L'autor va posar-se en contacte amb un membre del conjunt Decibelios, però aquest li digué que preferia no recordar el passat del grup i afirmà que mai es van identificar amb els caps-rapats neofeixistes. Li assenyalà que cerqués informació a l'arxiu del Diari de Barcelona o El Periódico, que foren els diaris que van oferir un tractament informatiu més ampli del grup. Conversa per telèfon amb un membre de Decibelios (Barcelona, 31/II/1991).
- 41 J. Abril, "Roses: perill 'skin-nazi'", El triangle, 3/IX/1990, p.5.
- 42 Vegeu "El Raval, escenario de violentas peleas entre grupos de 'punks' y 'skin heads'", La Vanguardia (21/II/1986); "Un historial jalonado por la violencia", La Vanguardia (15/X/1991). Un notable recull dels incidents violents protagonitzats pels caps-rapats a Barcelona es troba en un treball-reportatge inèdit sobre les BB.BB. realitzat per Ricard Belis i altres autors per l'assignatura de Periodisme d'Investigació, de la Facultat de Ciències de la Informació de la Universitat Autònoma de Barcelona. El treball fou escrit el maig de 1988.
- 43 Un full volant aparegut el març de 1987 a Santa Coloma signat per un anomenat Comité Antifascista de Santa Coloma -que agrupava diverses entitats juvenils- denuncià agressions protagonitzades per caps-rapats, assenyalant que en algunes ocasions aquests havien comptat amb la participació d'individus procedents de València i Saragossa. En l'esmentat full, hom assenyalava que l'inici dels incidents es remuntava a dos anys enrera.
- 44 Joaquim Roglán, "La política abre una crisis de crecimiento entre los 'skins'", El Periódico (18/VII/1986).
- 45 Id.
- 46 Informació procedent de "Ecos de Sociedad. Skinheads? botas y tirantes. Oi, oi!", Alcantarilla, 3 (juliol-agost 1986), pp.4-5.
- 47 Sobre la "mescla", vegeu l'estudi de varis antropòlegs coordinat i redactat per Mila Barruti per encàrrec de l'Ajuntament de Barcelona, que no ha estat publicat: Mila Barruti (coordinació i redacció), El món dels joves a Barcelona. Imatges i estils juvenils, Ajuntament de Barcelona, novembre de 1990, pp.58-62.
- 48 Carles Feixa i Pàmols, "De joves, bandes i tribus. Una etnografia de la cultura juvenil a Lleida (Segona part)", Antropologies, 2 (octubre 1989), p.20.
- 49 Vegeu el recull d'històries de Pedro Pico y Pico Vena titulat PGB (Carlos Azagra, PGB, Ediciones el jueves, Barcelona, 1991). En la contraportada apareix el manifest del PGB, del que en transcrivim alguns fragments: "El P.G.B. es el partido de la gente del bar, de la calle, del barrio, del suburbio, los que se tienen que buscar la vida día a día, para sobrevivir en las junglas de asfalto de las ciudades, para conseguir los cuatro duros suficientes para ponerse bien con los colegas y poder ir pasando de todo entre tanta mierda; en este mundo tan macabro que nos ha tocado vivir, donde morir es más fácil que vivir, te has de reir de todo y buscar donde la basca, la música, la cerveza y la diversión sean lo principal, contra todo y contra todos oi! oi! oi! / Estamos hartos de inútiles e ineptos, de gente con 'buenos gustos y buenas intenciones, nosotros estamos más cerca de la gente puteada, que le gustan los bocatas de chorizo, las cervezas de litro y cagarse en todo cuanto le viene en gana, [...] por eso y por más: Paletas al poder! oi! mejor que mañana".
- 50 La informació sobre les BB.BB. procedeix del "Dossier Brigadas Blanquiazules", Revista Hinchas, 0002 (març 1990), pp.11-14. Aquest tema és tractat amb detall en la segona part d'aquest apèndix.
- 51 Id., p.13.
- 52 J. M. Martínez, "Incidentes en "Radio Barça-Cadena 13", La Vanguardia (17/XI/1986).

- 53 "Confirmen el lligam entre ultres i Brigadas Blanquiazules", Avui (28/IV/1987).
- 54 Sobre l'agressió a Sitges, vegeu "Un grup ultra apallissa i amenaça ja fa temps Barcelona i la rodalia", Avui (15/III/1987).
- 55 L'MDT fou una formació nacionalista radical catalana d'extrema esquerra creada el 1984 pel Partit Socialista d'Alliberament Nacional [PSAN] i els Independentistes dels Països Catalans [IPC]. Informació de la Gran Enciclopèdia Catalana, vol. 17, Barcelona, 1989, pp.483-484.
- 56 Carta al director titulada "Los skins agreden a los jóvenes en Santa Coloma". Signen la carta Carlos Azagra i 35 signatures més. El Periódico (7/III/1987); vegeu igualment "Un grup ultra apallissa i amenaça ja fa temps Barcelona i la rodalia", Avui (15/III/1987).
- 57 J.G. Albalat-Enric Pereda, "Una banda 'skin' neonazi fa la seva llei a Gràcia", Diari de Barcelona (6/X/1987).
- 58 "Els 'cadells nazis' tenen l'ajut de mans generoses", Avui (15/III/1987). Segons l'article -que adoptava una visió 'complotista' amb fonaments inexistent-, existiria una estratègia neofeixista: "El pla elaborat consistia en tres fases: creació d'escamots d'actuació al carrer, accions contra locals i persones i finalment en llocs públics i de diversió". Segons aquesta informació, hom hauria optat per "crear un clima de terror en un estil del que van fer els camises negres italians fa uns anys".
- 59 "Un grup ultra apallissa i amenaça ja fa temps Barcelona i la rodalia", Avui (15/III/1987). Sobre la identificació dels caps-rapats amb sectors neofeixistes ja el 1986, és il·lustratiu el còmic de David Parcerisa, militant de l'MDT, titulat "F.O.E." [suposem que és l'acrònim de Forces d'Ocupació Espanyoles], que guanyà el tercer premi del tercer concurs d'història juvenil convocat per la Generalitat de Catalunya el 1986. En l'esmentat còmic, els caps-rapats actuen conxorxats amb la policia per a reprimir als independentistes ("es una acción en coordinación, con las fuerzas de seguridad del estado, como en los viejos tiempos" afirma la dirigent dels caps-rapats en el còmic). Vegeu David Parcerisa, "F.O.E.", Cairo, 44 (especial verano), s.a. [1986?], separata central, s.n.
- 60 Els noms esmentats -amb algunes variants per error d'escriptura- foren repetits sovint per la premsa. Vegeu "Confirmen el lligam entre ultres i Brigadas Blanquiazules", Avui (28/IV/1987); "Un grup ultra apallissa i amenaça ja fa temps Barcelona i la rodalia", Avui (15/III/1987); Joaquim Roglán, "La extrema derecha recluta a menores de edad en Barcelona", El Periódico (5/VI/1987); Andreas González/ Maria Dolores García, "Barcelona genera sus propios grupos violentos de 'skinheads'", El Periódico (3/IX/1990); Jordi Corachán, "Tribus violentas atemorizan el fútbol", El Periódico (24/II/1991); els noms dels agressors també apareixen en el treball inèdit de Ricard Belis i altres autors abans citat (nota 42).
Quan aquest capítol ja era redactat, un article d'Oriol Malló i Jordi Sebastià ("Radiografía de la trama neonazi als Països Catalans / La impunitat feixista", El temps, 10/V/1993, pp.8-12) aportava notable informació sobre l'activitat dels caps-rapats en els anys noranta que ens ha estat impossible d'incorporar a la recerca.
- 61 Vegeu el capítol 10 ("Bases Autónomas (1983-1989): una experiència anarcofeixista").
- 62 Tot i així, cal remarcar que la major part dels fanzines skins no duen la data clarament. D'altra banda, també és possible que els fanzines skinheads que nosaltres coneixem únicament siguin una mostra dels que van aparèixer en aquest període. Com ja hem dit en la introducció d'aquest treball, la consulta de nous materials podria comportar canvis importants en l'evolució del moviment skinhead que aquí establim.
- 63 Ens ha estat impossible consultar aquestes publicacions. Les dades que citeu estan extretes de l'article de F. Moreau i P. Limousin, "Sans cheveux et sans frontières", Article 31, 48 (abril 1989), p.8.
- 64 "Editorial", Zyklon B, s.n., s.p.i., s.d. Pel contingut de l'editorial, hom pot deduir que es tracta del primer número de la revista.
- 65 Gol Sur, Ultrazine, s.n. 19/IV/1988, s.p., editat per Skinheads-Sarrià/Brigadas. Unicament coneixem aquest exemplar. Tanmateix, la premsa de les BB.BB. ha tingut continuïtat posteriorment a través del fanzine Ultras Español (del que hem pogut consultar diversos números apareguts durant 1991).

- 66 "Editorial", Das Reich. La Veu Nacional Socialista de Manresa, 1 (febrer 1989), s.n. Un altre signe d'activitat de caps-rapats a Manresa el constituï l'agressió d'un militant de l'MDT de Manresa per dos caps-rapats ultradretans el gener de 1988 (vegeu J.M.P., "Agressión a un joven independentista en Manresa", La Vanguardia, 21/1/1988).
- 67 "España", Das Reich. La Veu Nacional Socialista de Manresa, 2 (març 1989), s.n.
- 68 "Skinhead", Skinhead, 1 [finals 1988?], s.d., s.n.
- 69 Vegeu els agraïments de Das Reich. La Veu Nacional-Socialista de Manresa a Skinhead, així com el seu comentari elogiós en el número 4 (s.d.) d'aquest fanzine (no estan numerades les pàgines).
- 70 "Perquè 'Blancs i Catalans'", Blancs i Catalans. Skinzine totalitarista, 1 (s.d.), p.2.
- 71 Vegeu un interessant article aparegut a la revista neonazi Mundo NS -dirigida per Ramon Bau- on s'oferia una aproximació als grups neofeixistes catalans apareguts des d'inicis dels anys vuitanta: Jaime Andreu, "Fascismo catalán", Mundo NS, 27 (agost 1986), pp.21-25.
- 72 Vegeu els diversos butlletins editats per les JEC des dels anys vuitanta: L'Escamot, 1 (febrer 1982) i 2 (març 1982); Ferms!, 1 (maig 1982) i 2 (juny 1982). Aquest dos butlletins foren editats pel col·lectiu Nosaltres Sols! durant la seva militància a EC. Vegeu, en aquest mateix aspecte "Declaració de principis" a L'Estelada. Portaveu dels Joves d'Estat Català, 0 (abril 1986), on hom afirma que "Es un deure patriòtic millorar el nostre índex demogràfic. Cal que els empresaris donin prioritat de treball a la nostra gent", p.7; vegeu "Ep, no toquis el meu poble", Resistència catalana. Portaveu de les Joventuts d'Estat Català, 1 (juliol 1991); "La Segarra: comarca amenaçada", apartat 'Immigració... i bilingüisme' a L'estat Català. Segona època, 1 (setembre 1991); "Parlen les joventuts" a Mai morirem. Butlletí de les joventuts d'Estat Català. Secció Vallès, 1 (s.d. [abril 1992?]); ; "Un toc d'atenció", Resistència catalana. Portaveu de les Joventuts d'Estat Català, 6-7 (setembre 1992).
- 73 Vegeu Palestra. Portaveu d'Estat Català, números 15 (agost 1990) i 20 (agost 1991). L'autor conversà amb un redactor de Palestra i aquest li assenyalà que els autors de Palestra no eren xenòfobs, sinó que havien volgut exagerar el to per atraure l'interès sobre les seves denúncies. Posteriorment -i sempre seguint el mateix testimoni- el col·lectiu redactor de Palestra s'hauria escindit d'EC per crear el Partit Nacionalista Català -PNC- que edita La Nació Catalana, de la que l'autor coneix el segon número (corresponent a setembre 1992). Conversa de l'autor amb un redactor (sense identificar) de Palestra al Fossar de les Moreres (11/IX/1992).
- 74 La informació referent a l'aparició de caps-rapats neofeixistes al Barça procedeix del "Dossier Boixos", Revista Hinchas, 1-Extra (desembre 1989), pp.11-16.
- 75 Testimoni procedent de l'article de Madueño/Rovira, "Jóvenes vinculados a grupos neonazis intentan prender fuego a un africano en Arenys de Munt", La Vanguardia, 30/V/1989.
- 76 Treball inèditat ja citat de Ricard Belis i altres autors (vegeu la nota 42).
- 77 Id.
- 78 Vegeu la notícia de la constitució de la Ipar-Brigadak a Karlos Oi'90, "Peña Mugika. R. Sociedad", Revista Hinchas, 0003 (maig 1990), p.13.
- 79 Carta de Jorge Fortuny a l'autor (23/VII/1992). Fortuny és militant a València de la formació ultradretana Nación Joven [NJ] i és un bon coneixedor dels ambients ultradretans d'aquesta ciutat. Segons Fortuny, els impulsors de Acción Radical [AR] fou un col·lectiu d'expulsats de Falange que, després d'anomenar-se Juventudes Nacional Sindicalistas, constituïren AR. Pel que respecta a NJ, aquest grup fou creat el 1990 i en el seu butlletí n.0 s'autodefinia com "un movimiento político, social y cultural de jóvenes nacionalistas" (NJ, "Nacidos por España", s.a. [febrer-març 1990?]). Sobre els seus objectius, vegeu el document intern "Nación Joven: reflexión global" (juliol 1991).
- 80 Únicament hem pogut consultar un exemplar de Bandera Negra, s.n. [n.1?], s.d. [1991?]. A l'interior, en un

apartat titulat "información", hom afirma que "En ACCION RADIKAL los skinheads no somos mayoría pero componemos la llamada SECCIÓN SKIN dentro de la organización".

- 81 "Currar a moros y rojos' en los fines de semana", El Observador (20/XI/1990).
- 82 J. Abril, "Roses: perill 'skin-nazi'", El triangle (3/IX/1990), p.5.
- 83 "Un grupo skin mata a un travesti y hiere a cuatro mendigos", La Vanguardia (8/X/1991).
- 84 "Una agresión sin móviles", La Vanguardia (8/X/1992).
- 85 "Hace seis años ya hubo un herido", La Vanguardia (15/I/1991).
- 86 L'incident és recollit a "Un historial jalonado por la violencia", La Vanguardia (15/X/1991).
- 87 Domingo Marchena/Francesc Peirón, "Detenidos diez 'brigadas blanquiazules'", La Vanguardia (26/I/1991).
- 88 "Otra agresión skin sume a Nou Barris en una guerra de bandas", La Vanguardia (28/X/1991).
- 89 "Un hermano y un tío del joven herido por skins se fueron de 'cacería' por vengarse", La Vanguardia (30/X/1991). Un brigadista comentava el canvi substancial que havia experimentat la violència skinhead afirmant que, abans, les baralles eren "sanas", "porque como mucho llegabas a casa con un ojo morado o con golpes. Pero ahora hay que atacar antes de que te ataquen". Vegeu "Encarcelados dos 'skins' del Barça y uno del Español tras ser herido grave un 'brigadista'", El País (29/X/1991).
- 90 "Un 'boixo noi' preso por homicidio pide venganza por correo", La Vanguardia (11/IX/1991).
- 91 Targeta-recordatori de l'arxiu de l'autor. La llegenda, signada "A la memoria de Frederic, tus amigos y camaradas", figura en el revers. A l'anvers està impresa la runa hitleriana anomenada de la mort, amb la llegenda següent: "Frederic François Rouquier. Cobardemente asesinado a la edad de 20 años. 13 de Enero de 1991".
- 92 "Currar a moros y rojos' en los fines de semana", El Observador (20/XI/1990); vegeu també "Los 'skins' se echan a la calle", La Vanguardia (9/VI/1991); "cazadores urbanos", El País (20/X/1991).
- 93 "Prostitutas y travestis de la Ciutadella dicen ser víctimas de agresiones de jóvenes ultras", La Vanguardia (9/X/1991).
- 94 Vegeu "Detenidos dos familiares del 'brigadista' herido por vengarse con un 'skin' del Barça", El País (30/X/1991). Un cap de la policia afirmà que "Tenemos noticias de que grupos de skins han pegado palizas graves, pero no hay denuncias" i hom havia constatat que prostitutes i homosexuals eren dos dels col·lectius més castigats pels caps-rapats neonazis. Vegeu "Jefatura expedienta a cuatro policías por su pasividad ante las agresiones de los skins", La Vanguardia (16/X/1991).
- 95 "Los skin heads fotografian a sus víctimas antes y después de apalearlas", La Vanguardia (19/X/1991); "Cabezas rapadas apalean y fotografian a un joven en Madrid", La Vanguardia (12/XI/1991).
- 96 "La noche más salvaje", La Vanguardia (13/III/1992).
- 97 Vegeu "400 'ultras' recorren Barcelona apaleando a ciudadanos sin que la Policía Nacional intervenga", El País (13/X/1991).
- 98 Vegeu el reportatge dedicat als caps-rapats emès al programa "Informe semanal", de TVE (26/X/1991); vegeu també "Els skins parlen", en el programa "Actual" (emès el 17/X/1991 per TV3).
- 99 Així, enmig del 'boom' informatiu, un grup de caps-rapats actuà a Lleida cremant la senyera de l'edifici del Consell Comarcal i ompliren de pintades neofeixistes l'edifici, sol·licitant a la premsa la cobertura gràfica de la seva singular "presentació en societat" ("Una treintena de 'skinheads' provocan desórdenes en Lleida", El

Observador, 22/X/1991). Fins i tot, un dels caps-rapats dels BN que pertanyia al cercle dels autors de l'agressió al membre de les BB.BB. de Nou Barris, justificà l'agressió en aquests termes: "Ya estábamos hartos [...] de que la prensa sólo hablara de los 'fachas' y del jaleo del día de la Hispanidad. Nosotros también existimos" ("Nosotros también existimos", La Vanguardia, 28/X/1991). Entre mitjans d'octubre i finals de novembre de 1991 aparegueren informacions d'agressions a diferents indrets de Catalunya, on no hi havia constància anteriorment de l'existència de grups de caps-rapats. Així, un grup de caps-rapats agredí el fill d'un regidor de Reus ("Detenidos ocho 'skins' en Reus tras agredir al hijo de un concejal de UDC [Unió Democràtica de Catalunya]", El Observador, 9/XI/1991) i un altre grup de caps-rapats hauria fet la seva aparició a Puigcerdà rebentant les rodes dels cotxes de Girona que havien catalanitzat les seves matrícules ("Grupos de 'skins' pinchan las ruedas de los coches con letras 'GI'", La Vanguardia, 9/XI/1991).

- 100 Vegeu "La policía impide el homenaje de los neonazis a la Legión Cóndor", El Observador (17/XI/1991).
- 101 Ferran Cardenal, governador civil de Barcelona, a finals de novembre afirmà que els caps-rapats "ya no generan inseguridad ciudadana" ("Ferran Cardenal cree que los 'skins' ya no generan inseguridad ciudadana", El Observador, 27/XI/1991).
- 102 A títol orientatiu, vegeu el recull d'incidents protagonitzat per caps-rapats a Catalunya, "Vuit anys de caps-rapats (1985-1992)", en un annex d'aquest capítol, "Vuit anys de caps-rapats (1985-1992)".
- 103 Maria Josep Sengenís, "Violento odio racial de los cabezas rapadas", Cambio 16, 984 (1/X/1990), pp.36-37. Vegeu també les declaracions de Josep Lluís Sureda, un 'boixo noi' dirigent dels caps-rapats neofeixistes catalans a F.S.P. "Orgulloso y blanco", El País (10/II/1991).
- 104 Vegeu la nota 72.
- 105 Catalunya Lliure fou creada pel PSAN, que s'escindí de l'MDT (vegeu "El MDT-PSAN se disuelve para crear un nuevo partido", La Vanguardia, 20/VIII/1989).
- 106 Lola Carrasco, "SHARP Països Catalans / Skinheads: la lluita contra els tòpics", El temps (30/XII/1991), p.18. Tota la nostra informació sobre la constitució de la divisió SHARP als Països Catalans procedeix d'aquest article.
- 107 Id.
- 108 "Nosotros también existimos", La Vanguardia (28/X/1991).
- 109 Mila Barruti (coordinació i redacció), El món dels joves a Barcelona. Imatges i estils juvenils, Ajuntament de Barcelona, novembre de 1990, sense publicar, p.142.
- 110 Id., p.143.
- 111 Id., p.148.
- 112 Rafael Wirth, Antoni F. Sandoval, "El fútbol se convierte en excusa para desmanes" a "Tribus en la reserva (2). La dialéctica de los puños y los palos", La Vanguardia, suplement "revista" (15/IV/1991). Sobre la mobilitat dels caps-rapats de diferent signe polític, vegeu l'esquema de "vasos comunicants" que hom ofereix a Mila Barruti, El món dels joves a Barcelona, p.146.
- 113 "Bías Piñar pide protección contra los violentos", El Observador (17/XI/1991).
- 114 Jordi Corachán, "'Skins' neonazis, a la caza de inmigrantes extranjeros", El Periódico (7/X/1991).
- 115 L'autor fou testimoni de la presència dels caps-rapats en l'esmentat stand de JJ.EE. en diverses ocasions.
- 116 J. Abril, "Roses: perill 'skin-nazi'", El triangle (3/IX/1990), p.5.
- 117 Rafael Morales, "Las Juntas Españolas solicitaron protección policial al gobernador", El Observador (17/X/1991).

- 118 En general, però, l'actitud predominant és la de rebuig. Així, quan CEDADE organitzà un campament neonazi a la població d'Olvan (Barcelona) l'agost de 1992, una de les condicions indispensables per participar-hi era no tenir cap mena de relació amb els caps-rapats (A.P., "Nazis a una hora de los JJOO", El País, 6/VIII/1992). Ignorem, però, si els caps-rapats han estat censurats públicament per CEDADE. En tot cas, quan el novembre de 1991 CEDADE volgué celebrar un acte d'homenatge a la Legió Condor a Madrid, un nodrit contingent d'assistents foren caps-rapats, Cristián Ruiz -secretari nacional de CEDADE- es desmarcà de la violència dels caps-rapats (Luis Llanes, "La policía impide el homenaje de los neonazis a la Legión Cóndor", El País, 17/XI/1991; "Prohíben el homenaje nazi del sábado próximo a la Legión Condor", El Observador, 14/XI/1991).
- 119 "Realidad de los skin: su evolución", Mundo NS, 35 (octubre 1987), pp.41-43.
- 120 "Ecos de Sociedad. Skinheads? botas y tirantes. Oi, oi!", Alcantarilla, 3 (juliol-agost 1986), pp.3-5.
- 121 "Situación límite: la violencia en los estadios", Disidencias, 5 (estiu 1989), p.17.
- 122 La informació sobre l'existència del Colectivo Europa i Resistencia Blanca procedeix de Jordi Corachán, "'Skins' neonazis, a la caza de inmigrantes extranjeros", El Periódico (7/X/1991). Tanmateix, l'autor d'aquesta recerca creu que no arribaren a existir tants col·lectius de caps-rapats neofeixistes i podria ser que el Colectivo Europa i Resistencia Blanca haguessin estat sengles noms utilitzats ocasionalment per caps-rapats de les BB.BB. per difondre la seva propaganda, ja que durant el 1992 no es registrà cap signe d'activitat d'aquests suposats grups al marge d'alguns adhesius.
- 123 L'anomenada violència gratuïta era un fenomen gairebé desconegut a Espanya fins fa pocs anys. Recentment, alguns aldarulls en diverses localitats han mostrat que aquesta comença a tenir una incidència a Catalunya i Espanya. Entre els incidents més rellevants cal destacar els que van tenir lloc el 1991 a Tàrraga (Lleida) i Càceres. En el marc de la Festa del Teatre de Tàrraga, la nit del 8 de setembre de 1991 un grup de joves protagonitzà un assalt vandàlic a les dependències municipals i causà destrosses a d'altres edificis (vegeu "Dos horas de batalla campal entre jóvenes y policías acaban con 86 detenidos en Tárrega", La Vanguardia, 9/IX/1991). A Càceres, l'octubre de 1991 l'Ajuntament decidí tancar més d'hora els bars del barri anomenat de La Madrila i la joventut local reaccionà provocant aldarulls i destrosses reiteradament (vegeu "El horario de los bares causa dos noches de violencia en Cáceres", La Vanguardia, 14/X/1991). Aquests episodis són els més representatius d'un tipus d'incident que darrerament tendeixen a augmentar, com han coincidit a assenyalar fonts policials i alguns sociòlegs (vegeu "La policía augura el aumento de la violencia juvenil", La Vanguardia, 14/IX/1991).
- 124 Sobre l'estètica i el moviment skinhead des d'una perspectiva antropològica, vegeu Mila Barruti, El món dels joves a Barcelona, pp.129-149. De l'estètica, l'informe destaca que "És sens dubte el factor més homogeni i generalitzable. De clar estil paramilitar, s'imposa per la 'netedat' de les seves formes, pel caire marcial-combatiu i per la sensació de respecte-por-intranquil·litat que volen denotar. Aquesta imatge intimidatòria es basa quasi exclusivament en l'ús de roba militar", pp. 132-133 (hem esmenat les faltes d'ortografia que figuren en el text original).
- 125 Declaracions recollides per Jordi Corachán, "Tribus violentas atemorizan el futbol", El Periódico (24/II/1991).
- 126 "Skinheads. Un somni de llibertat!", Skinhead, Barcelona, 1 s.d. [1988?], contraportada.
- 127 "Skinheads N.S.", Zyklon B, Barcelona, s.d., s.n.
- 128 "No remorse", Skinhead, Barcelona, 1, s.d. [1988?], s.n.
- 129 "Skinheads y el nacionalsocialismo", Zyklon B, Barcelona, s.d. [1?, 1988?], s.n.
- 130 Sobre l'admiració professada envers Rudolf Hess pels caps-rapats, vegeu "Ha muerto Rudolf Hess", Zyklon B, s.d. [1?, 1988?], Barcelona, s.n.; "Editorial: Honor a Hess", Zyklon B, s.d. [27,1988?], s.n.; "In memoriam" i "Rudolf Hess", Das Reich, 1 (febrer 1989), s.n.
- 131 A jutjar per alguns articles sobre Sudàfrica i Rodhesia, ("Sudàfrica blanca", Das Reich, 1 (febrer 1989), s.n.; "dinero negro", Das Reich, 4 [s.d.], s.n.) el concepte d'"Europa blanca" pretén designar més una pretesa realitat

racial que geopolítica.

- 132 "Mestizaje", Zyklon B, s.d. [?, 1988?], s.n. Vegeu també "No a les societats multirracials", Blancs i Catalans, 1, s.d. [1988?], s.n.. Vegeu igualment l'article -sense títol- que comenta la notícia "Los africanos sufren de manía persecutoria según el alcalde de Santa Coloma de Farners", Das Reich, 1 (febrer 1989), s.n.
- 133 "Editorial", Zyklon B, s.d. [?, 1988?], Barcelona, s.n. En l'editorial, Zyklon B es refereix als jueus com "la raza maldita, la raza hebrea que lucha ocultamente para destruir todo ideal ario de raza blanca europea. La sucia mano semita está presente en todas las facetas sociales: la política, la prensa, la burocracia, y como no la banca. ¿Quien potencia el mestizaje?, ¿Quien respalda la existencia de los llamados bloques político-económicos? ¿Quienes son los terroristas? ¿Quienes se enriquecen parasitando en países que no son el suyo?. Nosotros sabemos quienes son: los que han ido de mártires durante toda su larga existencia y se han encargado de destruir a todos los regímenes que luchaban por una justicia social verdadera. En honor a la raza blanca y por el desenmascaramiento del pueblo judío este skinzine se llama Zyklon B. La desinfección racial empieza con estas páginas: ¡PODER BLANCO!",
- 134 "Inmigración", Zyklon B, Barcelona, s.d. [?, 1988?], s.n.
- 135 Vegeu Skinhead, 1, s.d. [1988?], s.n., article sense títol que reproduceix una notícia o una carta al Director de El Periódico (24/11/1988) que descriu les vinculacions de grups d'immigrants africans amb el tràfic de drogues al barri del Raval de Barcelona.
- 136 Traducció de l'anglès de l'autor. "Welcome comrades!", Das Reich, 1 (febrer 1989), Manresa, s.p.
- 137 Sobre l'eugenèsia preconitzada pel moviment neonazi europeu a finals dels anys setanta, vegeu especialment Jacques Baugé-Prevost, "L'indispensable eugénisme", Europae, 1 (1979), Ed. Bausp, Barcelona, pp.18-20.
- 138 "Homosexuales: enfermedad mental", Das Reich, 4 (s.d.), Manresa, s.n. L'article, per la seva tipografia, no sembla original de Das Reich, sinó reproduït d'una altra publicació.
- 139 "La solución para las lacras sociales", Das Reich, 1 (febrer 1989), Manresa, s.n.
- 140 Article sense títol, Das Reich, 1 (febrer 1989), Manresa, s.p.
- 141 Article sense títol, Skinhead, Barcelona, 1, s.d. [1988?], s.n.
- 142 "Sobredosis", Das Reich, 2 (març 1989), Manresa, s.n.
- 143 "La escoria de Europa: REDSKINS", Zyklon B, Barcelona, s.d., s.n.
- 144 "Punks: ¡Pena de Muerte!", Das Reich, 1 (febrer), Manresa, s.n.
- 145 "Editorial", Das Reich, 2 (març 1989), s.n. Una bona mostra del llenguatge "vulgar" de Das Reich el constitueix la seva secció "Vidas ejemplares", que satiritza la figura de diversos personatges -Ho Chi Min, Moammar al-Gaddafi i Semen M. Budennyj- a la contraportada dels seus butlletins.
- 146 Pierre Robin, "Les skins ont franchi la Manche et retrouvé Jeanne d'Arc", Le Choc du Mois, 6 (maig 1988), p.15.
- 147 Sobre els grups de música skin-head neonazis a França vegeu "La musique des skins", Article 31, 47 (març 1989), p.5.
- 148 "Lion Heart. Entrevista", Das Reich, 2 (març 1989), Manresa, s.n.; "Skull Head", Blancs i Catalans, 1, s.d., pp.6-7.
- 149 "Skull Head", Blancs i Catalans, 1, s.d., pp.6-7. L'entrevista havia estat traduïda d'un skinzine britànic, Offensive Weapon [Arma ofensiva].

- 150 Vegeu les entrevistes a John Mundy, vocal i guitarra del conjunt britànic "Vicious Rumours" o Marc Brennan, baix del grup també britànic "The Business" a Skinhead, 1, s.d., s.n.
- 151 "Skull Head", Blancs i Catalans, 1, s.d., p.6.
- 152 "Lion Heart. Entrevista", Das Reich, 2 (març 1989), Manresa, s.n.
- 153 Id.
- 154 Cédric Martin, "Légion 88: 'Nous chantons un nouvel ordre racial'", Le Choc du Mois, 6 (maig 1988), p.17.
- 155 Id.
- 156 "Skrewdriver", Blancs i Catalans, 1, s.d., p.12.
- 157 La informació procedeix de F. Moreau, P. Limousin, "Les nouveaux S.A.? (3)", Article 31, 46 (febrer 1989), pp.4-5.; F. Moreau, P. Limousin, "Portrait d'un 'artiste'", Article 31, 45 (gener 1989), p.6.
- 158 J. M. M. F., "Rock para la xenofobia", El País, 8/XI/1992; René Hamm, "L'Allemagne, la violence et le chagrin", Le Monde Diplomatique, gener 1993, p.15.
- 159 Informació procedent de "Ecos de Sociedad. Skinheads? botas y tirantes. Oi, oi!", Alcantarilla, 3 (juliol-agost 1986), p.4.
- 160 Traducció procedent d'"Skrewdriver", Blancs i Catalans, 1, s.d., p.14.
- 161 Traducció procedent d'Skinhead, 1, s.d., Barcelona, s.n.
- 162 Traducció procedent de Zyklon B, s.d. [1?, 1988?], Barcelona, s.n.
- 163 Lletre procedent de "Ecos de Sociedad. Skinheads? botas y tirantes. Oi, oi!", Alcantarilla, 3 (juliol-agost 1986), pp.4-5.
- 164 Les citacions procedeixen de l'article de C. Raigada, "La mística de las runas", CEDADE, 112 (novembre-desembre 1982), pp.25-26.
- 165 Sobre l'AWB vegeu una entrevista amb E. Terre Blanche publicada a CEDADE, "Terre Blanche. La esperanza blanca en Sudafrica", CEDADE, 167 (juny 1988), pp.20-21; vegeu també Xavier Casals i Meseguer, "La consciència del apartheid", El País (20/IV/1993).
- 166 Per exemple, sobre la circulació i difusió de la imatgeria dels caps-rapats neofeixistes és indicatiu que una fotografia del grup de caps-rapats francès dirigit per Serge Ayoub (conegut com 'Batskin') i autoanomenat (JNR) apareix en l'skinzine editat per Skrewdriver Blood & Honour, 11, s.d. [1992?] a Londres i també en un adhesiu editat per caps-rapats neonazis de Barcelona el 1990 signat per Resistencia Blanca (vegeu-ne les reproduccions a l'anèxe gràfic).
- 167 Varis dibuixos signats per Carlitos són reproduïts en l'anèxe gràfic. Vegeu una mostra del còmic i el grafisme skinhead europeu a Didier Lefort, "Skin heads et B.D.", Les bandes dessinées -et dessins de presse- de "l'extrême droite" (1945-1990), bédésup contreplongée, Marsella, 1990, pp.234-241. A la p.234 d'aquesta obra hom pot veure un dibuix inèdit de Carlitos, fet indicatiu de la difusió de la seva obra.
- 168 Ratas autónomas, editat per Grupo de Base Lobos Negros, Alcalá de Henares (Madrid), s.a.[febrer 1989?], 10 pp.
- 169 Informació que ens fou proporcionada en una conversa amb Juan Antonio Aguilar i Ernesto Milá el 26 de juny de 1991 a Barcelona (tot i que la informació sobre VNR ja ha estat reproduïda anteriorment, l'hem tornada a citar per tal de facilitar la comprensió del text).

- 170 La informació sobre els caps-rapats nacionalistes fou facilitada a l'autor per membres d'EC que les diades de l'onze de setembre de 1991 i 1992 venien material d'aquesta formació i els adhesius esmentats. L'onze de setembre de 1991, alguns d'aquests caps-rapats nacionalistes foren fotografiats amb samarretes que duïen la inscripció "Skinhead Catalunya" i l'au fènix amb les quatre barres (cal recordar que l'au fènix fou el símbol adoptat pel grup Nosaltres Sols! el 1982, quan dugué a terme la seva campanya xenòfoba "Xarnegos fora"). La imatge d'un cap-rapat duent aquesta samarreta es pot veure al reportatge d'Anna Aguirre "Los cambios políticos del Este contagian la Diada", *El Mundo. Magazine*, 99 (14/IX/1991), p.5.
- 171 F. Moreau i P. Limousin, "Sans cheveux et sans frontières", *Article 31*, 48 (abril 1989), p.8. Traducció lliure de l'autor.
- 172 Vegeu-ne la percepció d'aquesta situació de crisi i canvi del moviment neofeixista europeu que manifesta l'antic dirigent neofeixista R. Bau en la seva publicació *Mundo NS* a "Nazis en Europa hoy", *Mundo NS*, s.n. [1?], s.d. [abril 1984?], pp.3-8. En general, alguna anàlisi publicada recentment no ha sabut veure diferències substancials entre el nou i el vell moviment neofeixista, alhora que hom ha cercat els models de referència en els feixismes d'entreguerres (vegeu el suplement "La marea negra. El inquietante resurgir de la extrema derecha en Europa", *Temas de nuestra época. El País*, 228, 2/IV/1992).
- 173 Sobre la història i el significat de Jeune Europa [JE], vegeu el capítol 1 d'aquesta obra.
- 174 Ens referim no a la totalitat del moviment neofeixista (que inclouria partits polítics amb representació parlamentària, com el MSI a Itàlia o el FN a França) sinó a les formacions que es van autoproclamar seguidors d'una línia 'nacional-revolucionària' mai definida clarament.
- 175 Aquest tema creiem que ja ha quedat prou reflectit en diversos capítols del present treball. D'altra banda, existeix una abundant bibliografia i únicament citarem dues obres, a títol indicatiu: Magnus Linklater, Isabel Hilton i Neal Anderson, *El Cuarto Reich. Klaus Barbie i la conexión neofascista en Bolivia*, Argos Vergara, Barcelona, 1985; Stuart Christie, *Stefano delle Chiaie. Portrait of a black terrorist*, Anarchy Magazine/Refract Publication, Londres, 1984.
- 176 Ernesto Milà fou bastant clar en parlar d'aquest projectes i el 1984 declarà -referint-se a les seves activitats en el si del moviment neofeixista internacional durant els anys setanta- que "nosotros trabajábamos entonces en organizar lo que llamábamos el Movimiento Nacional Revolucionario Internacional y que la prensa conocería como la 'Internacional Negra'. Al frente de esta estructura estuvieron hombres verdaderamente de carácter y que para nosotros fueron un ejemplo: el comandante Borghese, el coronel Skorzeny, el jefe del exilio rumano, Radu Ghenea y el periodista italiano Leo Negrelli" (Manuel Vázquez Montalbán, *Mis almuerzos con gente inquietante*, Planeta, Barcelona, 1984, p.164).
- 177 Sobre el desmantellament del moviment neofeixista europeu durant la dècada dels anys vuitanta, vegeu les declaracions d'Ernesto Milà a l'apartat titulat "panorama poco alentador" de l'entrevista que li va realitzar Xavier Vinader, "Ernesto Milà, dirigente ultraderechista catalán: estuve en Bolivia con Barbie y delle Chiaie", *Interviú*, 17/VI/1987, p.46. Vegeu també un balanç negatiu a R. Bau, "Luchamos y perdimos", *Mundo NS*, 43 (abril 1991), pp.1-3.
- 177 bis Vegeu "Voto de protesta", 'La Revista', *La Vanguardia* (12/IV/1992).
- 178 No volem estendre'ns sobre aquest apartat que ja ha quedat prou tractat en la segona part d'aquesta obra, on s'analitzen les diverses vies que adoptà el neonazisme espanyol en esclatar la crisi de CEDADE i del conjunt de l'extrema dreta espanyola a mitjan dels anys vuitanta.
- 178 bis Segons Johan Hippler, un periodista de la televisió pública alemanya que al llarg de 1992 va dedicar-se a cobrir informativament els actes de l'extrema dreta a Alemanya, "La derecha radical está constituida esencialmente por tres grupos que coinciden parcialmente: los cabezas rapadas que generalmente, aunque no siempre, son violentos, no demasiado sofisticados y mantienen fuertes lazos de relación con los nazis; los 'hooligans', violentos y muy relacionados con los 'skins'; y el FAP (Partido Liberal de los Trabajadores) y el Sindicato del Pueblo Alemán, militantes organizados y con un alto porcentaje de nazis en sus filas". Cita de Mark Simon, "Neonazis, entre la duda del futuro y el fantasma del pasado", *El Periódico. El Dominical*, 11/X/1992, p.56).

- 179 Aquest retorn a les essències pot implicar també la recuperació de sectors de l'extrema dreta que havien estat residuals durant la dècada dels anys vuitanta. En aquest sentit, volem destacar la reaparició de l'integrisme catòlic a Catalunya durant els anys noranta, en una zona on els grups neofeixistes espanyols sempre s'han mostrat més dinàmics i renovadors (sobre aquest retorn de l'integrisme, vegeu Xavier Casals, "La ultraderecha busca las esencias", *El Observador* (17/VIII/1992).
- 180 Green Berets era una publicació dirigida per un ex-membre de CEDADE-Almería anomenat Joaquín Socías, dedicada especialment a promoure l'anomenat "supervivencialisme" i les pràctiques paramilitars durant el lleure. L'aparició de Green Berets ja ha estat analitzada anteriorment en aquesta obra (vegeu la nota 10 del capítol 8). Tanmateix, per tal de facilitar la lectura, la reproduïm novament a continuació, ja que considerem que és prou important.
- Sota la designació de "supervivencialisme", considerem que Green Berets divulgà de manera relativament encoberta pràctiques paramilitars, fent especial atenció al mercat de contractació de mercenaris. Amb l'aparició de Green Berets, *Revista de Supervivencia y los profesionales*. Publicación mensual de Supervivencia, temas Militares, Profesionales y Soldados de Fortuna vers el 1987 -que anà precedida de la *Revista Española de Supervivencia (RES)*, editada per un anomenat Grupo de Supervivencia Español Sigma- es començà a popularitzar a Espanya la pràctica d'aquesta mena d'activitats militaritzades de lleure. Les publicacions esmentades, impulsades per Joaquín Socías, gaudiren d'una difusió notable i hom, fins i tot, parlà de realitzar activitats conjuntes amb unitats especials de l'exèrcit que, finalment, no van tenir lloc (vegeu RES, agost-setembre 1986, "Una Jornada con el Grupo de Operaciones Especiales Santa Fe", pp.15-30). Igualment -i de manera similar a revistes estrangeres especialitzades dedicades a actuar com a borses de treball de mercenaris (com *Soldier of Fortune*)- Green Berets publicà anuncis oferint possibilitats de "Contracte" a Àfrica (Green Berets, n.10-11, setembre-octubre 1987, p.14), o la possibilitat de contactar amb una "fuerza especial de 50 individuos dispuesta a actuar en cualquier lugar del mundo en cuarenta y ocho horas" (Green Berets, n.11, novembre 1987, p.7). Hom entrevistà també a mercenaris espanyols ("Los profesionales españoles. Primera parte. Soldado de fortuna español, entrevista", Green Berets, n.10-11, setembre-octubre 1987, pp. 3-7).
- A partir de la difusió de Green Berets, cobrà una certa popularitat la creació dels anomenats "Grups de Supervivència" a Espanya. La RES n'informà puntualment, (malgrat que s'intuí un nombre d'integrants molt reduït en tots els casos): sorgí el grup "Cobra" a València (RES, n.5, s.a., s.n.), el grup "Sherpa-Algeciras" (RES, n.9, s.a., p.10), el grup "Betula" a Ubeda (RES, n.10, s.a., p.11), el grup "Patos Salvajes" a Almería (RES, n.10, s.a., p.14), el "Movimiento Alicantino de Supervivencia" (RES, n.11, s.a., p.15), "Grupo de Supervivencia Skorpion" a Burgos (RES, n.13, s.a., p.10), un intent de crear el grup de Supervivència "Borneo" a Càdis (RES, n.13, s.a., p.11), "Grupo de Supervivencia de Madrid Aguila Real" (RES, n.15, s.a., p.11; curiosament, l'emblema d'aquest grup era l'àliga de CEDADE amb un llorer), el "Grupo de Supervivencia Survival" de Fuengirola-Málaga, vinculat a l'Organización Juvenil Española; RES, n.16, s.a., p.12); també aparegué un grup anomenat "Buitre Negro" a Burgos que, a jutjar per la seva publicació (Buitre Negro, "Supervivencia". *Revista juvenil mensual*, 1, juny 1987), sembla haver estat integrat per adolescents. Entorn el 1988, Green Berets desaparegué sense que l'autor en conegui les causes que ho motivaren.
- Cal destacar però, que en els inicis del grup Sigma, hom arribà a pensar en una estructura d'implantació del "Grupo Sigma" arreu de l'Estat, organitzat amb una estructura jeràrquica de tipus paramilitar (vegeu "Organización Plan Sigma-87", RES, agost-setembre 1986?, pp.8-16). La RES i Green Berets popularitzaren l'anomenat "supervivencialisme" no sols en els medis neofeixistes sinó que en algun moment semblaren articular al seu entorn un magma de lectors que agrupava des d'antics membres de cossos especials de l'exèrcit com integrants d'acadèmies de seguretat privades i medis neofeixistes (vegeu "Próxima formación Agrupación de Veteranos 'Boinas Verdes'/ Una iniciativa que hay que apoyar", Green Berets, 9-10, setembre-octubre 1987, p.11; "Creación Academia de Seguridad en España", Green Berets, n.13, gener 1988, p.6).
- Malgrat la seva filiació ultradretana, Green Berets es defensà de les acusacions de pràctiques militaristes (vegeu l'editorial "¡¡¡Militaristas!!!", Green Berets, 14, febrer 1988), cal assenyalar que les seves vinculacions amb l'extrema dreta eren òbvies, com ho demostra el fet de que la publicació estigués adherida a les següents entitats: Hermandad de Antiguos Caballeros Legionarios, International Mercenary Army, GSES, Mercenary Association, GSJ, Asociación Veteranos Boinas Verdes. D'altra banda, Socías -el seu director i principal promotor- al marge de la seva coneguda militància a CEDADE, és autor d'un "Cuaderno para la supervivencia de Europa" significativament titulat La psicopolítica de la URSS contra Occidente (Ediciones Wottan, A.C. 64, sucursal 1, 04080 Almería, 15 pp.).
- 181 Vegeu la iniciativa de crear l'"Agrupación de Veteranos 'Boinas Verdes'" de Green Berets que comentem en la nota anterior.

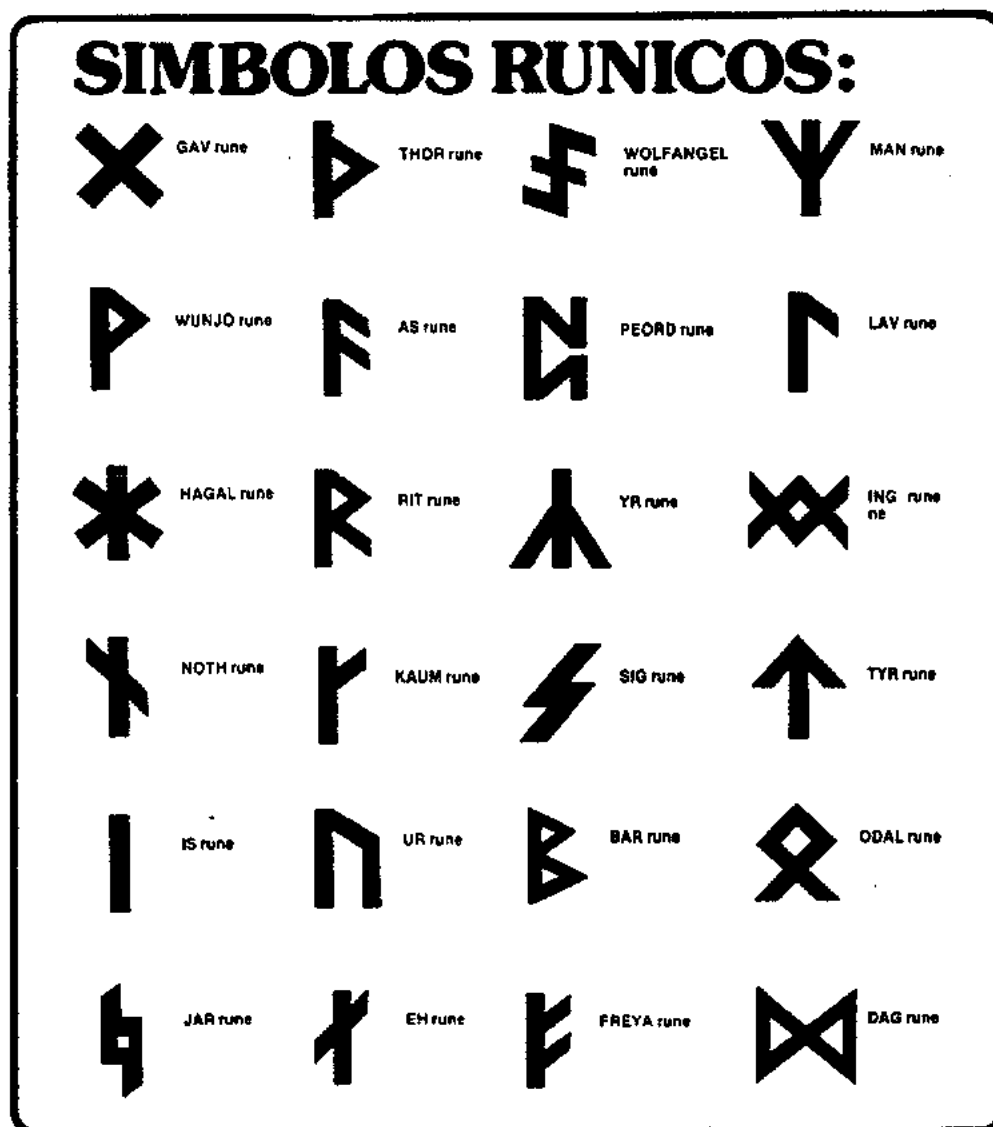
- 182 Gilbert Dupont i Paul Ponsaers, Les tueurs fous du Brabant Wallon, Éditions Gérard de Villiers, Mesnil-sur-l'Estrée, 1988.
- 183 Id., pp.237-238. En aquest aspecte, és interessant que l'organització J.J.E.E. el passat 12 d'octubre de 1992 organitzà el seu servei d'ordre a l'acte que tingué lloc a la plaça dels Països Catalans amb 25 persones que treballaven o havien treballat en serveis de seguretat privats (vegeu Q.A./F.B., "Vigilantes de seguridad ultras protegerán los actos del 12-O", El Observador, 9/X/1992). Cal recordar que les policies privades han protagonitzat dos assassinats recentment: la mort d'un minaire a Teverga -Astúries- el juliol de 1992 (vegeu Vicente González, "Un guardia jurado mata de un disparo a un minero tras una asamblea laboral en Asturias", La Vanguardia, 1/VII/1992) i la d'un jove d'una discoteca a La Coruña, apallissat pel vigilant (vegeu "Fallece el cliente de una discoteca por la paliza de un vigilante", La Vanguardia, 1/VII/1992), però existeixen ja diversos antecedents i el gener de 1986 "en el puerto de Barcelona veintitrés guardias armados asaltaron una plataforma petrolífera en la que estaban 26 trabajadores en huelga. El aparatoso despliegue fue abortado por el Gobierno Civil" ("Asaltos tiroteos e incendios de hotel", El Periódico, 5/VII/1992). Hem de tenir present que el sector dels serveis de seguretat privats encara no està regulat legalment a Espanya [1992] i existeixen qüestions importants per resoldre. En aquest sector, el 1991, actuaven gairebé 2.000 empreses amb 45.000 treballadors el 1991 (vegeu Bernat Gasulla, "Vigilantes de armas tomar / Interior ha ido rebajando sus pretensiones de restringir el empleo de armamento en la seguridad privada", El Periódico, 5/VII/1992).
- 184 Vegeu "Militares alemanes actúan junto a grupos neonazis", El Periódico (12/XI/1992). El general Helge Hansen, en una reunió de la Comissió de Defensa del Bundestag afirmà que en el decurs de l'any, soldats alemanys i quadres de l'oficialitat havien participat en agressions xenòfobes en 24 casos, formant part d'escamots de caps-rapats i activistes neonazis que es dedicaven a atacar estrangers, fer pintades i profanar cementeris jueus. Tanmateix, hom ha arribat a assenyalar que militants neonazis podrien haver rebut entrenament i formació en instal·lacions militars. Hensen, concretament, hauria informat que alguns militars utilitzarien el seu temps de lleure "para entrenar militantes a grupos de extrema derecha en los campos de maniobras" (vegeu "Soldados alemanes de extrema derecha, detenidos por atacar extranjeros", La Vanguardia, 12/XI/1992).
- 185 Ens referim a dos assassinats. El dut a terme el 20 de novembre de 1989, on va morir Josu Muguruza (diputat de la formació independentista basca Herri Batasuna) i en resultà culpable un policia anomenat Angel Duce i el comés 13 de novembre de 1992, quan un escamot neofeixista assaltà les runes de l'antiga discoteca Four Roses a Aravaca (Madrid) que servien de refugi d'immigrants dominicans clandestins. Els assaltants dispararen indiscriminadament contra els dominicans, amb el balanç final d'un mort i un ferit greu. Foren detinguts un membre de la guàrdia civil i tres joves menors d'edat, un d'ells amb nombrosos antecedents d'agressions i vinculat a ambients ultradretans -amb connexions amb grups de caps-rapats dels Ultras Sur- (vegeu "Detenidos un guardia civil y tres jóvenes por el asesinato de Lucrecia Pérez", "Un adolescente con un largo historial de agresiones", El País, 28/XI/1992; Francisco Mercado, "Contradictorio careo de dos guardias sobre la pistola que mató a la dominicana Lucrecia Pérez", El País, 29/XII/1991). Dies després dels esdeveniments, fou ordenada la detenció d'un cap-rapat que hauria encobert els esdeveniments: abans del crim els agressors li haurien explicat els seus plans d'actuació i, un cop comés aquest, li haurien comentat el desenllaç real dels esdeveniments ("El juez ordena localizar a un skin relacionado con el crimen de Aravaca", La Vanguardia, 18/XII/1992). Igualment, en aquest àmbit cal fer referència a les terribles operacions de l'anomenat Batallón Vasco Español [BVE] i els Grupos Antiterroristas de Liberación [GAL], autors de diversos atemptants contra pressumptes o reconeguts integrants de l'organització terrorista basca ETA. Malgrat les conclusions judicials, aquestes sigles semblen haver estat el resultat de fosques operacions que relacionen serveis d'informació estatals amb el 'milieu' de mercenaris i extrema dreta. Sobre el GAL vegeu Melchor Miralles, Ricardo Arqués, Amedo, El Estado contra ETA, Plaza & Janés/Cambio 16, Madrid, 3a. ed. desembre 1989; Javier García, Los GAL al descubierto. La trama de la 'guerra sucia' contra ETA, El País/Aguilar, Madrid, 1988; Mirén Imaz, La trama del GAL, Editorial Revolución, Madrid, 1988, 216 pp. Tot i no inserir-se en aquesta dinàmica, creiem que cal esmentar el 'microclima ultradretà' de Melilla, una mixtura de grupuscles ultraespanyols (el Partido Nacionalista Español de Melilla [PNEM] i l'Asociación Pro Melilla [APROME]) i activistes de personal militar retirat (vegeu Enrique Montánchez, "Militares ultras tienen un grupo secreto [Lucha por la Libertad de Melilla] para defender Melilla", tiempo (1/XII/1986), pp.38-44; Alberto Díaz Rueda, "Autoridades españolas niegan la existencia de 'tramas negras' para radicalizar Melilla", La Vanguardia, 28/II/1987). Aquest quadre es completa amb els incidents violents contra musulmans protagonitzats per membres de La Legió, dels que hom ignora si són una minoria sense cap transcendència dins del col·lectiu o, al contrari, reflecteixen l'"esperit de corps" d'aquest grup de l'Exèrcit (vegeu "El asalto a un barrio musulmán de Melilla se

- originó por la venta de droga a militares", La Vanguardia, 24/V/1991; "Detenidos ocho legionarios por intentar agredir a musulmanes en Ceuta", El Observador, 30/VII/1992).
- 186 La informació procedeix d'un extens reportatge d'Alberto Sotillos, "Los 'liuberi' atacan a 'rockeros' y 'punkies' / Pandilleros 'ultras' defienden a golpes las costumbres soviéticas", tiempo (12/X/1987) i de l'article de Ricardo Estarriol, "Los 'liuberi', justicieros que ponen orden ante los 'desmanes sociales' de la juventud moscovita", La Vanguardia (5/IV/1987). Segons el reportatge de Sotillos, l'origen dels 'liuberi' era molt més antic i podria tenir el seu antecedent en els anomenats 'fanátiki', sorgits durant el govern de Leonid Breznev. Els 'fanátiki' eren grups d'hinchas violents amb especial aversió a la joventut soviètica occidentalitzada.
- 187 "Algunos veteranos de guerra tratan de superar su choque emocional actuando de 'justicieros'. El soldado soviético y el 'trauma afgano'", La Vanguardia, 2/III/1987.
- 188 Francisco Veiga, "¿Quinta columna o piedra angular? / Tendencias ultranacionalistas en Rumania tras la revolución de 1989", Revista CIDOB d'Afers Internacionals, 21 (1991), pp.81-103.
- 189 El grup Pamiat [en realitat Front Nacional Patriòtic Pamiat, 'Memòria'] va aparèixer amb la Perestroika, el 1987, dirigit per Dimitri Vasiliev, proclamant-se l'hereu de les Centúries Negres existents a l'època tsarista i aviat conegué diverses escissions (vegeu A. Marian, "El movimiento patriótico en la URSS", Mundo NS, 43, abril 1991, pp.26-30). Pamiat preconitza un nacionalisme rus antisemita i l'octubre de 1990 fou condemnat el seu dirigent Konstantin Otashvili per antisemitisme (vegeu "El antisemitismo, condenado en la URSS por primera vez", El País, 13/X/1990).
- 190 Vegeu "Paramilitares y milicias privadas campan a su aire" (La Vanguardia, 16/X/1991). En aquest aspecte, és sumament interessant el testimoni d'un neofeixista francès -Michel Paci- que s'integrà en un grup de la milícia croata format per neonazis de diferents països [la 'Brigada Còndor', popularment coneguda com el 'Grup Chicago'], que lluiten sota l'estendard de la creu gammada. Paci, en la seva crònica, il·lustra el nou camp d'experiències que suposà pel neofeixisme occidental l'actual Europa de l'Est: "En Francia constituíamos un equipo de 'viejos' camaradas nacionalsocialistas que habían sido miembros de Ordre Nouveau, F.A.N.E., etc. / [...] Dado que, [...], nos resultaba prácticamente imposible desarrollar un abierto activismo político nacionalsocialista en Francia, debimos autoespecializarnos en acciones paramilitares en el extranjero. / Hemos combatido, por ejemplo, contra el comunismo en Rumania (donde atacamos el palacio del dictador comunista), en Alemania (donde ocupamos un edificio de la 'Stasi' en Berlín Este, enero de 1990), y en los Estados Bálticos". Testimoni procedent de Michel Paci, "¿Combatientes Nacional-Socialistas en Croacia", Boletín de Noticias NS del NSDAP/AO-Edición española, 4 (1/I/1993), p.1.
- Aquest problema podria veure's agreujat per la reconversió de l'Exèrcit de l'antiga Unió Soviètica, de la que els incidents protagonitzats per les unitats d'élite a Letònia (els anomenats 'boines negres') durant les jornades precedents a la independència d'aquesta república podrien ser indicatiu de la problemàtica que podria generar aquesta mena d'unitats especials (vegeu "Los boinas negras, una unidad de élite que parece que nadie controla", La Vanguardia, 22/I/1991; Lluís Amiguet, "Los 'piratas' se atrincheran en Letonia", La Vanguardia, 31/VIII/1991).
- 191 Vegeu "Encouragée par des activistes occidentaux. L'inquiétante renaissance de l'extrême droite", Le Monde Diplomatique, gener 1993; "Tapis rouge pour l'extrême droite à Moscou", Le Canard enchaîné, 26/VIII/1992. La revista Mundo NS -en aquest sentit- ha publicat algunes informacions sobre l'extrema dreta als països de l'Est: A. Marian, "El movimiento patriótico en la URSS", Mundo NS, 43 (abril 1991), pp.26-30; "Pensamiento en la URSS", Mundo NS, 45 (octubre 1991), pp.53-54 i "Los NR en Polonia", Mundo NS, 49 (novembre 1992), pp.6-10).

ANEX. ICONOGRAFIA SKINHEAD

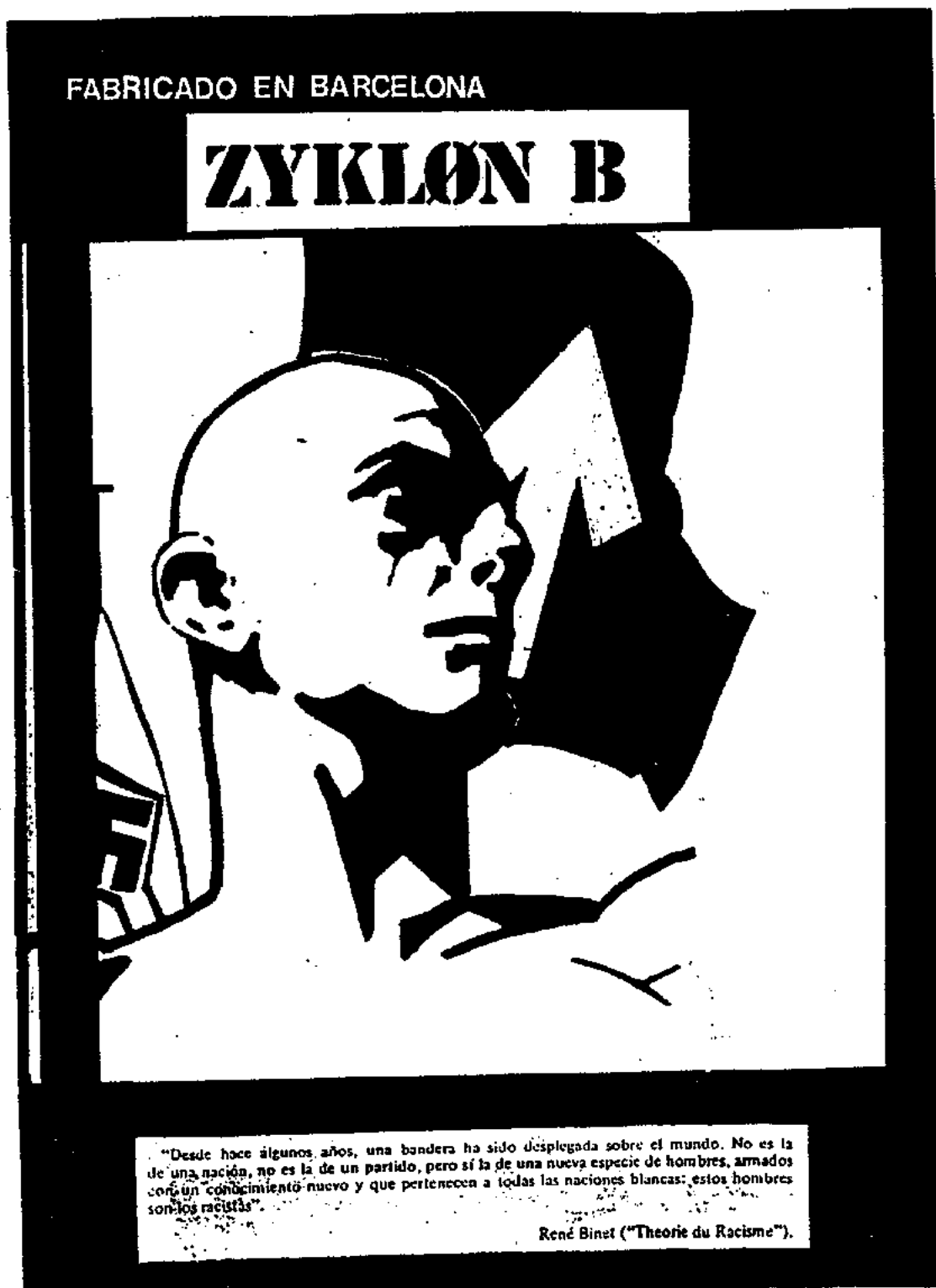
Inicis de la introducció del moviment skinhead a Barcelona. Fotografia de dos integrants del conjunt Decibelios en una actuació que va tenir lloc a la Gran Via de Barcelona, en un camió remolc el 28 d'octubre de 1983 (la fotografia original es troba a l'arxiu del Diari de Barcelona).

El retorn de la runa. Reproducció de la taula de símbols rúnics publicada per la revista CEDADE, en l'article de C. Raigada, "La mística de las runas", CEDADE, 112 (novembre-desembre 1982), p.25.

Estètica i neofeixisme als anys noranta. A l'esquerra un cap-rapat lligant-se una bota (fotografia de Consuelo Bautista, publicada a El País, 14/X/1991). A la dreta, milicià croata (fotografia d'AFP publicada pel diari La Vanguardia, 16/X/1991). Com podem veure, les diferències externes entre ambdós són minses i palesen netament el caràcter paramilitar de la indumentària i estètica dels caps-rapats.

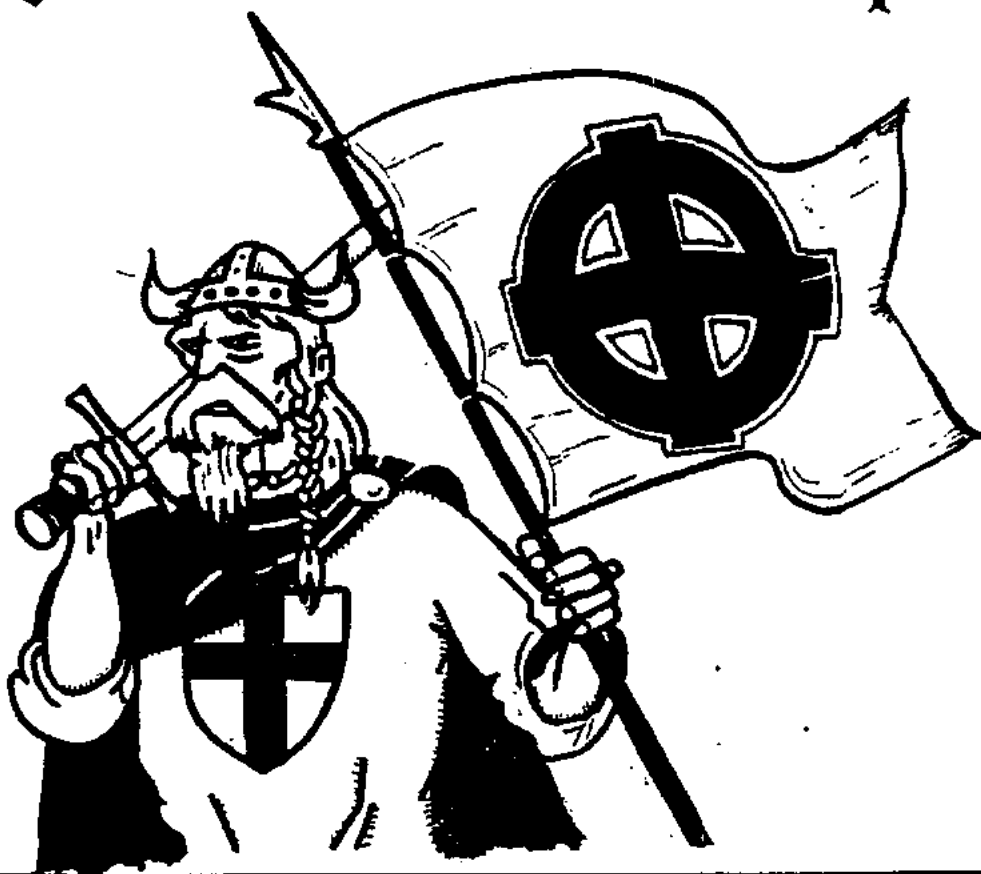

"Skinszines" (I). Portada del fanzine skinhead Zyklon B (Barcelona). El perfil del cap rapat deixa veure, darrera seu, l'anomenada runa de Tyr.

SKINHEAD

Nº 1

100 pts.

NO REMORSE, SKINZINES etc, etc.

ENTREVISTES AMB VICIOUS RUMOURS I THE BUSINESS.

"SKINHEAD"

APARTAT DE CORREUS Nº 94100

08080 BARCELONA.

Das Reich

NÚMERO 1 Febrer '89

La Veu Nacional Socialista de
Manresa **AP. 406**
CORREUS

"Skinzines" (III). Portada del fanzine skinhead Das Reich. La veu Nacional Socialista de Manresa (Manresa), amb una estètica difícilment definible. La portada reproduïx un dibuix realitzat per Georg Shuyterman Langeweyde i en l'angle superior es pot apreciar l'anomenada runa del llop (la Wolfangel rune), confegint una estètica Kistch-germanitzant amb una pinzellada de pairalisme.

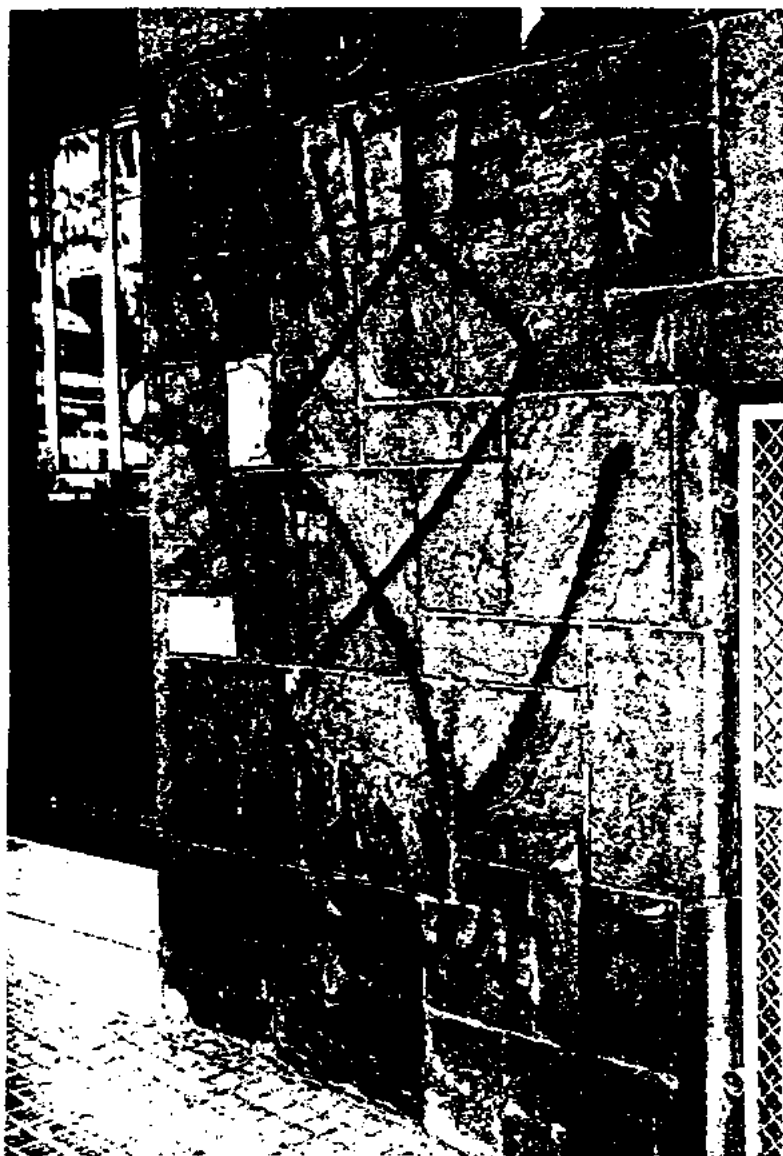
NO REMORSE

1992 CATALOGUE

T-SHIRTS FLAGS RECORDS
COMPACT DISCS PATCHES VIDEOS

Una estètica neofeixista anglogermànica irromp a Catalunya (I). Mitologia skinhead. Portada del catàleg editat pel conjunt britànic de música Oi "No Remorse" [Sense penediment]. El dibuix pretén reproduir el que hom considera les tres grans generacions de "guerrers blancs": un viking, un soldat de les Waffen SS i, finalment, l'hereu contemporani d'aquesta tradició, el cap-rapat (l'skinhead del dibuix sosté una bandera amb la creu solar).

Una estètica neofeixista anglogermànica irromp a Catalunya (II). Amb la irrupció i expansió moviment neonazi skinhead, el moviment neofeixista espanyol importà per primera vegada una estètica i consignes polítiques de la ultradreta alemanya i, sobretot, del món anglosaxó. La fotografia reproduïx una pintada a Barcelona a l'Avinguda Verge de Montserrat (en la zona compresa entre els carrers Periodistes i Amílcar) de Barcelona [1992] on hi ha els símbols (la runa d'Odal i la creu cèltica) i la consigna més popular dels caps-rapats ("White power", "poder blanc"). Cal tenir en compte que des dels anys seixanta, el moviment neofeixista espanyol ha importat la iconografia, estètica i consignes del moviment neofeixista italià i francès. La irrupció dels caps-rapats neonazis canvia aquesta situació i el neofeixisme mediterrani deixà pas a consignes anglosaxones i a un interès cada vegada més gran per la situació de l'activisme ultradretà a Alemanya. [Fotografia de Maria José Sánchez].

Skins Catalans

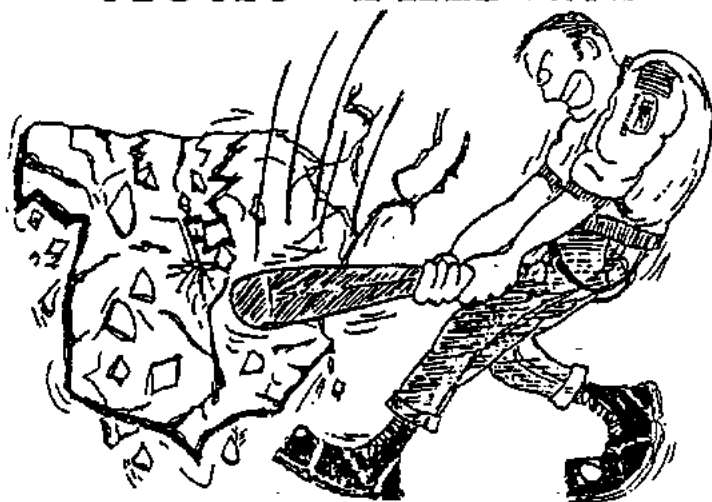

PER CATALUNYA

Una estètica neofeixista anglosaxona irromp a Catalunya (III). Les consignes i la iconografia anglosaxones han estat adaptades per caps-rapats nacionalistes catalans. Adhèsius editats per caps-rapats nacionalistes catalans [1991?].

**CONTRA ESPANYA
ACCIÓ DIRECTA**

Skins CATALANS

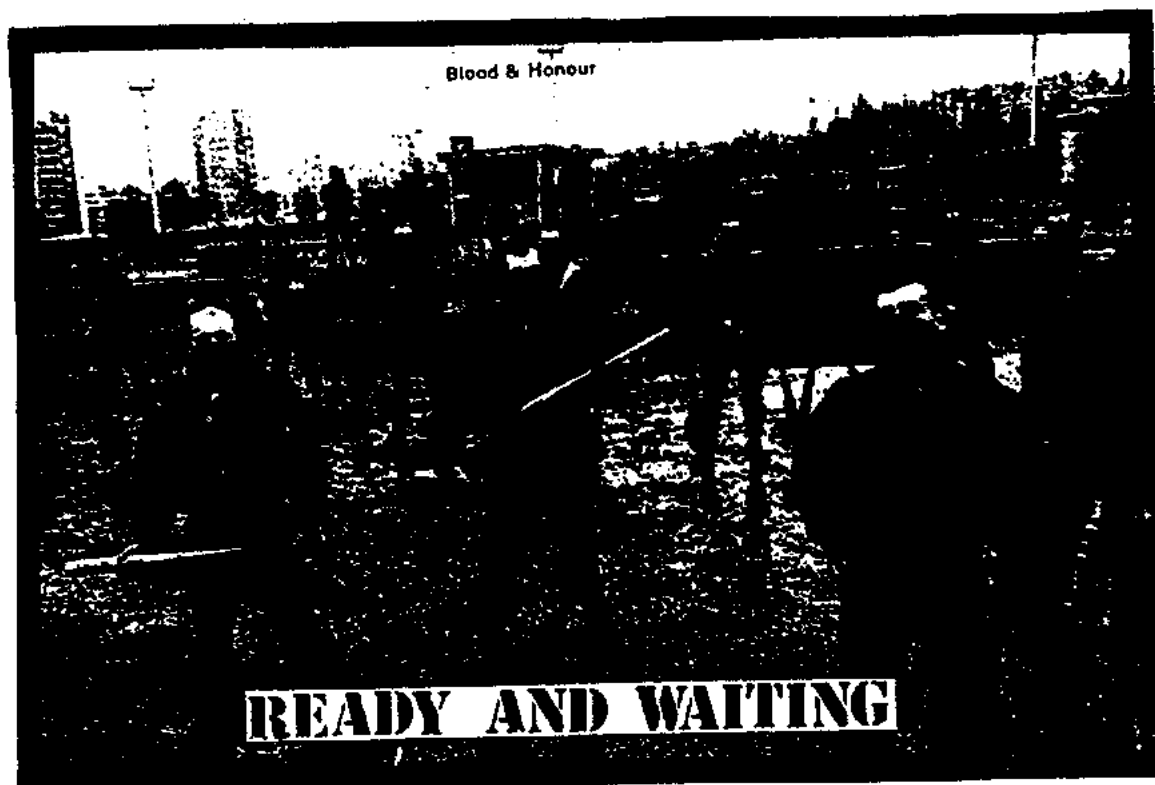
**CAP AGRESSIÓ
SENSE RESPOSTA**

Groupe des JNR (au premier plan, leur chef, Batskin).

La difusió internacional de la imatgeria skinhead. Fotografia de les autoanomenades Jeunesses Nationalistes Révolutionnaires [JNR] franceses. Fragment reproduït a la revista antifeixista francesa *Article 31*, 44 (desembre 1988), p.5, identificant al cap del grup. A la pàgina següent, fotografia sencera reproduïda a l'"skinzine" britànic d'Skrewdriver, *Blood & Honour*, 11, s.d. [1992?] amb el lema "Ready and waiting" [preparats i esperant] i, abaix, la mateixa imatge en un adhesiu de caps-rapats neonazis de Barcelona [1990?] signat per Resistència Blanca. El lema és "Antes la muerte que el deshonor" i l'emblema del grup és l'anomenada runa de Tyr. La difusió d'aquesta imatge probablement és deguda a la circulació de nombrosos "skinzines" entre els caps-rapats de diversos països europeus, prova de que, malgrat el moviment skinhead neonazi no està vertebrat, gaudeix d'un circuit de difusió de música, consignes i imatge arreu d'Europa.

Nova i vella iconografia (II). Reproducció d'un adhesiu de VNR on apareix clarament l'emblema de l'Afrikaner Werstandsbeweging [Moviment de Resistència Afrikaner, AWB], la formació pro-apartheid de Sudàfrica dirigida per E. Terre Blanche. L'emblema de l'AWB gaudeix de gran difusió -juntament amb les runes- entre els caps-rapats.

LES RATS MAUDITS

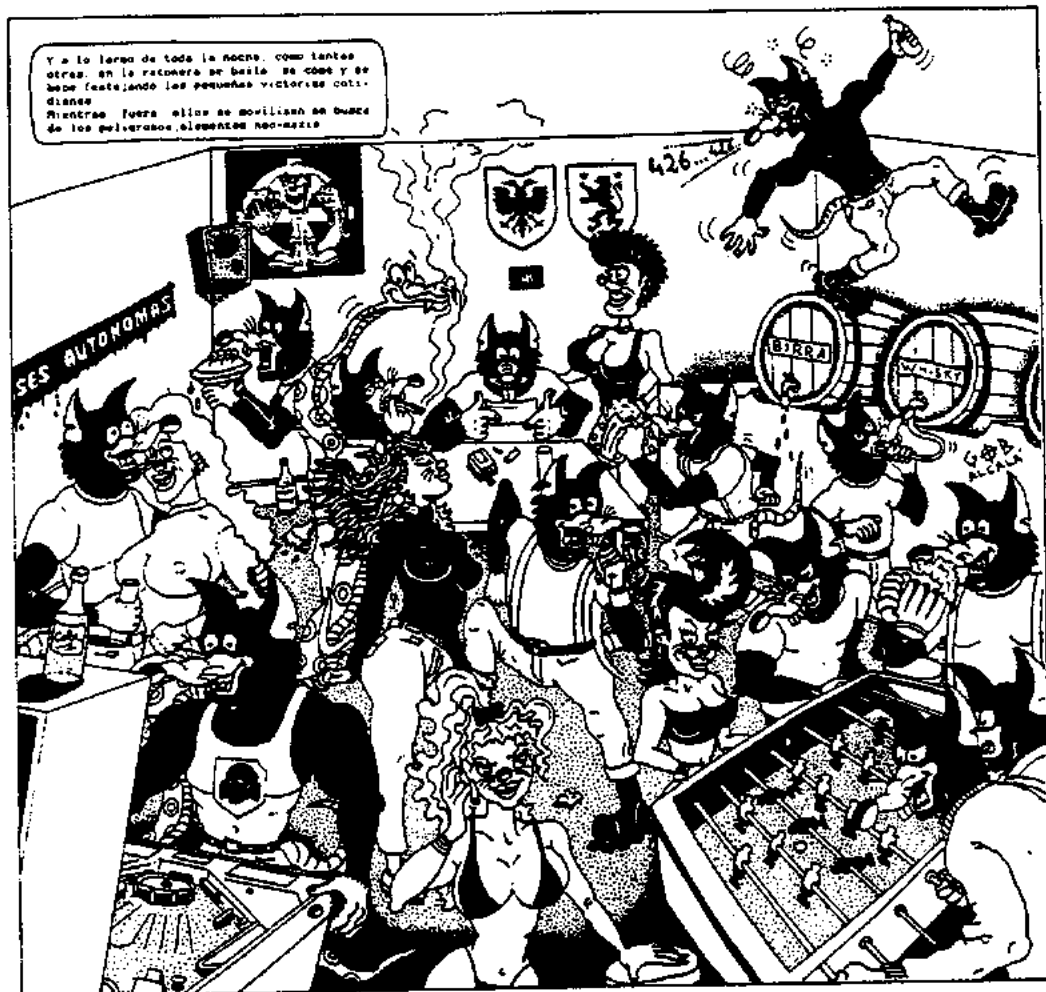
LA TRISTE ET AFFRONTANTE HISTOIRE DU GOD
FENETON EN 18 ROUNDS

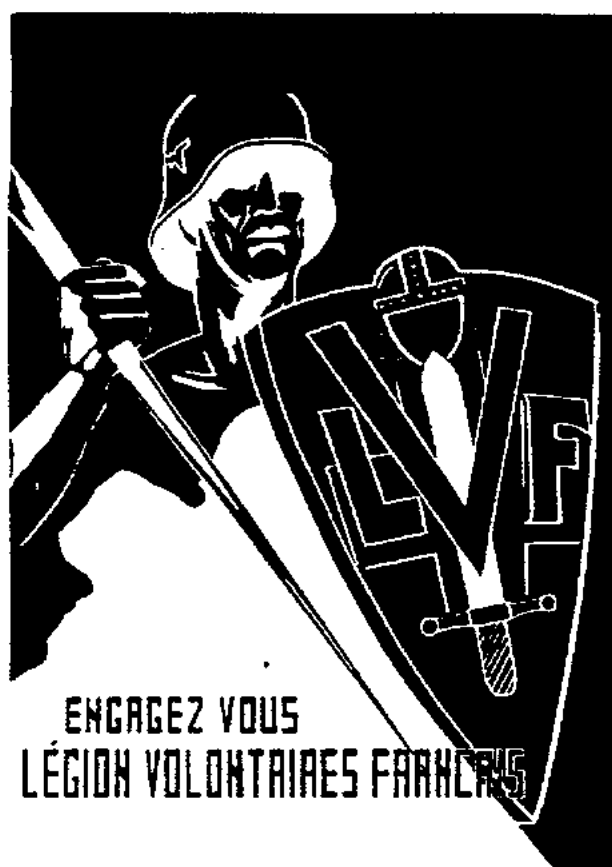
LA 1RE PARTIE RESISTIBLE ASCENSION DU GOD

RÉSUMÉ DES ÉPISODES PRÉCÉDENTS: ÉVOQUÉ PAR LA PARALYSIE DES GAUCHISTES ET SUIVIE PAR LE DÉSESPER DES NOGRÉS, UN FANTÔME GRAPPELÉ ET NOIRÂTRE COMMENCE À FAIRE LES RAMES AU CENTRE ALIAS. ALORS, DE POUBELLE EN POUCE ET DE TANG EN DÉMARCHE DUBITIF, UN BOMME SE LÈVE...

Nova i vella iconografia (II). La transformació de la "rata negra". Amb els enfrontaments estudiantils del maig de 1968 va néixer a França la mascota més popular del neofeixisme europeu: la rata negra, creada pel dibuixant francès Jack Marchal i popularitzada per dues publicacions neofeixistes durant els anys setanta, *Alternative* a França (1973-1975) i *La Voce della Fogna* a Itàlia (1974-1983). Ara, als anys noranta, el moviment skinhead neofeixista la recuperat com a mascota, això sí, vestida com un cap-rapat. En aquesta pàgina, reproducció d'una pàgina d'*Alternative*, 6 (maig 1974) dibuixada per J. Marchal. A la pàgina següent, a dalt, vinyeta del còmic editat pel grup Lobos Negros, de la formació neofeixista madrilenya Bases Autónomas [1989?] i, a baix, dibuix de "la rata negra" amb indumentària skinhead (dibuix de Sergueï).

El amor hacia el propio pueblo
se demuestra exclusivamente
con los sacrificios que se esta
dispuesto a hacer por el.

A. HITLER.

↑ Resistencia
Blanca

Nova i vella iconografia (III). A l'esquerra, cartell hitlerià de la Segona Guerra Mundial exhortant a allistar-se a la Legió de Voluntaris Francesos. A la dreta, el mateix motiu iconogràfic en un adhesiu de Resistència Blanca (Barcelona, 1990?), amb una gran runa d'Odal rera la silueta del guerrer. Com veiem, l'herència estètica del nazisme també és present en el moviment skinhead.

Nova i vella iconografia (IV). En general, el neofeixisme espanyol no ha gaudit d'originalitat creadora i s'ha limitat a importar models d'altres publicacions neofeixistes europees. L'únic intent de generar una publicació underground fou el de les revistes *El Cadenazo* (Barcelona) i *La Voz de la Rata Negra* (Pamplona-Saragossa, 1979) per cercles pròxims al Frente Nacional de la Juventud a finals dels anys setanta. Amb els caps-rapats apareix un dibuixant neofeixista de certa originalitat que signa com 'Carltos'. Portada de Carltos del número de la revista barcelonesa *Alcantarilla* dedicat als caps-rapats.

Nova i vella iconografia (V). Reproducció d'un còmic francès, "Les rats noirs en été... ou les pérégrinations estivales du rat moyen" [en traducció lliure vindria a dir quelcom similar a "Les rates negres a l'estiu... o els pelegrinatges del fatxa mig"], extret de la revista neofeixista *Noir et Rouge. La bande dessinée au service du nationalisme*, 9 (Grenoble, octubre 1992), realitzada per Serguei i Olric. La historieta mostra les suposades vacances en pretesa clau trònica de les joventuts neofeixistes franceses: camps de formació ideològica i paramilitar, visites a indrets simbòlics (com la casa on va néixer Benito Mussolini), assistència a seminaris del GRECE o unes singulars vacances d'acció aporrintant immigrants o lluitant a Osijek (Iugoslàvia). La continuïtat del còmic la dona una expedició de joves neofeixistes -el "cap de colla" seguit pels militants (els "rats noirs")- que van a la recerca del Graal i acaben, degut a la desorientació, cercant-lo en un dels indrets blasmats per l'extrema dreta, el mur de les lamentacions de Jerusalem.

La portada del còmic és prou il·lustrativa del nou àmbit d'acció que es dibuixa pel neofeixisme europeu. La "rata negra" en banyador anuncia el següent "programa d'estiu", que inclou -entre d'altres- les següents possibilitats pels joves que desitjin enurar en acció: guerra a Moldàvia, Hooliganisme a Moscou, llençament de granades a Sarajevo, degollaments a Bòsnia, atac a turcs a Berlín amb els caps-rapats o la visita d'un "neo-camp" de concentració a Servia. La historieta és sumament interessant per diversos elements: a) la integració del cap-rapat com un membre més en la militància neofeixista europea; b) la mixtura iconogràfica de símbols i personatges del neofeixisme europeu: la rata negra dels anys setanta coexisteix amb el cap-rapat d'inicis de la dècada dels noranta; c) l'aparició d'una nova geografia que exalta el combat neofeixista europeu: si abans era Algèria o el Líban, París o Roma, ara comencen a aparèixer nous indrets d'"exaltació emotiva": Rostock, Moscou, Bòsnia, Berlín... ('Aujourd'hui Osijek, demain Paris' ["Avui Osijek, demà Paris"]).

NOIR ET ROUGE

LA BANDE DESSINEE
AU SERVICE DU
NATIONALISME

10/92

N°9

12 F.

VACANCES PORTABLES EN EUROPE AVEC N & R

PROGRAMME DE L'ÉTÉ :

GUERRE EN MOLDAVIE, MANIF PAYSANNE DANS LE LOIR ET CHER, HOOLIGANISME A MOSCOU, BANLIEUE CHAUDE A MANTES LA JOUE, STOCK-CAR A PRE-DAPPIO, BARRAGE ROUTIER AU PEAGE DE MONTBONNOT, JET DE GRENADES A SARAIEVO, VIE COLLECTIVE ET ESORSEMENT EN BOULOGNE, ATTAQUE DE TUNISIE, A BERLIN AVEC LES SKINS, GUERRE DES CAFES A ZAGREB, VISITE D'UN "NEO" CAMP DE CONCENTRATION EN SERBIE etc etc... Pour tout renseignement s'adresser a NOIR et ROUGE, Bunker de La Voie Strass 38 100 GROS BERLIN (EUROPE)

ANEX. VUIT ANYS DE CAPS-RAPATS (1985-1992)

A continuació hem confeït una relació dels incidents violents protagonitzats per caps-rapats a Catalunya. La cronologia que adjuntem no és exhaustiva i únicament pretèn ser orientativa. Generalment, la data que figura a cada informació -més que la de la data exacta en la que van succeir els fets- és la de la seva publicació a la premsa i entre parèntesi figura el dia i la publicació d'on procedeix la informació. La font principal que hem utilitzat ha estat el diari La Vanguardia i per aquest motiu, les referències a la resta d'Espanya són molt limitades.

1985

6/II: En finalitzar un partit entre el FC Barcelona i el RCD Español es produeix una agressió per part de simpatitzants de l'Español contra un jove integrant dels Boixos Nois, que és apunyalat. Sembla ser que el jove havia pres la gorra d'un dels agressors (La Vanguardia, 13/II/1991).

Estiu: Apareixen els primers nuclis de caps-rapats a Barcelona i Premià (El Triangle, 3/IX/1990).

1986

Gener: És detingut Antonio Lario [Caro?] Barberán ('el Tete', de 23 anys) acusat d'apunyalat un jove al barri de Gràcia. El detingut admít haver militat a CEDADE (El Periódico, 3/IX/1990).

Durant aquest mes, una banda de caps-rapats protagonitza diverses agressions al barri de La Ribera de Barcelona. Les seves víctimes són integrants d'altres tribus urbanes, especialment punkies i mods, tot i que també ataquen vianants sense cap tret distintiu especial. Va haver-hi més de cent denúncies contra ells, una per arrencar una dent d'or a un ancià i una altra per apunyalament (La Vanguardia, 15/X/1991).

1/V: Es celebra a Roses (Girona) la primera reunió de caps-rapats de l'Estat espanyol (El Triangle, 3/IX/1990).

17/XI: Una cinquantena de membres de les BB.BB. assalten els estudis de Ràdio Barça-Cadena 13 a Barcelona en finalitzar un partit de l'Español. El grup es dissolgué abans que la policia arribés al lloc dels incidents (La Vanguardia, 17/XI/1986).

1987

1/III: Un membre del MDT -Frederic Bentanachs- és agredit per un grup de caps-rapats a la Plaça Reial de Barcelona (Avui, 15/III/1987).

7/III: En una carta al director d'El Periódico es denuncia agressions de caps-rapats a Santa Coloma, descrites així pels signants: "un grupo de 15 ó 10 nazi-skins procedentes de Barcelona que, provistos de armas blancas, palos y demás objetos contundentes, se dedican a apalear a jóvenes de la ciudad y realizar todo tipo de desmanes" (El Periódico, 7/III/1987, signen la carta Carlos Azagra i 35 signatures més).

Un anomenat Comité Antifascista de Santa Coloma constituït per diverses entitats juvenils denuncia novament les agressions dels caps-rapats. Els denunciants assenyalen que els skinheads estan reforçats per elements similars procedents de València i Saragossa, així com el fet de que la seva aparició datava de "dos años [abans] aproximadamente" [1985] (full volant imprès pel Comité Antifascista de Santa Coloma, III, 1987).

15/III: Hom afirma que grups de caps-rapats podrien actuar en connivència amb grupuscles ultradretans (hom esmenta uns desconeguts Grupo Revolucionario Ultra de Liberación [GRUL] i Unidad Nacional Española [UNE]) que actuarien a la zona alta de la ciutat i en distoteques de Carles III. Hom cita el fill d'un conegut ultradretà com a promotor d'aquests grups (Avui, 15/III/1987).

28/IV: Hom assenyalava l'existència de vinculacions entre membres de les BB.BB. i grups ultradretans: integrants de les BB.BB. han estat identificats en incidents protagonitzats per activistes d'extrema dreta el dia de Sant Jordi. S'esmenta Chafik Ayadi Sánchez (nat a París l'any 1968), com a protagonista de diversos incidents. Chafik hauria estat vist en diverses ocasions al local de JJ.EE.. Es cita altres noms de caps-rapats que han protagonitzat agressions a les rodalies de Barcelona: Joaquín i Marcos Borrás Rabadán, José Luis Rodríguez Toledo, José Antonio Moreno Pelaez, Manuel Monge Valenzuela i Juan Carlos González Franco i Antonio Caro Barberán, (el

'Tete', membre destacat de les BB.BB. afirmant-se que ha estat militant de CEDADE). (Avui, 28/IV/1987).

6/X Hom denuncia les activitats violentes d'un grup de caps-rapats al barri de Gràcia de Barcelona. Hom assegura que alguns dels caps-rapats són militants de CEDADE i han estat entrenats militarment per formacions o personatges de l'extrema dreta espanyola (Avui, 6/X/1987).

5/XI Enfrontaments entre seguidors del club de fútbol Inter de Milán i 'hinchas' de les BB.BB. de l'Espanol que finalitzen amb una càrrega de la policia. Com a resultat dels incidents, el bar Flores de Mayo, de l'Avinguda Sarrià, queda destrossat (Sport, 5/XI/1987).

1988

25/I Agressió de tres feixistes (dos d'ells caps-rapats) a un militant independentista de l'MDT de Manresa, David Martínez. El jove agredit presenta commoció cerebral i fractura de l'èsternum i d'una costella. El seu estat és qualificat de 'greu' (La Vanguardia, 25/I/1988).

7/IV Membres de les BB.BB. realitzen pintades pronazis a Bruixes (Bèlgica). La directiva de l'Espanol manifesta la seva inquietud per les activitats dels brigadistes. Hom cita als seus membres més rellevants: C. A. S. ('El Moro'), relacionat amb el fill de l'antic dirigent dels Guerrilleros de Cristo Rey i els malnoms de 'Beni' (de Santa Coloma), 'Fredy' i 'Tete'. Hom informa que el grup liderat pel Moro hauria atacat una unitat mòbil de TV3, apedregat reiteradament l'emissora Catalunya Ràdio i amenaçat al presentador Joaquim Maria Puyal en diverses ocasions. Igualment hauria protagonitzat algunes agressions al Carnaval de Sitges (El Periódico, 7/IV/1988).

1989

Març Un grup d'uns vint-i-cinc caps-rapats de les BB. BB. protagonitzaren diversos actes de gamberrisme a Sabadell (El Observador, 20/XI/1990).

31/V Agressió d'un negre africà a Arenys de Munt per dos caps-rapats. Els agressors, després de tirar-lo a terra, el ruixaren amb benzina i l'amengaren amb cremar-lo viu. Foren detinguts Juan Oliveras i Jorge Jiménez Tejedor. La policia assenyalà la seva vinculació amb un col·lectiu de caps-rapats de Badalona anomenat Águilas Negras. La premsa informava que "la Guardia Urbana de Badalona no ha realizado nunca una investigación sobre el comportamiento y composición de estos grupos" (La Vanguardia, 31/V/1991).

1990

1/I Enfrontament entre caps-rapats seguidors de l'Espanol i del Barça al carrer Gran de Gràcia (La Vanguardia, 9/VI/1991).

3/II Dos caps-rapats de Roses -Francisco García Gutiérrez ('el Pacoyo') i Jesús Domínguez González ('Quetus')- colpejaren fins deixar inconscient un treballador dels serveis de neteja de Roses, Jahabaz Mohamed, líder de la comunitat marroquina de Roses (El Triangle, 3/IX/1990).

8/V Un grup de quatre o cinc caps-rapats apunyalen una dona de 30 anys a Barcelona. Hom ignora el mòbil de l'agressió (La Vanguardia, 8/V/1990).

Juliol Un estudiant de 15 anys és colpejat brutalment per dos caps rapats en negar-se a besar un retrat d'Adolf Hitler a les rodalies de la plaça Fernando Reyes de Barcelona. (La Vanguardia, 15/X/1991).

Agost Un jove de 16 anys és assassinat a punyalades en el decurs d'un enfrontament amb caps-rapats a Premià de Mar. Foren detinguts com a presumptes implicats cinc caps-rapats (El Observador, 20/XI/1990).

9/VIII Un grup de caps-rapats de Roses agredí un jove que sortia d'un concert del grup Loquillo y los Trogloditas. La mateixa nit, un grup de vint o trenta caps-rapats agredí tres joves perquè un d'ells duia un adhesiu amb la 'C' [de Catalunya] a la seva motocicleta. Les agressions no foren denunciades (El Triangle, 3/IX/1990).

3/IX La premsa denuncia les activitats violentes dels caps-rapats, assenyalant la seva vinculació a l'extrema dreta i a

les BB.BB. Entre els seus líders hom esmenta 'Freddy' (veí de Montbau), 'Chafi', 'el Valencià' i 'Tete'. Al mateix temps es denuncia l'existència de caps-rapats feixistes vinculats als BN, que podrien col·laborar en determinades circumstàncies amb els caps-rapats de les BB.BB. El lloc de reunió dels primers seria el barri de Gràcia, mentre els caps-rapats dels BN es reunirien a l'Snack bar Piscolabis, proper al Nou Camp, clausurat per les autoritats. Hom esmenta l'existència d'un grup de caps-rapats que actua a Roses. A la vegada, es destaca clarament l'existència de caps-rapats antifeixistes, els redskins (El Periódico, 3/IX/1990).

- 12/X Al finalitzar els actes convocats per forces d'extrema dreta a la plaça dels Països Catalans de Barcelona per commemorar la diada de la Hispanitat, un grup de caps-rapats es desplaçà al centre de la ciutat per 'anar de cacera'. Un nordamericà de raça negra fou colpejat al cap sense cap motiu amb una barra de ferro (La Vanguardia, 15/X/1991). Un grup de caps-rapats intentà assaltar el local del partit Catalunya Lliure [CLL]. (El Observador, 20/XI/1990).

Integrants del grup Vanguardia Nacional Revolucionaria [VNR] foren vists formant part del servei d'ordre dels actes del dia de la Hispanitat a Barcelona (El País, 10/II/1991).

- Nov. Un integrant dels BN és apunyalat durant una baralla de membres d'aquest grup amb els de les BB.BB. (La Vanguardia, 15/X/1991).

- 8/XI Un grup de caps-rapats agredí un estudiant de les Escoles Professionals Salesianes a la sortida de classe. Hagué de ser ingressat amb una fractura de la mà esquerra i contusions arreu del cos (El Observador, 20/XI/1990).

- 18/XI Un grup de caps-rapats agredí un jove de 16 anys a les proximitats de l'estadi de Sarrià. El jove hagué de ser hospitalitzat (El Observador, 20/XI/1990).

- 20/XI La policia i els Mossos d'Esquadra assenyalen la vinculació entre diverses formacions d'extrema dreta i grups de caps-rapats. Hom esmenta -com a caps de les BB.BB.- l'activista José Maria Royuela Samit, de 22 anys (fill d'Alberto Royuela, personatge conegut en els ambients de la ultradreta), Chafik Ayadi Sánchez i Miguel Angel Chiquillo Lázaro. Sergio Duran és presentat com un dels ideòlegs dels caps-rapats de Roses, assenyalant que dos germans seus figuraven en les darreres llistes electorals de JJ.EE. Igualment, hom esmenta la dissolució del grup skinhead de Badalona Águilas Negras de Badalona i la seva fusió amb un nou col·lectiu ultradretà anomenat Vanguardia Nacional Revolucionaria. Finalment, hom denuncia la participació de caps-rapats en actes de l'extrema dreta (el 20 de novembre i el 12 d'octubre). Alguns caps-rapats haurien participat en el servei d'ordre del congrés celebrat pel Frente Nacional de Blas Piñar a Girona. Segons fonts policials, la violència dels caps-rapats "se ha disparado de forma vertiginosa en las últimas semanas" i es comenta que "Barcelona se ha convertido desde 1984 en la capital de los cabezas rapadas de toda España" (El Observador, 20/XI/1990).

- 1/XII Agressió d'un membre dels BN, Sergi Segarra ("Draculín") per membres de les BB.BB. L'agressió tingué lloc al carrer Gran de Gràcia, al costat de l'estació de metro de Fontana. El dia 26 d'aquest mateix mes foren detinguts deu membres de les BB.BB. implicats en l'incident. L'agressor es trobava a Saragossa fent el servei militar. La majoria dels brigadistes detinguts resideixen a la zona alta de la ciutat (La Vanguardia, 26/I/1991).

1991

- 13/I Dos seguidors de l'Espaniol són apunyalats per cinc caps-rapats dels BN. Un dels agredits, Frédéric François Rouquier morí pràcticament a l'acte. L'agressió es produí com a resposta a la que infligiren els brigadistes dies abans a un integrant dels BN (La Vanguardia, 15/I/1991).

- 17/III Un grup de caps-rapats apunyalà un jove de 21 anys a la sortida del cinema Verdi, al barri de Gràcia. (La Vanguardia, 17/III/1991).

- 16/IV Dos caps-rapats amb vestit paramilitar i amb bats de beisbol agredeixen una jove de disset anys a Cornellà. La víctima ja havia estat agredida anteriorment. Sembla ser que l'incident podria respondre a enfrontaments de bandes juvenils (El Observador, 16/IV/1991).

- 25/IV Un informe per la Guàrdia Urbana de Barcelona sobre l'evolució dels caps-rapats afirma que seria molt recomanable evitar que es creés una estructura que pogués consolidar aquests grups "como ideología, ya que sería

- entonces cuando verdaderamente podrían ser preocupantes" (La Vanguardia, 9/VI/1991).
- Juny Els caps-rapats solen agredir una mitja de tres persones per setmana (La Vanguardia, 8/X/1991).
- Set. Un grup de caps-rapats agredí una parella de nuvis a la plaça Gal·la Plàcidia (La Vanguardia, 8/X/1991).
- Una banda de caps-rapats independentistes s'enfronta amb un grup de caps-rapats neonazis a Roses en finalitzar un concert de rock (La Vanguardia, 15/X/1991).
- 5/X Un grup de cinc o sis caps-rapats agredí els indigents que passaven la nit arrecerats al Parc de la Ciutadella. El balanç fou de quatre ferits de diversa consideració i un mort, el transvestit Juan José R.Z. ('Sonia') (La Vanguardia, 8/X/1991).
- 7/X La premsa denuncia que el col·lectiu de caps rapats que integra Vanguardia Nacional Revolucionaria [VNR] estaria vinculat a CEDADE, J.J.EE. i les BB.BB.. En una entrevista feta a Ramon Graells, cap de J.J.EE., aquest admet la presència de caps-rapats en els actes organitzats per aquest partit (El Periódico, 7/X/1991).
- 9/X Prostitutes i transvestits que pernocten o viuen a les rodalies del Parc de la Ciutadella afirmen que des de fa mesos són víctimes de les agressions dels caps-rapats (La Vanguardia, 9/X/1991).
- 12/X En finalitzar els actes convocats per l'extrema dreta a Barcelona per celebrar la diada de la Hispanitat, un grup nombrós d'ultradretans -amb la presència d'un nombre notable de caps-rapats- travessà la ciutat des de la plaça dels Països Catalans fins al centre de la ciutat, protagonitzant diverses agressions. La policia no intervingué, únicament els mossos d'esquadra detingueren sis caps-rapats (El País, 13/X/1991).
- 15/X La policia deté setanta-sis joves, en la seva majoria caps-rapats, per la seva suposada participació en els fets del 12 d'octubre (El País, 15/X/1991).
- 19/X La premsa informa que els caps-rapats fotografien les seves víctimes abans i després d'apallissar-les. Segons la policia "los cabezas rapadas utilizan estas fotografias como un trofeo de caza, para exhibirlas en sus reuniones" (La Vanguardia, 19/X/1991).
- 20/X La policia -després de detenir cinc caps-rapats amb antecedents penals a Sevilla- afirma que existeixen vinculacions entre neonazis alemanys i caps-rapats de Barcelona (La Vanguardia, 20/X/1991).
- 22/X Un grup de caps-rapats cremen la senyera de la seu del Consell Comarcal de Lleida. També pinten les instal·lacions de la Unió Esportiva Lleida amb símbols feixistes (El Observador 22/X/1991).
- 23/X El Ministeri de l'Interior anuncia que s'adoptaran les mesures considerades oportunes per preservar l'ordre en la concentració de grups neonazis europeus de Madrid el 20 de novembre (El Observador, 23/X/1991).
- 25/X Un grup de caps-rapats seguidors del FC Barcelona apunyalaren un membre de les BB.BB., a Nou Barris (Barcelona), deixant-lo greument ferit (La Vanguardia, 29/X/1991).
- 26/X Emissió d'un reportatge sobre els caps-rapats per TVE. Un cap-rapat entrevistat afirma que no és cap delictu assassinar un transvestit (Informe Semanal, TVE, 26/X/1991).
- 27/X El germà i l'oncle del membre de les BB. BB. agredit el dia 24, anaren 'de cacera' i com a represàlia apallissaren un membre dels BN de Nou Barris (Barcelona). BN i BB.BB. haurien delimitat zones d'influència i territoris enemics (La Vanguardia, 28/X/1991).
- Un grup de caps-rapats atacà una manifestació convocada per grups de l'extrema esquerra extraparlamentària contra l'anomenada Llei Corcuera Madrid (La Vanguardia, 28/X/1991).
- 28/X La policia organitza un fort dispositiu a Barcelona per evitar les baralles ente bandes rivals que podrien produir-se a causa de l'agressió contra el jove de les BB.BB. (La Vanguardia, 28/X/1991).

- 29/X Ingressen a la pressó dos BN acusats d'haver apunyalat el jove de les BB.BB. a Nou Barris (Barcelona). Un amic de l'agredit declara que "La venganza seguirá. Si vienen con navajas, con navajas", ahora que explica que les baralles existents fins aleshores havien estat 'sanes', "porque como mucho llegabas a casa con un ojo morado o con golpes. Pero ahora hay que atacar antes de que te ataquen" (El País, 29/X/1991).
- 30/X La policia deté dos familiars del membre de BB.BB. que fou apunyalat a Nou Barris per BN, acusant-los de venjar-se en un cap-rapat del FC Barcelona (El País, 30/X/1991).
- Un grup de caps rapats despertà a cops de peu un indigent que dormia al carrer, el colpejaren amb barres de ferro i l'obligaren a cantar l'himne feixista 'cara al sol'. L'indigent pogué fugir. Els fets succeïren al carrer Mariano Cubí de Barcelona (La Vanguardia, 30/X/1991).
- 31/X Hom anuncia l'adopció de mesures per part de la policia i la guàrdia urbana per fitxar als mil caps-rapats que actuen a Barcelona (El País, 31/X/1991).
- Tres grups de caps-rapats robaren en tres ocasions a joves que recaptaven fons per la Creu-Roja (El País, 31/X/1991).
- 9/XI Vuit caps-rapats foren detinguts a Reus acusats d'agredir al fill d'un regidor d'Unió Democràtica de Catalunya. Els detinguts tenien entre 14 i 18 anys (El Observador, 9/XI/1991).
- Hom assenyalà la possibilitat que siguin grups de caps-rapats els autors de punxades a les rodes de cotxes amb les lletres de 'GI' sobreposades a les de 'GE' a la matrícula (La Vanguardia, 9/XI/1991).
- 11/XI José Antonio Romero ('el Gafitas'), presumpte implicat en la mort de F.F. Rouquier el gener d'aquest any, escriu una carta als seus amics on els hi demana que facin un 'rapao ganso de las BB.BB.' (La Vanguardia, 11/XI/1991).
- 12/XI Un grup d'uns dotze caps-rapats apallissa un jove que podria ser toxicòman a la zona marginal de Madrid coneguda com 'la Cruz del Cura' i li feren diverses fotografies abans de marxar. L'agredit, al marge de les llessions, experimentava un fort trauma psicològic (La Vanguardia, 12/XI/1991).
- 16/XI El jutge titular del jutjat d'instrucció n.23 de Barcelona, José Joaquín Pérez Beneyto, fa empresonar els caps-rapats que van aparèixer en el programa 'Informe semanal' de RTVE (emés el 26/X/1991). Entre els detinguts figurava el fill de l'ultradretà Alberto Royuela (La Vanguardia, 16/XI/1991).
- 17/XI Fonts policials arriben a preveure l'assistència de 1.000 caps rapats a la concentració del 20 de novembre a Madrid (El Observador, 17/XI/1991).
- Són detinguts cinc caps-rapats a Madrid que agrediren i destrossaren un vehicle de TV3 (La Vanguardia, 17/XI/1991).
- 27/XI Ferran Cardenal, governador civil de Barcelona, declara públicament que els caps-rapats "ja no generen inseguretats ciutadanes" (El Observador, 27/XI/1991).
- 30/XII Constitució de la divisió catalana SHARP-Paisos Catalans. L'organització -antiracista i antifeixista- no està vinculada "a cap organització política" i els seus objectius declarats són "la recuperació de l'autèntic esperit skinhead mitjançant informació i propaganda". Hom anuncia que la divisió catalana té comitès comarcals a "l'Horta, el Barcelonès, el Bagès, Baix i Alt Empordà, Vallès Occidental i Mallorca" (El Temps, 30/XII/1991).
- 1992
- 4/II Catorze caps-rapats amb motocicletes van perseguir una parella per Barcelona. La persecució tingué lloc a la zona alta de Barcelona. Els caps-rapats "se enmascaraban con las bufandas azules y blancas propias de las Brigadas Blanquiazules" (La Vanguardia, 4/II/1992).
- 16/II Hom anuncia la detenció de vuit cap-rapats acusats de diversos robatoris i apallissaments de vianants al barri de Sant Gervasi de Barcelona. Segons la policia, els detinguts formaven part d'un grup més nombrós (unes quinze

- persones) que, en grups de cinc, atacaven membres d'altres tribus urbanes o aquells vianants als que atribuïen una ideologia diferent a la seva. Tots els detinguts estaven vinculats a les BB.BB. (*La Vanguardia*, 16/II/1992).
- 23/II Baralla a Gràcia entre caps-rapats feixistes i un grup de joves. Els cap-rapats anaven armats amb "cadenas, porras y guantes con pinchos". Els detinguts tenien entre 18 i 20 anys i quatre d'aquests tenien antecedents per disturbis i destrosses, problemes relacionats amb drogues i robatori de vehicles (*La Vanguardia*, 23/II/1992).
- 24/II Es produeix, davant del jutjat de guàrdia, un nou aldarull entre els joves que havien protagonitzat els enfrontaments del dia anterior (*La Vanguardia*, 24/II/1992).
- 28/II Un grup de caps-rapats neonazis assalta un xalet d'"squatters" a Gràcia. Dos dels ocupants de la vivenda van haver d'anar a l'hospital (*La Vanguardia*, 1/III/1992).
- 6/III La fiscalia de Barcelona demana dues penes de 4 anys de presó per dos caps-rapats neofeixistes que intervingueren en el programa de TVE emès el 26/X/1991 (*La Vanguardia*, 3/III/1992).
- 13/III Són detinguts set caps-rapats acusats de l'assassinat d'un transvestit comès el 6/X/1991. Els joves pertanyien a famílies de classe mitjana i eren vinculats als BN, confessant-se autors de diverses agressions durant nombrosos caps de setmana (*La Vanguardia*, 13/III/1992).
- 14/III Els caps-rapats detinguts per l'assassinat del transvestit podrien haver comès varies agressions a Barcelona i altres localitats, com apunyalaments de gitanos a la Costa Brava (*La Vanguardia*, 14/III/1992).
- 24/III El fiscal demana set anys de presó per un cap-rapat dels BN que agredí a un integrant de les BB.BB.. L'agressor hauria amenaçat a la víctima abans del judici (*La Vanguardia*, 24/III/1992).
- 13/IV Detenen un cap-rapat que estava apallissant a un jove al carrer Almogàvers de Barcelona. El jove agredit ingressà a l'hospital, on hom li diagnosticà una fractura de crani (*La Vanguardia*, 13/IV/1992).
- 14/IV El cap-rapat detingut el dia anterior per apallissar un jove al carrer Almogàvers és deixat en llibertat sense fiança (*La Vanguardia*, 14/IV/1992).
- 12/V El fiscal demana 90 anys de presó pels BN que assassinaren dos seguidors del RCD Español el gener de 1991 (*La Vanguardia*, 12/V/1992).
- 9/VII El jutge ordena que siguin empresonats tres caps-rapats que van agredir un africà a Arenys de Mar, acusats d'intent d'homicidi. Dos dels detinguts tenen 18 anys i el tercer, 19. Dos resideixen a Barcelona i un a Badalona (*La Vanguardia*, 9/VII/1992).
- 3/VIII Un religiós dominicà de raça negra és apunyalat per un cap-rapat a les immediacions del Camp Nou del FC Barcelona. Segons testimonis presencials, un cap-rapat que viatjava en una motocicleta, sense que hi haguessin hagut amenaces o baralles prèvies, va atansar-se a la víctima i li clavà la navalla a la zona abdominal. L'agressor fou detingut al cap d'una estona, gràcies a les declaracions d'un testimoni presencial dels fets (*La Vanguardia*, 3/VIII/1992).
- 4/VIII El cap-rapat acusat de l'agressió del dominicà ingressa a presó (*La Vanguardia*, 4/VIII/1992).
- 6/VIII Un testimoni identifica el cap-rapat que apunyalà el religiós dominicà. El testimoni comptà en tot moment amb la protecció dels mossos d'esquadra, ja que ha rebut diverses amenaces (*La Vanguardia*, 6/VIII/1992).
- 12/VIII Un grup de caps-rapats intenta cremar una casa d'"squatters" amb un còctel molotov a Barcelona. Els fets van succeir quan un dels "squatters" presentà una denúncia a la Guàrdia Urbana contra els caps-rapats (*La Vanguardia*, 12/VIII/1992).
- 26/VIII Un grup de caps-rapats amenaça els propietaris de la discoteca La Playa (Villamanrique de Tajo, Madrid) perquè un integrant del grup -membre de la Guàrdia Civil- s'havia suïcidat després d'una discussió amb el disc-jockey de la discoteca. Els fets haurien succeït de la següent manera: després de l'incident a la discoteca, el Guàrdia Civil

anà a la seva caserna a buscar una arma; en impedir-li sortir de nou el vigilant de torn, el Guàrdia es disparà (La Vanguardia, 26/VIII/1992).

- 8/X Segons fonts policials, la violència dels caps-rapats hauria augmentat la vigília de la diada de la Hispanitat. Hom cita diverses agressions, però sense especificar les dates exactes (El Observador, 8/X/1992).
- 11/X La policia detingué 15 caps-rapats simpatitzants del FC Barcelona i el RCD Español quan s'estaven apallissant en un bar d'Horta (Barcelona). La policia va intervenir als detinguts diversos aerosols, navalles i cadenes (La Vanguardia, 11/XI/1992).
- 19/X Barcelona hauria patit 55 actes violents de caps-rapats entre febrer de 1985 i juliol de 1992 segons un informe elaborat per experts de la Guàrdia Urbana. Hom calcula que a Barcelona existeixen entre 500 i 700 caps-rapats, tot i que els implicats en actes violents són 240 (146 residents a la capital i la resta en localitats de l'àrea metropolitana). La majoria dels caps-rapats té entre 15 i 24 anys i hom ha observat que la seva edat se situa cada vegada més propera als 16 anys. L'informe reitera que les 'caceries' acostumen a tenir lloc de dijous a diumenge i les víctimes són prostitutes, pidolaires, transvestits, drogadictes, immigrants i 'squatters'. Hom detecta una gran obsessió pel territori, fins al punt que les bandes de caps-rapats s'haurien pogut 'repartir' el territori. El 60% dels caps-rapats no ha superat els estudis d'ensenyament general bàsic i un 9% no té estudis de cap tipus (El Periódico, 19/X/1992).
- 1/XI Són detinguts cinc caps-rapats per agredir dos seguidors del Real Madrid. Els fets tingueren lloc a l'estació de metro de Bogatell (Barcelona). Els detinguts es declararen seguidors del FC Barcelona però no integrants dels BN (La Vanguardia, 1/XI/1992).
- 7/XI Són detinguts vuit caps-rapats de Badalona que venien droga per finançar els seus desplaçaments acompanyant al FC Barcelona. Segons la notícia, a la droga incautada, calia afegir-hi, a més, un "impressionant arsenal de armes blanques". Entre les armes trobades hi havia una pistola de fogueig, pistoles d'aire comprimit "y un extensísimo muestrario de ballestas, puños de hierro, navajas automáticas, guantes que producen descargas eléctricas o grilletas" (La Vanguardia, 7/XI/1992).
- 27/XI Un jutge decreta ordre de búsqueda i captura del cap-rapat que el juliol de 1990 agredí a un jove a la plaça Fernando Reyes de Barcelona. Cal recordar que l'agressió fou motivada perquè el jove -que duia un estel vermell com insígnia- es negà a besar una fotografia d'Adolf Hitler (La Vanguardia, 27/XI/1992).
- 29/XI Quatre caps-rapats són detinguts a Madrid per la mort d'un marroquí a Majadahonda (Madrid). El marroquí, que anava embriac, es creuà en el camí dels caps-rapats, un dels quals li donà una empenta que feu que es fracturés el crani amb la vorera del carrer, provocant-li la mort instantània. Els detinguts tenien entre 17 i 20 anys, sense antecedents penals (La Vanguardia, 29/XI/1992). Tot i així, sembla ser que l'agressió podria haver estat premeditada. En tot cas, diversos magrebis de Majadahonda assenyalen que l'homicidi no ha estat un fet aïllat sinó que cada dia han d'amagar-se a partir de les 8 del vespre, pel temor a agressions xenòfobes dels caps-rapats (El País, 29/XI/1992).
- 30/XI Són detinguts nou caps-rapats a Barcelona per agredir dues noies i un noi al carrer Maestro Nicolau (prop de la plaça Francesc Macià de Barcelona). Tres dels detinguts són menors d'edat i algun d'ells fou identificat com a seguidor del RCD Español (El País, 30/XI/1992).
- 1/XII Els responsables municipals de Sarrià-Sant Gervasi demanen més presència policial contra els caps-rapats que actuen a la zona. Igualment, el dia anterior haurien tingut lloc dues agressions protagonitzades per caps-rapats al barri de Sants (1/XII/1992 La Vanguardia).
- 3/XII Un jove de Terrassa (Barcelona) és apunyalat per cinc caps-rapats (La Vanguardia, 3/XII/1992).
- Quatre caps-rapats foren detinguts a Saragossa per apallissar un grup de rodamons al centre de la ciutat (La Vanguardia, 3/XII/1992).
- 4/XII Es decreta presó pels agressors d'un ciutadà guineà que fou agredit el 27 de setembre a la plaça Lesseps de Barcelona. La víctima va romandre cinc setmanes hospitalitzat i va perdre la visió d'un ull. Tot i que la majoria

- dels detinguts són gamberros, hi ha també alguns joves caps-rapats (La Vanguardia, 4/XII/1992).
- 6/XII És detingut a Madrid un cap-rapat de 16 anys per dues agressions amb arma blanca (La Vanguardia, 6/XII/1992).
- Els caps-rapats detinguts a Saragossa són deixats en llibertat provisional sota fiança (La Vanguardia, 6/XII/1992).
- 8/XII Són detinguts tretze joves per dos incidents provocats per caps-rapats a Sant Andreu i les Corts (Barcelona). El primer incident fou un enfrontament amb 'rockers' i 'funks' iniciat pels caps-rapats i l'altre una agressió als clients d'un bar per dos caps-rapats del RCD Espanol, que entraren al local cridant a favor de l'equip de futbol CSKA de Moscou (que havia eliminat al FC Barcelona del campionat de la Copa d'Europa) i agredint un client amb un pal de billar (La Vanguardia, 8/XII/1992).
- 11/XII Segons el Secretari d'Estat per a la Seguretat, Rafael Vera, s'intensificarà el control policial sobre els caps-rapats. Vera assenyala que, tot i que la seva violència havia augmentat, el moviment no estava organitzat, però afirmà que "ello no quiere decir que no puedan ser el embrión de futuras organizaciones de carácter radical y violento, con objetivos a veces marcadamente xenófobos o racistas". El diari, a títol d'exemple, descrivia el material incautat a un grup de caps-rapats que es desplaçaven en ferrocarril a la localitat de Fuenlabrada (Madrid) a veure un partit de futbol. Donat que hom avisà a la brigada de seguretat perquè els caps-rapats i 'hinchas' estaven molestant als passatgers, la policia els detingué, incautant-los-hi dos mosquetons d'escalada, dos punys americans, bats de beisbol, un punxó de cuina i una navalla, així com d'altres objectes que foren llençats per la finestra del tren (La Vanguardia, 11/XII/1992).
- 18/XII El jutge que investigava l'assassinat de la dominicana Lucrecia Pérez (que va tenir lloc el 13 de novembre a Aravaca -Madrid- quan un escamot feixista disparà indiscriminadament sobre un grup d'immigrants dominicans refugiats en les ruïnes d'una discoteca) ordena la detenció d'un cap-rapat. Aquest darrer, si bé no va estar implicat en els fets, actua com a encobridor, ja que abans del crim, els autors li haurien explicat les seves intencions (La Vanguardia, 18/XII/1992).
- 19/XII Un grup de caps-rapats apunyala tres joves a Madrid sense que hi hagués hagut cap provocació prèvia (El País, 19/XII/1992).
- 20/XII El fiscal demana 20 anys de presó pels caps-rapats implicats en les agressions del 12 d'octubre de 1991 a Barcelona (La Vanguardia, 20/XII/1992).
- Cinc caps-rapats apunyalen un jove de 20 anys a Madrid sense cap motiu aparent (La Vanguardia, 20/XII/1992).
- 22/XII Dos caps-rapats apallissen un jove a Alcalá de Henares (Madrid). Els detinguts tenien 18 i 19 anys. Un dels caps-rapats ja fou detingut el 8 de novembre d'aquest mateix any per haver apunyalat un ciutadà polonès al que causà ferides molt greus; igualment, el 28 d'octubre agredí dos joves, un dels quals patí una fractura múltiple de mandíbula (El País, 22/XII/1992).
- 28/XII La policia deté 32 caps-rapats davant d'una discoteca africana. Els caps-rapats es van concentrar davant la discoteca Soweto (al barri de Sant Andreu de Barcelona). Els caps-rapats ja havien protagonitzat incidents en d'altres locals. Duïen barres, cadenes i 'objectes contundents' com garfis, martells i 'tacos' de billar, també portaven simbologia nazi en la seva indumentària. Però a desgrat d'aquesta informació, el gerent de la discoteca restà importància a l'incident i afirmà que en els fets "no intervinieron cabezas rapadas, y se trata únicamente de una simple pelea entre jóvenes del barrio, con insultos y empujones como máximo" (La Vanguardia, 28/XII/1992).
- 30/XII Tres caps-rapats agrediren un immigrant dominicà a Madrid. La víctima duia una samarreta amb la inscripció "República Dominicana" que va atraure l'atenció d'una desena de caps-rapats que començaren a increpar-lo i insultar-lo. Aleshores dos joves del grup l'agrediren a la cara i fugiren tot seguit. Ràpidament foren detinguts per la policia que els hi va incautar un matxet i un 'puny de moto' amb el que probablement varen cometre l'agressió (La Vanguardia, 30/XII/1992).

CAPÍTOL 14. ELS NOUS "HINCHAS": FUTBOL I ULTRANACIONALISME A CATALUNYA

Todos hemos podido leer con más o menos alegría la noticia de que el juez ha llamado a declarar al bufón mayor del reino, este no es otro que Jose Luis Nuñez, puta mayor (es decir presidente) del puticlub barza. Todos (menos el juez se ve) sabemos que Nuñez y sus bastardos directivos apoyan a los bobos nois y les dan todo lo que piden. Por ello cabe imaginar que el juicio es una farsa y no estaremos contentos solo porque le llamen a declarar ya que el bufon Nuñez, su bastarda directiva y sus putos bobos nois merecen el maximo castigo.

"Comentario de prensa", Ultras Español, 9 (s.d.), Especial invasión Calderón 1991, s.p.

I. INTRODUCCIÓ

En aquesta segona part de l'apèndix descrivim l'aparició de moderns grups d'"hinchas" del FC Barcelona i del RCD Español i analitzem -essencialment- la relació que existeix entre "hinchas", caps-rapats i l'extrema dreta a Catalunya. Hem assajat de fer una lectura política d'aquest fenomen amb dos objectius: d'una banda, determinar si els col·lectius d'"hinchas" han estat realment influïts o manipulats per grups ultradretans que han reclutat adherents entre els seus membres; d'altra banda, esbrinar si els enfrontaments entre "hinchas" rivals -nacionalistes radicals catalans els uns i ultraespanyolistes els altres- tenen alguna transcendència en la vida política catalana.

Pel que fa la relació entre "hinchas" i extrema dreta, en la primera part de l'apèndix ja hem deixat clara l'existència de vincles entre "hinchas" i col·lectius de caps-rapats neonazis i hem assenyalat la possibilitat de que els grups d'"hinchas" puguin constituir un nou àmbit d'expansió de l'extrema dreta. Aquesta tesi era recollida ja en l'informe de la Comissió d'investigació sobre l'ascens del racisme i la xenofòbia a Europa del Parlament Europeu el 1985. La comissió assenyalà els col·lectius d'"hinchas" com una via potencial de creixement de la ultradreta entre sectors socials marginals:

Fenómeno complejo en cuanto a sus causas, la violencia manifestada en los partidos de fútbol amenaza con adquirir un carácter endémico y crea condiciones propicias a la acción de formaciones y grupúsculos extremistas y de otras categorías de individuos socialmente marginales (hooligans i skinheads). Estas organizaciones intentan reclutar afiliados en la masa de jóvenes espectadores al tiempo que se esfuerzan por mantener una cultura de violencia a través del control de 'footballfans' (hinchas de fútbol) militantes. Por otra parte, una cierta cobertura política, limitada en principio a la utilización de insignias y palabras nazis o fascistas, permite a los autores de actos de violencia alcanzar un cierto grado de paroxismo psíquico y adoptar una fisonomía propia en el marco de una masa políticamente amorfa pero potencialmente explosiva.¹

Pel que respecta a la possible rellevància política que podria tenir la dimensió política del fenomen "hincha", hem partit de les hipòtesis formulades per Enric Ucelay-Da Cal sobre les relacions existents entre política i esport a Catalunya.² Segons Ucelay Da-Cal, caldria fer una lectura complexa

del fenomen "hincha" a Catalunya, ja que la politització de l'àmbit esportiu tindria una transcendència notable en el manteniment de l'estabilitat del sistema polític català al llarg del segle XX. L'argumentació d'Ucelay-Da Cal s'articula en tres nivells. El primer és que "s'haurien de considerar els nacionalismes radicals català i espanyol com una realitat única, que marca un territori de relacions masculines i juvenils. És una realitat única però simbòlicament polaritzada, que ha quedat com una oposició fixa".³ El segon és que la vinculació dels joves a grups nacionalistes radicals bé de signe catalanista radical o ultraespanyolista té importants funcions de definició en la vida política catalana, esdevenint el que en termes antropològics hom anomena un "ritus de pas" en la introducció dels joves al món adult, ja que establiria els llaços sociables masculins, iniciant als adolescents "en l'activitat cívica i política".⁴ El tercer és que "els esports organitzats formen una part integral del que es pot considerar com 'sistema polític català'", de manera que "la política catalana no es pot entendre sense aquesta dimensió associativa que li és pròpia".⁵ Ucelay-Da Cal assenyala que els esports de massa organitzats s'introduïren a Catalunya al mateix temps que aparegueren les ideologies ultranacionalistes i es desenvoluparen simultàniament i de manera vinculada, fet que ha tingut importants conseqüències per "neutralitzar" políticament aquestes ideologies i donar estabilitat al sistema polític català:

D'aquesta manera, els grups extrems catalanistes i espanyolistes, que sempre han esperat emprar el món esportiu com a 'planter' o com a 'cantera', s'han trobat bloquejats, ja que el fenomen "hincha" i, en general, la dimensió simbòlica de les identitats esportives ha donat suficient satisfacció combativa, sense necessitar recórrer a majors violències que les que es viuen en les grades. Així, la connexió ultranacionalismes/esports ha assegurat el funcionament del mecanisme de 'ritus de pas' al llarg del temps. A la vegada, aquesta dinàmica esportiva ajuda a mantenir als grups ultranacionalistes en la marginalitat electoral, com alguna cosa pròpia dels adolescents. Així, els extremistes nacionalistes són fàcilment dominats -o fins i tot controlats- per les forces polítiques o institucionals més moderades, que són les que naturalment donen sentit a la vida política visible a qualsevol moment.⁶

En la nostra anàlisi hem intentat contrastar -en la mesura que ha estat possible- la possible vigència d'aquestes tesis a la Catalunya dels anys vuitanta. Així, aquesta capítol està articulat en tres apartats: el primer descriu l'aparició dels grups d'"hinchas" a Espanya, centrant-se en els Boixos Nois [BN] i les Brigadas Blanquiazules [BB.BB.]; el segon analitza les vinculacions entre caps-rapats,

"hinchas" de futbol i extrema dreta i el tercer pretèn esbrinar la transcendència política del fenomen "hincha" a Catalunya. Aquest assaig, però, no pretèn elaborar una anàlisi del fenomen "hincha" o de la violència que genera; únicament vol fer-ne una anàlisi en un lloc concret -Barcelona (i Catalunya per extensió)- i en una vessant determinada, la política. Entenem que la nostra aproximació (que pot experimentar futures esmenes de tota mena) és únicament un complement a d'altres anàlisis de caràcter divers (sociològic, antropològic), que ofereixin una visió global d'un fenomen complex.⁷

Els materials que hem utilitzat han estat principalment informacions aparegudes a la premsa, dues publicacions sobre el món dels "hinchas" espanyols -Revista Ultras i Revista Hinchas, ambdues de Barcelona- i alguns materials editats pels mateixos "hinchas", ja que manca un terme català escaient per identificar als seguidors del FC Barcelona i del RCD Español, hem utilitzat el terme castellà "hincha".^{7bis}

II. L'APARICIÓ DELS NOUS "HINCHAS" A BARCELONA: 'BOIXOS' I 'BRIGADISTES'

El fenomen "hincha" a Espanya*

A diferència del capítol anterior, on presentàvem un breu resum sobre els orígens del moviment skinhead perquè aquest era poc conegut i no existien recerques sobre el particular, no succeeix el mateix amb el fenomen "hincha", que disposa de sòlids estudis sobre la seva evolució i el seu desenvolupament a diversos països d'Europa.⁹ En tot cas, volem remarcar que el fenomen "hincha", tal com el coneixem, actualment té els seus orígens en els canvis que, a mitjans de la dècada dels anys seixanta i inicis dels setanta experimentà el tipus de públic assistent als estadis i les noves actituds que aquest adoptà. En aquest període van començar a veure's als estadis grups de joves "hinchas" amb un comportament particularment agressiu. Inicialment, fou un fenomen d'agrupació juvenil espontània, però no trigà en assumir una forma cohesiva i organitzada i bandes d'adolescents i de joves procedents de les perifèries urbanes obreres començaren a reivindicar les "corves" dels estadis britànics com els "seus" territoris i a excloure els seguidors dels equips rivals i els espectadors de més edat, fins configurar una afició progressivament violenta i radicalitzada que, a través dels encontres de caràcter internacional, va ser adoptada per joves "hinchas" d'arreu d'Europa.¹⁰ Ara bé, malgrat la seva expansió internacional, cal destacar que és un fenomen que reflecteix, essencialment, les "diferents tradicions i experiències socio-històriques, polítiques i culturals de cada país",¹¹ aspectes que han estat centrals en la present anàlisi.

La constitució de grups d'"hinchas" en els equips de futbol espanyols es produí a inicis dels anys vuitanta, arran de la celebració a Espanya del campionat per la copa mundial de futbol el 1982. Fou aleshores quan hom tingué l'ocasió d'observar la conducta de diversos grups de seguidors europeus animant els seus equips. Els primers col·lectius "hinchas" que aparegueren a Espanya ho feren per mimetisme: "Nuestro grupo [Ultraboys, del Real Sporting de Gijón] nació en el Torneo

'Costa Verde' del verano del [19]82, tras ver en acción a los hinchas alemanes en el mundial".¹²

Durant els anys següents, l'actuació dels "tifosi" italians exercí una influència notable en els grups d'"hinchas" espanyols. Els components d'aquests grups, s'autodefiniren amb els termes d'"hinchas" i "ultras" del futbol (no per les possibles connotacions polítiques del terme, sinó per l'adhesió radical al club esportiu que implicava). Tot i que el mot "hincha" designa genèricament el conjunt de seguidors d'un equip de futbol (siguin "hooligans", "tifosi" o, en sentit ampli, els anomenats "footballfans" en anglès), hem d'esmentar que els "hinchas" espanyols -segons es desprèn de diversos testimonis i les publicacions abans esmentades (Revista Ultras i Revista Hinchas)- semblen haver adoptat com a model a imitar els "tifosi" italians més que els "hooligans" britànics. Ambdues aficions, als ulls dels "hinchas" espanyols, actuarien de manera clarament diferent. Els "hooligans" britànics no generarien grups de seguidors organitzats formalment, la seva animació a l'estadi la durien a terme mitjançant els seus cànctics i es destacarien -sobretot- pel seu vandalisme. Un redactor d'una revista dedicada als "hinchas" espanyols -la Revista Ultras- simplificava la descripció en aquests termes: "Se caracterizan por estar totalmente desorganizados, compuestos por jóvenes que buscan mil y una formas de generar violencia por el placer de divertirse un rato".¹³ Els trets distintius dels "tifosi" italians, en canvi, serien el recurs a una coreografia espectacular (emprant pancartes, bengales i banderes) i l'organització en clubs, alguns d'ells amb gran quantitat d'associats. Serien "clubs con una organización muy bien definida, en la cual 10 o 15 jefes llevan las riendas de todo. La principal fuente de ingresos es la venta de material del grupo (fotos, adhesivos, bufandas, pañuelos,...), la gran cantidad de socios que tienen estos grupos les permite tener presupuestos de 10, 15, 20,... y hasta 60 millones al año. Los grupos tienen una ideología política muy clara que depende de la ciudad donde está situado, la ideología del grupo contrario, o las ideas de los jefes. Mientras en el Norte la ideología de los grupos está muy repartida entre fascistas, comunistas y anarquistas, en el Sur, a excepción de los C.U.C.B. [Commandos Ultra' Curva B, del Nàpols], todos los grupos son

fascistas".¹⁴ El club més emblemàtic de 'tifosi' el constitueixen els seguidors del Roma, els anomenats Commandos Ultras della Curva Sud [Escamots Ultres de la Corba Sud, CUCS]. Al nord d'Europa (Bèlgica, Holanda i Alemanya especialment) els "hinchas" -sempre seguint amb el mateix testimoni- haurien estat més influïts pels "hooligans" britànics, mentre que al sud d'Europa (Espanya, França i Portugal) ho haurien estat pels "tifosi" italians, amb grups que "derivan de las antiguas peñas legalizadas y con una organización interna importante, lo que facilita su implantación, pareciéndose a asociaciones políticas juveniles".¹⁵ A Espanya s'haurien desenvolupat grups de seguidors que s'aproximarien més als "tifosi" (la constitució de clubs de seguidors organitzats a partir d'antigues "penyes") que als "hooligans" britànics (seguidors que actuen sense estar formalment organitzats i entre els que la violència gratuïta n'és un component especialment important), però sense poder establir uns límits clars, ja que tot i que entre els grups d'"hinchas" espanyols no ha existit la manca de coordinació pròpia dels "hooligans", no s'han arribat a generar grups tan sòlidament organitzats com els dels "tifosi" italians.

El primer grup fundat a Espanya fou el dels Ultras Sur [també anomenats Ultrasur o Ultrassur, US des d'ara], seguidors del Real Madrid Club de Fútbol. Els US aparegueren a finals dels anys setanta, coincidint amb l'anomenada "moguda madrilenya". El grup es formà a partir de l'expulsió d'una colla de joves a l'anomenada Peña de las Banderas vers el 1979, "cuando 37 de sus miembros decidieron formar un nuevo grupo [...]. En su primera época estaban acaudillados por el 'Imperdible' (un punky de un barrio periférico de Madrid) y empezó a actuar a partir del partido de la Copa del Rey contra el Barcelona en la ciudad de Zaragoza. Habían surgido los primeros ultras del país, el primer foco de violencia, y la prensa se hizo eco del hecho. Los Ultras Sur empezaron a ser populares en todo el país. [...] Su popularidad hizo que cada domingo en el Gol Sur del [estadi Santiago] Bernabeu cada vez más jóvenes fueran a 'alistarse' a sus filas y así es como actualmente [1988] cada domingo se reúnen más de 1.000 'tíos'".¹⁶ Malgrat que el grup s'identificà amb consignes

i símbols ultradretans, inicialment sembla que aquest fet no s'hauria palesat de manera immediata.¹⁷ Els US marcaren la pauta per la formació d'altres grups similars a Espanya i a la seva constitució succeí la dels Boixos Nois [BN] del FC Barcelona el 1981. La causa de l'aparició d'aquests últims, tal vegada calgui cercar-lo en alguns enfrontaments protagonitzats per seguidors del FC Barcelona amb alguns integrants d'US entre 1980 i 1982.¹⁸ Igualment, entre 1980 i 1981 aparegué l'anomenat Frente Atlético [FA des d'ara], aplegant els "hinchas" de l'Atlético de Madrid i constituït a partir de diverses penyes preexistents (especialment l'anomenada Peña Hugo Sánchez i d'altres menors).¹⁹ De bon principi el FA gaudí de millor organització que els US, ja que entre els seus organitzadors hi havia un "tifoso" italià i, d'altra banda, va rebre suport de la directiva del club.²⁰ El procés de constitució de nous grups d'"hinchas" continuà i el 1982 aparegueren les anomenades Brigadas Amarillas del Cádiz Club de Fútbol, on es difongueren consignes de caràcter andalusista i ultraesquerrà. Entre 1983 i 1985 es produí l'eclosió dels grups de seguidors dels equips de primera divisió, com les BB.BB. del RCD Español, els Herri Norte [Poble del Nord] de l'Athletic Club de Bilbao, els Indar Gorri [Força Roja] del Club Atlético Osasuna (Pamplona), les Xuventudes Celestes del Real Celta de Vigo; els Ultra Yomuss del Valencia Club de Fútbol, els Ultra Fondo Norte del Real Club Deportivo Zaragoza, els Ultra'Naciente de la Unión Deportiva Las Palmas, la Brigada Norte Biri-Biri del Sevilla Fútbol Club o la Peña Mugika de la Real Sociedad de Fútbol (San Sebastián) entre els més coneguts. Però també en van aparèixer d'altres menys coneguts, com els Supporters Gol Sur del Real Betis Balompié (Sevilla) o la Joven Hinchada del Real Club Racing de Santander. Entre 1985 i 1988 es configuraren la nombrosos grups d'"hinchas" de diverses categories esportives, com els Ultras Violeta al Real Valladolid Deportivo, l'Squadra Blanquinegra al Mérida Club Deportivo o el Front Andreuenc a la Unió Esportiva Sant Andreu (Barcelona).²¹ Aquesta aparició de nous grups de "hinchas" encara prosseguí a inicis dels anys noranta. El gener de 1991 hom parlava d'un augment "espectacular" del nombre d'"hinchas" a Espanya (tot i que no es donaven

xifres) però hom assenyalava que aquest increment no havia suposat un augment quantitatiu dels actes de vandalisme, ans al contrari.²² A finals de 1992 existien uns 10.000 "hinchas" segons una enquesta realitzada per la Subdirección General Operativa de la Policía.²³ L'esmentat informe afirmava que els grups "hinchas" més violents eren el Celtarra (del Celta de Vigo), el Riazor Blues (del RCD La Coruña) i els Ultra Boix [Ultra Boys] de l'Sporting de Gijón. Hom assenyalava que l'edat mitja dels "hinchas" més violents era la més baixa d'Europa (gairebé no superava els vint anys) i presentaven el següent perfil: pertanyien a la classe mitja baixa, habitaven en un barri de la perifèria, depenien de la família, eren reclutats a la seva barriada, consumien alcohol i, ideològicament, eren "pasotas y antiautoritarios".²⁴ Finalment, cal esmentar que la major part dels grups d'"hinchas" van néixer amb la connivència de les directives dels clubs, que van veure-hi una afició que animava els partits, sense ésser conscients de l'agressivitat potencial que alguns d'ells podien desenvolupar. Xabier Clemente, en la seva etapa d'entrenador del RCD Español, fou clar en aquest aspecte: "Los grupos ultras fueron fomentados por los propios clubs, y han ido creciendo hasta adquirir un poder que les impide ahora razonar sus actos".²⁵

Ja hem assenyalat que la nostra anàlisi no pretèn establir les causes de l'esclat del fenomen "hincha" a Espanya. Tanmateix, hem cregut interessant fer una referència al context polític existent, ja que podem copsar una coincidència -ignorem fins a quin punt significativa- entre la irrupció dels grups d'"hinchas" i el desencís polític generat entre la joventut un cop finalitzada la transició política. Un redactor de la Revista Ultras, en ésser interrogat sobre les causes que havien motivat i afavorit l'aparició dels grups d'"hinchas" arreu d'Espanya, feia la següent reflexió:

En una entrevista un 'capo' de la Brigate Gialloblu del Verona comentava que "en este momento de plena reflexión política en que no existen rojos, ni negros [fascistas], no existen más maneras de vivir y luchar juntos por algo que no sea la vida del estadio...". En la década de los sesenta los jóvenes iban a los conciertos de música rock y a la calle a luchar contra el sistema que les gobernaba, en los años 70 la gente empieza a olvidar la lucha política y busca la diversión refugiándose en las discotecas y creando formas de vida marca[da]s por la música que tenían escaso contenido político, y ahora, en los años ochenta, los jóvenes ven en el estadio un lugar donde encuentran la camaradería, la lucha y el trabajo en grupo que antes

encontraban en los partidos políticos, algo que les atrae a unirse a él, además de la fidelidad por los colores de un club inculcada desde pequeño y la violencia que, desgraciadamente, ocupa un lugar muy importante dentro del atractivo de los ultras.²⁶

Així, malgrat que no existeix una correlació clara entre despolitització juvenil i sorgiment de grups "hinchas" a Espanya, aquests darrers podrien reflectir -tot i que de manera molt limitada- la despolitització existent entre la joventut educada ja en un règim democràtic. Deixant al marge aquesta hipòtesi, cal tenir present que ésser "hincha", pels seguidors més radicals, és una actitud vital que trascendeix la simple presència a l'estadi per animar als equips respectius els dies de partit. Fabio Bruno, un genovés col·laborador de la revista italiana Supertifo (dedicada al món dels 'tifosi'), afirmava a la Revista Ultras que "para mí, ser un ultra es un modo de entender la vida antes que un hobby o una diversión: ser un ultra significa afrontar los problemas de la vida conociendo cuales son tus fuerzas y con la fidelidad en el corazón; significa ayudar rápidamente a tus amigos cuando te necesitan, aunque tengas que arriesgar tu propia persona; significa luchar hasta el fin por tus conviciones[sic] aunque todos estén contra tí".²⁷ De manera similar s'expressava un grup de seguidors del Nantes (la Section Loire-Side), que s'autodefinia com "un grupo de jóvenes que tienen por objetivo formar una pandilla de hinchas unidos tanto en la victoria como en el fracaso. Somos un conjunto de personas que tienen la misma ideología, la misma manera de vivir y que sabe defenderse cuando se siente amenazado".²⁸ Al costat d'aquestes definicions -italiana i francesa- que emfasitzen essencialment la solidaritat del grup i trasllueixen una certa idealització d'aquesta, diguem-ne, "militància esportiva", trobem lectures més radicals i prosàiques, com la definició que un fanzine de seguidors del RCD Español feia del que anomenava el seguidor per excel·lència de l'equip, l'anomenat "Ultraperico":

En Cataluña hay miles de pericos, pero no hay ni mil ultrapericos. Un Ultraperico es el seguidor más fiel del español, nunca deja de animar, vaya el equipo bien o mal. Los Ultrapericos odian al barza, lo odian con toda su alma y se alegran de que pierda o de que un jugador se lesione o de cualquier cosa que perjudique al puticlub culé. Un Ultraperico es violento, alcohólico y, en algún caso, extremadamente peligroso. Pero los Ultrapericos no se acojonan ante nada ni ante nadie.²⁹

D'altra banda, els diferents grups d'"hinchas" adquiriren determinades connotacions o identifications polítiques en funció dels equips de futbol que eren els seus principals rivals, de manera que es crearen diverses relacions d'afinitat i enemistat: els "hinchas" de l'Atlètic de Madrid rivalitzaren amb els del Real Madrid i ambdós amb els BN del FC Barcelona; a Barcelona, "boixos" i "brigadistes" s'enfrontaren permanentment i, amb el decurs del temps, desenvoluparen unes singulars relacions d'amistat amb els "hinchas" madrilenys: mentre els BN establiren bones relacions amb el FA de l'Atlético de Madrid, les BB.BB ho va fer amb els US del Real Madrid; els Ultra Yomuss valencians proclamaren la seva aversió als BN i aquests darrers manifestaren les seves simpaties pels Herri Norte, els Indar Gorri i la Peña Mujika. Però els criteris d'aquestes aliances no són polítics, sinó que responen a una estratègia que hom ha designat com "la síndrome del beduí": és el principi pel qual l'amic d'un amic és un amic, l'amic d'un enemic, un enemic, l'enemic d'un amic és un enemic i l'enemic d'un enemic, un amic.³⁰ Són uns criteris elementals però que configuren unes aliances de gran eficàcia en els grups d'"hinchas" d'arreu d'Europa. El resultat fou que d'aquesta manera es desenvolupà una xarxa d'amistats i enemistats on s'entrecreuaren rivalitats esportives i, a la vegada, afinitats i enemistats canviants que comportaren una limitada politització dels grups d'"hinchas". Així, els membres d'Indar Gorri de Pamplona afirmaren que, tot i no tenir una definició política concreta, "la mayoría de los miembros, al ser vascos pueden dar una cariz nacionalista a la peña. Todo esto no quiere decir que gente que no sea abertzale no pueda unirse a nosotros [...]. Pensamos que tensión política hay siempre pero en el fútbol se expresa de otra forma".³¹ Els Indar Gorri també manifestaren que "nos llevamos bien con todos los grupos anti-españoles y con alguno que no lo es tanto, destacando de estos a los Herri-Norte, Taldea-Peña Mugika i Boixos. De todas formas contactos con grupos por medio de cartas los tenemos casi todos".³² Els Ultra Yomuss de València no dubtaren en proclamar el seu anticatalanisme (més que ultraespanyolisme) com a tret definitori:

La ideología política que hay en YOMUSS se basa en un profundo anti-catalanismo, odiamos al Barça, a Cataluña y a todos aquellos símbolos que la representan. Nuestro exacerbado odio por todo lo polaco lo demostramos con nuestros continuos cánticos, apaleando a los bastardos culés que osan venir por Valencia y sobre todo destrozando las manifestaciones que 4 perros renegados organizan y que cuentan con la presencia de judíos catalanes de la 'MerDeTa' [MDT] y demás organizaciones independentistas de cerdos polacos [referència als catalans].³³

D'aquesta manera, bona part dels grups "ultras" futbolístics més rellevants presentaven certes connotacions polítiques i els joves que s'integraren en aquests grups experimentaren una politització relativa i limitada. Per referir-nos a aquest possible àmbit polític que tindria el fenomen "hincha" a Catalunya, hem parlat de la "perifèria" de la política, ja que hom no milita en organitzacions polítiques ni gaudeix d'una formació ideològica sinó que la politització es produeix per ósmosi: malgrat que hom no s'adscriu a una formació política o a un grup explícitament polititzat, l'adhesió a un grup d'"hinchas" pot comportar una politització relativa (tot i que aquesta sigui en termes molt elementals) i si bé desconeixem si aquesta hipòtesi té validesa general pel conjunt de l'Estat espanyol, sembla plausible aplicar-la a Catalunya.

Boixos i brigadistes: els "hinchas" moderns arriben a Catalunya

Els nous grups d'"hinchas" sorgiren a Catalunya amb la constitució dels BN del FC Barcelona el 1981 i les BB.BB. el 1985. Aviat els BN s'identificaren amb postulats nacionalistes radicals catalans i els membres de les BB.BB. preconitzaren consignes ultradretanes i espanyolistes. A continuació, descrivim la trajectòria d'ambdós grups de "hinchas" d'ençà la seva creació fins a inicis de la dècada dels anys noranta. Gairebé la totalitat de la informació utilitzada procedeix de sengles reportatges de la Revista Hinchas de Barcelona.³⁴

Els BN aparegueren la lliga 1981/1982. Foren creats per un grup d'aficionats situats al gol sud del Camp Nou³⁵ i ràpidament reuniren 100 socis. El grup continuà augmentant i la temporada 1984/1985 assolí la xifra de 1.000 membres, considerant-se el moment d'apogeu màxim del grup, que coincidí amb la victòria del FC Barcelona a la Lliga. Però dos fets estroncaren aquest creixement:

d'una banda, una escissió del grup -els anomenats Super Boixos- protagonitzà un seguit d'enfrontaments amb seguidors de RCD Español; d'altra banda, la tragèdia que tingué lloc a l'estadi de Heysel -Bèlgica- el maig de 1985 (on van morir trenta-nou persones en un enfrontament entre seguidors del Liverpool britànic i la Juventus italiana).³⁶ Tot plegat va fer que la directiva del club retirés el suport que havia ofert inicialment als BN i aquests es van dissoldre i van passar a anomenar-se Blaugrana Sud. La temporada següent (1986/1987) foren creats altres grups, com els Supporters Barça o les anomenades Cèl·lules Blaugranes [CBG], promogudes directament per l'MDT.³⁷ La temporada 1987/1988, els BN retornaren al gol sud i fou quan aparegué un grup de caps-rapats anomenat Skins Barça, la major part dels quals es manifestaren neonazis. Durant la temporada 1988/1989 els BN experimentaren un important resorgiment i assoliren els 350 socis, tot i l'oposició de la directiva del club. A inicis dels anys noranta, la recuperació dels BN es va veure afavorida pel triomf aconseguit a la Lliga durant dues temporades successives (1990/1991, 1991/1992). El gener de 1991 els BN comptaven amb uns 1.000 afiliats que pagaven quota per mantenir el grup i adquirir material divers.³⁸

Les BB.BB. del RCD Español sorgiren de la Peña Juvenil Españolista creada a inicis dels anys vuitanta. Aquesta penya -situada al gol sud de l'estadi de Sarrià- comptà, ja des dels seus inicis, amb el suport de la directiva del club, que li cedí un local i li atorgà una subvenció per cada membre inscrit així com el reconeixement legal de la penya. En aquestes condicions favorables, hom conseguí aplegar aviat uns 800 socis i organitzà alguns desplaçaments acompanyant l'equip. D'altra banda, la penya "fue introduciendo en Sarrià todo tipo de artilugios pirotécnicos y también creó el primer gran banderón blanquiazul".³⁹ Però malgrat el seu dinamisme inicial, les activitats de la penya van decaure i sembla ser que l'administració econòmica dels fons rebuts no fou diàfana, creant-se malestar entre alguns integrants del grup.⁴⁰ Aquests últims es plantejaren abandonar-la i crear un grup alternatiu, similar als diversos grups d'"hinchas" existents arreu d'Espanya i, òbviament, tenint en compte

l'existència dels BN del Barça.

En aquest context, el 1985 la situació canvià entre els joves seguidors del RCD Español. El gener d'aquest any se celebrà un Derby amb la participació del Barça i a la vigília del partit es creà un ambient de tensió entre seguidors d'ambdós equips, especialment degut a la suposada creació d'un grup d'"hinchas" del RCD Español anomenat "Eagles' Korps". L'ambient era enrarit i les autoritats van témer baralles entre les dues aficions:

La posibilidad de graves enfrentamientos y el temor hacia este nuevo grupo [els Eagles' Korps del RCD Español] del que nadie conoce nada y nadie se hace responsable de él, aunque se crea vinculado con núcleos nazis, origina que el Gobierno Civil de Barcelona tome espectaculares medidas de seguridad en torno a este partido y sin apenas incidentes se termine el encuentro y también los EAGLES' KORPS de los que nadie volvieron a hablar y se terminara creyendo que fueron solo un invento de la prensa amarilla para vender más periódicos.

Pero esta primera aparición ultra en Sarrià, aunque fuera fantasma, y la intensificación del movimiento ultra en todos los graderíos españoles termina con la aparición a finales de esta temporada 1984/5 de las Brigadas Blanquiazules.⁴¹

Les BB.BB. foren promogudes per un grup de seguidors del RCD Español que es desplaçaren a Milà, a l'estadi de Sant Siro, quedant impressionats per l'animació que les anomenades Brigade Rossonere (Brigades Roig-negres, els "tifosi" del Milan Associazione Calcio) proporcionaven al seu equip.⁴² La creació de les BB.BB. comptà amb l'ajut d'un italià anomenat Rafa que havia estat integrant de les brigades milaneses.⁴³ D'aquesta manera, hom importà el model dels "tifosi" de Milà al RCD Español i, donat que la directiva continuà oferint el seu suport a la Penya Juvenil, les BB.BB. sorgiren al marge de la direcció del club. Aquestes s'autofinanciaren amb aportacions dels seus membres i la venda del material que editaven. Hom confegí carnets (amb el lema "Sexo, Alcohol, Violencia, Honor y Español") i la venda de samarretes amb la calavera emblemàtica de les SS, adoptada com a símbol dels brigadistes,⁴⁴ proporcionà els primers fons econòmics per les activitats del grup. Durant la temporada 1985/1986, les BB.BB. es donaren a conèixer arreu d'Espanya, degut als enfrontaments amb seguidors d'altres equips que protagonitzaren quan es desplaçaren acompanyant el RCD Español. El ressò d'aquests incidents en els mitjans de comunicació fomentà l'adhesió de nous

membres al nucli original, que arribà als 150 socis i a una quantitat similar de simpatitzants. Aquesta temporada esportiva finalitzà amb un espectacular llançament de més de cent bengales des de les grades de l'estadi en el Derby del RCD Español contra el Barça. Quan la temporada següent (1986/1987) l'equip de Sarrià tingué la seva millor trajectòria esportiva durant la dècada dels vuitanta, les BB.BB. augmentaren els seus seguidors, multiplicant el seu número per quatre o cinc, realitzant nombrosos viatges i protagonitzant batusses que augmentaren la seva fama arreu del país. En aquest període de creixement, un grup de caps-rapats neofeixistes s'incorporà a les BB.BB. i tingué una influència decisiva a l'hora d'orientar políticament les BB.BB. vers l'extrema dreta. Segons la Revista Hinchas, els caps-rapats "consiguen introducir de forma más patente que anteriormente las ideologías de la extrema derecha en las BRIGADAS como es palpable al presenciar la cantidad de svásticas y cruces célticas que [...] se exhiben en el Gol Sur del estadio españolista".⁴⁵ Les BB.BB. assoliren al seu apogeu la temporada 1987/1988, quan el RCD Español arribà a la final de la copa de la Unió Europea de Futbol Associació [UEFA]. En el marc d'aquesta competició, les BB.BB. es desplaçaren a Bèlgica i realitzaren diverses pintades neonazis a la Grande Place de Brusel·les i als carrers adjacents, alhora que a l'arribar a Bruges -destinació final del viatge- entonaren càntics recordant al Duc d'Alba.⁴⁶ Malgrat la derrota final del RCD Español a la copa de la UEFA, les BB.BB. es van consolidar a l'estadi de Sarrià, alhora que la Penya Juvenil es dissolgué aquella mateixa temporada. Tot i que la posterior trajectòria esportiva del RCD Español no fou massa favorable i la temporada 1991/1992 l'equip gairebé va estar a punt de baixar a segona divisió, sembla que l'atractiu de les BB.BB. no minvà. El 1991, segons un fanzine editat per les BB.BB., aquestes continuaven editant el seu propi material, amb l'existència de diverses seccions: secció Oeste, secció Carmelo, secció Sur (amb seu a Sevilla), secció Kroner'ss i grups com el Commando Alcohólico o uns recreats Eagles' Korps.⁴⁷

Amb la consolidació de BN i BB.BB. van produir-se nombrosos enfrontaments entre seguidors

del FC Barcelona i del RCD Español. Els BN aviat s'identificaren amb postulats nacionalistes radicals catalans. Manuel Omar, un dels dirigents dels BN afirmà el 1991 que "Ante todo somos nacionalistas e independentistas, y muchos de nosotros lucimos con orgullo emblemas del Moviment de Defensa de la Terra y del Front Nacional de Catalunya".⁴⁸ A l'aparèixer els BN, es creà un espai de politització dels seguidors juvenils del Barça i l'MDT assajà exercir-hi influència política a través de les ja esmentades CBG, creades el gener de 1986. En la seva declaració de principis, les CBG assenyalaren -entre d'altres- els següents objectius:

- Erradicació del nostre estadi dels mitjans de 'desinformació' centralistes amb ganes de moure brega i perjudicar al club (Antena 3, TVE...).
 - Així com l'erradicació també dels símbols opressors i cossos representatius (banderes i policia espanyola...).
 - Oposició a grups feixistes d'altres clubs (Ultras Sur, Frente Atlético, Brigadas,...), així com solidaritzar-nos amb les penyes de principis semblants.
- Per acabar volem deixar ben clara la nostra posició respecte les banderes:
- Les nostres banderes oficials són: Blaugrana, Senyera i les Estelades.
 - També ens identifiquem amb la de països que es troben en la nostra mateixa situació (escocesa, irlandesa, basca...).
 - Però mai amb estats imperialistes (britànica, espanyola, francesa,...).
- VISCA EL BARÇA I VISQUIN ELS PAÏSOS CATALANS
VISQUIN LES CEL.LULES BLAUGRANES.⁴⁹

Una politització similar tingué lloc igualment en les BB.BB. del RCD Español i els seguidors del Barça -identificats amb el nacionalisme radical català- esdevingueren el seu rival més important. A través del material gràfic de les BB.BB. i de les seves publicacions (de les que coneixem únicament alguns números dels fanzines Gol Sur, Ultrazine i Ultras Español), els BN foren codificats pels brigadistes com els principals enemics.⁵⁰ D'aquesta manera, a mitjans dels anys vuitanta, entre els "hinchas" del FC Barcelona i els del RCD Español existia un rivalitat que trascendia l'enfrontament esportiu per cobrar unes clares connotacions polítiques (que tenien ja uns antecedents històrics llunyans, com veurem més endavant). En aquests grups d'"hinchas", els caps-rapats hi han tingut un paper determinant ja que -com hem pogut constatar en l'anterior capítol- han constituït els seus elements més radicals i agressius.

III. VIOLÈNCIA I POLITITZACIÓ DE BOIXOS I BRIGADISTES: CAPS-RAPATS I EXTREMA DRETA

Violència "hincha" i extrema dreta

Amb l'aparició i consolidació dels grups "hinchas" a Espanya van sovintejar els episodis de violència protagonitzats per seguidors d'equips rivals, fets fins aleshores poc freqüents. Els incidents van ser de tipus divers i anaren des de l'apedregament d'autocars fins l'enfrontament físic directe.⁵¹ És difícil determinar les causes d'aquesta violència. Molts dels mateixos "ultres" futbolístics consideraren la violència quelcom inherent a la mateixa pràctica del futbol i afirmaren que no era buscada pel grup, sinó que era el resultat de l'acció d'individus aïllats dins del col·lectiu, la resposta a provocacions d'altres grups d'"hinchas" o, fins i tot, de provocacions policials, com es desprèn dels següents testimonis:

Creo que es imposible que pueda existir un grupo sin violencia [...] y en un grupo ultra de 300 personas no habrá uno, sino 50 que siempre arrastrarán a los demás a la violencia si estás totalmente ciego igual que toda la baska, la violencia en masa puede llegar a producir placer" [Ultra'Naciente, las Palmas].⁵²

La postura del grupo es la de ir contra la violencia injustificada, nunca provocamos incidentes con gente de sitios en los que nunca nos ha pasado nada. Esto no quiere decir que no reaccionemos violentamente cuando polacos [catalans] y renegados del Castellón y Alicante nos visitan, esa gentuza merece todo el palo del mundo, al igual que los 'julandrones' de los árbitros [Ultra Yomuss, València].⁵³

Yo como españolista, brigada y como ser humano, estoy hasta los cojones de los cerdos que van vestidos de marrón [alusió a la policia]. Me corta el rollo estar animado todo ciego y girar la cabeza para ver elementos de esos que en teoría guardan el orden y en verdad lo alteran. Supongo que muchos estaréis en mi situación, por ello he pensado un remedio: MACHACARLOS!!! [BB.BB.].⁵⁴

Així, malgrat que els grups d'"hinchas" no es definiren com a violents, reconegueren que era fàcil que es produïssin actituds violentes al seu entorn que, segons aquests, responien a un context de violència social. Un membre dels US, per exemple, en ésser preguntat sobre si tenia relació l'agressivitat amb la situació social, va donar la següent resposta: "Para mí, sí. Porque tú suponte que

un día que hay fútbol estás sin un pavo en el bolsillo. ¿Qué haces? Pues lo más fácil es ponerte, por ejemplo, con los nuestros, que te pones hasta el culo de porros, de litronas y no te gastas nada".⁵⁵ El resultat del consum de cervesa i droga és previsible i, a la vegada, la resposta és indicativa de com els grups "hinchas" poden guanyar seguidors entre joves marginals.

En general, en els grups "hinchas" semblava advertir-se que juntament a una certa apologia de la violència pretesament justificada, existia també el temor a que aquesta violència impliqués la repressió i la desaparició dels mateixos "hinchas", mancats d'organització per fer front a les represàlies policials o de les directives del clubs. Així, membres d'Herri Norte afirmaven que "la violencia no es buena, ya que se confunden violencia con tifo [l'animació al futbol] y ahora están reprimiendo al tifo. Si no se acaba con la violencia, se acabará con el tifo";⁵⁶ integrants dels Ultra'Naciente s'expressaven de manera similar i demanaven "a los jefes de los grupos que echen de sus respectivas peñas a todos aquellos payasos que sin tener ni puta idea de lo que es el movimiento ultra van al estadio a joder, pagando toda una peña por unos cuantos gilipollas que deben ser localizados y expulsados".⁵⁷ Fabio Bruno -el col·laborador de Supertifo, abans esmentat- assenyala la violència generada pels grups "hinchas" espanyols com una de les seves principals febleses, ja que "muchos grupos han alimentado toda una serie de incidentes y de violencia sin poder resistir después la represión policial y las medidas de seguridad impuestas por las fuerzas de orden, de la directiva y de la opinión pública".⁵⁸ L'anàlisi de la violència a l'esport, doncs, és un tema complex i en les conclusions que va aprovar la Comisión Antiviolenencia en los Espectáculos Deportivos creada pel Senat espanyol, hom assenyala que la violència existent en el futbol no es podia descontextualitzar de la societat, ja que les arrels de la primera calia cercar-les en la mateixa societat i en les frustracions que generava en una joventut apartada del món del treball i l'educació.⁵⁹

Després de la tragèdia que va tenir lloc a l'estadi de Heysel, hom es va plantejar la possible influència que podia tenir l'extrema dreta en els grups de "hooligans". Un estudi de 1987 sobre

aquests fets de K. Van Limbergen, C. Colaers i L. Walgrave, de la Universitat Catòlica de Lovaina (Bèlgica), constata l'existència de vincles entre grups d'"hinchas" europeus i formacions d'extrema dreta i, a la vegada, palesa que els "hinchas" mantenen nombrosos contactes internacionals entre ells.⁶⁰ Les conclusions de l'informe foren interpretades per la premsa com l'existència d'una mena de nebulosa "internacional hooligan" que actuaria generant violència en els estadis.⁶¹ Però tot i que és innegable la influència d'elements ultradretans entre col·lectius d'"hinchas", hi ha el perill de sobrevalorar la presència de l'extrema dreta als estadis i la seva capacitat de generar i canalitzar els aldarulls dels "hinchas". Així, John Williams, co-director del Sir Norman Chester Centre for Football Research (de la Universitat de Leycester, Gran Bretanya) i autor de diversos treballs sobre hooliganisme, assenyalà que les connexions entre violència i extrema dreta no són tan evidents i hom les acostuma a presentar d'una manera "conspirativa".⁶² Aquesta visió és compartida per altres investigadors del fenomen "hincha". Així, J. Pratt i M. Salter han assenyalat també que la infiltració d'activistes ultradretans en grups d'"hinchas" no hauria d'exagerar-se i, al seu parer, consignes com "Sieg Hiel" cal situar-les en el seu context específic i, més que considerar-les manifestacions obertes de militància política, cal veure-les com a gestos provocatius.⁶³ Un "hincha" holandès, en ésser preguntat durant una entrevista si tots els "hinchas" eren feixistes, respongué així:

Si es diu a algú 'jueu', és únicament perquè es vol impressionar a la gent. [...] Sempre es busca paraules que els impressionin i com se sap, a Amsterdam la persecució contra els jueus ha estat molt dura. Però que volem dir en utilitzar aquesta paraula? Que veritablement odiem als jueus? Certament no!. Aquells que diem 'pagesos' als [seguidors] del Groningen haurem d'ésser, per això, 'anti-pagesos'?.⁶⁴

Similars apreciacions han estat fetes a d'altres països i K. Van Limbergen i L. Walgrave, pel que es refereix a Bèlgica, fan observacions que també relativitzen la influència de l'extrema dreta entre els "hinchas". Assenyalen que, certament, aquesta influència existeix, ja que nombrosos "hinchas" comparteixen un bon nombre de prejudicis extremistes, antidemocràtics i regionalistes o localistes que es manifesten de manera clara en les seves ensenyes feixistes, les seves consignes o els

crits de "Sieg Heil" a les grades o la salutació amb el braç estés. Alguns "hinchas" també assisteixen a reunions de forces ultradretanes com la VMO i llegeixen la premsa editada per grups neofeixistes. Ara bé, segons els investigadors, "molts d'aquests prejudicis i comportaments no corresponen realment a una veritable consciència política. Són més aviat estereotipus utilitzats per provocar un efecte xocant, i tal vegada, fins i tot, amb finalitats iròniques. Probablement, els contactes amb grups extremistes han estat buscats perquè aquests gaudeixen una tradició de combat. De totes maneres és més aviat estrany -tot i que en el nostre país [Bèlgica] això hagi pogut tenir lloc- que els joves "hinchas" violents siguin reclutats dels grups d'extrema dreta".⁶⁵ Cal destacar que entre esport i radicalisme polític existeixen relacions evidents, però sense que això impliqui que la utilització de la simbologia i les consignes de forces d'extrema esquerra o d'extrema dreta suposi una adhesió política, sinó que -més aviat- reflecteixen en certa mesura l'escenari polític dominant localment. Roversi, per exemple, destaca que a Itàlia -durant els anys setanta- no era estrany veure a les grades símbols com l'estel roig de cinc puntes de les Brigate Rosse [Brigades Roges] i els d'altres col·lectius ultraesquerrans, així com també símbols neofeixistes i, fins i tot, en els aldarulls urbans protagonitzats pels "tifosi" hi havia elements de similitud amb les manifestacions dels grups extremistes. Però Roversi (després de remarcar que seria necessari un estudi acurat d'aquest període) més que assenyalar que en aquests anys hom assisteix a un trasvasament d'activistes polítics radicals al moviment "hincha", allò que succeeix és que l'extremisme polític representa un "exemple fascinant" pels "tifosi", "no solament perquè ofereix una simbologia que es correspon a una imatge sempre de major duresa que aquests volen donar de si mateixos, sinó perquè també representa un model organitzatiu i de comportament que respon plenament als seus objectius".⁶⁶ Així, es tracta de no infravalorar la influència de l'extremisme polític en els "hinchas" de futbol (especialment el d'extrema dreta), sinó de redimensionar-lo i objectivar-lo. En aquest sentit, hom ha assenyalat que donar una excessiva importància a la permeabilitat existent entre "hinchas" radicals i militància d'extrema dreta

pot crear més confusió que claretat en la visió de la violència que es genera al futbol. John Williams, Eric Dunning i Patrick Murphy, per exemple, si bé constaten igualment la presència notòria d'activistes ultradretans entre els "hooligans" britànics, consideren que atribuir la violència que aquests generen a la ultradreta és una hipòtesi errònia. A Gran Bretanya, assenyalen, és freqüent la invocació a una conspiració neofeixista presentant al National Front [NF] com a entitat que mou els fils de la violència "hooligan", però la simple referència a una conspiració no és una explicació satisfactòria, ja que el "hooliganisme" existeix des de molt abans que apareguessin els grups ultradretans presumptament implicats. En aquest aspecte, aquests investigadors afirmen que allò que cal analitzar és perquè els "hooligans" reuneixen les característiques que permeten el seu reclutament per part de formacions ultradretanes. En última instància, la teoria conspirativa ofereix una satisfacció intel·lectual i emocional del problema de la violència en el futbol, suggerint-ne una fàcil solució: la persecució i prohibició de les formacions ultradretanes, però no facilita la seva comprensió i causes profundes, les de les arrels socials de la violència.⁶⁷

En el cas espanyol, hem de recordar que la politització dels grups "hinchas" ha estat molt limitada en tots els aspectes i únicament sembla haver tingut rellevància en els casos de Catalunya i Euskadi, on els grups d'"hinchas" s'han impregnat de la politització existent en el seu entorn. Un redactor de la Revista Ultras afirmà que:

En cuanto a la politización es difícil encontrar grupos verdaderamente politizados o instrumentalizados por partidos, lo que ocurre es que los grupos incluyen entre sus distintivos símbolos políticos por lo que tienen de estéticamente atractivos (Che Guevara, Cruz Céltica, etc.) y no por otras razones.

En algunos casos, la politización sí que existe, como el de los grupos vascos y catalanes, en donde se vive una fuerte politización en todos los ámbitos de la sociedad.⁶⁸

Pel que fa a Espanya, la violència de caràcter neofeixista o neonazi, sembla estar protagonitzada especialment per membres dels US, BN i BB.BB. i, en el cas de Catalunya, per caps-rapats dels dos darrers col·lectius "hinchas" citats.

Els caps-rapats: la "hinchada" radical

Per tractar aquest tema, hem utilitzat sobretot l'estudi antropològic sobre els món dels joves a Barcelona realitzat el 1990 i coordinat i redactat per Mila Barruti, que ja hem esmentat en el capítol precedent.⁶⁹ En aquesta recerca hom ressaltava la importància del futbol pels caps-rapats⁷⁰ i constatava que "a l'actualitat [el futbol] n'és possiblement el factor d'adscripció més important alhora d'introduir-se i definir-se com a skin. Sigui quin sigui el sector del moviment skin existent actualment a Barcelona i rodalies, la major part dels seus membres hi han entrat per relació al fútbol, en relació a algún sector de 'hooligans' o 'supporters' existent".⁷¹ L'informe, en aquest sentit, es referia al gold sud dels estadis de Barcelona com "autèntics focus d'incubació i d'expansió [dels caps-rapats]".⁷² Així, els caps-rapats han esdevingut els elements més destacats de la "hinchada". En l'estudi de Barruti, hom al·ludia així als skinheads dels BN:

Els boixos nois en general i els skins en concret generen també al conjunt de l'afició, però, particularment en aquells sectors més joves que es situen als voltants del gol sud o de la general, una gran atracció que sovint esdevé quasi mítica. Tots es consideren hooligans, però els skins són percebuts com els millors, els més incondicionals. En són l'avantguarda, les 'tropes de xoc', la punta de l'iceberg de tota una afició.⁷³

La participació dels caps-rapats en els grups d'"hinchas" no es redueix a animar l'equip de fútbol des del gol sud, sinó que -segons Barruti- existeix una activitat prèvia de "ficar-se bronca amb la gent, destrossar tot el que es pugui, intentar no pagar en cap dels llocs on es vagi, etc. esdevenen les 'inversions rituals' més freqüents i totes elles carregades d'una forta component lúdica i festiva".⁷⁴ Un cop ha acabat el partit, la gresca dels skinheads i els "hinchas" que els acompanyen no finalitza encara, ja que "intentaran 'fer notar' la seva presència [...] i generar un follón [sic] el suficientment important per tal de poder ser recordat i explicat amb posterioritat i que servirà a la vegada per seguir cohesionant el grup".⁷⁵ L'informe conclouia que, tot i que era difícil "destriar o prioritzar una relació de causalitat clara entre el moviment skin i els 'hooligans', però de ben segur que, actualment, aquests segons en són el 'caldo de cultiu' [sic] dels primers".⁷⁶ Un jove punkie seguidor del FC Barcelona que

es convertí en cap-rapat, explicà com l'actitud dels skinheads que anaven a l'estadi li era extraordinàriament atractiva:

Jo anava amb punks, però no era un punk... anava des de feia temps al gol sud amb els 'Boixos' i veia als skins... em cridaven l'atenció pel que havia sentit, tal moguda, 'els skins van anar per allà i... follón'. Era com una incitació a la violència, el que havia sentit que els skins eren violents, el que tenia aquesta idea... després al conèixer la gent enrotllada skin doncs... vaig ficar-me a la moguda doncs m'agradava la música i tot...m'agradava tot...⁷⁷

Aquesta situació -a jutjar per les informacions publicades a la premsa- era similar a l'estadi de Sarrià:

Los cabezas rapadas, unos 300 en Sarrià, son los amos del Gol Sur. Docenas de chavales sin dueño corretean detrás de la portería, ajenos al partido. Buscan su punto de referencia y de identidad en lo que hacen los cabezas rapadas. Quieren ser como ellos. Algunos ya visten como ellos.⁷⁸

Com podem veure, existeix una estreta relació entre skinheads i "hinchas" però sense fronteres nítides, alhora que els caps-rapats semblen constituir clarament la força de xoc dels segons: són els "hinchas" més radicals. En el capítol anterior, ja hem pogut constatar com, pràcticament, la major part d'incidents violents generats entorn al futbol han estat protagonitzats per caps-rapats. Així, si bé no tots els caps-rapats són "hinchas", l'adscripció a col·lectius d'"hinchas" és un dels referents més importants en el moviment skinhead. I, en contrapartida, l'adscripció a un col·lectiu d'"hinchas" pot dur a que un jove es converteixi en cap-rapat. Tant en el cas de les BB.BB. com dels BN ha estat precisament a través dels caps-rapats com s'ha produït la irrupció de col·lectius d'"hinchas" neonazis. En tot cas, si bé hom acostuma a identificar (amb una notable simplificació) la massa de seguidors de BN i BB.BB. amb els caps-rapats, el cert és que aquests constitueixen en ambdós casos els seus elements més destacats i actius i els que protagonitzen la major part d'enfrontaments entre els dos col·lectius. Conseqüentment, els episodis de violència més greus generats entorn al futbol a Catalunya han seguit les pautes de conducta dels caps-rapats, on convergeixen els enfrontaments entre col·lectius d'"hinchas" rivals i les sortides "de cacera" dels caps-rapats. En aquest aspecte, el grau d'organització dels grups d'"hinchas" en les agressions comeses, mereix una certa consideració, ja que, segons

Roversi, a Gran Bretanya i d'altres països europeus hom ha pogut distingir tres etapes en la conducta dels "hinchas" violents: la primera es caracteritzà per ser actes de violència dins dels estadis protagonitzats per grups d'"hinchas" que s'havien format de manera gairebé espontània i manifestaven la seva presència amb una contribució constant a la coreografia i les animacions de les grades. En una segona etapa, els grups esdevingueren més restringits i, alhora, organitzats i militaritzats. Els incidents violents sortiren del clos de l'estadi i hom cercà i programà els encontres amb els adversaris fora dels estadis i de manera totalment aliena al resultat -favorable o desfavorable- obtingut pel seu equip de futbol. Finalment, hom ha constatat l'aparició de grups "semi-professionals" (els nuclis durs de varis moviments "hinchas") que preparen emboscades als grups rivals, sempre en llocs i moments distants de la cita dominical i que sovint cometen greus actes de vandalisme pels carrers i contra vianants ocasionals. Aquests "hinchas" han estat anomenats "super-hooligans" o "hard core hooligans".⁷⁹ Comparativament, si analitzem les agressions que han tingut lloc a Barcelona protagonitzades per caps-rapats seguidors d'equips de futbol, constatem que si bé la violència ha sortit del clos dels estadis i s'ha cobrat víctimes mortals, no semblen existir nuclis d'"hinchas" tan organitzats com serien els "super-hooligans". En general, BN i BB aparentment actuen sense una planificació tàctica de les agressions i amb un grau d'improvisació important. Els paràgrafs que segueixen a continuació són il·lustratius de que tant els caps-rapats dels BN com els de les BB.BB. es comporten de manera similar. El primer és el testimoni d'un jove al que van voler agredir un grup de brigadistes; el segon és una descripció de l'assassinat d'un seguidor del RCD Español, F.F. Rouquier, apunyalat per un grup de caps-rapats dels BN:

Después de una noche de marcha, 2 amigos y yo nos disponíamos a ir a casa. Salíamos de una conocida discoteca llamada 'La Carpa' que se encuentra en la zona universitaria. Salimos a través de un descampado [...] para coger un taxi (en la calle entre el Camp Nou y el Skating).

De repente, oímos un fuerte grito '¡Fórça Barça!' y uno de nosotros espontáneamente respondió ¡Fórça!. Nosotros no mostramos ningún sobresalto e incluso no nos dimos cuenta que el grito venía de un coche. A unos 10 m. de donde nos encontrábamos, el coche se detuvo y se oyó: '¡Vamos a matarlos por hijos de puta!', '¡Vamos a por ellos!'. Del coche

bajó un personaje de 1'90[m] bastante corpulento con la cabeza afeitada al cero y yo al menos pude distinguir que llevaba los brazos tatuados. En el coche iban 3 ó 4 personas más, pero nosotros nada más ver a aquel enérgumeno, empezamos a correr [...]. No nos giramos para ver si venían ya que todo estaba muy oscuro porque nos habíamos vuelto por el descampado por donde veníamos.⁸⁰

Los cinco cabezas rapadas [dels BN] se subieron al Ford Fiesta [...] y se fueron a dar una vuelta por los alrededores del campo de Sarrià. Durante el paseo en coche se tropezaron con Rouquier y Arboleas, [...] a los que identificaron como seguidores blanquiazules por 'los adornos y bufandas que exhibían'. [...] Romero Ors dijo: 'Para, que vamos a por ellos' [...]

'El Jaro' [un dels BN de l'automòbil] le asestó dos machetazos en el tórax a Rouquier, quien también sufrió heridas en las manos al intentar defenderse. Calaf [un altre BN] lo apalizó. Los otros tres acusados se fueron a por Arboleas. El procesado Estévez, [...] le apuñaló por la espalda. El aficionado del Español recibió dos navajazos más, pero logró escapar del ataque de los otros dos agresores, mientras gritaba 'más no, más no'.

David Ventura fue el único que huyó en metro. Los otros cuatro se subieron al Ford Fiesta.⁸¹

Considerem també interessant assenyalar que la incorporació dels caps-rapats als grups d'"hinchas" estengué entre aquests el llenguatge i la imatgeria pròpia del moviment skinhead, quan menys, en el cas de les BB.BB. Així, els fanzines de les BB.BB. -*Ultras Español*, *Gol Sur*, *Ultrazine*- eren profusament il·lustrats amb iconografia neofeixista de caràcter divers (runes d'Odal i creus cèltiques especialment) i textos racistes. Per exemple, hom homenatjava en els següents termes al boxejador 'Poli' (Policarpio) Díaz per les seves declaracions a la vigília d'un combat: "Desde estas líneas te damos nuestro apoyo, y tomamos tus palabras 'Tumbaré a ese negro' deseando que se cumplan tus deseos y los nuestros. Así que Poli, estamos contigo;⁸² Desmond Tutu -l'arquebisbe de Sudàfrica a qui fou concedit el Premi Nobel de la Pau el 1988- era considerat el "negro que habla de pobreza y racismo en Suráfrica mientras está en Europa hinchando su barrigota con los más succulentos manjares", afirman "que el hijoputa este se merece que sus hermanos negros y sus primos los monos le corten los cojones. Desmond Tutu: ¡Fuck yu! [en realitat 'fuck you', 'fot-te!']".⁸³

Ara bé, les abundants consignes nazis i racistes manifestades pels caps-rapats neofeixistes, no impliquen una satel·lització o una actuació d'aquests sota l'influx de forces ultradretanes. En el cas dels caps-rapats neonazis del FC Barcelona la impossibilitat de que alguna força neonazi o ultradretana

de caràcter nacionalista radical exerceixi ho hagi exercit algun tipus d'influència és impossible per la mateixa inexistència d'una formació política d'aquestes característiques.⁸⁴ Tot i així, això no impideix que els caps-rapats neonazis del Barça puguin estar influïts per la lectura d'"skinzines" neonazis, com es feu prou palès en el grup de caps-rapats que assassinà el transvestit al parc de la Ciutadella l'octubre de 1992.⁸⁵ En el cas dels skinheads de les BB.BB. la situació és diferent per diversos motius i mereix una anàlisi apart.

BB.BB. i extrema dreta a Catalunya

En el cas de les BB.BB., tot i que existeixen formacions i grups neofeixistes espanyolistes que haurien pogut exercir alguna influència o cercar la instrumentalització d'aquest col·lectiu, no sembla que aquests grups polítics hagin exercit una influència important en la gènesi i el desenvolupament del col·lectiu "hincha". La ultradreta espanyola a Catalunya es troba immersa en una crisi notable des de mitjans dels anys vuitanta: agrupa una militància minsa, té marcades divisions internes i ha esdevingut un sector polític gairebé inexistent en la societat catalana.⁸⁶ Però aquesta marginalitat política de l'extrema dreta -que no és un fet nou, ja que sempre ha estat minoritària a Catalunya- no ha estat compensada per una presència activa al carrer mitjançant grups de xoc que actuessin contra manifestacions catalanistes o nacionalistes radicals, situació que sempre s'havia produït al llarg dels anys setanta. Cal no oblidar que l'existència d'aquests escamots ha estat un tret característic de l'extrema dreta espanyola a Catalunya: recordem els autoanomenats Guerrilleros de Cristo Rey, el PENS, FN o el FNJ. La desaparició d'aquests grups la dècada següent, produí un buit polític que contrastà amb els clars símptomes de dinamisme del nacionalisme radical català que, fins i tot, arribà a generar una organització terrorista (Terra Lliure). En aquest context de revitalització de l'independentisme català, les reaccions de la ultradreta espanyola a Catalunya foren inexistents en termes polítics i únicament es produïren en forma d'agressió directa: el buit d'"esquadrastes" fou

ocupat, d'una banda, per l'aparició del grup terrorista Milícia Catalana⁸⁷ (és força significatiu que sigui únicament a Catalunya on aparegui una organització d'aquest tipus) i, d'altra banda, pels membres de les BB.BB., especialment a través dels seus caps-rapats neonazis. Conseqüentment, les BB.BB. més que actuar influïdes per formacions ultradretanes, estarien -en realitat- suplint les limitacions d'una extrema dreta fragmentada i incapaç de mostrar una mínima capacitat d'activitat davant d'un independentisme en ascens. En aquest sentit, la violència associada als grups d'"hinchas" afavorí la condició de força de xoc ultraespanyolista dels brigadistes, bé fos contra els BN, bé contra qualsevol altra manifestació de nacionalisme català no necessàriament radical (els brigadistes, al marge d'agredir militants de l'MDT, per exemple, han realitzat pintades a automòbils de TV3).⁸⁸

Aquest caràcter autònom de les BB.BB. es va veure potenciat per les mateixes forces ultradretanes (JJ.EE., FN, CEDADE), ja que aquestes no van estar disposades a integrar els caps-rapats i els "hinchas" entre la seva militància. Cal remarcar que, des d'àmbits neofeixistes, únicament una formació avanguardista com les BB.AA. de Madrid aconseguí un ressò important entre caps-rapats i col·lectius d'"hinchas". D'aquesta manera, el desembre de 1986, hom podia llegir a la seva publicació ¡A por ellos! que "el estadio [de fútbol] debe servir a la política, no la política al estadio: debe ser un frente de lucha más, en él se puede captar gente para el movimiento político".⁸⁹ Tot i això, com ja hem vist, l'experiència d'enquadrament dels caps-rapats per les BB.AA. tingué un èxit molt limitat. Però al marge d'aquesta experiència, els caps-rapats neofeixistes espanyols romangueren aïllats de les forces neofeixistes i no es produïren intents notables de satel·lització política del moviment skinhead neofeixista, que es fragmentà en grupuscles d'escassa entitat que actuaren autònomament i empraren diverses sigles. La nostra hipòtesi, doncs, atorga un paper rellevant a les BB.BB. en el si de l'extrema dreta espanyola a Catalunya, però la seva importància no radicaria en la seva instrumentalització per formacions ultradretanes, sinó perquè els brigadistes -durant la segona meitat de la dècada dels anys vuitanta- haurien omplert el buit produït per la inexistència d'una

extrema dreta combativa i disposada a enfrontar-se al nacionalisme radical català per la via de l'acció directa.

El treball realitzat per un grup d'estudiants de Ciències de la Informació el maig de 1988 (ja citat)⁹⁰ recollia el testimoni de set integrants de les BB.BB. que era sumament interessant en aquest aspecte. Les seves declaracions presentaven les BB.BB. com un col·lectiu socialment heterogeni, unit per la identificació amb el RCD Español i l'ultranacionalisme espanyol, sense una organització massa estructurada però amb capacitat d'autofinançament.⁹¹ Respecte a la procedència social dels seus membres, un brigadista entrevistat anomenat Angel manifestà que "la mayoría rondamos los veinte años, aunque actualmente hay un buen número de chavalines a los que parece gustarles todo eso de las banderas y demás. La mitad, aproximadamente, estudia y el resto trabaja o está en el paro. Y tenemos gente de Pedralbes a tios de la Mina".⁹² Els brigadistes es presentaven com un grup sense direcció definida i afirmaven adoptar les decisions amb la participació de membres dels diferents grups que integraven les BB.BB. ("skins, núcleo alcohólico [suposem que és el Commando Alcohólico], peña Gurruchaga").⁹³ El grup s'autofinançava amb les cotitzacions dels seus membres: "Nos lo pagamos todo nosotros. Entre las 500 pelras del carnet y lo que sacamos vendiendo fotos, fanzines, y demás vamos tirando. Y tampoco es que tengamos tanto gasto, porque las pancartas nos las fabricamos nosotros mismos y nos salen muy baratas".⁹⁴ Pel que feia al nexa d'unió dels brigadistes, els entrevistats eren clars: "¿Qué somos de extrema derecha? Si sentirse español es ser de extrema derecha, pues si los soy";⁹⁵ "El noventa por ciento de nuestros militantes es de ideas extremistas, de derechas y dan esa imagen";⁹⁶ "Lo que pasa [...] es que en el Camp Nou todos son separatistas, por lo que los que son fachas se vienen a Sarrià".⁹⁷ En referir-se a les causes del seu enfrontament amb els seguidors del Barça, hom també era explícit: "En el campo porque es culé i fuera porque es rojo".⁹⁸ Per finalitzar aquest retrat de les BB.BB. que aquest treball oferia, reproduïm la valoració que feien de les BB.BB. els mateixos autors de la recerca:

Queda clar que les B.B. [BB.BB.] són més que un simple grup d'aficionats a l'Espanol. Actuen de compacta, sense, en teoria, dependre de ningú, ni disposar d'una directiva. Molts dels seus integrants són skins, però això no treu que en el grup no hi hagi gent de classe molt acomodada i que no comparteix la vestimenta de skin. Curiosament, al llarg de l'entrevista [...] els qui portaven la 'veu cantant' eren l'Angel i el Max, els dos únics que no responien a l'estètica skin. És més, mentre els skins arribaren amb una furgoneta, l'Angel i el Max ho feren en un OPEL Kadett GSI.⁹⁹

En síntesi, les BB.BB., en un moment de crisi profunda de l'extrema dreta espanyola a Catalunya (i, a la vegada, de dinamisme del nacionalisme radical català) han configurat un grup capaç d'aplegar una joventut procedent de sectors socials molt diversos entorn a un ultranacionalisme espanyol primari, alhora que ha mostrat una clara determinació de lluitar directament contra el nacionalisme radical català passant a l'acció directa. És des d'aquesta perspectiva que cal considerar a les BB.BB. més que com un grup d'"hinchas" influït per formacions ultradretanes, com un col·lectiu que ha actuat suplint l'absència d'una extrema dreta política activista i activa a Catalunya. Però aquest fet no és inèdit i cal inserir-lo en una tradició històrica de rivalitat esportiva de clares connotacions polítiques entre el RCD Espanol i el FC Barcelona, com veurem tot seguit.

IV. BARÇA I ESPAÑOL, FUTBOL I ULTRANACIONALISME I CATALUNYA

L'aparició de grups d'"hinchas" en els dos principals equips de futbol barcelonins que reflecteix una clara polarització ideològica entre nacionalisme radical català (BN) i ultranacionalisme espanyol (BB.BB.) no és un fet inèdit, sinó que té els seus precedents històrics. A continuació, hem fet una breu aproximació històrica al tema, sense cap pretensió d'exhaustivitat i amb l'única finalitat de mostrar com l'aparició de col·lectius d'"hinchas" polititzats no és una novetat a Catalunya sinó que s'insereix en un joc de referències polítiques i esportives que, establert des de la dècada dels anys vint, ha perdurat fins als nostres dies, on ha guanyat més complexitat.

Barça i Español, política i esport¹⁰⁰

El Foot-Ball Club Barcelona fou creat oficialment el 1899 pel suís Hans Gamper i el RCD Español fou fundat el 1900 per l'enginyer Angel Rodríguez Ruiz, anomenat-se inicialment Asociación Española de Foot-Ball. Aquest nom el mantingué fins el 1903, quan el canvià pel de Español Foot-ball Club i el 1909 adoptà l'actual, Club Deportivo Español, al que afegí posteriorment el terme "Real" (1912). Cal remarcar que el fundador del RCD Español fou fill del lerrouxista Angel Rodríguez Méndez, president de la Federación Gimnástica, a la que estava vinculada originalment el RCD Español.¹⁰¹ Aquest detall no és gratuït, ja que Rodríguez Méndez intentava imposar l'autoritat de la seva Federació a l'esport català, trobant una forta contestació. Toni Rodríguez, autor d'un estudi sobre la societat civil catalana, assenyala (tal vegada exageradament) que "La adscripción expresa a la contestada Federación Española constituía en aquel momento toda una declaración de intenciones" i també que "La militancia lerrouxista de la familia del fundador y los condicionamientos sociales que casi inmediatamente influyeron en el club, difícilmente podrían dar a luz a un proyecto popular".¹⁰² Inicialment, però, tres equips es disputaven el lideratge futbolístic a Barcelona: els dos esmentats -FC

Barcelona i Español- i un tercer equip, el Futbol Club Català, creat el mateix any que el FC Barcelona. L'escut dels uniformes era diferent: el FC Català duia el de Catalunya, el Barça duia el de la ciutat i l'Español el de l'estat. Quan es dissolgué el FC Català, el Barça heredà la seva simbologia.¹⁰³

Des del final de la Primera Guerra Mundial, segons Ucelay-Da Cal, l'oficialitat de la guarnició de Barcelona -juntament amb petits funcionaris i policies- i els "hinchas" del RCD Español constituïren els dos sectors socials que conformaren, sobreposats, la base de l'extrema dreta a Barcelona.¹⁰⁴ D'ençà aleshores es produí una progressiva polarització política entre els seguidors del Barça i l'Español. "Hi ha un procés de casi dues dècades, entre 1900 i 1919-1920, per a que el futbol a Barcelona es transformi en una dicotomia representativa".¹⁰⁵ Abans del conflicte bèl·lic, els seguidors d'ambdós clubs de futbol ja havien manifestat una diferent orientació política. Mentre el FC Barcelona s'havia identificat progressivament amb el catalanisme, el RCD Español s'havia identificat amb el nacionalisme espanyol i l'any 1912 l'Español sol·licità la concessió d'utilitzar el títol de Real i nomenà president d'honor a Alfons XIII. Finalitzada la contesa mundial, la bipolarització política i esportiva s'accentuà. El 1918, el FC Barcelona s'adherí oficialment a la petició d'autonomia formulada pels ajuntaments de Catalunya, mentre que el RCD Español s'oposà a la concessió de l'autonomia, fet que afiançà la imatge del Barça com un club catalanista.¹⁰⁶ Segons La Veu de Catalunya (portaveu oficial de la Lliga Regionalista), en signar la petició, "d'un club de catalunya ha passat, [...], a ésser el club de Catalunya".¹⁰⁷ El primer incident on s'haurien palesat ostentament les diferències entre les dues aficions en termes polítics, hauria tingut lloc en la primera final de la Copa d'Espanya, jugada a Madrid entre el Barcelona i l'Arenas de Bilbao. Hom constatà que entre el públic assistent havien estat distribuïts pamflets que presentaven al club barceloní com un cau de separatistes violents. La Veu de Catalunya atribuï l'autoria dels pamflets a seguidors de l'Español: "[els pamflets] van ser repartits en nom del Real Club Deportivo Español [per] uns individus que per

molt que visquin a unes cases de la barriada de Sant Martí, tenen totes les traces d'ésser forasters a casa nostra".¹⁰⁸ L'incident, al marge de constituir un símptoma de la politització que adquiria la rivalitat, també era una manifestació d'un mite que començava a configurar-se a Espanya entorn al FC Barcelona: la identificació de l'equip amb el nacionalisme català radical i, consegüentment, amb l'antipatriotisme. Així, *La Epoca*, el maig de 1919 valorava en els termes següents l'eliminació del Sevilla pel Barcelona: "Sencillamente ignominioso. ¿No tiene el Sevilla el mismo derecho que el Barcelona a ser campeón?. Entonces por qué éste despóticamente lo ha eliminado? ¿Es que también le ha entrado al fútbol catalán la manía antipatriótica de hundir los partidos de turno?".¹⁰⁹ Segons ha assenyalat Joan Josep Artells, malgrat que aquesta informació constituïa una manipulació matussera, configurà "un mite estratègicament eficaç per a combatre el catalanisme a nivell popular".¹¹⁰

Entre 1920 i 1923 el futbol es transformà en un espectacle de masses, en el que el FC Barcelona gaudí del lideratge. Fou en aquesta dècada quan s'articulà la connexió del FC Barcelona amb el Centre Autonomista de Dependents del Comerç i la Indústria [CADCI]¹¹¹ i amb la instauració de la dictadura de Miguel Primo de Rivera, la polarització política que es perfilava esdevingué definitiva. Segons Ucelay-Da Cal, "en la mida que l'assistència als partits futbolístics compensava la falta de partits polítics, la relació es codificà, en especial quan el [14 d'abril de 1925] el Camp del 'Barça' fou clausurat per les autoritats militars per haver-se 'insultat' la 'Marxa Reial' [hom xiulà durant la interpretació]. Llavors, naturalment, també es codificà la rèplica: l'albiñanisme surgí a Barcelona de la Peña Ibérica, fundada el 1928 com a partida de la porra dels partidaris de l' 'Espanyol' contra els fanàtics del 'Barça'".¹¹² D'aquesta manera, en la dècada dels anys vint, alguns grups ultradretans de Barcelona reclutaren els seus seguidors entre els rengles de seguidors del RCD Español. A finals de 1923 fou creada la Peña Deportiva Ibérica,¹¹³ que sorgí no sols com un grup d'"hinchas" del RCD Español sinó també per defensar "lo que éste significaba en la lucha política regional: la afirmación de los principios de unidad nacional en todos los órdenes de la vida pública".

amb l'objectiu declarat de lluitar contra el FC Barcelona, ja que el Barça "Tenia por entonces matiz antiespañol y separatista y desviaba al margen de la acción deportiva, el sentimiento nacional de las masas".¹¹⁴ El 1925, la Peña perdé el seu caràcter exclusivament esportiu i edità el setmanari La Lucha Deportiva (el 1928 esdevingué La Verdad Deportiva), que atacà durament el FC Barcelona i proclamà un aferrissat nacionalisme espanyol:

'Peña Ibérica' es una juventud catalana netamente española, que no atiende a otro significado que no sea laborar por los medios a su alcance para que en todos los sectores sociales se respira el más ferviente amor a España, y por eso a sus componentes se les puede calificar como los nacionalistas españoles.¹¹⁵

Entre els caps de la Peña Ibérica s'hi comptava Francesc Palau Rabassó -un activista carlí del Vendrell- i Domènec Batet (fill del general Batet)¹¹⁶ i entre els seus integrants s'hi trobaven "professionals, funcionaris de l'estat, estudiants i oficials de l'exèrcit".¹¹⁷ La pertinença de Juan Segura Nieto a la Peña Ibérica és un exemple de l'osmosi polític-esportiva existent entre ultradreta, funcionariat i "hinchas" del RCD Español.¹¹⁸ Segura Nieto era un agent de policia que havia estat cap d'unes anomenades Juventudes Antimarxistas i que el 1923 havia militat en el grup feixista barceloní anomenat La Traza.¹¹⁹

Malgrat que durant la dictadura de Primo de Rivera el RCD Español -la directiva del qual manifestà una adhesió incondicional al règim- aconseguí certes victòries esportives, no reeixí en assolir un major protagonisme social. Segons Artells, "ni en els seus millors moments no va conèixer la popularitat aconseguida pel FC Barcelona, ni tan sols l'obtinguda per equips com el Sants i l'Europa".¹²⁰ Durant la dictadura, els integrants de la Peña Ibérica protagonitzaren diversos enfrontaments -amb morts i ferits- amb seguidors del Barça en els encontres esportius entre ambós equips. Paral·lelament, els colors del Barça s'identificaren amb els de la senyera i l'equip es convertí simbòlicament en l'equip "nacional" català. L'adveniment de la segona república canvià la situació descrita. D'una banda, el número de socis del FC Barcelona descendí -Artells considera aquest fet un símptoma de normalització política-¹²¹ i, d'altra banda, la directiva del CD Español (aleshores ja

no duia el mot "Real") assajà dur a terme un intent de catalanització del club i sembla ser que, fins i tot, hom arribà a pensar en un canvi de nom, però les possibles transformacions foren estroncades per l'esclat de la Guerra Civil.¹²²

Amb la instauració del règim franquista, el Barça passà a ser dirigit per autoritats addictes al règim (la Jefatura Provincial de Propaganda recomanà canviar el nom pel de Club de Fútbol Barcelona), mentre el RCD Español gaudí d'una passatgera eufòria esportiva, quan la temporada 1939/1940 guanyà l'anomenada Copa del Generalísimo. Segons recull Jaume S. Sabartés, el tenor Guillermo Paylón, cantà la copla següent per commemorar l'esdeveniment:

Dos cosas hay que dan brillo
a los colores de España:
la espada del Caudillo
y el Español, por su hazaña¹²³

Aviat es produí la recuperació esportiva del Barça (el 1942 guanyà la Copa del Generalísimo) i el RCD Español quedà novament relegat a un segon terme. Durant el franquisme el Barça esdevingué un veritable fenomen sociològic i el club de futbol omplí el buit polític existent, desenvolupant-se una estreta identificació del Barça amb el catalanisme reprimat per la dictadura franquista. En contrapartida, la imatge del FC Barcelona com a catau separatista es consolidà arreu de l'Estat, configurant-se una mitologia futbolística on el Real Madrid esdevingué l'equip "oficial" del règim, mentre el Barça es convertí en la *bête noire* separatista. Aquesta consideració del Barça com un equip antipatriòtic es traduí en manifestacions de notable hostilitat en els partits disputats pel FC Barcelona a Madrid contra algun dels dos grans equips (l'Atlético de Madrid o el Real Madrid)¹²⁴ i algunes actuacions arbitrals foren famoses en aquest sentit.¹²⁵ Narcís de Carreras, president del FC Barcelona quan l'equip guanyà al Real Madrid la final de la Copa del Generalísimo el 1968, narrà una anècdota il·lustrativa de la identificació que existia en cercles oficials entre el FC Barcelona com a reducte català i antiespanyol:

Un cop Franco va marxar de la llotja, la dona de Camilo Alonso Vega, aleshores ministre de

Governació, s'adreçà a Bernabeu [president del Real Madrid] i li va dir: 'Santiago hemos perdido. ¡Qué desgracia!' i el seu marit, veient que jo ho havia escoltat, li va dir: 'Felicitate al presidente del Barcelona'. Ella torbada em digué: 'Ah!, claro... le felicito porque... ¿Barcelona también es España, no?' Jo li vaig respondre (fluixet): 'Senyora... no fotem!'.¹²⁶

Les relacions entre el FC Barcelona i el RCD Español, durant el franquisme, arribaren a ser molt tibants en algunes ocasions. Sabartés assenyala que el 1963 la directiva del Barça -tot i que el club es trobava en una situació econòmica difícil- es negà a llogar el seu camp al RCD Español, rebutjant una proposta de Joan Vilà Reyes, que oferí a Enric Llaudet (aleshores president del Barça) la possibilitat de llogar el Nou Camp els diumenges alterns (els caps de setmana que el Barça jugués a fora), pagant 8 milions a l'any i avançant els ingressos corresponents a 75 anys. La directiva del Barça també feu cas omís de les peticions de compra de l'estadi de les Corts per l'Español.¹²⁷ Paral·lelament, els intents de catalanització del club de Sarrià duts a terme per Vilà Reyes i Manuel Meler no arribaren a quallar. El primer intentà canviar el nom de RCD Español pel d'Atlético de Catalunya, mentre el segon assajà popularitzar l'eslogan "un club catalán de fútbol", frase que per si mateixa ja mostrava les dificultats implícites dels objectius que es proposava assolir.¹²⁸ Aquesta situació ha experimentat canvis d'ençà la transició democràtica fins a l'actualitat i la directiva del RCD Español ha canviat la imatge tradicional de club "espanyolista" o -quan menys- no percebut com a "català" per sectors amplis de la societat catalana. Tanmateix, l'existència de les BB.BB. mostra que, no obstant això, un sector que (intuïm) minoritari dels seguidors del club continua essent refractari al catalanisme i volen convertir el club de Sarrià en un baluard defensiu de l'ultranacionalisme espanyol.¹²⁹ La rivalitat esportiva entre el FC Barcelona i el RCD Español, doncs, codifica històricament unes identifications polítiques relativament clares entre ultranacionalisme espanyol i nacionalisme radical català que han estat assumides novament pels col·lectius d'"hinchas" sorgits en la dècada dels anys vuitanta.

A aquesta dialèctica política-esportiva entre brigadistes i boixos, Barça i Español, cal afegir-hi afegir-hi un tercer element, el Real Madrid. Entre aquest equip i el FC Barcelona s'ha codificat una

dicotomia polític-esportiva en la que el FC Barcelona ha esdevingut -en encertades paraules de Manuel Vázquez Montalbán- "la sublimació épica del poble català en un equip de futbol"¹³⁰ i el Real Madrid s'ha convertit en el representant del centralisme estatal. Com en el cas anterior, aquesta doble identificació té una llarga tradició que ha estat alimentada per les declaracions dels directius dels clubs en algunes ocasions. Santiago Bernabeu, per exemple, ja havia manifestat el 1968 que admirava a Vilà Reyes perquè "Sólo por el hecho de presidir en Cataluña un club que lleva el nombre de Español ya es digno de admiración [...]. Y no están en lo cierto quienes dicen que no quiero a Catalunya. La quiero y la admiro a pesar de los catalanes".¹³¹ Declaracions tan provocatives com aquestes no han desaparegut actualment i, per exemple, Ramon Mendoza, actual president del Real Madrid, afirmà el 1992 que "Somos, [...], el equipo más nacional. Cuando jugamos con algún equipo periférico, los espectadores gritan '¡España!, ¡España!'. El sentimiento de la unidad de España está muy arraigado".¹³² Mendoza, en les mateixes declaracions (realitzades després de que el Barça hagués guanyat la Lliga 1991/1992), mostrà una visió conspirativa del món esportiu: "Yo creo que desde el poder político en España, para serenar las ansias centrífugas, se están entregando a la periferia algunas parcelas de poder como la deportiva. El baloncesto está en manos de los catalanes, presidente de la ACB [Asociación de Clubs de Baloncesto], de la Federación; en fútbol, lo mismo...".¹³³ A la vegada, el president del FC Barcelona, Josep Lluís Nuñez assumí la singular dimensió épica i nacionalista del seu equip quan el 1986 declarà que el FC Barcelona representava "el brazo armado de Cataluña en el terreno deportivo".¹³⁴ La dimensió política simbòlica d'aquesta relació ha estat duta als seus extrems pels col·lectius d'"hinchas" respectius i les relacions de solidaritat i amistat existents entre BB.BB. i US,¹³⁵ d'aversion compartida per ambdós envers als seguidors del FC Barcelona s'insereix dins d'un triangle d'afinitats i rivalitats esportives amb dimensions polítiques que gaudeix d'una sòlida tradició històrica.¹³⁶ Així, la relativa politització que presenten els col·lectius "hinchas" d'aquests equips cal contextualitzar-la en l'evolució històrica dels clubs i en un joc de referències

polítiques i simbòliques codificat gairebé al llarg d'un segle.

Els brigadistes del RCD Español, més que uns "hinchas"

Diada de la Hispanitat de 1992. A la plaça dels Països Catalans té lloc l'acte d'"homenatge a la bandera" que celebren anualment les forces d'extrema dreta espanyola a Catalunya. Les organitzacions convocants són el FN i les JJ.EE. i el número total d'assistents sembla rondar els sis-cents. En començar l'acte, poden distingir-se dos grups de públic d'edats molt diferenciades: d'una banda, el que està assegut a les cadires parades pels organitzadors; d'altra banda, un ampli sector juvenil (al voltant d'unes tres-centes persones), que roman dempeus. Mentre se succeeixen els discursos a la tribuna, els joves manifesten un interès escàs i alguns riuen i parlen entre ells. La composició d'aquest grup és heterogènia i els caps-rapats en constitueixen una tercera o quarta part dels seus integrants. Joves que per la seva imatge semblen de procedència marginal estan al costat d'altres nois que aparenten un status social elevat. Un nombre considerable d'aquests, a més de dur insígnies amb la bandera espanyola i símbols feixistes i neonazis, porten insígnies i gorres amb els colors del RCD Español. L'únic moment que aquests joves s'integren plenament en l'acte és quan sona l'himne espanyol. Aleshores tots es posen fermes, alcen el braç i mantenen un silenci respectuós. Un cop finalitzat l'acte, els organitzadors pregunten als assistents que no caiguin en provocacions que puguin deslluir la diada. La gent de major edat -que havia estat asseguda a les cadires- abandona l'indret. Els joves que havien restat dempeus s'agrupen i es cobreixen el rostre amb banderes espanyoles, passamuntanyes i les anomenades "bragues" (prenda utilitzada a l'exèrcit que cobreix el coll i el rostre). El grup assaja sortir de la plaça dels Països Catalans però el dispositiu policial existent ho impideix. Un cap de la policia amenaça amb carregar contra els ultradretans si es cobreixen els rostres: "serà interpretat com una provocació" afirma. El grup de joves -que ha esdevingut una massa relativament compacta- es reagrupa al mig de la plaça i canta novament l'himne

espanyol. Un cop finalitzat el cant i després d'uns minuts de dubte, el grup marxa amb pas decidit cap a l'estació de ferrocarrils de Sants. Es dirigeixen a l'estació de metro que es troba al seu interior, passen sense pagar i rera seu deixen trencats alguns elements de senyalització. Pels passadissos del metro resonen consignes ultradretanes i els crits "Contra ETA, metralleta!" alternen amb els de "Al bote, al bote, culé el que no bote!". L'aclamació al RCD Español és la consigna més repetida: el crit "Español!" seguit de tres aplaudiments sincopats. El gruix d'integrants del grup no el constitueixen membres de forces ultradretanes sinó, essencialment, joves brigadistes. No sembla existir una planificació prèvia ni un lideratge definit, malgrat que tohom s'ha dirigit a l'andana direcció Montbau, que és la que duu a la plaça Catalunya i les Rambles. Per exemple, en arribar a l'estació d'Espanya, alguns neofeixistes miren des de les portes dels vagons si part del grup descendeix en aquella parada. "Hubiera sido mejor bajar aquí, habría menos policía", comenta un d'ells. En arribar a l'estació de Catalunya, tanmateix, baixen tots a la vegada i es dirigeixen a la sortida que dona a les Rambles amb un pas cada vegada més ràpid i donant la imatge d'un grup realment organitzat. Quan els primers neofeixistes pugen les escales i arriben a la sortida que dona davant del cafè Zurich (a la confluència entre el carrer Pelai i la plaça Catalunya), la policia carrega amb força contra aquests, que es dispersen arreu. Malgrat els esforços que fan per tornar a concentrar-se en petits grups, les forces antidisturbis els ho impedeixen. La celebració del 12 d'octubre a Barcelona ha finalitzat.¹³⁷

L'episodi descrit és prou gràfic del que representen i com actuen, d'ençà finals dels anys vuitanta fins a l'actualitat, les BB.BB.. Aquestes no són un grup d'"hinchas" en el sentit estricte o, fins i tot, el que podríem considerar un grup d'"hinchas" polititzat. En realitat, la seva presència al carrer supleix l'absència de l'extrema dreta organitzada políticament. L'extrema dreta espanyola, en la seva caracterització tradicional, ha desaparegut de la vida política i social. No hi ha partits als quals afiliar-se ni líders amb els que identificar-se. Tampoc hi ha grups d'"esquadrists" disposats a enfrontar-se físicament als nacionalistes radicals catalans. Enmig d'aquest erm polític resten dempeus

les BB.BB. i, sobretot, el seu nucli skinhead. Davant l'extrema dreta *oficial* -la de les sigles, els locals i les organitzacions- s'erigeix el neofeixisme *real* i que actua al carrer: les BB.BB. i, especialment, els caps-rapats neonazis, que han trobat el seu "esparring" en els caps-rapats del FC Barcelona. La brutalitat i violència indiscriminada dels boixos i brigadistes és directament proporcional a la seva manca de formació política i organització. Hom no segueix tàctiques, sinó rites i les sinistres "caceres" pel voltant dels estadis (Camp Nou i Sarrià) a la recerca de seguidors dels equips rivals han substituït els enfrontaments dels grups radicals de finals dels anys seixanta i de la dècada dels setanta. Del passat perviu únicament la simbologia neofeixista i la politització resta reduïda a la simple consigna, sovint a través de l'"skinzine" o la música Oi. Les BB.BB. tanmateix, han esdevingut l'únic col·lectiu neofeixista ultraespanyolista que manifesta la seva presència al carrer a Barcelona. Les diverses formacions ultradretanes han adoptat posicions testimonials, manifesten un discurs defensiu i es refugien en actes intimistes i d'assistència escadussera. Per contra, els brigadistes -i especialment els caps-rapats- irrompen com un neofeixisme de carrer nou i estrident. Un article sobre els "ultres" del futbol aparegut el 1987 a la revista neofeixista barcelonesa Alcantarilla finalitzava amb els paràgrafs següents:

Las BRIGADAS BLANQUIAZULES se han convertido en algo más que una peña de hinchas de un equipo, no hay joven en Barcelona que no sepan lo que son, no puedes ir por Barcelona sin ver alguna pintada relacionada con el grupo, es algo que va más allá del fútbol.

Bajo la pancarta de las BRIGADAS se reúne gente de toda Barcelona y de todas las clases sociales. Destaca el grupo de skins que son parte fundamental del grupo.

Las BRIGADAS es el único grupo en España, junto con los BOIXOS NOIS, que tiene una ideología política muy bien definida. Aunque parte del grupo no sea facha ni este tenga un fin político, en el Gol Sur sólo se ven banderas y consignas fascistas.¹³⁸

V. CONCLUSIONS

No volem allargar-nos excessivament en les nostres reflexions finals, ja que considerem que hem proporcionat nombrosos elements de reflexió per respondre les dues qüestions que formulàvem a l'inici d'aquest capítol. Pel que respecta a la possible influència de formacions polítiques ultradretanes en els col·lectius d'"hinchas", aquesta, com hem vist, ha estat -i és en l'actualitat- molt limitada, oferint una situació similar a l'assenyalada en d'altres estudis sobre violència i esport realitzats a diversos països d'Europa. En contrapartida, els grups d'"hinchas" semblen constituir col·lectius d'irradiació de consignes neonazis o neofeixistes a Catalunya, tant els de signe nacionalista radical català com els ultraespanyolistes. Dos fenòmens han convergit generant aquesta situació: la irrupció del moviment skinhead i la constitució de grups d'"hinchas" a Catalunya, de manera que ambdós han estat estretament interrelacionats. El resultat final ha estat que els caps-rapats s'han convertit en els activistes de carrer més violents del neofeixisme espanyol i català d'ençà finals dels anys vuitanta i, a la vegada, els elements més radicals dels grups d'"hinchas", de manera que han esdevingut un element fonamental per entendre l'extensió de les consignes ultradretanes al món del futbol mentre que, paral·lelament, el gol sud dels estadis s'ha convertit en una "pedrera" pel reclutament de caps-rapats. Aquesta politització dels "hinchas" de futbol ha revestit un caràcter particular a Barcelona. Mentre els caps-rapats neonazis dels BN han esdevingut col·lectius aïllats i marginals perquè no existeix un àmbit polític afí a Catalunya (les formacions nacionalistes radicals neofeixistes o xenòfobes no han arribat a sortir mai d'un "estadi embrionari"), en el cas de les BB.BB. la situació ha estat diferent, ja que la irrupció dels "brigadistes" ha catalitzat dos processos - aparentment contradictoris - que experimenta la ultradreta espanyola en la seva situació de crisi. D'una banda, un procés que podríem anomenar de retorn *ab origines* i, d'altra banda, un procés de renovació a la recerca de nova militància i de nous àmbits d'expansió.

Pel que fa al procés de retorn a les essències del discurs ultradretà, aquest tingué lloc a finals

de la dècada dels anys vuitanta i d'inicis dels anys noranta, quan alguns sectors ultradretans han retornat aparentment als valors més pregons de l'extrema dreta, l'espanyolisme centralista i unitari i el catolicisme integrista. En aquest sentit, la continuïtat del FN de Piñar o les clares dificultats de renovació ideològica de les JJ.EE. exemplifiquen la continuïtat del discurs ultradretà tradicional, mentre que la irrupció de noves formacions com Nación Joven [NJ] a Madrid o l'anomenat Bloque Catalán [BC] a Barcelona -acompanyat d'una aparent revifalla de l'integrisme catòlic a Catalunya- demostren un clar retorn als valors essencials de la ideologia ultradretana. En aquest context de replegament i crisi, han desaparegut els escamots de xoc ultraespanyolistes disposats a combatre el nacionalisme radical català al carrer. El resultat ha estat que el buit generat ha estat ocupat pels "hinchas" del RCD Español, fet que no suposa cap novetat respecte als orígens dels grups feixistes "durs" a Catalunya, ja que s'ha reproduït una situació similar (que no vol dir extrapolable) a la de la dècada dels anys vint i, en aquest aspecte, és una clara evidència del retorn als orígens que comentàvem i palesa que el fenomen "hincha" es configura a partir de les diferents tradicions i experiències socials i polítiques de cada indret. Paradoxalment, la irrupció de les BB.BB. també és una mostra de la renovació que experimenta la ultradreta espanyola i la incorporació de caps-rapats als "hinchas" espanyolistes reflecteix l'expansió del neofeixisme vers nous àmbits tant socials com esportius. Així, seria erroni afirmar que les BB.BB. són una simple reedició de "la partida de la porra" dels anys vint a Barcelona, ja que en la configuració d'aquest singular grup polític-esportiu hi conflueixen experiències noves i antigues. Allò que hauria facilitat l'encaix d'ambdós tipus d'experiències hauria estat la simplificació del discurs ultradretà: l'exaltació dels valors més pregons del discurs de l'extrema dreta ha suposat una esquematització del discurs, que l'ha reduït a les seves essències; paral·lelament, el procés de renovació que ha permès expandir les consignes ultradretanes entre sectors com els "hinchas" i caps-rapats ha estat la simplificació del discurs fins limitar-lo a simples consignes d'actuació, de manera que el retorn als valors essencials ha convergit amb el

reduccionisme desideologitzat del neofeixisme de caps-rapats i "hinchas", configurant un ultranacionalisme espanyolista de caràcter molt primari. El nou i el vell, doncs, han convergit a les BB.BB.

Tal com assenyala Ucelay-Da Cal, cal considerar els nacionalismes radicals català i espanyol com una realitat única, que marca un territori de relacions masculines i juvenils. En aquest aspecte, BN i BB.BB. són un clar reflexe de que ambdós ultranacionalismes configuren una única realitat. Ara bé, cal matisar que d'ençà mitjans dels anys vuitanta, quan el sistema democràtic ha aconseguit ja estabilitat en el nostre país, l'extrema dreta espanyola ha anat sempre a remolc del nacionalisme radical català i la irrupció de les BB.BB. sota l'influxe dels BN és només un exemple d'aquesta dinàmica existent. Així, fou a Catalunya on es constituí l'únic grup terrorista ultradretà format per elements civils -Milícia Catalana [MC]- com a rèplica de l'organització Terra Lliure [TLI]- i la majoria de les campanyes del nacionalisme radical català sempre acostumen a generar "contracampanyes" dels grupuscles ultradretans que, en general, són escassament imaginatives i reflecteixen unes posicions a la defensiva.¹³⁹

Pel que respecta a la importància dels col·lectius de caps-rapats i d'"hinchas" com a possibles grups que facilitarien la introducció iniciàtica dels joves en el món dels adults -seguint a Ucelay-Da Cal-, considerem que és una tesi vàlida. En la primera part hem citat les tesis de l'antropòleg britànic John Clarke, en les que aquest assenyalava els caps-rapats com uns "hereus desposseïts" de la cultura paterna, apuntant en la cultura skinhead una continuïtat formal respecte la tradició anterior i, alhora una ruptura en el seu contingut. Quelcom similar succeeix amb els "hinchas" que se situen al gol sud del futbol:

El 'hooliganismo' es una forma de esta cultura adolescente que se concreta en los estadios por la ocupación de lugares separados de los adultos a partir de los años 60: las llamadas esquinas. Fuera del control de sus padres, los jóvenes hinchas han heredado las tradiciones paternas adaptándolas. Se han apropiado del espacio libre de las esquinas de los estadios para tener un punto de encuentro, de sociabilidad, donde poder dirigir ellos mismos sus propios acontecimientos. Lo que caracteriza al 'hooliganismo' respecto a la tradición de apoyo al equipo

es el desplazamiento de la competición hacia las gradas y, más tarde, hacia la calle: mientras un partido se desarrolla sobre el terreno, dos grupos de hinchas entran en una competición física paralela a la que se intenta ganar territorio, bufandas y otros trofeos.¹⁴⁰

"Hinchas" i caps-rapats semblen representar continuïtats i discontinuïtats respecte a la cultura paterna heretada, a la vegada que són grups que semblen actuar com a agents de socialització. És evident que són col·lectius que delimiten un territori de relacions masculines i juvenils i representen un 'ritus de pas' d'introducció la irrupció del jove en la vida adulta. Així, les vinculacions entre política i esport tindrien una transcendència molt més gran de la que hom acostuma a concedir-los-hi.

Pel que respecta a la possible transcendència política dels col·lectius d'"hinchas" en el "sistema polític català", considerem que aquesta és rellevant en el cas de les BB.BB.. En un moment d'absència al carrer de l'extrema dreta espanyola, els "hinchas" del RCD Español han omplert el buit existent. Compartim, doncs, amb Ucelay-Da Cal que la connexió ultranacionalisme/futbol assegura el funcionament del mecanisme de "ritus de pas" al llarg del temps i que aquesta dinàmica esportiva facilita que els grups ultranacionalistes restin en la marginalitat electoral, però no considerem que els grups extrems catalanistes i espanyolistes -tot i recórrer al món esportiu com a "planter"- restin bloquejats pel fenomen "hincha" i la dimensió simbòlica de les identitats esportives, doncs, d'aquesta manera, hom sobrevalora la dimensió política del fenomen "hincha", malgrat que aquesta sigui rellevant i ens veiem incapaços d'establir-ne la seva importància per manca d'anàlisis complementàries (antropològiques i sociològiques) i d'estudis amplis sobre el tema. La proximitat temporal dels fets, igualment, ens impedeix gaudir d'una perspectiva que permeti fer judicis no excessivament agosarats.

V. NOTES

- * Vam consultar a la Direcció General de Política Lingüística de la Generalitat quin terme calia utilitzar en català. La nostra consulta, gairebé un any després, no ha obtingut cap resposta.
- 1 Parlamento Europeo. Comisión de investigación del ascenso del fascismo y el racismo en Europa. Informe sobre los resultados de los trabajos. s.p.i., desembre 1985, p.57 (punt 148).
- 2 Enric Ucelay Da Cal, "La iniciació permanent: nacionalismes radicals a Catalunya des de la Restauració", Congrés Internacional d'Història Cataluna i la Restauració. Comunicacions, Publicacions del Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 1992, pp.127-134.
- 3 Id., p.128.
- 4 Id.
- 5 Id.
- 6 Id.
- 7 El fenomen 'hincha' és un tema molt complex, difícilment comprensible des d'una anàlisi unidireccional. Tot i que a Europa existeixen importants estudis sobre els 'hinchas' i la violència en l'esport, al nostre país encara no s'ha publicat cap recerca que ofereixi una aproximació global. Hom pot gaudir d'una visió àmplia i comparativa del fenomen a l'estudi d'Antonio Roversi (Ed.), Calcio e violenza in Europa. Inghilterra, Germania, Italia, Olanda, Belgio e Danimarca, Il Mulino, Bolònia, 187 pp.. Vegeu també una excel·lent història i aproximació sociològica al 'hooliganisme' a Gran Bretanya a Eric Dunning, Patrick Murphy, John Williams, The roots of football hooliganism. An Historical and sociological study, Routledge & Kegan Paul Ltd., Londres-Nova York, 1988, 273 pp. L'obra dedica un capítol a valorar críticament les teories més esteses sobre el 'hooliganisme' ("Understanding football hooliganism: a critical review of some theories", pp.13-31).
- 8 Aquesta aproximació a la gènesi dels grups d'"hinchas" espanyols ha estat realitzada a partir de l'article d'Ignacio, "Los ultras del futbol" (Alcantarilla, 8, maig-juliol 1987, pp.8-11) i, sobretot, amb l'interessant testimoni de P. J. (entrevista del 5/II/1991 a Barcelona). P. J., que vol romandre en l'anonimat, és un bon coneixedor de la gènesi del fenomen "hincha" a Espanya i Catalunya. Va estar estretament vinculat als àmbits d'"hinchas" no solament de Barcelona, sinó de tota Espanya.
- 9 L'estudi d'A. Roversi -Calcio e violenza in Europa- ja citat ofereix una abundant bibliografia al respecte, si bé assenyalava que a Espanya i als països no existeixen estudis sobre aquest fenomen (p.11).
- 10 Aquesta síntesi introductòria l'hem confegit seguint a E. Dunning, P. Murphy, J. Williams, The roots of football hooliganism, on hom presenta una descripció acurada de la configuració del modern hooliganisme britànic, especialment al capítol "From the teds and the skins to the ICF", pp.157-183. Vegeu-ne una síntesi a E. Dunning, P. Murphy, J. Williams, "Il teppismo calcistico in Gran Bretagna: 1880-1989" a E. Roversi, Calcio e violenza in Europa, pp.21-54.
- 11 John Williams, Eric Dunning, Patrick Murphy, Hooligans Abroad, Routledge & Kegan Paul Ltd., Londres-Nova York, 1989 (2a. ed., amb nova introducció), p.lii. En aquest aspecte, cal assenyalar que els mitjans de comunicació ofereixen una visió reduccionista del fenomen 'hincha' (generalment identificat amb reaccions violentes, reals o potencials), quan aquest s'ha desenvolupat de manera diversa i, per exemple, a Dinamarca ha generat el moviment 'rooligan': uns 'hinchas' caracteritzats pel seu pacifisme ('rolig' vol dir tranquil en anglès). En aquesta singular evolució del moviment 'hincha' danès, els mitjans de comunicació hi han tingut un paper important en la seva configuració (vegeu Birger Peitersen, "Rooligan. Un modo d'essere dei tifosi danese" a A. Roversi, Calcio e violenza in Europa, pp.169-186).
- 12 "Ultraboys", Gol Sur. Ultrazine (19/IV/1988), s.p., editat per Skinheads-Sarrià/Brigadas.

- 13 "Entrevista con un redactor de la revista ultras", Disidencias, 2 (estiu 1989), pp.16-17. Som conscients de que aquesta visió sobre el comportament i l'actuació dels 'hooligans' és molt simple, però hem cregut interessant reproduir aquest testimoni perquè reflecteix quina percepció té dels 'hooligans' un personatge que hom suposa bon coneixedor dels ambients 'hinchas' espanyols. En realitat, existeixen materials molt diversos i interessants sobre els 'hooligans' britànics i a l'estudi d'E. Dunning, P. Murphy i J. Williams que citàvem en la nota anterior (The roots of football hooliganism), cal afegir-ne un altre dels mateixos autors sobre la conducta dels 'hooligans' fora de Gran Bretanya: J. Williams, E. Dunning, P. Murphy, Hooligans Abroad (vegeu nota 11). Igualment, cal recordar que també ha estat traduïda al castellà l'obra de l'escriptor nordamericà Bill Budford, que narra les seves vivències com a 'hooligan' a Gran Bretanya (Bill Budford, Entre los vándalos, Anagrama, Barcelona, 1992, 371 pp.). El llibre -que comé bones descripcions de l'actuació dels 'hooligans'- tal vegada tendeix a emfasitzar el paper de les masses com a generadora de la violència en detriment d'altres factors. Cal recordar, però, que el llibre de Budford no és una gran novetat, ja que el 1989 havia aparegut una obra escrita per un altre antic 'hooligan' britànic: Colin Ward, Steaming In. Journal of a football fan, Simon & Schuster, setembre 1989, 192 pp. El títol ('Steaming in') no té traducció literal en el nostre idioma: designa l'acció que realitza un grup humà en abraonar-se sobre un altre per tal de foratgar-lo del lloc que ocupa). Únicament coneixem l'obra de Ward per una ressenya -que en reproduïx alguns fragments- de Ricardo M. de Rituerto ("Hazañas 'futélicas'", El País, 17/VI/1990).
- 14 Informació procedent d'un article publicat a la revista neofeixista barcelonesa Alcantarilla i signat per Ignacio: Ignacio, "Los ultras del futbol", Alcantarilla, 8 (juny 1987), p.8.
- 15 "Entrevista con un redactor de la revista ultras", Disidencias, 2 (estiu 1989), p.17. A títol d'exemple il·lustratiu sobre la capacitat organitzativa d'aquests col·lectius d'hinchas, el de la Juventude Leonina (coneguda com 'Juve Leo', un dels grups d'hinchas portuguesos més importants) de l'Sporting Clube de Lisboa que, creada el 1984, arribà a aplegar 3.000 integrants, disposant d'una organització per barris i un fitxer informatitzat d'adherents (informació extreta de l'article de Vítor Rainho, "Tudo bons rapazes", Expresso [Lisboa], 23/I/1993, p.7-R).
- 16 Ignacio, "Los ultras del futbol", Alcantarilla, 8 (juny 1987), p.9.
- 17 Segons l'article d'Ignacio a la revista Alcantarilla, "Muchos medios de comunicación les han relacionado con la 'extrema derecha' y más a partir de las manifestaciones estudiantiles, pero conociendo al grupo podemos afirmar que no tienen ninguna afiliación política" (Ignacio, "Los ultras del futbol", Alcantarilla, 8, juny 1987, p.9).
- 18 Entrevista a P. J. (5/II/1991).
- 19 Com una penya falangista anomenada Patria y Gol (dada proporcionada per Juan Antonio Aguilar -antic dirigent de BB.AA.- en una conversa, Madrid, 17/X/1992).
- 20 Sobre el Frente Atlético i l'anomenada Squadra Rojinegra (un altre grup de seguidors de l'Atlético de Madrid), vegeu "Dossier Frente Atlético", Revista Hinchas, 000 (octubre 1989), pp.12-16.
- 21 Hom pot seguir l'evolució de la major part dels grups de 'hinchas' espanyols mitjançant dues publicacions de tipus 'fanzine', ambdues editades a Barcelona, la Revista Ultras (18 números publicats, entre finals de 1985 i juny de 1989) i la Revista Hinchas (el primer número -el 0- aparegué l'octubre de 1989 i ignorem la seva continuïtat).
- 22 "Aumentaron los grupos radicales en el fútbol español", La Vanguardia (3/I/1991).
- 23 Dades extretes de l'article "Los 'ultras' del Celta, Deportivo y Sporting son los que añaden más riesgo a un partido", El País (28/XII/1992).
- 24 Id.
- 25 J. M. Estrada, "Clemente: 'Existe violencia porque la sociedad es peor'", El Periódico (23/II/1989). El març de 1992, quan un nen morí a l'estadi del RCD Español com a conseqüència de l'impacte d'una bengala, un comentarista assenyalà que "Resulta cínico que haya clubs que dicen estar en contra de los grupos ultras a los que subvencionan" (Enric Bañeres, "Una tragedia que se debió evitar", La Vanguardia, 16/III/1992).
- 26 "Entrevista con un redactor de la revista ultras", Disidencias, 2 (estiu 1989), p.16.

- 27 "Entrevista a Fabio Bruno", Revista Ultras, Barcelona, 14 (setembre 1988), s.n.
- 28 Carta de la Section Loire-Side del Nantes publicada a "Cartas", Revista Ultras, Barcelona, 14 (setembre 1988), s.n. La carta estava signada per Fabien Bernard, amb la divisa "Courage, Fidélité et Honneur".
- 29 "Ultraperico", Gol Sur. Ultrazine, s.n. (19/IV/1988), s.p., editat per Skinheads-Sarrià/Brigadas.
- 30 La 'síndrome del beduí' (expressió de Dunning, Murphy i Williams) és descrita a A. Roversi, Calcio e violenza in Europa, p.16.
- 31 "Indar Gorri. Osasuna", Revista Ultras, 16 (gener 1989), s.n.
- 32 Id.
- 33 Redacción Ultras, "Hic sunt Ultra Yomuss", Revista Ultras, 15 (novembre 1988), s.n. Sobre aquestes relacions d'oposició i afinitat entre grups de seguidors de diversos equips espanyols, vegeu un suggerent mapa de "relaciones entre hinchas" reproduït a Fernando Soria, "La policía retrata al hincha violento", El Periódico (27/VI/1989).
- 34 Mentre no s'utilitzi una altra font, les dades referents a la constitució i evolució dels Boixos Nois i les BB.BB. procedeixen de "Dossier Boixos", Revista Hinchas, 0001 (desembre 1989), n. extra, pp.11-16; "Dossier Brigadas Blanquiazules", Revista Hinchas, 002 (març 1990), pp.11-14.
- 35 El seu fundador hauria estat un soci anomenat Josep Tortosa, segons es desprèn de l'article de Quim Pujolar i Trench, "¿Bojos o els Boixos?", Avui (21/5/1989).
- 36 Els fets d'Heysel van commocionar l'opinió pública europea i van motivar estudis sobre el moviment 'hincha' i, sobretot, les seves connexions amb el radicalisme polític d'extrema dreta, com veurem més endavant.
- 37 A títol de curiositat, el 1987 fins i tot sorgí un grup musical format per integrants dels BN de Martorell que s'anomenà Desperdicis Clínicos. L'emblema del conjunt era un escut del FC Barcelona on la pilota era substituïda pel rostre de Marilyn Monroe i afirmaven dur una senyera independentista en les seves actuacions. Una de les seves cançons era dedicada als BN: "Ahora puedo ver todo el campo/impregnado de salvajismo / Puedo ver que es el gol sur/ sé que se trata de los boixos nois/ Todo el campo puede ser una avalancha, todo el campo puede ser una matanza". Cal assenyalar que malgrat fer una música agressiva, el grup es definia com a no violent (vegeu Vicente Jiménez, "Un grupo de 'boixos' saca un disco con temas contra el Real", El Periódico, 7/III/1987).
- 38 Rafael Carbonell, "Más de 1.000 simpatizantes", El País (18/I/1991).
- 39 "Dossier Brigadas Blanquiazules", Revista Hinchas, 002 (març 1990), p.12.
- 40 Hom afirma que "la organización de la peña era cada vez peor. No se organizaban apenas actividades y en algunas ocasiones no se sabían a donde iban a parar ciertos fondos de la misma peña", Id.
- 41 Id.
- 42 A continuació hem considerat adient reproduir una descripció de com actuen els 'tifosi' milanesos i com s'insereixen les seves organitzacions en el club: "Los grupos de choque del Milán son los ultras agrupados en la 'Brigate Rossonere', con 5.000 tifosi, y los de la 'Fossa dei Leoni', enraizada en las tribunas de la 'curva' con 3.000 fanáticos capaces de crear alucinantes espectáculos de violencia coreografía: banderas y bengalas de colores, olas humanas, gritos y consignas tan agresivas como ensayadas [?], vestimentas que entremezclan la moda más dura del suburbio con el sobrenatural vestido underground, todo envuelto por el humo de muchos 'porros' y tragos de cerveza. / En la fosa de los leones, un hincha, micrófono en mano, hace las veces de maestro de la delirante ceremonia. Dirige los cantos y movimientos colgado en la barra de la 'curva'. / Algunos dirigentes del club aseguran que [...] casi todos los domingos hay heridos. Con los ultras negocia el club apartados como el acceso al estadio de 'tifosi', ex presidiarios y parafernalia 'armada' o los viajes al exterior. En estas negociaciones, los líderes ultra obtienen puestos de trabajo en las tiendas de ropa deportiva del club o en las oficinas. De esta forma

- colaboran hasta el punto de denunciar a los ultras más violentos". Julio Fuentes, "La apoteosis del fútbol toma las calles de Milán", Cambio 16, 908 (24/IV/1989), pp.120-121.
- 43 Informació procedent del treball-reportatge inèdit sobre les BB.BB. realitzat per Ricard Belis i altres autors per l'assignatura de Periodisme d'Investigació, de la Facultat de Ciències de la Informació, Universitat Autònoma de Barcelona. El treball fou escrit el maig de 1988 (p.6).
- 44 "Dossier Brigadas Blanquiazules", Revista Hinchas, 002 (març 1990), p.12.
- 45 Id., p.13
- 46 Juan Terrats i Jaume Mor, "Pintadas fascistas de los 'brigadistas' en Bruselas", El Periódico (7/IV/1988).
- 47 Vegeu "Brigadas secc. KRONER'SS", Ultras Español, 9 (s.d.), Especial invasión Calderón 1991, s.p.; "Nuevas secciones", Ultras Español, 6 [s.d.], Especial Verano 1991, s.p.
- 48 Rafael Carbonell, "Una válvula de escape", El País (18/I/1991). Cal destacar que l'any 1991 el Front Nacional de Catalunya [FNC] era inexistent.
- 49 "Declaració de principis de les Cèl·lules Blaugranes", datat el gener de 1986. La declaració es troba reproduïda en el Full Informatiu de les Cèl·lules Blaugranes (23/IV/1986).
- 50 Vegeu "Barcelona, cara neta!", Gol Sur. Ultrazine, s.n. (19/IV/1988), s.p., editat per Skinheads-Sarrià/Brigadas. La caricatura, sota el lema 'Barcelona, cara neta!', mostra un 'periquito' amb l'uniforme del RCD Espanol que xuta un conill (que du el nom de 'Boixos' a la samarreta) i l'encistella en un cubell d'escombraries, mentre a sota figura la inscripció "Limpia tu ciudad de basura cul". Un adhesiu de les BB.BB., per exemple, mostra la caricatura d'un cap-rapat brigadista amb un bat de beisbol que sembla esperar un Boixo Noi. Al fons, una paret presenta pintades com "Boixos cabrones" i "Putas Barza".
- 51 Els episodis de violència més destacats vinculats als grups de 'hinchas' ja han estat relatats anteriorment (vegeu l'anex "Vuit anys de 'caps-rapats' (1985-1992). Tanmateix, hem de tenir present que la violència en el futbol no es redueix a les baralles entre grups d'hinchas rivals, sinó que revesteix formes de caràcter divers (a títol d'exemple, vegeu "La violència protagonitzó la jornada en varios campos", La Vanguardia, 13/I/1987).
- 52 "Entrevista... Ultra 'Naciente", Revista Ultras, Barcelona, 14 (setembre 1988), s.n.
- 53 Redacción Ultras, "Hic sunt Ultra Yomuss", Revista Ultras, 15 (novembre 1988), s.n.
- 54 "Entre mierda", Gol Sur. Ultrazine, s.n. (19/IV/1988), s.p., editat per Skinheads-Sarrià/Brigadas.
- 55 Fernando Soria, Roberto Gómez, Roberto Villagra, "Reunimos en Madrid a los jefes ultras del fútbol: 'La culpa de la violencia la tienen la policía y los directivos'", Interviú, 606 (23/XII/1987), p.26. El reportatge és una interessant mostra dels discursos dels grups 'hinchas' sobre la violència, amb opinions de membres dels Herri-Norte, Boixos Nois, Ultras Sur, Juventud Rojiblanca (antic FA), Brigadas Amarillas i Ultra Boys.
- 56 "La voz de la grada", Revista Ultras, 18 (juny 1989), s.n.
- 57 "Entrevista... Ultra 'Naciente", Revista Ultras, Barcelona, 14 (setembre 1988), s.n.
- 58 "Entrevista a Fabio Bruno", Revista Ultras, Barcelona, 14 (setembre 1988), s.n.
- 59 Dani Martí, "L'evolució de l'esport està en perill si no s'elimina la violència", Diari de Barcelona (18/III/1990).
- 60 No hem pogut consultar l'informe esmentat (K. Van Limbergen, C. Colaers i L. Walgrave, Research on the Societal and Psycho-sociological Background of Football Hooliganism, Leuven, Catholic University of Leuven, 1987) i la nostra informació està extreta de les referències que en fan J. Williams, E. Dunning i P. Murphy a Hooligans Abroad, p.xlviii. Aquests tres investigadors britànics consideren l'informe esbiaixat en emfasitzar el

paper dels grups ultradretans (especialment, per la rellevància que donen a la correspondència entre 'hinchas' d'equips diversos, que duu a parlar als estudiosos belgues d'una xarxa de relacions internacionals entre ultradreta i 'hinchas') i, sobretot, en presentar als 'hooligans' britànics com el model a imitar per la resta d'hinchas europeus.

- 61 Vegeu Félix Monteiro, "Trama negra en los estadios", El Globo (13/XI/1987), pp. i Rafael Carbonell, "La internacional del 'hooliganismo'", El País (26/VII/1989). Quan aquest capítol ja era redactat, han aparegut noves informacions en aquest sentit: Roger Jiménez, "Los militantes neonazis utilizan el fútbol inglés para propagar su ideología extremista", La Vanguardia (27/I/1993).
- 62 Resposta de J. Williams a una pregunta nostra sobre les relacions entre extrema dreta i grups de hooligans (la pregunta fou plantejada en el col·loqui posterior a la intervenció de Williams en el Col·loqui Internacional Violència i Esport, organitzat per l'Institut d'Humanitats de Barcelona, 2/X/1989). Sobre els vincles entre extrema dreta i 'hooliganisme' a Gran Bretanya, vegeu E. Dunning, P. Murphy, J. Williams, "Football hooliganism and the National Front", The roots of football hooliganism, pp.181-183.
- 63 L'estudi de J. Pratt i M. Salter és citat a A. Roversi, Calcio e violenza in Europa, pp.121-122.
- 64 Testimoni recollit d'un estudi d'Hans van der Brug i J. Meijis i reproduït per H. van der Brug a "Il teppismo calcistico in Olanda", a A. Roversi, Calcio e violenza in Europa, p.122.
- 65 Lode Walgrave, Kris van Limbergen, "Il teppismo calcistico in Belgio: cause e remedi", a A. Roversi, Calcio e violenza in Europa, p.159.
- 66 A. Roversi, "Calcio e violenza en Italia", a A. Roversi, Calcio e violenza in Europa, p.102.
- 67 E. Dunning, P. Murphy, J. Williams, The roots of football hooliganism, p.9.
- 68 "Entrevista con un redactor de la revista Ultras", Disidencias, 2 (estiu 1989), p.16.
- 69 Mila Barruti (coordinació i redacció), El món dels joves a Barcelona. Imatges i estils juvenils, Ajuntament de Barcelona, novembre de 1990, sense publicar. Hem considerat interessant cenyir-nos a aquest estudi -al marge de la impossibilitat d'utilitzar altres materials- ja que fou íntegrament realitzat a Barcelona i constitueix un treball de camp recent sobre els caps-rapats en aquesta ciutat. Hom pot veure una aproximació molt més elaborada en aquest tema (si bé centrada a Gran Bretanya) a E. Dunning, P. Murphy i J. Williams, "From the teds and the skins to the ICF", The roots of football hooliganism, pp.157-183.
- 70 Hom afirmà que "el futbol és un dels referents més importants a partir del qual s'estructura l'univers real i simbòlic de la quasi totalitat dels skins, siguin de la tendència que siguin i tinguin el grau de 'consciència' que tinguin"; Mila Barruti, El món dels joves a Barcelona, p.136.
- 71 Id., p.137.
- 72 Id.
- 73 Id., p.138.
- 74 Id, pp.138-139.
- 75 Id, p.139.
- 76 Id.
- 77 Id., p.148.
- 78 Rafael Wirth, Antoni F. Sandoval, "Tribus en la reserva (2). La dialéctica de los puños y los palos", La Vanguardia, suplement 'revista' (15/IV/1991).

- 79 A. Roversi, Calcio e violenza in Europa, p.8. La referència als grups de 'hooligans' més durs com a 'hard-core hooligans' procedeix d'E. Dunning, P. Murphy, J. Williams, The roots of football hooliganism, pp.7, 177-181.
- 80 Testimoni de N. T. S. a l'autor. L'episodi succeí la nit del 3 d'octubre de 1992 (N.T. -un jove d'uns 18 anys- ens ha donat el seu testimoni amb la condició de romandre en l'anonimat).
- 81 Francesc Peirón, "Piden 90 años de cárcel para los boixos que mataron a un brigada", La Vanguardia (12/V/1992).
- 82 "Nuestro homenaje: Poli Díaz", Ultras Español, 6 [s.d.], Especial Verano 1991, s.p.
- 83 "El plasta de la semana", Gol Sur. Ultrazine, s.n. (19/IV/1988), s.p., editat per Skinheads-Sarrià/Brigadas.
- 84 Sobre els col·lectius nacionalistes radicals catalans que s'han declarat xenòfobs, racistes o nacionalsocialistes, vegeu la descripció de grups que esmentem en el capítol anterior ("El moviment skinhead a Espanya"), en parlar de l'"skinzine" neonazi català Blancs i Catalans.
- 85 Segons el diari La Vanguardia, els caps-rapats que van cometre l'assassinat del transvestit al parc de la Ciutadella llegien les següents publicacions neonazis: Raza, Céltico, Zyklon B, Cultura de combate "y cosas así" (tant Céltico com Cultura de combate són desconeguts per nosaltres). Vegeu "La noche más salvaje", La Vanguardia (13/III/1992).
- 86 Aquest aspecte ha estat tractat àmpliament en la segona part d'aquesta obra.
- 87 El grup terrorista Milícia Catalana [MC] va aparèixer el 1985 i va cometre diversos atemptats contra saunes i locals nocturns, així com contra el local del Moviment d'Esquerra Nacionalista [MEN] a Girona. El grup fou desarticulat el juliol de 1986, essent detinguts Juan Carlos Criado Guasch i Carlos Francisoud Araguan. Posteriorment, MC va reaparèixer el maig de 1989 amb diversos atemptats (contra la seu de l'MDT a Barcelona, la clínica Dexeus de Barcelona entre d'altres). Aquesta segona etapa, MC sembla haver desenvolupat una organització més complexa, amb major nombre d'activistes, arribant a editar un Manifiesto Social, el 1989 (Milícia Catalana, Manifiesto Social, Catalunya, 27/IV/1989, 13 pp.) i un butlletí del que únicament coneixement el primer número, Combat. Órgan d'expressió de Milícia Catalana. Comandament general, 1 (gener 1990). El novembre de 1991 fou novament desarticulada i fou detingut de nou Carlos Francisoud com a responsable de l'organització. Juan Carlos Criado Guasch, per la seva banda, un cop complerta la condemna, impulsà una formació de caràcter integrista a Catalunya, l'anomenat Bloque Catalán [BC], abandonant qualsevol actitud violenta. Sobre el BC vegeu Xavier Casals, "La ultraderecha busca las esencias", El Observador, 17/VIII/1992.
- 88 Vegeu fotografiada una acció d'un brigadista pintant un vehicle de TV3 a Ultras Español, 4 [s.d.], s.p.
- 89 La cita procedeix de "23-N Valladolid", ¡A por ellos!, 3 (1-15/XII/1986), p.5. Sobre Bases Autònomas, vegeu el capítol 10 d'aquesta obra ("Bases Autònomas (1983-1989): una experiència anarcofeixista?").
- 90 Ens referim al treball-reportatge inèdit sobre les BB.BB. realitzat per Ricard Belis i altres autors (vegeu nota 43).
- 91 Id., pp.7-11.
- 92 Id., p.7.
- 93 Id.
- 94 Id., p.8.
- 95 Id., p.7.
- 96 Id.
- 97 Id.

- 98 Id., p.9.
- 99 Id., pp.10-11.
- 100 La bibliografia utilitzada per aquesta reconstrucció ha estat molt heterogènia i limitada. Les principals obres han estat Joan Josep Artells, Barça, Barça, Barça. F.C. Barcelona, esport i ciutadania, Laia, Barcelona, 1972, 221 pp.; Toni Rodríguez i Pujol, La sociedad civil catalana, La Vanguardia, Barcelona, s.a. capítols IV ("El Barça, la bandera", pp.81-96) i V ("El Barça, fenómeno de masas", pp.97-112); Jaume S. Sabartés, Barça cara i creu. El F.C. Barcelona sota el franquisme, 1939-1975, Laia, Barcelona, 1982, 139 pp..
- 101 T. Rodríguez, La sociedad civil catalana, p.91
- 102 Id.
- 103 Id., p.90.
- 104 Enric Ucelay-Da Cal, La Catalunya populista, La Magrana, Barcelona, 1982, pp.275-276.
- 105 Enric Ucelay-Da Cal, "La iniciació permanent: nacionalismes radicals a Catalunya des de la Restauració", Congrés Internacional d'Història Catalunya i la Restauració. Comunicacions, Publicacions del Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 1992, p.134.
- 106 J. J., Artells, Barça, Barça, Barça, p.123.
- 107 Id., p.109.
- 108 T. Rodríguez, La sociedad civil catalana, p.95.
- 109 J. J. Artells, Barça, Barça, Barça, p.109.
- 110 Id., p.110.
- 111 E. Ucelay-Da Cal, "La iniciació permanent...", p.134; el 1920 es celebrà una reunió de la junta directiva del FC Barcelona als locals del CADCI, que -segons Artells- era una entitat que "mantenia estretes relacions amb el club" (J. J. Artells, Barça, Barça, Barça, pp.131-132).
- 112 E. Ucelay-Da Cal, "La iniciació permanent...", p.134. Sobre les relacions entre nacionalisme català i esport en aquest any, vegeu també l'interessant article de Xavier Pujadas i Carles Santacana, "L'esport català i el fet nacional, 1900-1939", Revista de Catalunya, 65 (juliol-agost 1992), pp.76-89.
L'"albiñanisme" és una referència als grups ultradretans impulsats pel polític i metge José María Albiñana (1883-1936). Albiñana, en ser proclamada la Segona República fundà un grup paramilitar de dretes (els 'Legionarios de Albiñana') que subsistí fins la Guerra Civil. El 1932 fundà el Partido Nacionalista Español [PNE], de "caràcter monàrquic i orientació d'extrema dreta". La participació en la temptativa colpista del general José Sanjurjo el 1932 el dugué a la presó i a l'exili a las Hurdes fins el 1933. El 1936 fou detingut a Madrid i afusellat poc després de l'esclat de la guerra (informació procedent de la Gran Enciclopèdia Catalana, vol 1, Barcelona, 1970, p.429).
- 113 J. B. Culla, "L'extrema dreta a Catalunya durant la República / Els 'ultres' d'abans de la guerra", L'Avenc, 6 (octubre 1977), p.50; sobre l'extrema dreta durant la dècada dels anys vint i trenta vegeu també Joan Maria Thomàs, "L'extrema dreta de Barcelona durant la II República (1931-1936)" a Falange, Guerra Civil, Franquisme. F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona en els primers anys del règim franquista, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992, pp.19-45.
- 114 J. B. Culla, "L'extrema dreta a Catalunya durant la República...", p.50.
- 115 J. J. Artells, Barça, Barça, Barça, p.190-191.
- 116 J. B. Culla, "L'extrema dreta a Catalunya durant la República...", p.50..

- 117 Id.
- 118 Informació procedent de T. Rodríguez, La sociedad civil catalana, p.102. Rodríguez afirma citar a Rafael Abella i sobre Segura Nieto reproduïx el text següent: "ya desde su adolescencia, perteneciendo al Club Deportivo Español, que era el que sostenía la bandera españolista en Barcelona, se mezcló en cuestiones políticas, siempre con el matiz españolista citado, tomando parte como miembro en una asociación llamada La Traza que se creó precisamente entre socios del Club Deportivo Español". Citat de T. Rodríguez, op. cit., p.102. Però en una conversa que vam tenir amb Abella, aquest enssenyalà que la cita de Rodríguez estava equivocada, ja que no era de cap obra seva.
- Rodríguez, novament citant a Abella com a font d'informació, esmenta un conegut personatge de la repressió franquista a Catalunya, el capità de la Guàrdia Civil Manuel Bravo Montero (fill del conegut policia Manuel Bravo Portillo) que havia estat dirigent de l'anomenat 'Rondín Anti-Marxista'. Aquest grup "actuava com a brigada especial de la policia però anava al seu aire fins que cap el 1943, amb el processament i l'expulsió de Bravo Montero (implicat en un estrany afer d'espionatge internacional, amb assassinat inclòs), fou desmantellat per la mateixa policia", Borja de Riquer, Joan B. Culla, Història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar. El franquisme i la transició democràtica 1939-1988. Vol. VII, Edicions 62, Barcelona, 1989, p.46. Segons Rodríguez -que afirma citar Abella- Bravo Montero participà en un acte de 'redempció' de Catalunya i adhesió al règim franquista celebrat en la posguerra pronunciant les següents paraules: "había sido sobre el terreno, con los colores del Español, un adversario del club azulgrana, pero siempre 'en noble y leal competencia' y que por haber odiado y combatido al Barcelona le quiero, pero que desde este momento solemne, al verlo ahora limpio, pulido y depurado, dejo hablar mi corazón, y postrándose de rodillas ante su escudo, le digo 'Quiéreme porque te quiero'". T. Rodríguez, La sociedad civil catalana, p.102.
- 119 La Traza, era una "Organització d'extrema dreta inspirada en el feixisme italià i creada a Barcelona el juliol de 1923 pel capità Alberto de Ardanaz, Marià A. Pérez-Terol i d'altres. Publicà un butlletí (1924) i desenvolupà episòdicament activitats de propaganda, fins que, el 1935, els seus pocs membres s'adheriren al falangisme". Gran Enciclopèdia Catalana, vol. 14, Barcelona, 1980, pp. 655-666. Sobre La Traza, vegeu també l'article ja citat de J. B. Culla, "L'extrema dreta a Catalunya durant la República...", pp.49-50.
- 120 J. J. Artells, Barça, Barça, Barça, p.189.
- 121 Segons Artells, l'adveniment de la República oferí la possibilitat d'exercir unes mínimes llibertats democràtiques: "El públic deixa d'anar massivament als camps de futbol quan pot exercir normalment els seus drets ciutadans i expressar les seves preferències per mitjà de manifestacions no imposades [...] i en conseqüència, l'afició al futbol es va mostrar més depurada i genuïna. El fet que el nombre de socis hagués disminuït, lluny de ser considerat com un mal símptoma des del punt de vista sociològic, va ser la constatació de la bona salut pública d'aquells temps", J. J. Artells, Barça, Barça, Barça, p.201.
- 122 Id., p.213.
- 123 J. S. Sabartés, Barça cara i creu, p.11.
- 124 Vegeu, per exemple, el relat de Sabartés de l'encontre el juny de 1943 entre el Real Madrid i el FC Barcelona. J. S. Sabartés, Barça cara i creu, p.16.
- 125 En aquest sentit cal recordar el famós àrbitre Guruceta -que va pitar un penalty inexistent contra el FC Barcelona i en favor del Real Madrid- incorporant-se a la mitologia polític-esportiva dels seguidors del Barça el juny de 1970. Vegeu J. S. Sabartés, Barça cara i creu, p.106.
- 126 Id., p.94.
- 127 Id., pp.77-78.
- 128 T. Rodríguez, La sociedad civil catalana, p.84.
- 129 En tot cas, seria erroni identificar el RCD Español com el club dels immigrants que no se senten integrats a Catalunya. Vegeu T. Rodríguez, La sociedad civil catalana, pp.82-84.

- 130 Manuel Vázquez Montalbán, "Arqueologia i subcultura", pròleg al llibre de J. J. Artells, Barça, Barça, Barça, p.7.
- 131 Citat per J. S. Sabartés, Barça cara i creu, p.94.
- 132 Carlos F. Marcote, "Mendoza se queja de los privilegios de Catalunya y el Barça", El Periódico (6/VII/1992).
- 133 Id. Aquesta visió dels equips de la perifèria com a 'antinacionals' ha donat lloc a alguna anàlisi esbiaixada sobre les causes de la violència en el futbol, com la publicada al diari madrileny ABC el febrer de 1989 (Tomás González, "El fanatismo político agrava la violencia en el fútbol", ABC, 5/II/1989.), que assenyalava dos tipus de politització diferent que generava violència 'hinchas': "La oposición política es el caldo de cultivo que alimenta actualmente el surgimiento de la violencia 'de verdad' en los encuentros. Esta politización que caracteriza la agresividad procedente de las gradas tiene dos vertientes: la expresión nacionalista, radical y antipoder de grupos de 'espectadores' de los equipos del País Vasco y Cataluña, que producen la mayor parte de la violencia y la más vandálica, y la expresión de un descontento social, económico y laboral, que es la más generalizada en los estadios españoles, pero a su vez, la menos activa, reduciéndose en casi todos los casos a agresiones verbales". Seguint aquesta anàlisi, ABC assenyalava que el Real Madrid era l'"única gran víctima" de la violència inspirada pel separatisme, ja que l'equip madridista era identificat al País Basc i Catalunya "por los revoltosos [sic] como el club representante del centralismo" i "representa por antonomasia todo lo contrario de sus posiciones político-ideológicas". L'informe d'ABC es basava en l'anàlisi de Julio de Antón, psicòleg i inspector de policia. De Antón afirmà que els grups 'hinchas' dels equips de la perifèria de l'Estat (BN a Barcelona, Herri Norte a Bilbao, Indar Gorri a Pamplona i els 'hinchas' de la Real Sociedad) "responden al modelo 'Mazzini', en alusión al famoso líder nacionalista italiano" ja que "utilizan el fútbol para exponer su nacionalismo y su deseo separatista". Tot i així, ignorem fins a quin punt l'estudi d'ABC constituïa una lectura més o menys tendenciosa de l'informe de De Antón.
- 134 Declaracions textuais de Josep Lluís Nuñez recollides amb el títol "Josep Lluís Nuñez define al Barcelona como 'brazo armado de Cataluña' en lo deportivo", La Vanguardia (19/XII/1986).
- 135 Actualment, existeix una gran afinitat entre els US i les BB.BB., de manera que els 'hinchas' d'ambdós equips s'apleguen en determinades ocasions. Així, per exemple, amb motiu del partit FC Barcelona-Real Madrid el 7/V/1992, un full volant de propaganda editat pels US anunciava que "En Barcelona nos esperan las Brigadas Blanquiazules, peñas madridistas y los Ultras Sur sección condal". Full volant dels US reproduït a Carlos Novo, "La oculta financiación permite a los ultrasur acceder al Camp Nou", La Vanguardia (5/V/1992).
- 136 Fins i tot, hom ha assenyalat -a nivell de curiositat- que aquestes relacions reflecteixen el joc de victimismes polítics que es dona en el sistema polític català: "[...] victimismo convergente ante el Gobierno del PSOE; victimismo del PSC frente a la mayoría parlamentaria convergente; victimismo de las minorías comunista, republicana y aliancista ante el bipartidismo institucional imperante. La versión de esta tradicional plaga que asola Cataluña se materializa, en el terreno cívico-deportivo del fútbol como fenómeno de masas, en un victimismo españolista frente al Barça y en un victimismo barcelonista ante el Real Madrid, considerado tradicionalmente como 'el equipo del gobierno'". T. Rodríguez, La sociedad civil catalana, p.82.
- 137 Testimoni de l'autor, que assistí a l'acte i es desplaçà amb els brigadistes en metro fins a la plaça Catalunya.
- 138 Ignacio, "Los ultras del futbol", Alcantarilla, 8 (juny 1987), p.11
- 139 Al marge dels exemples que han aparegut al llarg d'aquesta obra, en detalllem alguns més recents: la campanya del nacionalisme radical català equiparant la situació de Catalunya amb Lituània trobà una tímida rèplica en consignes com l'esgrimida pel BC "Catalunya no és Lituània"; els actes contra la commemoració del Vè centenari del descobriment d'Amèrica foren replicats amb l'enlairament d'un dirigible que duia l'eslògan "España-América" (del qual penjava una llarga bandera espanyola) en l'acte commemoratiu del 12 d'octubre i en la confecció d'adhesius amb lemes com "Catalunya amb el V Centenari" [BC], "500 aniversari de la unitat dels pobles d'Espanya" o "Catalunya amb la Hispanitat" [Acción Universitaria]; les consignes independentistes amb motiu dels Jocs Olímpics van tenir una rèplica desapercebuda en les campanyes ultradretanes, la més pretensiosa de les quals va ser endegada per J.J.EE. amb el lema "Barcelona'92. España Olímpica" i enganxines editades per grupuscles ultradretans amb consignes com "No col·laboris en projectes separatistes a Barcelona 92. Olimpiades

per a tothom!. Espanya olímpica", "Welcome to Spain" (Espana Joven, sigles d'un grup probablement inexistent).

- 140 Alain Ehrenberg, "Los 'hooligans', esos locos de la apariencia que buscan notoriedad", La Vanguardia (23/IV/1989).

REFLEXIÓ FINAL

Fent un balanç global d'aquesta tercera part, podríem destacar que la crisi del moviment neofeixista espanyol iniciada a mitjans de 1985, al marge de la ruptura i desaparició de les organitzacions ultradretanes tradicionals, comportà la irrupció d'un neonazisme nou, caracteritzat pel seu activisme violent i la seva notable presència al carrer a través de col·lectius de caps-rapats. Aquesta nazificació dels caps-rapats ha estat allò que ha comportat l'expansió relativa d'un moviment neonazi invertebrat en àmbits on l'extrema dreta espanyola -i CEDADE en particular- havia tingut una presència nul·la: els barris marginals, els estadis de futbol i els concerts de música Oi. A Espanya, aquesta transformació que experimenta el neofeixisme espanyol s'ha observat en algunes manifestacions aïllades, com les BB.AA. de Madrid i, sobretot, a Barcelona, en les BB.BB. del RCD Español. Resta doncs evident que el neonazisme espanyol -i per extensió, l'europeu- es troba immers en un procés de canvi, tant a nivell de reelaboració del seu discurs ideològic, com d'expansió entre nous sectors i àmbits socials. Hem intentat assenyalar alguns dels trets que poden configurar aquest neonazisme, però creiem excessivament arriscat avançar alguna hipòtesi que trascendeixi aquests límits.

ANEX. ICONOGRAFIA DIVERSA

Blank page with minor scanning artifacts.

*Iconografia dels grups 'hinchas' espanyols (I). A dalt, diversos adhesius del grup d'hinchas valencià Ultrayomus, que es proclama radicalment anticatalà (observeu l'ortografia valenciana emprada). Pel que fa a l'origen del nom del grup, 'Yomus', segons un integrant del grup era el malnom amb el que es coneixia "a un borracho que era colega de uno de los fundadores y actual socio número uno del grupo" (Redacción Ultras, "Hic sunt Ultra Yomuss", *Revista Ultras*, 15 (novembre 1988)). A baix, adhesiu del grup 'Ultrassur' del Real Madrid. Cal·ligrafia gòtica, la grafia 'ss' similar a les del cos nazi alemany i una imatgeria agressiva configuren bona part de la iconografia 'hincha'.*

Iconografia dels grups 'hinchas' espanyols (II). Un emblema de la Ipar-Brigadak del real Sociedad. La Ipar-Brigadak [Brigada del Nord] fou un grup d'hinchas que sorgí de l'anomenada Peña Mugika (o Mujika) durant la temporada 1989-1990 i estava format majoritàriament per caps-rapats. Cal destacar la creu cèltica que se superposa a la lletra 'O' de la signatura (Igor). El disseny Kitsch feixistitzant és evident també entre els caps-rapats bascos (reproducció de la Revista Hinchas, 003, maig 1990, p.13).

Iconografia dels grups 'hinchas' espanyols (III). Imatge d'Ernesto 'Che' Guevara adoptada per la Green & White Army ('Exèrcit Verd i Blanc') de Còrdoba. Com veiem, la iconografia de signe polític emprada pels grups 'hinchas' és molt diversa -hom cerca una estètica provocativa i agressiva- i no implica necessàriament una identificació ideològica clara o estricte amb els símbols exhibits.

FRONT ANDREUENC

El FRONT ANDREUENC son los supporters del Sant Andreu equipo que milita en 3ª División pero que va a subir a 2ª División.
 El grupo se formo hace 4 años, somos unos 30 tios en los partidos normales, pero en los importantes suele venir mas gente. Tenemos edades comprendidas entre los 15 y 23 años, el grupo se situa en el Gol Norte. Hemos hecho bastantes desplazamientos en Manresa, donde hubo bastante "buysa", y en mas campos donde encendimos bengalas y la liamos. Nuestro record de bengalas es de 15 bengalas y un bote de humo.
 En el grupo hay un núcleo skin-head y esta francionado: unos son de ideas comunistas y otros fascistas.
 Ultimamente no podemos hacer nada por culpa de los "seguratas" que se ponen atrás de nosotros, todo esto por encender bengalas y tirar objetos.
 Tenemos varios modelos de pegatinas, fotos, fotomontajes, fanzines y pensamos hacer carnets y chapas.

Saludos a los "fachillas": Guardia, Miguel, Carlos, Predicador y Botones. Y a los rojillos: Patillas, Pogos, Perico, Ltxi, Griselda y Carlos.

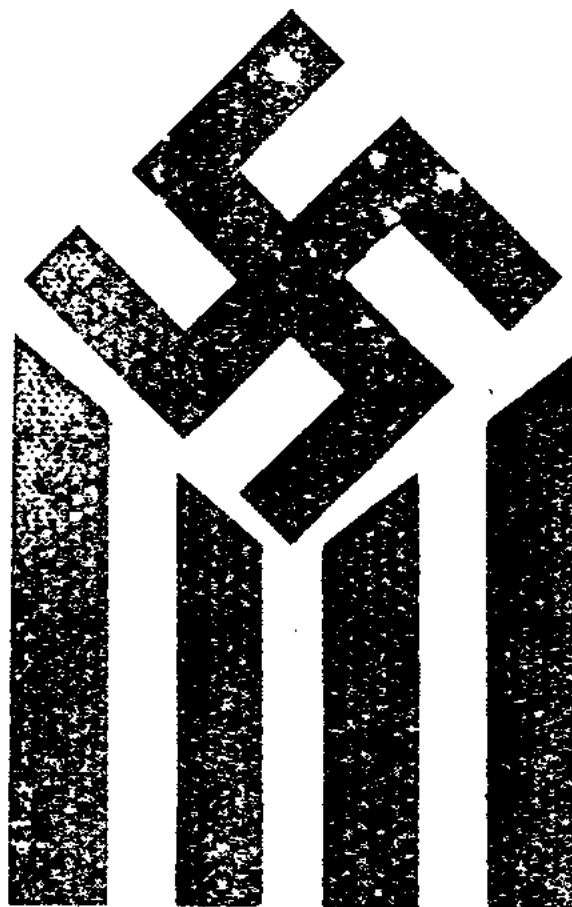
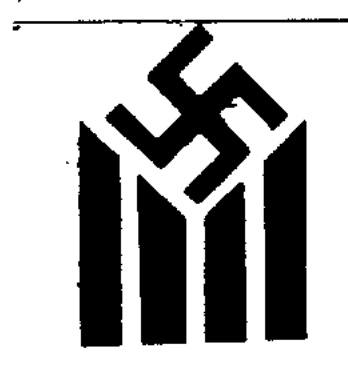
!!!SKINS SANT ANDREU, OI!!!

FORZA SANT ANDREU!!!

Pau Arévalo.

Iconografia dels grups 'hinchas' a Catalunya (II). Disseny del Front Andreuenc, de la U.E. Sant Andreu, on destaquen els caps-rapats com a 'hinchas' del club. La imatge està reproduïda a la Revista Hinchas, 003 (maig 1990), p.10. A la mateixa plana, els seguidors del club envien la carta (signada per Pau Arévalo), que també hem reproduït. Com veiem, els caps-rapats del Front Andreuenc reproduïxen a una menor escala la fragmentació experimentada pels caps-rapats del FC Barcelona degut a la seva politització.

P.N.S.C.
Apartat 14.008 Barcelona

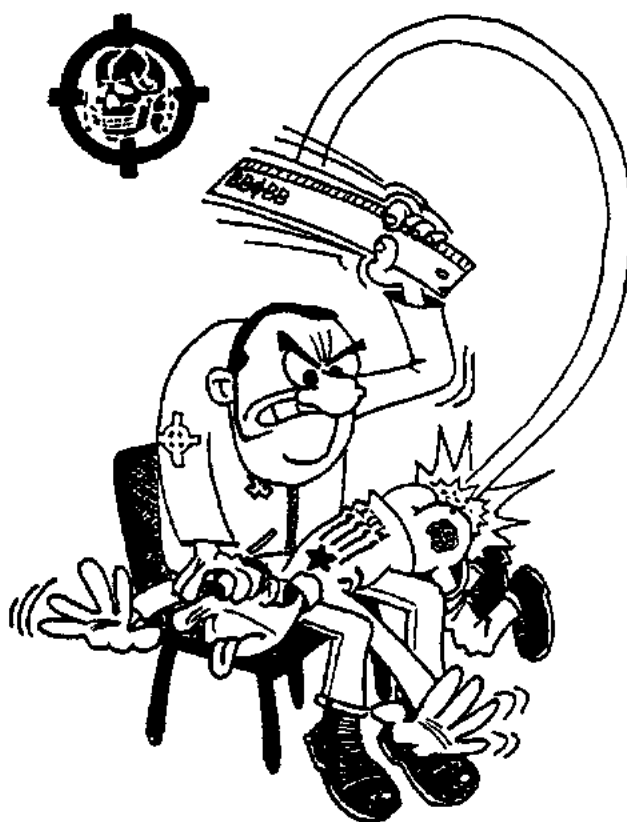
Iconografia dels grups 'hinchas' a Catalunya (II). A dalt, a l'esquerra, adhesiu anònim aparegut el 1982 a Barcelona, on l'estel de la senyera independentista havia estat substituït per una esvàstica i que probablement fou obra d'algun grupuscle (o, fins i tot, un sol individu) nacionalista radical català neofeixista. A la dreta, el mateix símbol, utilitzat per un grupuscle neonazi independentista, l'anomenat Partit Nacional Socialista Català [PNSC], que feu la seva aparició el 1984 i tingué una existència efímera. A baix, un reduït adhesiu dels Boixos Nois [novembre 1989?] on torna a reaparèixer la senyera independentista amb la creu gammada. Així, els BN neonazis del FC Barcelona donen continuïtat a una línia independentista xenòfoba i la imatgeria ho palesa clarament (tot i que probablement, l'autor de l'adhesiu dels BN desconeixia els anteriors).

Iconografia dels grups 'hinchas' a Catalunya (III). Felicitació de Nadal de les BB.BB. de 1990. A la dreta del cap-rapat, hi figura l'emblema del grup, la calavera emmarcada per una creu cèltica. Al darrera, un escut del FC Barcelona i grafitis contra Ràdio Barça Cadena 13. Destaquem que el cap-rapat s'identifica amb un neofeixisme espanyolista radical: l'skin esdevé un lluitador contra la pretesa opulència del FC Barcelona i la policia. El dibuix és de Carlitos, dibuixant que ha confegit una certa originalitat al grafisme de les BB.BB.

Iconografia dels grups 'hinchas' a Catalunya (IV). Adhesius de les BB.BB. El d'aquesta pàgina (maig 1990?) contrasta amb el que segueix, que pel seu disseny recorda un còmic infantil (gener 1992?).

**siempre contra la
peste cule.**

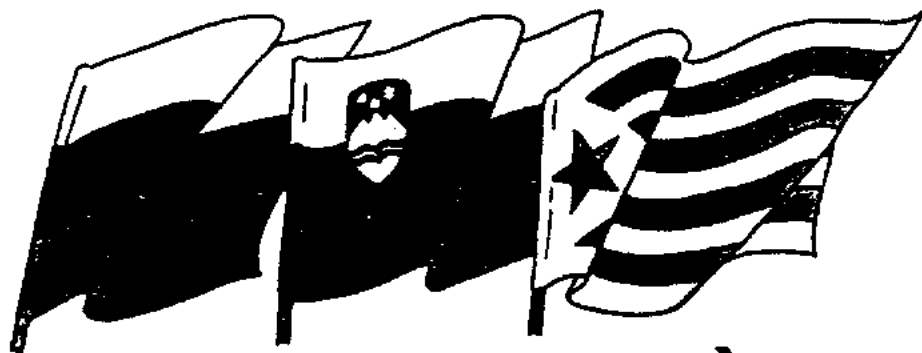
Iconografia dels grups 'hinchas' a Catalunya (V). Dibuix d'un 'brigadista' de Carlitos, prou explícit per sí mateix (1990?, 1991?).

Ultranacionalisme espanyol i català, una única realitat (I). El nacionalisme radical català i l'ultranacionalisme espanyol configuren una única realitat. Ara bé, d'ençà inicis dels anys vuitanta, la crisi de l'extrema dreta a fet que aquest sector polític vagi a remolc del nacionalisme radical català. En aquesta pàgina, un adhesiu difós pels 'Maulets', les joventuts de l'MDT. A la pàgina següent, pintada de l'extrema dreta espanyolista el gener de 1991 (C/ Gran de Gràcia, 15). Si observem els lemes aquests són els mateixos: "12-O. Canya al separatisme!!"; "Canya contra Espanya". Com es pot constatar, la dialèctica generada entre els col·lectius ultranacionalistes no té en compte les forces polítiques hegemòniques, sinó els seu rival directes.

[Fotografia de Miquel Porta Serra].

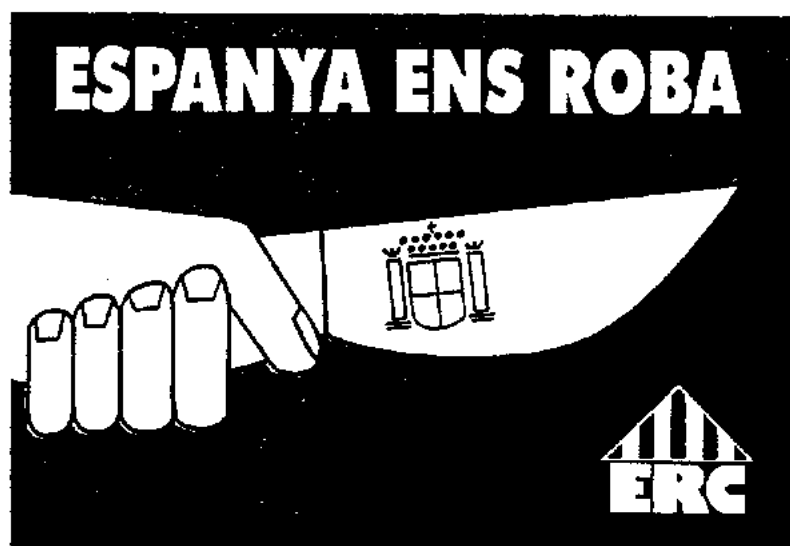
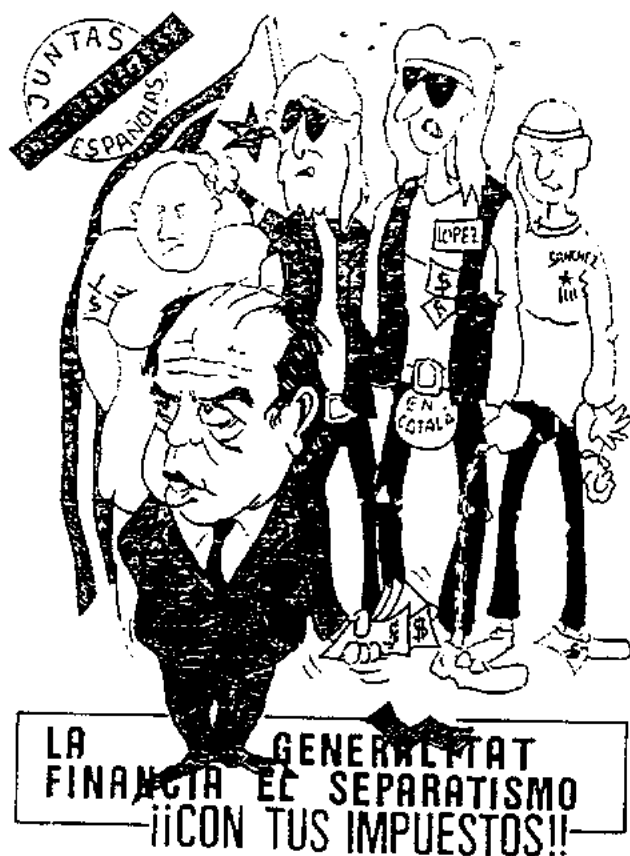

**AHIR LITUÀNIA, AVUI ESLOVÈNIA
DEMÀ CATALUNYA** ★JERC

Ultracionalisme espanyol i català, una única realitat (II). Una nova mostra de les campanyes de l'extrema dreta espanyola que actuen a remolc de les llençades pel nacionalisme radical català. Quan la independència de Lituània dinamitzà el moviment ultranacionalista català, el BC edità com a resposta adhesius amb el lema "Catalunya no és Lituània", escassament imaginativa, tant a nivell de contingut com de disseny (les il·lustracions són prou clares).

Ultranacionalisme espanyol i català, una única realitat (III). Una mateixa consigna utilitzada de manera diferent: a dalt, campanya de JJ.EE. on hom acusa la Generalitat de finançar el moviment nacionalista radical, identificat amb joves als que s'atribueix una catalanitat dubtosa, ja que duen cognoms com López i Sánchez (abril 1989); a baix, un adhesiu de les Joventuts d'ERC referent al desequilibri existent entre els ingressos recaptats per l'Estat espanyol a Catalunya i les compensacions rebudes: Espanya, simplement, roba a mà armada a Catalunya. Dues lectures d'un mateix argument.

El FC Barcelona i la Catalunya irredempta. Adhesiu que reflecteix "la sublimació èpica del poble català en un equip de futbol": el conegut 'avi' del FC Barcelona sosté la senyera estelada mentre reclama una selecció de futbol nacional catalana (adhesiu adquirit a l'stand de les JERC l'onze setembre de 1992). Com veiem, la imatge identifica clarament el FC Barcelona i el nacionalisme radical català, alhora de reclamar un moviment esportiu genuïnament català.

CONCLUSIONS GENERALS

CEDADE I EL MOVIMENT NEONAZI ESPANYOL

Com hem constatat al llarg del nostre estudi, el conjunt del moviment neonazi a Espanya s'ha vertebrat entorn de CEDADE i dels col·lectius que s'han escindit d'aquesta organització, pràcticament fins a mitjans de la dècada dels anys vuitanta. Aquest panorama només ha canviat de manera substancial amb motiu de la irrupció del moviment de caps-rapats neonazis i de l'eclosió de col·lectius d'"hinchas" ultradretans. Així doncs, durant gairebé vint anys (1966-1985) l'ortodòxia ideològica del moviment neonazi espanyol ha vingut determinada per CEDADE.

I. LA IMPORTÀNCIA DE CEDADE

En darrera instància, considerem que la importància històrica de CEDADE resideix en tres aspectes. En primer lloc, ha estat l'única formació neonazi a Espanya que ha tingut continuïtat des dels seus orígens fins a l'actualitat, havent definit una ortodòxia ideològica (amb certes particularitats respecte a la resta del moviment neonazi internacional, especialment pel que fa al seu wagnerianisme i *neocristianisme*) que ha perdurat durant dues dècades. En segon lloc, aquest cercle neonazi ha actuat com a transmissor d'una "visió complotista" i antisemita de la història i ha difós consignes xenòfobes, racistes i antisemites que la resta de grups de l'extrema dreta espanyola, a causa del seu catolicisme, sempre havien rebutjat. En tercer lloc, ha dut a terme una intensa activitat d'edició i de distribució de propaganda neonazi, tant a l'Estat espanyol com a nivell internacional. La intensa activitat publicística de l'organització ha sustentat la continuïtat de CEDADE (a desgrat de la seva marginalitat política efectiva en el context espanyol) i la imatge d'una sòlida organització que aquesta entitat ha projectat al llarg de la seva història.

El peculiar nazisme de CEDADE -peculiar en la mesura que defugí tant l'activisme violent com les activitats polítiques públiques (mai optà per convertir-se en un partit polític ni actuà com una

organització política extraparlamentària)- es centrà en la formació ideològica i en el publicisme, infravalorant l'actuació pública. La rellevància atribuïda a la formació ideològica dels seus militants i simpatitzants explica la gran activitat editorial del grup, que ha estat l'element que ha dotat l'entitat de continuïtat; aquesta labor editorial ha tingut una transcendència notable, tant en el moviment neonazi espanyol com en l'europeu.

En conseqüència, i malgrat les fluctuacions de la seva militància, CEDADE sempre ha gaudit de dues excel·lents cartes de presentació: la revista (molt ben impresa) i la gran quantitat de llibres editats. A la vegada, aquesta activitat editorial ha estat fonamental per a la subsistència de l'organització, en proporcionar-li fons econòmics. CEDADE, en definitiva, ha estat essencialment la impremta del neonazisme a Espanya. Mentre que l'organització ha conegut múltiples escissions, diversos canvis de lideratge, nombroses ruptures i contínues pèrdues de militància, la seva maquinària editorial li ha facilitat finançament suficient, alhora que li ha permès de projectar a l'exterior la imatge d'una formació dotada de sòlids recursos econòmics i humans. Com hem assenyalat al llarg de la nostra investigació, l'activitat editorial podria facilitar a CEDADE la sortida de la crisi en que es troba immersa des de finals de la dècada passada, tal i com semblen indicar dos fets: des de l'any 1991 l'acrònim de CEDADE ha donat pas habitualment al nom de la Librería Europa, mentre que la seva revista (tot i ser esporàdica) s'edita en quatre idiomes.

El rol editorial de CEDADE no és negligible, ja que, en arribar els anys vuitanta, proporcionà un fonament ideològic al nazisme violent dels caps-rapats i dels col·lectius d'"hinchas". Si bé la base social del neonazisme espanyol ha canviat de la mateixa manera que ho ha fet el seu discurs, el substrat ideològic generat pel publicisme de CEDADE ha estat un element de continuïtat entre ambdues etapes. En definitiva, la perseverància de l'activitat editorial duta a terme al carrer Séneca - seu central de CEDADE- no ha estat endebades, malgrat la seva manca de ressò aparent.

II. EL NEONAZISME ESPANYOL I LA QÜESTIÓ NACIONAL

El moviment neonazi que s'ha desenvolupat a Espanya ha hagut d'enfrontar-se a una contradicció aparentment insalvable. Com ja s'ha dit, pràcticament la totalitat de grups explícitament neonazis ha tingut la seva seu central a Barcelona (CEDADE, PENS, Nuevo Socialismo); en el cas de CEDADE, la ubicació geogràfica s'ha traduït en una presa de posició davant la qüestió nacional catalana, que ha generat diverses contradiccions internes en l'organització.

CEDADE, malgrat ser una formació espanyola, centrà la seva atenció en Europa i, en termes generals, en el que hom anomenà l'"Europa blanca" (un conjunt polític-racial que inclouria Europa, Amèrica -Amèrica del Nord i Amèrica Llatina-, Oceania i Sudàfrica), mentre relegà la realitat política espanyola a un segon terme. En aquest sentit, com manifestà Jorge Mota en una conversa, el nom de l'entitat ja era contradictori en si mateix: aquest cercle "espanyol" d'"amics d'Europa", negava en el seu propi enunciat la idea que els espanyols fossin europeus. Així, mentre CEDADE assolí una ràpida projecció internacional, la seva implantació a l'Estat espanyol fou tardana i palesà una limitada capacitat d'adaptació a la vida política autòctona. En aquest context, l'orientació cultural de CEDADE, sumada a una línia d'actuació que defugia l'activisme (entès com a tasca pública de proselitisme o com acció directa violenta) i a la seva preocupació per a vincular-se al neofeixisme europeu, generaren diverses contradiccions en el si de l'organització. D'una banda, CEDADE mai acceptà com a "companys de viatge" la resta de grups de l'extrema dreta espanyola, que constituïen -aparentment- els seus aliats naturals. CEDADE considerava la major part de formacions ultradretanes reaccionàries i immobilistes, mancades d'una visió d'Europa i ancorades en un discurs anquillosat en la nostàlgia del franquisme, que ignorava el pensament neofeixista europeu en vigor. D'aquesta manera CEDADE, malgrat pertànyer de manera objectiva a l'àrea ideològica de l'extrema dreta espanyola, mai arribà a identificar-s'hi, i la ubicació de la seva seu central a Catalunya encara accentuà més les seves diferències amb aquest sector polític, visceralment anticatalà en la seva major

part.

CEDADE elaborà un discurs que pretenia conciliar l'europeisme, l'espanyolisme i el catalanisme per mitjà d'una boirosa "Europa de les ètnies", entesa com un ideal a assolir. La bandera espanyola fou progressivament retirada dels actes públics i dels locals de l'organització, essent substituïda per les banderes de CEDADE i de les diverses comunitats autònomes. En la seva temptativa de marcar distàncies respecte a la resta de l'extrema dreta, el cercle neonazi arribà a impulsar un clandestí i fantasmagòric Partit NacionalSocialista Català [PNSC]. Aquesta iniciativa (paradigma de les contradiccions en què es movia l'entitat) es feu d'amagat de la resta de delegacions de l'Estat, i el projecte de crear altres partits similars -un PNSG a Galícia i un altre PNSC a Castella- es limità a la impressió de dos adhesius que testimonien una via "etnista" que es revelà inviable. En realitat, malgrat les proclames de fe europeistes i "etnicistes", dins CEDADE no s'havia acceptat el fet nacional català, i la lectura maximalista del catalanisme de CEDADE únicament permetia un tebi regionalisme.

Tanmateix, la praxi de CEDADE -en comparació amb la d'altres formacions d'extrema dreta- palesà una tàctica diferent davant del fet nacional, atès que postulà un catalanisme que li permetés de fer front al marxisme i al nacionalisme català d'esquerres o burgès sense que aquesta actitud impliqués la seva deslegitimació com a força "catalana"; mentre tant, la resta de l'extrema dreta de Catalunya manifestava per mitjà d'un violent activisme la seva oposició aferrissada a qualsevol concessió a les demandes catalanistes. Aquesta posició de CEDADE -atípica en el si de l'extrema dreta espanyola- únicament pot explicar-se pel fet que la seu central de l'entitat es trobava a Catalunya. Aquesta circumstància va determinar els seus dirigents a mantenir una posició favorable en alguna mesura al reconeixement d'una "personalitat" catalana amb la finalitat de conquerir un espai propi en la política catalana. A la vegada, aquesta posició de CEDADE en relació a Catalunya plantejava un problema tàctic que l'extrema dreta catalana encara no ha resolt: l'extremisme dretà espanyol s'havia de

manifestar a Catalunya únicament en castellà o també en català? Calia impulsar una extrema dreta espanyola que fos espanyolista i catalanista al mateix temps? CEDADE fou la primera formació ultradretana en oferir una resposta que superà la tradicional i íntima associació de les nocions d'extrema dreta, centralisme espanyol i anticatalanisme amb la finalitat de crear un espai polític propi: el d'una extrema dreta espanyola però no anticatalana, capaç d'agrupar una base social de diferent procedència cultural (castellanoparlant i catalanoparlant). Però el discurs catalanista de CEDADE abocà l'organització a una contradicció insuperable amb els seus militants de la resta d'Espanya, que procedien de l'extrema dreta espanyolista, i que no veien gens clar l'"etnicisme" promogut per l'entitat.

Tot i que CEDADE no gaudí mai de credibilitat en el seu catalanisme ni en la pretesa defensa d'una Europa de les ètnies, el cert és que la seva opció per un catalanisme tàctic marcà el punt de partida d'altres iniciatives de formacions i grupuscles ultradretans espanyols, que passaren a editar propaganda neofeixista i racista en català. Les contradiccions de CEDADE entre paneuropeisme, espanyolisme i catalanisme reflectien l'intent de crear una organització neonazi d'abast internacional sense blasmar l'Estat espanyol ni execrar el "fet diferencial" català. En aquest sentit, és probable que l'origen de les contradiccions de CEDADE es remunti als seus propis orígens: recordem que fou una entitat fundada per exiliats feixistes europeus, falangistes de la Guardia de Franco i joves procedents de famílies benestants catalanes imbuïts de wagnerisme nacionalsocialista. Hi havien, doncs, certs elements inicials heterogenis que afavorien una evolució política tan complexa com contradictòria.

CEDADE no ha estat l'única entitat d'extrema dreta espanyola que ha experimentat dificultats de definició ideològica davant la qüestió nacional catalana. Aquest problema s'ha plantejat de nou amb motiu de la irrupció del moviment skinhead a Catalunya. L'evolució d'aquest moviment ha fet evident la dificultat d'agrupar els neonazis catalans en un únic moviment al marge de les fronteres lingüístiques. Així, els skinheads espanyolistes de les Brigadas Blanquiazules [BB.BB.] del RCD

Español trobaren la seva rèplica en els caps-rapats feixistes del FC Barcelona o en els caps-rapats nacionalistes radicals catalans i antimarxistes. En qualsevol cas, la propaganda en català editada per CEDADE, i per l'efímer PNSC que impulsà, fou el punt de partida de diverses temptatives (mai reeixides) encaminades a difondre en català les consignes de grups l'extrema dreta espanyola a Catalunya. Un exemple d'aquesta utilització tàctica del català es troba en la propaganda editada a la vegada en català i en castellà per organitzacions com Milícia Catalana [MC] o el Bloque Catalán [BC] -que també s'autoanomena Bloc Català. En conseqüència, des dels inicis de la dècada de 1990 s'imposa a l'investigador la necessitat de matisar els qualificatius emprats sistemàticament fins a la data en parlar de la ultradreta espanyola que actua a Catalunya, atès que cal tenir en compte un canvi substancial que s'ha produït en el seu si: si bé existeix una *extrema dreta espanyola i espanyolista*, que considera escassament rellevant el fet diferencial català i es proclama aferrissadament unitària i centralista, també es perfila una ultradreta espanyola que, amb una finalitat tàctica, no dubta a proclamar-se espanyola i catalana a la vegada. És a dir, es configura una *extrema dreta espanyola que vol presentar-se com a catalanista*. Aquest marc ideològic adquireix major complexitat si tenim en compte que al llarg dels anys vuitanta ha emergit un neonazisme vinculat al nacionalisme radical català (que, com ja hem assenyalat en la introducció, no és objecte d'anàlisi en la present recerca, tot i les mencions a grups ubicats en aquest àmbit polític, com Nosaltres Sols!), que pot donar lloc a l'aparició d'una *extrema dreta catalana*, sense cap vinculació orgànica amb la ultradreta espanyola i directament i radicalment oposada a aquesta.

III. CRISI I RENOVACIÓ DEL NEONAZISME ESPANYOL

La crisi que experimentà l'extrema dreta espanyola a mitjans dels anys vuitanta fou deguda a la seva evolució històrica, diferent a la de la resta d'altres països europeus. Mentre que a Itàlia i a França la ultradreta -tant la dreta radical agrupada en el MSI o en el FN com els grups neofeixistes

d'avanguardia- desenvolupà un discurs que es renovà progressivament en el marc d'un sistema polític democràtic, a l'Estat espanyol la situació fou diferent: la transició política sorprengué una ultradreta poc capacitada per a participar en conteses electorals. El seu discurs, el seu llenguatge i la seva pròpia imatge no van poder adaptar-se a la nova situació. Totes aquestes limitacions arribaren al seu punt culminant a inicis dels anys vuitanta, moment en que l'extrema dreta espanyola visqué una greu crisi de caràcter estructural. Les masses que assistien a les concentracions multitudinàries d'alguns anys abans desaparegueren progressivament i la crua realitat restà al descobert: l'ultradreta patia en la seva carn l'efecte de les contradiccions derivades d'una praxi política mancada de coherència. En efecte, l'extrema dreta, que havia incitat constantment a l'enderrocament del sistema democràtic, no va participar activament en la seva destrucció, com posà de manifest la inexistent o feble trama civil del frustrat cop d'Estat del 23 de febrer de 1981. L'única via d'actuació que restava oberta a les formacions d'aquest signe polític era la lluita electoral, però els grups i partits d'extrema dreta havien esdevingut obsolets: el seu discurs era nostàlgic i al·ludia constantment el passat, i cap d'aquestes formacions disposava de dirigents ni de quadres polítics preparats. El neofeixisme espanyol havia d'encarar canvis profunds si volia tornar a assolir un cert ressò polític i social. Fuerza Nueva es dissolgué i CEDADE experimentà una crisi interna que comportà la pèrdua de bona part de la seva militància.

En aquest marc, el conjunt de l'extrema dreta espanyola i, en concret, el moviment nacionalsocialista van conèixer iniciatives innovadores, així com autocrítiques de caràcter molt divers. Però les posicions crítiques dels sectors renovadors actuaren com una espasa de doble tall: es demostraren extraordinàriament eficaces en la tasca de demolició de les velles organitzacions (CEDADE mai arribà a recuperar-se de la sagnia de militants iniciada a mitjans dels anys vuitanta, mentre que el retorn de Blas Piñar a l'escena política com a líder del Frente Nacional [FN] va merèixer una acollida discreta, quan no la censura i el silenci), però, en contrapartida, foren incapaces

de crear forces alternatives, i van situar l'extrema dreta en un atzucac del qual encara no ha sortit. Aquesta situació s'ha mantingut fins ara: malgrat que les JJ.EE. i el nou FN de Piñar podrien acordar la unificació de les seves forces -que competeixen per un mateix espai polític-, el conjunt de formacions ultradretanes resta en un estadi grupuscular i atomitzat. Durant la transició democràtica Fuerza Nueva va actuar com a pal de paller del conjunt de forces espanyoles d'extrema dreta, però avui no hi ha cap organització capaç d'assumir aquest paper, i l'ultradreta espanyola resta immersa en l'atonía i la manca de vertebració. En l'àmbit del moviment neonazi la situació és similar: CEDADE sembla haver entrat en una crisi difícilment superable, i no hi ha cap formació que pugui ocupar el buit que ha deixat; únicament alguns grupuscles irrellevants i els col·lectius autònoms de caps-rapats manifesten alguna activitat en l'àmbit del neonazisme. Així doncs, no hi ha, ara per ara, cap formació ultradretana de certa entitat i aquelles que encara mantenen les seves sigles no es caracteritzen pel seu afany renovador (l'integrista BC, la mateixa CEDADE, el Frente Nacional o Nación Joven en són exemples).

D'altra banda, el balanç de l'anomenat moviment "alternatiu" neofeixista, a cinc anys del seu esclat, és força pobre: han desaparegut les seves publicacions i no han sorgit nous grups. És impossible de preveure la influència de caire renovador que el moviment "alternatiu" pugui exercir a llarg termini. Però tot i el fracàs aparent de les iniciatives innovadores descrites en la present recerca, cal insistir en el fet que aquestes presenten un interès notable: durant aquest període el neofeixisme espanyol ha adaptat a la realitat espanyola consignes, iconografia i discursos procedents del neofeixisme europeu, i ha intentat de dur a terme un procés de renovació que hauria d'haver-se produït anys abans. No deixa de ser il·lustratiu, per exemple, que l'anomenada "rata negra" -la mascota emblemàtica del neofeixisme europeu dels anys setanta- es popularitzés tardanament a Espanya (deu anys més tard que a França); que la Nova Dreta francesa -que en el seu país d'origen cobrà popularitat en el context del "postmaig" de 1968- no aconseguís un cert ressò a l'Espanya fins

a mitjans dels anys vuitanta; que a l'Estat espanyol les tesis "solidaristes" -aparegudes a França al llarg dels anys setanta- restin circumscrites a un únic grup (que, a més, no va aparèixer fins a la segona meitat dels anys vuitanta i que adoptà diferents noms i sigles: MAS, CAS). La llista d'exemples podria ser molt extensa. Igualment, cal recordar que aquestes temptatives renovadores no sols no han format part d'una estratègia global dirigida des d'una formació política concreta, sinó que ni tan sols s'han inscrit en una tàctica oportunista o conjuntural. Han estat iniciatives disperses i atomitzades, sorgides arreu de l'Estat espanyol, amb èxit desigual. El seu llegat, en l'actualitat, és gairebé inexistent.

L'evolució del neonazisme espanyol ha reflectit aquesta situació de confusió i de crisi. La seva renovació durant els anys noranta no s'ha dut a terme des de sectors pròxims a CEDADE o des de col·lectius escindits d'aquesta organització, sinó que ha estat el resultat de la irrupció de dos fenòmens socials nous: el moviment skinhead i els col·lectius d'"hinchas" ultradretans, a partir dels quals s'ha desenvolupat un neonazisme de carrer, extensament analitzat en la tercera part d'aquesta recerca. Únicament voldríem remarcar que -al marge de la nova base social i dels nous espais urbans que sembla haver guanyat el neonazisme-, el moviment skinhead ha suposat un canvi notable quant a les referències ideològiques del moviment neofeixista espanyol. Si al llarg de les dècades dels anys seixanta i setanta aquelles procedien essencialment de països mediterranis -especialment d'Itàlia i de França-, avui provenen del món anglosaxó, pel fet que el moviment skinhead neofeixista gaudeix d'un pes específic important a Gran Bretanya. Ultra això, no es pot descartar que, a mig termini, la creixent importància del neonazisme a Alemanya converteixi aquest país en el principal centre d'atracció i de difusió de consignes del neonazisme europeu. Al mateix temps, es perfila cert interès pel desenvolupament de moviments ultradretans als països de l'Europa de l'Est.

IV. LES PERSPECTIVES DE FUTUR

És difícil d'assenyalar les vies de desenvolupament que podria seguir el neonazisme a Espanya i a Catalunya. En general, l'extrema dreta espanyola continua desorganitzada i no sembla que cap formació es configuri com a eix d'aquest sector polític. Les sigles existents són gairebé testimonials, agrupen una militància reduïda i no ténen dirigents coneguts o carismàtics; a més, la seva capacitat de convocatòria política és limitada. Aquesta extrema dreta *oficial* sembla incapaç d'assolir cap mena de ressò social. Paral·lelament, els caps-rapats i els grups d'"hinchas" (com les BB.BB.) han esdevingut violents "esquadrists" de carrer, i constitueixen l'extrema dreta *real*. No sembla, però, que hi hagi massa elements que afavoreixin la convergència entre el món de l'extrema dreta "oficial" - amb vocació parlamentària o extraparlamentària- i el magma on conflueixen col·lectius skinhead o d'"hinchas" que actuen de manera incontrolada. Mentre que a França el FN, progressivament consolidat, ha conseguit de satel·litzar aquests sectors, sembla difícil que a Espanya alguna força política d'ultradreta aconseguixi un resultat similar.

Paradoxalment, sembla que, des de finals dels anys vuitanta i inicis dels noranta, l'extrema dreta espanyola podria disposar d'un espai polític potencial. Així semblen indicar-ho fets molt diferents: l'existència d'un vot de protesta contra el sistema democràtic, recollit per personatges com José María Ruíz Mateos (un fenomen en el qual conflueixen l'apoliticisme i l'extrema dreta en proporcions difícils de discriminar); el malestar popular a causa d'una suposada minva en el nivell de seguretat ciutadana, que es manifesta en la formació de les autoanomenades "patrulles ciutadanes", o el viratge del PP a la recerca d'un espai polític de "centre-dreta", que pot implicar la fi de l'adhesió a aquest partit d'una part de la seva clientela electoral, favorable a solucions polítiques extremes. Paral·lelament, un context polític, econòmic i social caracteritzat per múltiples casos de corrupció, per la recessió econòmica i per l'augment de població immigrada pot crear les condicions favorables per a la irrupció d'una força ultradretana. Tot i això, és difícil d'assenyalar quins són els eixos

ideològics potencials que poden afavorir l'articulació de l'extrema dreta a Espanya i Catalunya en un futur proper. Els antics temes de propaganda (l'anticomunisme i l'antimarxisme, la reivindicació del franquisme, el catolicisme aferrissat, el conservadorisme social proper a la pura reacció i, sovint, l'anticatalanisme) semblen exhaurits. Els nous temes de propaganda -utilitzats esporàdicament- oscil·len entre la pura reacció (la demanda d'"ordre públic", de repressió contra el narcotràfic) i l'adaptació de fórmules emprades amb èxit per l'extrema dreta a l'estranger, amb consignes xenòfobes i racistes que no semblen gaudir de massa predicament en l'Estat espanyol, al qual encara no han arribat grans contingents de població procedents del Tercer Món.

En aquest context, Barcelona ha esdevingut un observatori privilegiat (quasi un "laboratori") per a analitzar el moviment neonazi i neofeixista. Com ja hem assenyalat, l'evolució de l'extrema dreta ha estat diferent a Catalunya i a la resta de l'Estat espanyol. El moviment neonazi ha tingut el seu epicentre a Barcelona, com ho demostra l'aparició en aquesta ciutat dels grups més importants d'aquest espectre polític, com el PENS, CEDADE, Nuevo Socialismo i els diversos col·lectius de caps-rapats. A Barcelona també va sorgir la primera formació amb una decidida vocació extraparlamentària en els anys setanta, el Frente Nacional de la Juventud [FNJ], i ha estat a la Barcelona dels anys vuitanta on s'han desenvolupat bona part de les experiències neofeixistes més innovadores: mentre que les anomenades Bases Autónomas de Madrid han estat essencialment un epifenomen local i sense continuïtat remarcable, bona part del neofeixisme barceloní ha romàs històricament en posicions d'avanguardia. A Barcelona s'han editat publicacions com El Martillo, situada en l'òrbita de la Nova Dreta, abans que aquest fenomen tingués ressò a Madrid; i a Barcelona s'ha publicat la major part de les revistes més crítiques i innovadores de l'anomenat "moviment alternatiu" neofeixista (Disidencias, Alcantarilla, Mundo NS); a Barcelona hom ha provat de materialitzar noves formacions polítiques: des del Partido Popular Alternativo [PPA] (impulsat per Nuevo Socialismo) fins a la Plataforma Nueva Europa, passant per grupuscles de signe molt divers

(com l'ENSPO). Fins i tot les JJ.EE. -portadores d'una renovació ideològica més que limitada- han gaudit de millor acollida a Catalunya que a Madrid. Ara, quan sembla que aquest impuls renovador s'ha exhaurit, es constata una tendència (que el pas del temps potser confirmarà) de "retorn als orígens", caracteritzada pel progressiu protagonisme de l'integrisme, que sembla gaudir d'un cert dinamisme (ens referim, sobretot, a l'anomenat Bloque Catalán [BC]).

Tot i que l'evolució de l'extrema dreta a Barcelona i a Catalunya pot considerar-se representativa de la que pugui experimentar el conjunt de la ultradreta espanyola en el futur, resulta extraordinàriament difícil de preveure les característiques que pugui adoptar, ja que les temptatives renovadores i de ruptura radical de la segona meitat dels anys vuitanta han fracassat a inicis de la dècada dels noranta, donant pas a una ultradreta catòlica i fonamentalista. Però, en tot cas, l'esgotament polític dels sectors renovadors no ens ha de confondre: la diversitat de consignes llençades pels grups d'ultradreta al llarg dels darrers anys podria cristal·litzar en fórmules ideològiques flexibles, pròpies d'una extrema dreta eclèctica i políticament heterogènia, que podria d'arribar a quallar en amplis sectors socials.

BIBLIOGRAFIA I DOCUMENTACIÓ CONSULTADA

CENTRES DE DOCUMENTACIÓ

Biblioteca de Catalunya (Barcelona).

Biblioteca de la Universitat de Barcelona.

Biblioteca de la Facultat de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona.

Biblioteca de la Facultat de Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona.

Centre d'Estudis Històrics Internacionals (Barcelona).

Centre d'Estudis d'Història Contemporània (Barcelona).

Institut Municipal d'Història de Barcelona.

FONS DE DOCUMENTACIÓ PARTICULARS

Han estat consultats els fons particulars pertanyents a Xavier Andreu, Ramon Bau, Ricardo Montero, Angel Ricote, Enric Ucelay Da Cal i l'arxiu dels germans R. (que volen romandre en l'anonimat). Igualment, Ernesto Milá ha facilitat nombrosa documentació sobre el PENS i altres formacions a l'autor de la recerca.

PREMSA CONSULTADA

A continuació adjuntem la relació de premsa consultada, gairebé tota pertanyent a l'extrema dreta. Malgrat que aquest estudi s'ha centrat en l'estudi del moviment neonazi, han estat consultades publicacions d'altres sectors ultradretans. Com ja hem assenyalat, aquestes publicacions són escasses en els arxius actualment a l'abast de l'investigador. Les vies per accedir-hi -quan no s'han pogut trobar en arxius- han estat dues. D'una banda, la consulta de fons privats; d'altra banda, la petició directa als propis grups i/o editors. Això ha permès realitzar una primera prospecció de la premsa editada pel moviment neonazi a Catalunya i Espanya.

Volem fer dues precisions relatives a la llista que segueix. la primera és que els anys que figuren al costat de la publicació corresponen als consultats per l'autor i, per tant, no indiquen -excepte en alguns casos limitats- la durada de la publicació. En general, la major part de les publicacions han estat consultades sense disposar de col·leccions senceres (gairebé introbables, fins i tot en fons privats). En molts casos, únicament hem pogut analitzar un número o dos de la revista ressenyada. La segona precisió és que el títol d'algunes publicacions figura amb un petit asterisc adjunt. Aquest asterisc indica que les publicacions no han pogut ser consultades, però -donada la manca de repertoris, fons i estudis sobre premsa ultradretana- hem considerat adient constatar la seva existència, per tal de facilitar recerques futures.

No hem volgut agrupar les publicacions en tendències, èpoques o qualsevol altra tipologia, atesa la dificultat d'establir fronteres clares en les tendències o tipus de publicació, limitant-nos a reproduir els títols per ordre alfabètic.

¡¡¡Acción directa!!!. *Hojas informativas de la escena alcalaína contracorriente*. Bases Autónomas, Alcalá de Henares (1988).

Acción y pensamiento. Asociación Cultural Nuevo Cauce (1981-1982).

ADES. Boletín de información FN. ADES-FN, Barcelona (1989).

Agitación. Autónomos radicales. Bases Autonomas, Madrid (1989).

Aitor. Boletín de las Juventudes Nacional Revolucionarias del País Vasco. CEDADE-Pamplona, Pamplona (1977).

Al ataque. Boletín informativo CEDADE-Algeciras. CEDADE-Algeciras, Algeciras (1989).

Al Frente. Frente Femenino de CEDADE, Barcelona (1975-1980).

Alcantarilla. Colectivo Europa, Barcelona (1986-1988).

Alternativa. Juventudes Nacional Revolucionarias de CEDADE-Barcelona, Barcelona [1978?].

Alternativa. Boletín Militante. CEDADE-Alicante, Alacant (1976).

Alternative. Imprimerie spéciale du GUD, Paris (França, 1973-1975).

Alternative Tercériste. Feuille de combat des tercéristes radicaux. Nantes (França, 1991).

¡Alto!. Periodico de información nacionalsocialista. CEDADE, Barcelona (1985-1986).

American Renaissance. Jefferson Institute (Canadà, 1991).

Annales d'Histoire Révisionniste. Éditions la Vieille Taupe, Paris (França, 1987-1989).

Año Cero. CEDADE-Alicante, Alacant (1976-1978).

Año Cero. Órgano de las Juventudes Nacional Revolucionarias. CEDADE-Palma de Mallorca, Palma de Mallorca, s.a. [1978?].

¡A por ellos!. Hojas informativas de la escena madrileña contracorriente. Bases Autónomas, Madrid (1986-1987).

Ariete. Boletín interno del Círculo Cultural España-Occidente. Círculo Cultural España-Occidente, Barcelona (1974-1975).

Armageddón. Revista universitaria de cultura y opinión. Armageddón, Saragossa (1989).

Article 31. Extrême droite: un danger s'installe un mensuel s'oppose. Article 31, Paris (França, 1985-1990).

Arya, cuadernos de temas indoeuropeos. CEDADE-Santander, Santander, s.a.

Ataque, órgano de las juventudes castellanas. Circular a sus miembros. CEDADE-sector centro, CEDADE (1974).

Atlántica, alternativa galego-portuguesa. CEDADE-zona atlántica, Santiago de Compostela (1986).

Auténtica. FE de las JONS Auténtica, Barcelona (1977-1978).

Avanzada. Revista de la Hermandad Nacional Universitaria. Hermandad Nacional Universitaria, Madrid (1968).

Bandera negra. Acción Radical, València (1991).

Barrotes, Hoja bimestral de apoyo, denuncia y solidaridad para con los presos y detenidos políticos nacionales y revolucionarios de España. Colectivos de solidaridad con los presos políticos 'Barrotes', Madrid (1988-1989).

¡Basta!. Ética y acción ecologista. Equipo Avance, Barcelona (1984).

Bastión del pensamiento nacional-revolucionario. CEDADE-Argentina, Buenos Aires (Argentina, 1984).

Blancs i catalans, skinzine totalitarista. Barcelona (1988).

Bleu-Blanc-Rouge. Le journal du Front National du quartier des Dervallières. Lió (França, 1991).

Bloque Catalán. Boletín mensual de información. Bloque Catalán, Barcelona (1992-1993).

Boina roja. Boletín de divulgación del Requeté. s.p.i. (1992).

Boletín de noticias NS del NSDAP/AO. Edición española. NSDAP/AO, Lincoln (Estats Units, 1993).

Boletín del Círculo Cultural Hispánico. CCH, Barcelona (1973).

Boletín informativo. Joven Europa, Madrid (1963).

Boletín informativo. Distrito VII de F.E.T. y de las J.O.N.S.. F.E.T. y de las J.O.N.S., Barcelona (1959).

*Boletín nacional de Información.** CEDADE-Madrid, Madrid (1981).

Boletín provincial. CEDADE-Sevilla, Sevilla (1977).

Buitre negro, 'Supervivencia'. Revista Juvenil Mensual. Grupo de Supervivencia Buitre Negro, Burgos (1987).

*Cadernos para una revisao da historiografia medieval.** Equipo Revisionista Afonso X, La Coruña (1988).

CEDADE [òrgan d'expressió oficial del grup]. CEDADE, Barcelona (1967-1992).

CEDADE. Boletín nacional de información. CEDADE [Madrid?], Madrid (1981).

CEDADE. Boletín provincial. CEDADE-Sevilla, Sevilla (1977).

CEDADE. Deutsche Ausgabe. CEDADE, Barcelona (1985).

CEDADE. Hojas de información popular. CEDADE-Barcelona, Barcelona (1978).

CEDADE. Ideario. CEDADE-Argentina, Buenos Aires (Argentina, 1981-1982).

CEDADE. Madrid. CEDADE-Madrid, Madrid (1981).

*CEDADE. Miami.** CEDADE-Miami, Miami (Florida, Estats Units, 1984).

CEDADE. Santander. CEDADE-Santander, Santander (1978-1979).

Cèl.lules Blaugranes. Full informatiu de les cèl.lules blaugranes. CBG, Barcelona (1986).

*Celta.** Centro de Estudios Histórico Sociales de CEDADE-Uruguay, Uruguay (1986).

Circular. Joven Europa. Joven Europa, Madrid (1962).

Combat. Òrgan d'expressió de Milícia Catalana. Milícia Catalana, Barcelona (1990).

Confidentiel. Política-estrategia-conflictos. Instituto Euroamericano de Estudios Políticos y Sociales, Barcelona (1980).

Conscience européenne. Organe francophone du Parti Communautaire National-Européen. PCNE, Bèlgica (1987).

Contesti. Òrgano de expresión de CEDADE. CEDADE Elche-Concentaina, Elx [1981?].

Covadonga informa a sus amigos, colaboradores y simpatizantes. Sociedad Española de Defensa de la Tradición, Familia y Propiedad, TFP-Covadonga, Madrid (1990-1993).

Cruz solar. Òrgano de la S.D. Castilla. CEDADE-Castilla, [1978?].

Cuadernos del C.E.F.N.. Centro de Estudios Federico Niezstche, València (1985).

Cuadernos nacionalsocialistas. PENS-MSE, Barcelona (1973-1974).

*Cuadernos para la supervivencia de Europa.** Ediciones Wottan, Almería, s.a.

Das Deutsche Blatt. CEDADE-Argentina, Buenos Aires (Argentina, 1980).

Das Reich. La veu nacional socialista de Manresa. Joventuts Nacional Socialistes de Manresa, Manresa (1989).

Défense de l'Occident. Paris (França, 1974).

Die Sweepslag. Spreekbuis van die AWB. AWB, Ventersdorp (Sudàfrica, 1993).

Diorama Letterario. Florència (Itàlia, 1984).

Disenso, porque la diferencia existe. Órgano de expresión de la Asociación Universitaria Disenso. Disenso [Bases Autónomas], Madrid (1989).

Disidencias. Ideas-culturas-alternativas. Disidencias, Barcelona- Madrid-València (1988-1989).

Drakkar. Juventud Vikinga, Madrid (1979-1981).

EJE. Revista mensual de opinión y actualidad. Ediciones de Juntas Españolas [EJE], Madrid (1989).

El cadenazo. Barcelona-San Salvador (1982).

Éléments. Paris (França, 1985).

*El facha emmascarado.** Salamanca, 1987.

El fascio. CEDADE-Almería, Almeria (1979).

El filo sagrado. Boletín de la Asociación Siegfried-Wagneriana. Asociación Siegfried-Wagneriana [vinculada a CEDADE], Barcelona (1983).

El guardián. Por la verdad, contra la desinformación. CEDADE-Valencia, València (1979).

El hachazo. Frente Sindicalista de la Juventud [FSJ], València (1989).

El Martillo, la cultura al poder. Ediciones de Nuevo Arte Thor, Barcelona (1977-1978).

El pirata kontrataka. Boletín nacional de ideas incómodas. FE de las JONS, Salamanca, [1987?].

El Reaccionario. Revista universitaria. Desde la tradición... mirando hacia el futuro. Círculo de Estudios Santo Domingo de Guzmán, Sevilla-Barcelona-Múrcia-Granada (1993).

El trágala. Boletín vikingo. Juventud Vikinga, Madrid (1986).

En libertad, Hoja informativa de FE de JONS. Jefatura Provincial de Avila, Avila, s.a..

En marcha. Juventudes Nacional-Revolucionarias de CEDADE-Madrid, Madrid [1978?].

- Ens del projecte potencialista. Òrgan teòric.* ENSPO, Barcelona (1989).
- ENSPO. Quaderns de doctrina potencialista.* ENSPO, Barcelona (1986).
- ERIKA. Revista del pensamiento femenino europeo.* Ediciones Bausp, Barcelona (1978).
- Euroamérica.** CEDADE.
- Europa Joven. Órgano de los militantes nacional-revolucionarios de Barcelona.* PENS, Barcelona (1970-1971).
- Europa nacional-revolucionaria.* CEDADE-Múrcia, Múrcia (1979-1981).
- Europa y sus héroes. Legión Cóndor.* Barcelona (1969), s.p.i. [CEDADE?].
- EUROPAE. Pensamiento europeo.* Ediciones Bausp, Barcelona (1979).
- Europe et patries.* S.A.R.L. SPEN, Paris (França, 1990).
- Excalibur, la espada del poder perdido.* SD de CEDADE, Barcelona (1984-1989).
- FAHNENJUNKER. Historia, organización, uniformes, armamento y equipo del III Reich. Revista para investigadores, curiosos y coleccionistas.* Ediciones Barreira, Madrid (1989).
- Falcata. El problema de las camaras de gas.* Hosca (1983).
- FERMS!. Joventuts d'Estat Català. Joventuts d'Estat Català,* Barcelona (1982).
- Fidelidad, boletín interno de expresión y denuncia de la Hermandad pro-libertad Rudolf Hess de Asturias.** Hermandad por-libertad Rudolf Hess, Oviedo (1986).
- Formación del militante. Joven Europa* (1962).
- Frente campesino,* CEDADE, Barcelona (1982).
- Frente Nacional Europeo-Jefatura Española [Cuadernos del]. Frente Nacional Europeo [desconegut per l'autor de la recerca],* Madrid (1967).
- Fuerza Nueva.* Madrid [consultada els anys 1975-1976].
- Fulls Wagnerians. Associació Wagneriana de Treballadors [AWT],* Barcelona (1983).
- Fundamentos para una nueva cultura.* Inicialment publicada per CEDADE, després esdevingué una revista independent. Madrid (1984-1988).
- Galicia G.* CEDADE-Galicia (1983).
- Gol sur, ultrazine. Skinheads Sarriá-Brigadas [Blanquiazules],* Barcelona (1988).

-
- Graal. Revista de cultura para el tiempo nuevo.* Madrid (1977).
- Green Berets. Revista de supervivencia y los profesionales.* Grupo de supervivencia Sigma, Almeria (1985-1988).
- Guía...para una lucha alternativa contra el sistema. Informa ... que algo queda.* Salamanca (1988).
- Halcón, órgano de las juventudes castellanas Nacional Socialistas de CEDADE.* CEDADE, [Madrid?], (1972-1973).
- Herejía.* CEDADE, Palma de Mallorca, [1983?].
- Hiperborea, nueva revista racial.** CEDADE-València (1979).
- Historical fact.* Historical Review Press, Brighton (Gran Bretanya, 1987).
- Historische Tatsachen.* Vlotho/Weser (Alemanya, 1990).
- Hojas de combate del Partido Español Nacional Socialista.* PENS (1970-1974).
- Hojas del CCH. Boletín interno para socios.* CCH, Barcelona (1991).
- Hojas Wagnerianas.* CEDADE, Barcelona (1971).
- Impacto. Revista independiente de estudios falangistas.* Barcelona (1975).
- Joven Europa, Revista de la Juventud Nacional Revolucionaria de CEDADE.* CEDADE, Barcelona, [1977-1978?].
- Joven Europa.** Sector Sur-Este de CEDADE, Almeria (1985).
- Joven Revolución.** CEDADE Granada-Almería [la revista és el resultat de la fusió de *Joven Europa* d'Almeria i *Socialismo y Revolución* de Granada, ambdues editades per CEDADE], (1982).
- Juanpérez. Revista de información mundial.* Barcelona-Madrid (1964-1967).
- Juntas. Informativo de Juntas Españolas.* JJ.EE., Barcelona [1990-1991?].
- La estaca. Una revista contundente.* Frente Autónomo [FRAT], Madrid (1991).
- La lettre tercériste. Feuille d'information du Secrétariat Général du Mouvement Troisième Voie.* Troisième Voie, Nantes (França, 1990).
- La nació catalana. Portaveu del Partit Nacionalista Català.* PNC (1992).
- La nation européenne,* Brusel·les (Bèlgica, 1967-1969).
- La peste negra, publicación radical universitaria.* Bases Autónomas-C.E.N.R., Madrid (1985-1987).

La vanguardia cultural. CEDADE, Saragossa (1975).

La voce della fogna. Giornale differente. Florència (Itàlia, 1974-1983).

La voz de la rata negra, dice lo que otros se callan... Y se calla lo que los demás dicen (para qué lo vamos a repetir). Una revista diferente. Saragossa-Pamplona (1979).

Lealtad Catalana. Periódico mural de actualidad. Bloque Catalán, Barcelona (1992-1993).

Le Choc du mois. Paris (França, 1988).

Lecture et tradition. Bulletin littéraire, contrerévolutionnaire. Chiré-en-Montreuil (França, 1992).

Lectures françaises. Revue de la politique française. Chiré-en-Montreuil (França, 1993).

Lettre d'information populaire. Agence Régionaliste & Européenne de Presse. CEDADE, Orange en Provence (França, [1978?]).

Línea opuesta. Portavoz de la Coordinadora Alternativa Solidarista. CAS, Barcelona (1988).

Literatura Evangélica Internacional Ilustrada. Chick Publications (Califòrnia, Estats Units, 1987-1989).

Los suplementos mensuales del CEFD. CEFD/CEDADE-Alicante, Alacant (1981-1982).

Lucero, boletín informativo del 50 aniversario del Frente de Juventudes. Frente de Juventudes, Barcelona (1990-1991).

L'Allau. Full d'informació popular de Cedade-Catalunya. CEDADE, Barcelona (1978-1979).

L'Escamot. Joventuts d'Estat Català. Joventuts d'Estat Català, Barcelona (1982).

L'Estat Català, segona època. Estat Català, Lleida (1991).

L'Estelada, portaveu dels joves d'Estat Català. Joventuts d'Estat Català, Barcelona (1986).

L'Europa dei popoli. Periodico Socialista Nazionale di Cultura Militante. Perugia (Itàlia, [1983?]).

Mai morirem. Butlletí de les Joventuts d'Estat Català. Secció Vallès. Joventuts d'estat Català (Secció Vallès, 1992).

Más Allá de la ciencia. Heptada ediciones, Madrid (1989).

Mundo informativo. Granadina de publicaciones S.A., Granada (1985-1987).

Mundo NS. Ediciones Wotan, Barcelona (1984-1988).

Nación Joven lucha. Nación Joven, Madrid (1990).

National Hebdo. Un journal pour la droite. Front National, Paris (França, 1990).

National Vanguard. Toward a new consciousness; a new order; a new people. National Vanguard, Hillsboro (West Virginia, Estats Units, [1990?]).

Negro. Revista suficientemente independiente. Barcelona (1969).

Noir et Rouge. La bande dessinée au service du nationalisme. Grenoble (França, 1991-1992).

Nosaltres Sols!. Nosaltres Sols!, Barcelona (1980-1981).

Nothing. Boletín do pensamento wagneriano. Asociación Xuvenil Wagneriana de CEDADE, La Coruña (1984-1985).

Nouvelle Vision. Bulletin révisionniste trimestriel de l'A.N.E.C. A.N.E.C. [?], Caen (França, 1992).

Nuestra lucha. Revista bimensual de interés general. Buenos Aires (Argentina, 1986).

*Nuestra raza. Cuadernos formativos de estudios históricos y biopolíticos.** Edita revista *Reconquista*, Madrid [1973?].

Nueva Década. Órgano informativo y de opinión destinado al sector de los alumnos. Agrupación cultural occidente-facultad de derecho de la Universidad de Málaga, Málaga (1991).

Nueva Europa. SJ de CEDADE, Barcelona (1970-1971).

Nuevo Orden. Alacant (1978).

Nuevo Orden. Boletín de difusión política. PENS, Barcelona (1971-1972).

Nuevo Orden. Boletín regional de CEDADE. CEDADE-Santander, Santander (1981-1982).

Nuevo Orden. Órgano de los Militantes Nacional-Revolucionarios. PENS [1971-1973?].

Nuova Solidarietà. Settimanale di politica, economia e cultura nella tradizione del Rinascimento italiano. Roma (Itàlia, 1988).

Ofensiva. Jornal nacionalista de combate ao sistema. Movimento d'Alternativa Nacionalista [MAN], Amadora (Portugal, 1990).

O Martiello-El Martillo. Cuadernos ideológicos del Círculo de Estudios Federico Nietzsche. CEFN, Saragossa, s.a.

Orden negro. Revista de cultura vertical. CEDADE-Zaragoza, Saragossa [1979?].

Orientaciones. Boletín de información cultural del Círculo de Estudios Revisionistas Orientaciones. CERO, Palma de Mallorca, s.a.

- Orientamenti e Ricerca*. Centro Studi 'Orientamenti e Ricerca', Roma (Itàlia, 1991).
- Orion. Periodico di informazioni editoriali, politica, cultura e tradizione indoeuropea*. Edizioni Barbarossa, 1988.
- Palestra. Portaveu d'Estat Català*. Estat Català, Lleida (1990).
- Patria sindicalista*. FE de las JONS Auténtica, Madrid, s.a.
- Patria socialista. ¡¡Proletarios de todos los países; uníos contra el capitalismo y el marxismo!!*. CEDADE-Murcia, Murcia (1978).
- Patria y Libertad*. Frente Nacional de la Juventud, Barcelona (1977-1980).
- Patria y Libertad. Revista de combate por un frente nacional alternativo al sistema*. Patria y Libertad, Barcelona (1984).
- Pioneer. Newsletter for Natal C.P. Youth*. Conservartive Party, Gillitts (Sudàfrica, 1992).
- Práxis política. Informativo crítico de la acción política*. Movimiento Falangista de España, Madrid (1987-1988).
- Présent*. Paris (França, 1990).
- Projets et Références*. CEDADE, Aix en Provence (França, 1980).
- Punto y Coma, la fuerza de la cultura. Expresión de ideas actuales sobre literatura, arte, ciencia e imágenes*. Madrid (1984-1988).
- P-38. Cuadernos de historia cultural del CEFD*. CEFD/CEDADE-Alicante, Alacant (1983).
- Quaderns del separatisme*. Nosaltres Sols!, Barcelona (1980-1981).
- ¿Qué pasa?. Revista semanal*. Madrid (1967).
- Ratas autónomas [còmic]*. Lobos Negros-Bases Autónomas, Alcalá de Henares (1988).
- Raza. Órgano de expresión de CEDADE-Castilla*. CEDADE-CASTILLA, Madrid (1978-1980).
- Realidad!, Publicación del Partido Popular Alternativo*. PPA, Barcelona (1985-1986).
- Rebeldía, órgano de difusión del Movimiento Autónomo Solidarista*. MAS, Barcelona (1987-1988).
- Rebeldía obrera.* Movimiento de Acción Solidarista (1987).
- Reconquista. Boletín independiente de formación política*. Madrid (1973).
- Resistència catalana. Portaveu de les Joventuts d'Estat Català*. Joventuts d'Estat Català (1991).

*Resistencia nacionalista.** CEDADE-Portugal [1984?].

Resumen ejecutivo de EIR. New Solidarity Press, Washington (Estats Units, 1988).

Revisión. Órgano de expresion del CEHRE. CEHRE, Alacant (1984-1989).

Revista Hinchas. Barcelona (1989).

Revista Ultras. Barcelona (1988-1989).

Revi-Info. CEHRE-CERO, Palma de Mallorca (1987-1988).

Revolución ética. Boletín informativo. RE, Saragossa (1977).

Revolución Europea-3a Via. Mensual de combate de los nacionalistas europeos de lengua española. Revolución Europea-3a Via, Madrid-Roma-Lisboa (1988).

Revolución nacional. CEDADE-Valencia, València (1979-1980).

Révue d'Histoire Révisionniste, Paris (França, 1990-1992).

*Ruta solar. Cuadernos de cultura vertical.** Barcelona.

Sieg. AJ-Presse-Dienst. Lochau (Àustria) [en realitat, la revista seria editada per CEDADE a Barcelona amb fals peu d'impremta], (1993).

Sin tregua. Portavoz de la Asociación Nueva Europa. Asociación Nueva Europa, Barcelona (1989).

Skinhead. Barcelona [1989?].

Socialismo y Revolución. CEDADE-Andalucía, [Granada?] (1982).

Socors Català. Butlletí portantveu del Comité de Solidaritat amb Àlvar Valls, Carles Sastre, J. Ll. Pérez i Montserrat Tarragó. Socors Català (1978).

Textos políticos de alternativa. Por una alternativa al sistema. Comité Ideológico del Partido de Alternativa Popular, Barcelona (1985-1986).

*The Journal of Historical Review.** Institut for Historical Review, Costa Mesa (Califòrnia, Estats Units, 1987-1992).

The New Order. NSDAP/AO, Lincoln (Estats Units, 1993).

The revisionist newsletter. Newsletter of the Historical Review Press. Historical Review Press (1991).

The spotlight. The paper you can we trust. Washington (Estats Units, 1991).

Thule. Boletín del Frente Cultural. CEDADE, Barcelona (1975-1976).

To Antidoto. Atenes (Grècia), s.a.

Trasgressioni. *Rivista quadrimestrale di cultura politica*. Florència (Itàlia, 1989-1990).

Tribuna de Europa. Vanguardia Nacional Revolucionaria, Badalona (Barcelona, 1991).

Tribuna disidente. Bases Autónomas, Madrid (1989).

Tu camarada. *Revista de difusión interna para delegados de CEDADE*. CEDADE, Madrid (1986).

Último reducto. *Fanzine de la juventud rebelde de Saconia*. Célula Saconia-Bases Autónomas, Madrid (1989).

Ultras-Español. [Brigadas Blanquiazules?], Barcelona (1991).

¿Utopía?. *Boletín interno de la Agrupación Excursionista Jaime I. A. E. Jaime I.*, Badalona (Barcelona, 1973-1974).

Vanguardia. *Revista Nacional-Revolucionaria de Pensamiento y Acción*. Vanguardia Nacional Revolucionaria, Madrid (1992).

Vanguardia. *Suplemento especial*. La Paz (Bolivia, 1-15/XII/1982).

Volkswohlfart. *Órgano de información del Socorro Popular Nacional Socialista*. SPNS, Almería (1980).

Waffen. CEDADE-Sevilla, Sevilla (1978).

Wagneriana. CEDADE, Barcelona, [1977?].

Walhalla, *boletín de CEDADE*. *Difusión interna*. CEDADE-Albacete, Albacete (1977).

White Patriot. *Worldwide voice of the Aryan People. This is the Klan!*. Ku Klux Klan, Harrison (Estats Units), s.a.

Wikinger, gestalt und ausdrück volkstreuer jugend. Wiking-Jugend, Stolberg (Alemanya, 1989).

... Y ahora, ¿Que pasa? ¿eh?. Bases Autónomas/ Distrito latina, Madrid (1988).

Zona batida. *Cuadernos de historia militar del C.E.F.D.*. CEFD/CEDADE-Alicante, Alacant (1981-1982).

Zyklon B. *Revista venenosa*. Inicialment fou la publicació de CEDADE-Zaragoza, després esdevingué independent. Saragossa (1980-1981).

Zyklon B. *Magazine de la revolucion blanca*. Barcelona (1988).

BIBLIOGRAFIA

Com ja hem assenyalat en la introducció, els estudis relatius a l'extrema dreta a les darreries del franquisme i durant la transició democràtica són gairebé inexistents en el nostre país. Únicament coneixem una tesi doctoral que -per voluntat del seu autor- ens ha estat impossible de consultar, ens referim a l'estudi de José Luis Rodríguez Jiménez, La extrema derecha en España: del tardofranquismo a la consolidación de la democracia (1967-1982), Universidad Autónoma de Madrid, 1992. Aquesta manca d'estudis obliga a utilitzar una bibliografia heterogènia i dificulta la seva classificació tant de manera temàtica com pel seu contingut, limitant-nos a transcriure les obres consultades segons l'ordre alfabètic dels seus autors.

ADAM, Peter. *El arte en el Tercer Reich*, Tusquets Editores, Barcelona [imprés a Japó], 1992, 330 pp.

ALGAZY, Joseph. *La tentation néo-fasciste en France, 1944-1965*, Fayard, Paris, 1984, 427 pp.

-. *L'extrême droite en France (1965 à 1984)*, L'Harmattan, Paris, 1989, 342 pp.

ALIANZA DEL TRABAJO NACIONALSINDICALISTA. *La voz de la España Nacional... Historia de una emisora*, Alianza del Trabajo, Barcelona, s.a., s.n.

ALVÁREZ PUGA, Eduardo. *Diccionario de la Falange*, Dopesa, Barcelona, 1977, 92 pp.

ALVÁREZ SOLÍS, Antonio. *Qué es el búnker*, Ediciones La Gaya Ciencia, Barcelona, 1976, 79 pp.

AMAUDRUZ, Gaston A. *Les peuples blancs survivront-ils? Les travaux du Nouvel Ordre Européen de 1967 a 1985 présentés par G.-A. Amaudruz*, Éditions Celtiques-Institut Supérieur des Sciences, Lausanne, 1987, 133 pp.

-. *Nosotros los racistas*, Editorial Milicia, Buenos Aires, 1976, 88 pp.

-. *Nosotros los racistas*, Librería Europa, Barcelona, 1991 [1a. ed. 1976], 86 pp.

ANDERSON, Scott; ANDERSON, John Lee. *Inside the League*, Dodd, Mead and Co., New York, 1986, 322 pp.

ANÒNIM. *Atentados contra la cultura. 'Dossier'. España, febrero 1975*, s.p.i. [Barcelona?], 1975, s.n., 41 pp.

-. *A 30 años del crimen de Nüremberg*, Ediciones Odal, s.a., s.p.i. [Buenos Aires?], s.n., 6 pp.

-. *El neonazismo: de DU (Defensa Universitaria) al PENS (Partido Español Nacional-Socialista) pasando por los GCR (Guerrilleros de Cristo Rey)*, a *Horizonte Español*, I, Ruedo Ibérico, Paris, 1972, pp.311-314.

-. *Hacia la formación de un Movimiento Social Alternativo*. Madrid, 1987. Edita CCH.

-. *Hitler y los animales*, Ediciones Bau, Barcelona, 1976, 44 pp.

-. *El Plan Andinia. Estrategia sionista para apoderarse de la Patagonia argentina y chilena*, Alfabetá impresores, Santiago de Chile, 1987, 61 pp.

-. *El problema judío. Volumen 1*, Ediciones Wotan, Barcelona, s.a., 52 pp. [edició bilingüe en castellà i àrab].

-. *El problema judío. Volumen 2*, Ediciones Wotan, Barcelona, s.a., 52 pp. [edició bilingüe en castellà i àrab].

-. *La Internacional negra*, articles sense signar apareguts a la revista Mundo, 1895 (16/X/1976) i 1896 (23/X/1976).

-. *Los legionarios rumanos Motza y Marin. Caldos por Dios y por España*, Ediciones Bau, Barcelona, 3a. ed. 1978, 58 pp.

-. *Los protocolos de los sabios de Sión*. Introducción de Julius Evola. Editorial Temas Contemporáneos, Buenos Aires, 1984, 186 pp.

-. 'Morituri'. *Ceux qui doivent mourir. La délivrance par la mort, l'humanisme biologique et le racisme 'scientifique'*, Éd. GARAH, Paris, 1974, 76 pp.

-. *Parla el PNSC*. Entrevista inèdita, presumptament feta per Lluís Morera als dirigents del PNSC. Text mecanografiat i sense numerar.

-. *Race, intelligence and education. A reply to the National Union of teacher's booklet*, R.P.S., Hove Sussex, s.a., 20 pp.

-. *Solo i patrioti d'italia hanno un futuro. Patrioti d'Italia. Programma*. Roma-Milano, 1988.

-. *Usted! ¿es un nazi?*, El Federal (Uruguay), s.p.i., s.a., s.n.

ARMADA, Alfonso. *Al servicio de la corona*. Planeta, Barcelona, 1983, 302 pp.

ARRESE, José Luis de. *Una etapa constituyente*, Planeta, Barcelona, 1982, 294 pp.

ARROYO PARDO, Eduardo. *¿Qué es el revisionismo?*. "Números monográficos CEDADE", 3, serie revisionista, 35 pp. [*CEDADE*, 169, agost 1989].

ARTELLS, Joan Josep. *Barça, Barça, Barça. Barcelona, esport i ciutadania*, Laia, Barcelona, 1972, 221 pp.

ASENSI, J. Ma. (recopilador). *Ética revolucionaria*, CEDADE, 2a. ed. 1978 [1a. ed. 1978], Barcelona.

ASENSI J.; AGUILAR, J. *La mentira del ateísmo de Hitler*, Ediciones Bau, Barcelona, 4a. ed.

ASOCIACIÓN NUEVA EUROPA, *Texto de referencia. Materiales aprobados en las reuniones de Zaragoza (19 y 20 de Enero) y Barcelona (20 y 21 de Mayo)*, Editado por la Asociación Nueva Europa, Barcelona, 1989, 35 pp.

ASTOR, Gerald. *Mengele. El último nazi*, Javier Vergara Editor, Buenos Aires, 1987, 324 pp.

AVUI. *1976 Avui 1986. 10è aniversari*. Premsa Catalana, Barcelona, 1986, 134 pp. AYNAT EKNES, Enrique. *El diario 'ABC' y el holocausto*. García Hispán Editor, Alicante, 1990, 90 pp. [existia una primera de l'autor, de text mecanografiat i s.p.i., 59 pp.]

-. *Los crematorios II y III de Birkenau. Estudio crítico*, Edició de l'autor, text mecanografiat, s.p.i., febrer 1978, 79 pp.

-. *Los 'protocolos de Auschwitz': ¿una fuente histórica?*. García Hispán Editor, Alicante, 1990, 233 pp.

AZAGRA, Carlos. *Pedro Pico y Pico Vena*. PGB, Ediciones El Jueves, Barcelona, s.a. [2a. ed.], 66 pp.

BALCELLS, Albert (coord.). *Història dels Països Catalans. II. De 1714 a 1975*, Edhasa, Barcelona, 1980, 855 pp.

BARCO TERUEL, Enrique. *El 'golpe socialista' (octubre 1934)*, Dyrsa, Madrid, 1984, 361 pp.

BARDÈCHE, Maurice. *Nüremberg o la tierra prometida*. Horse sense, Buenos Aires, 1988, 227 pp.

BARRUTI, Mila (coord.). *El món dels joves a Barcelona. Imatges i estils juvenils*, Ajuntament de Barcelona, 1990, 154 pp., text sense publicar.

BAU, Ramon. *Ciento cincuenta genios opinan sobre los judíos*. Wotan, [Barcelona?], 1976, 160 pp.

-. *El problema judío*, CEDADE, Barcelona, s.a., 9 pp., "FMC, curso nacional de formación de mandos", 3.

-. *La Europa de las etnias (regionalismo)*, CEDADE, Barcelona, s.a., 9 pp., "FMC, curso nacional de formación de mandos", 4.

-(coord.). *Nuestra ideas*, Ediciones Huguin, Barcelona, 1983, 64 pp.

BEELEN, Jean. *Le Mouvement d'Action Civique. Mémoire présenté en vue de l'obtention du grade de licencié en sciences politiques et administratives*, Université Libre de Bruxelles, Bruxelles, 1971-1972, 2 volums.

BELIS, Ricard i altres autors. *Reportatge sobre les Brigades Blanquiazules realitzat per l'assignatura de Periodisme d'Investigació*, Facultat de Ciències de la Informació, Universitat Autònoma de Barcelona, maig de 1988, s.n.

BENOIST, Alain de; FAYE, Guillaume. *Las ideas de la 'Nueva Derecha'. Una respuesta al colonialismo cultural*. Ediciones de Nuevo Arte Thor, Barcelona, 1986, 640 pp.

BINET, René. *Contribución a una ética racista*, Ediciones Wotan, Barcelona, 1980, 138 pp.

BLANCO MORAL, Francisco. *Grupos falangistas opuestos al franquismo, 1963-1975* a TUSELL, J.; ALTED, A.; MATEOS, A. (coords.). *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión, metodología de la investigación. Actas del Congreso Internacional organizado por el Departamento de Historia Contemporánea de la UNED, Madrid, 19-22 de Octubre de 1988. Tomo 1, volumen 2*, UNED, Madrid, 1990, pp.443-452.

- *El Frente de Estudiantes Sindicalistas. Una manifestación de la oposición falangista al régimen de Franco*, Espacio, tiempo y forma, serie V, Historia contemporánea, t. 3., 1990, pp.191-209.

BOCHACA, Joaquín. *Catalunya, Espanya i Europa*, Ediciones Bausp, Barcelona, 1979, 44 pp.

- *Democracia show*, Ediciones Huguin, Barcelona, 1984, 170 pp.

- *El enigma capitalista*, Ediciones Bausp, Barcelona, 1977, 126 pp.

- *El Gran Mufti de Jerusalén*, Ediciones Wotan, Barcelona, 1982, 52 pp. [hi ha edició en àrab de la mateixa obra].

- *El mito de los seis millones. El fraude de los judíos asesinados por Hitler*, CEDADE, Barcelona, 4a. ed. 1984 [1a. ed. 1979], 184 pp.

- *La crisis. Quién la provoca y a quién beneficia*, Ediciones Huguin, Barcelona, 1980, 64 pp.

- *La historia de los vencidos (el suicidio de Occidente)* [obra en dos volums, de la que únicament hem pogut consultar el primer], Ediciones Bau, Barcelona, 1976, 240 pp.

- *La vivisección crimen inútil*, Ediciones Nothung, Barcelona, 1986, 159 pp.

- *Los crímenes de los buenos*, Ediciones Huguin, Barcelona, 1982, 472 pp.

BOYER, Jean. *El imperio Moon*, Planeta, Barcelona, 1987, 275 pp.

BOYER, Jean. *Los peores enemigos de nuestro pueblo*, Ediciones Libertad, Bogotá, 1982, 112 pp.

BRISSAUD, Jean-Marc. *L'Europe face à Gorbachev. Une stratégie impériale contre l'impérialisme*. GDE, Paris, 1989, 124 pp.

BUFORD, Bill. *Entre los vándalos*, Anagrama, Barcelona, 1992, 371 pp.

BUISSON, Patrick; RENAULT, Alain (dirs.). *L'album Le Pen. Images d'un français*. Intervalles, l'Oreé d'Ecully, 1984, 159 pp.

BUSQUETS, Julio; AGUILAR, Miguel A.; PUCHE, Ignacio. *El golpe. Anatomía y claves del asalto al congreso*. Ariel, Barcelona, 1981, 195 pp.

BUSQUETS, Julio; LOSADA, Juan C.; FERNÁNDEZ, Carlos. *La irresistible ascensión de los alféreces provisionales. El Búnker*, Historia 16, 119 (març 1986), pp.43-68.

BUTZ, Arthur R. *La fábula del holocausto*, Ediciones Nothung, Barcelona, 2a. ed. 1988, 24 pp. [Monografías de CEDADE, número 1].

- *The hoax of the twentieth century*, Institute for the Historical Review, Costa Mesa (California), 8a. ed. 1989 [1a. ed. 1977], 369 pp.

CABALLERO, Carlos. *Cruces de abedul. Voluntarios flamencos en la Campaña de Rusia*, García Hispán Editor, Valencia, 1990, 108 pp.

- *Los fascismos desconocidos*, Ediciones Huguin, Barcelona, s.a., 230 pp.

CABONA, Maurizio; SOLINAS, Stenio (eds.). *C'eravamo tanto a(r)mati*, Sette Colori, Milano, 1984, 227 pp.

CAÑEQUE, Carlos. *Dios en América. Una aproximación al conservadurismo político-religioso en los Estados Unidos*, Ediciones Península, Barcelona, 1988, 156 pp.

CARLAVILLA, Mauricio. *Anti-España 1959. Autores, cómplices y encubridores del comunismo*, Nos, Madrid, 1959, 453 pp.

- *Borbones masones*, Ediciones Acervo, Barcelona, 1967, 228 pp.

- [utilitzant el pseudònim de Mauricio Karl]. *El enemigo. Marxismo, anarquismo, masonería*, Bergua, Madrid, 4a. ed., 1935 [1a. ed.?], 286 pp.

CASTÁN, S. E. *Holocausto: ¿judío o alemán?. En los bastidores de la mentira del siglo*, Editorial Revisión, Porto Alegre, 1988, 352 pp.

CASTELLET, Josep Maria; BONET, Lluís Maria. *Cuáles son los partidos políticos de Catalunya*, Ediciones La Goya Ciencia, Barcelona, 1976, 79 pp.

CASTRO HARDOY, Pedro. "Cuando todos los hermanos callan...". *Homenaje a los COMBATIENTES de Fuerzas Armadas y Seguridad que, en apretada camaradería, luchan contra los lacayos de las "INTERNACIONALES" por la VICTORIA ARGENTINA*. Ediciones Mi Lucha, Zamora (Buenos Aires), 1976, 16 pp.

CAU, Jean. *El caballero, la muerte y el diablo*, Ediciones de Nuevo Arte Thor, Barcelona, 1986, 96 pp.

CEDADE. *Calendrier européen 1981. Edité par CEDADE*, CEDADE, s.p.i., 10 pp.

- *CEDADE i Catalunya*, Ediciones Bausp, Barcelona, 1978, 6 pp., "cuadernos de formación popular", 4.

- *CEDADE i la mujer*, Ediciones Bausp, Barcelona, 1978, 8 pp., "cuadernos de formación popular", 5.

- *Concert wagnerià català. Commemoració del centenari de Richard Wagner (1813-1883)*, organitzat per l'Associació Wagneriana de Treballadors, celebrat el 25/XI/1983 al Casal del Metge. Litocolor, 1983, Barcelona, 26 pp.

- *Derecho al trabajo ¿liberación de la mujer?*, Ediciones Bausp, Barcelona, 1979, 8 pp., "cuadernos de formación popular", 9.

-. *Dr. Robert: nacionalista català*, Edicions Bausp, Barcelona, 1979, 14 pp., L'Allau. Full d'informació popular CEDADE-Catalunya, 8.

-. *Joseph Goebbels*, Ediciones Bausp, Barcelona, 1978, 24 pp., "cuadernos de formación popular", 3.

-. *Política social y laboral en la Alemania nacionalsocialista*, Ediciones Bausp, Barcelona, 1980, 48 pp., "cuadernos de formación integral", 9.

-. *Revoluciones mundiales judías (desde Moisés hasta el presente)*. Ediciones Bausp, Barcelona, 2a. ed. 1978 [1a. ed. 1975], 32 pp., "cuadernos de formación popular", 1.

-. *37 años en prisión. Libertad para Rudolf Hess, 1941-1978*, Ediciones Bausp, Barcelona, 1978, 32 pp., "cuadernos de formación popular", 7.

CEDADE. Comisión ideológica de CEDADE de Madrid. *¿Qué es CEDADE?*, Ediciones Bausp, Barcelona, 3a. ed. 1978 corregida i augmentada [1a. ed. juny 1975], 39 pp.

CEDADE. Departamento de estudios históricos y culturales. *El mito del judaísmo de Cristo*. CEDADE, Barcelona, s.a., s.n. [suplemento al boletín informativo de CEDADE número 25].

-. *El Robo de los siglos. El conocimiento del funcionamiento del dinero y los bancos en la economía capitalista, y sus manejos, al alcance de todos*. CEDADE, Barcelona, s.a., 14 pp.

CLUB DE L'HORLOGE, LE. *L'identité de la France*, Albin Michel, Paris, 1985, 358 pp.

COHEN, Bernard; ROSENZWEIG, Luc. *El misterio de Kurt Waldheim*, Gedisa, Buenos Aires, 1987, 139 pp.

COGLITORE, Mario; SCARSO, Sandro (eds.). *La notte dei gladiatori. Omissioni e silenzi della Repubblica*. Calusca Edizioni, Padova, 1992, 189 pp.

COHN, Norman. *El mito de la conspiración judía mundial*, Alianza Editorial, Madrid, 1983, 326 pp.

COLECTIVO DEMOCRACIA. *Los ejércitos... más allá del golpe*, Planeta, Barcelona, 1981, 448 pp.

COLECTIVO FLAMEL. *Fuerza Nueva. Vida y muerte de un partido*, Ediciones Alternativa, Barcelona, 1985, s.n.

COLECTIVO NS. *Raza y ciencia. Raza y nacionalsocialismo*, Ediciones Wotan, Barcelona, s.a., 49 pp.

COLLECTIF RÉFLEX. *L'Europe en chemise brune. Néo-fascistes, néo-nazis et national-populismes en Europe de l'Ouest depuis 1945*, Paris, 1992, 160 pp.

CONSEJO NACIONAL DE LA SOCIEDAD ARGENTINA DE DEFENSA DE LA TRADICIÓN, FAMILIA Y PROPIEDAD. *Los 'Kerenskys' argentinos. Manifiesto de la Sociedad Argentina de Defensa de la Tradición, Familia y Propiedad*, Ediciones Tradición, Familia y Propiedad, Buenos Aires, 1972, 192 pp.

CORREO DE OLIVEIRA, Plinio. *Revolución y contra-revolución*, Ediciones Paulinas, Santiago de Chile, 1964, 156 pp.

-. *La libertad de la Iglesia en el estado comunista*, monogràfic de la revista Tradición, Familia, Propiedad, 21 (agost 1974), Buenos Aires, 26 pp.

COSTA, Carles S. *Diccionario del terrorismo*, Dopesa, Barcelona, 1977, 96 pp.

CHAIROFF, Patrice. *Dossier néo-nazisme*, Éditions Ramsay, Paris, 1977, 468 pp.

CHATEAU-JOBERT, Pierre. *Manifeste politique et social*, Éditions du Fuseau, Meaux, 1964, 157 pp.

CHELAIN, André. *Le procès Barbie ou le Shoah-busines à Lyon*, Polémiques, Paris, 1987, 96 pp.

CHOMBART DE LAUWE, Marie-José. *Nuova destra e cultura reazionaria negli anni ottanta. Atti del convegno (Cuneo, 19-21/XI/1982). Estratto da 'Notiziario dell'Istituto Storico della Resistenza in Cuneo e provincia*, 23 (juny 1983), pp.147-167.

-. *Vigilance. Vieilles traditions extrémistes et droites nouvelles*, Ligue des Droits de l'Homme/Études et Documentation Internationale, Paris, 1987 [1a. ed. 1986], 206 pp.

CHOROVER, Stephan L. *Del gènesis al genocidio. La sociobiología en cuestión*, Ediciones Orbis/Muy Interesante, Barcelona, 1985, 284 pp.

CHRISTIE, Stuart. *Stefano Delle Chiaie. Portrait of a black terrorist*, Anarchy Magazine/ Refract Publications, London, 1984, 180 pp.

CHRISTOPHERSEN, Thies. *La mentira de Auschwitz*, Ediciones Nothung, Barcelona, 2a. ed. 1987 [1a. ed. 1976], 64 pp.

CUADRADO COSTA, José. *L'Union Soviétique dans la pensée de Jean Thiriart (1960-1969)*, Valladolid, text sense editar, 1983. -. *Insuffisance et dépassement du concept marxiste-leniniste de 'nationalités'. Marx, Engels, Lenine, Staline, Ortega y Gasset et Jean Thiriart*, Valladolid, text sense editar, s.a.

-. *L'«Eurocommunisme»: l'aile gauche du 'Parti Américain' en Europe*, Conscience européenne, 13 (febrer 1986) [revista mal paginada per error d'impressió].

DAWKINS, Richard. *El gen egoísta. Las bases biológicas de nuestra conducta*, Editorial Salvat, Barcelona, 1988, 316 pp.

DE ANGELIS, Marcello; FIORE, Roberto; ADINOLFI, Gabriele. *La rivoluzione è come il vento... Proposta per una risposta collegiale alle accuse mosse contra il movimento di opposizione radicale Terza Posizione. 21 gennaio 1983*, Comitato di solidarietà pro detenuti politici, Rovereto, s.n.

DEGRELLE, Léon. *Carta al Papa sobre los 'millones' de judíos 'gaseados' por Hitler en Auschwitz*, Ediciones Nothung, Barcelona, 1988 3a. ed. [1a. ed. 1979], 32 pp. "Números monográficos CEDADE", 2, serie revisionista, [CEDADE, 161, juny 1989].

-. *El Dr. Leuchter y el fascinante Hitler*, Librería Europa, Barcelona, s.a. [1992?], 143 pp.

-. *Memorias de un fascista*, Ediciones Bau, Barcelona, 3a. ed. 1975, 224 pp.

DELACAMPAGNE, Christian. *Racismo y Occidente*, Argos-Vergara, Barcelona, 1983, 266 pp.

DE LA CIERVA, Ricardo. *1939. Agonía y victoria. El protocolo 299*, Planeta, Barcelona, 4a. ed. 1989, 352 pp.

DE MAHIEU, Jacques. *El imperio vikingo de Tiahuanacu (América antes de Colón)*, Ediciones de Nuevo Thor, Barcelona, 1985, 190 pp.

-. *Précis de Biopolitique*, Éditions Celtiques, Montréal, 1969, 127 pp.

DE MIGUEL, Amando. *La herencia del franquismo*, Cambio 16, Madrid, 1976, 250 pp.

-. *Sociología del franquismo*, Euros, Barcelona, 8a. ed. 1985 [1a. ed. 1975], 368 pp.

DE RONCESVALLES, Benjamín. *El antisemitismo actual*, Librería Europa, Barcelona, 2a. ed. 1990 [1a. ed. 1967], "Biblioteca nacionalsocialista", 6.

DEL BOCA, Angelo; GIOVANA, Mario. *Fascism today. A world survey*, Pantheon Books, New York, 1969 [1a. ed. en italià, 1965], 532 pp.

DEVI, Savitri. *La llama eterna. Memorias y reflexiones de una mujer aria*, Barcelona, 1989, 263 pp. [correspon a un volum de la revista de la SD de CEDADE, *Excalibur*].

DUNNING, Eric; MURPHY, Patrick; WILLIAMS, John. *The roots of football hooliganism*, Routledge and Kegan Paul Ltd., London, 1988, 273 pp.

DUPONT, Gilbert; PONSARS, Paul. *Les tueurs fous du Brabant Wallon*, Éditions Gerard de Villiers, 2a. ed. 1989 [1a. ed. 1988], 250 pp.

DURANTON-CRABOL, Anne-Marie. *L'Europe de l'extrême droite. De 1945 à nos jours*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1991, 222 pp.

-. *Visages de la Nouvelle Droite. Le G.R.E.C.E. et son histoire*, Presses de la Fondation Nationale des Sciences Politiques, Paris, 1988, 267 pp.

EBERHARDT GHEYN, Dr. [pseudònim de Franz Pfeiffer]. *Los neo-nazis en Sudamérica. ¿Quiénes son? ¿Cómo actúan? ¿Qué quieren?. Un documento sensacional*, White Power Publications, Liverpool (USA), 1978, 42 pp.

EDWIN HERZSTEIN, Robert. *El oscuro pasado de Kurt Waldheim*, Ediciones B, Barcelona, 1988, 268 pp.

EJÉRCITO AZUL DE FÁTIMA, *El Ejército Azul de Nuestra Señora. Apostolado de Fátima en España*, Ediciones Sol de Fátima, Patronato Juan XXIII, Orcasitas, Madrid, 1981, 56 pp.

-. *El mensaje de Fátima. Habla Lucía*, Ediciones Sol de Fátima, 15 ed. 1989, 32 pp.

EL PERIÓDICO. *Diez años sin Franco. Desatado y bien desatado*, El Periódico de Catalunya, Barcelona, 1985, 320 pp.

ESPAÑOL, Juan. *Los borbones en el poder y el poder de los borbones. Clave secreta del cambio político*, s.p.i. [Barcelona?], 2a. ed. 1990 [1a. ed. 1988], 108 pp.

EUROPEAN PARLIAMENT. *Report Drawn up on behalf of the Committee of Inquiry into Racism and Xenophobia on the findings of the Committee of Inquiry*. Rapporteur: Mr. Glyn Ford, Session Documents, English Edition, 23/VII/1990, 176 pp.

EVOLA, Julius. *Doctrina aria de lucha y victoria*, Ediciones Wotan, Madrid, 1991, 30 pp.

-. *Espiritualidad pagana en la Edad Media Católica*, Ediciones Disidencias, Barcelona, 1989, 42 pp.

EYSENCK, H. J. *La desigualdad del hombre*, Alianza Editorial, Madrid, 1987 [1a. ed. 1981], 214 pp.

-. *Raza, inteligencia y educación*, Ediciones Orbis/ Muy Interesante, Barcelona, 1985, 158 pp.

EZQUERRA, Miguel. *Berlín a vida a muerte*, Ediciones Acervo, Barcelona, 1975, 204 pp.

FAURISSON, Robert. *Les révisionnistes proposent un débat public*, Éditions La Vieille Taupe, 1988, 16 pp.

-. *Mémoire en défense contre ceux qui m'accusent de falsifier l'histoire*, Éditions La Vieille Taupe, Paris, 1980, XXXIX+279 pp.

FÉDÉRATION INTERNATIONALE DES RÉSISTANTS, *España. A 40 ans après: néonazisme, fascisme, extrémisme de droite. Résistance unie. Service d'Information*, 1/II/1985, pp.9-11.

FEIXA PÀMPOLS, Carles. *La tribu juvenil. Una aproximació transcultural a la joventut*, Edizioni l'occhiello, Torino, 1988, 75 pp.

FERNÁNDEZ CALVET, Jaume. *Terra Lliure, 1979-1985*, El Llamp, Barcelona, 1986, 230 pp.

FERNÁNDEZ DE LA MORA, Gonzalo. *El crepuscle de les ideologies*, Dopesa, Barcelona, 1972, 163 pp.

FERRER BENIMELI, José Antonio. *El contubernio judeo-masónico-comunista. Del satanismo al escándalo de la P-2*, Itsmo, Madrid, 1982, 446 pp.

FISCH, J. A. *Les théories du surhomme et les théories néo-nazies préconisés par certains groupes totalitaires et destructeurs. Abus graves contre les droits de l'homme [et les] droits de l'enfant*, Conférence donnée au Congrès International 'Groupes totalitaires et sectarisme', Barcelone, 24 avril 1993, 44 pp.

FORSYTH, Frederick. *Odessa*, Plaza y Janés, Barcelona, 2a. ed. 1973, 360 pp.

FRONT FEMENÍ, CEDADE-CATALUNYA. *Les nostres cançons*, CEDADE, Barcelona, s.a., 29 pp.

FUSI, Juan Pablo; VILAR, Sergio; PRESTON, Paul. *De la dictadura a la democracia. Historia de España. 13. Extra XXV* (febrer 1983), 130 pp.

GADDI, Giuseppe. *Neofascismo in Europa*, La Pietra, Milano, 1974, 205 pp.

GARCÍA, Javier. *Los GAL al descubierto. La trama de la 'guerra sucia' contra ETA*, El País/Aguilar, Madrid, 1988, 177 pp.

GARCÍA DE LA FUENTE, Angel. *¿A donde vas, Catalunya?*, Asociación Cultural Afirmación Española [ACAE], Madrid, 1980, 86 pp.

-. *El humo de Satanás. Subversión eclesiástica en Barcelona (1960-1970)*, Edició de l'autor, Barcelona, 1991, 381 pp.

-. *La Iglesia y el 18 de Julio*, Ediciones Acervo, Barcelona, 1977.

-. *En España se ha puesto el sol*, Edició de l'autor, Barcelona, 1990, 433 pp.

GARCÍA LUPO, Rogelio. *Paraguay de Stroessner*, Ediciones B, Buenos Aires, 1989, 239 pp.

GARRETT, Henry H. *IQ and racial differences*, a co-edition published by Noontide Press and Historical Review Press, 1980, 57 pp.

GAUCHON, Pascal; GHELE, Yves van; GERMAIN, François. *Dossier. "Les Forces Nationales en Espagne"*, *Défense de l'Occident*, 117 febrer 1974), pp.8-52.

GIUDICE, Fausto. *Têtes de turcs en France*, Bouchene, Alger, 1990 [1a. ed. 1989], 259 pp.

GOBINEAU, Conde de. *El problema racial. Ensayo sobre la desigualdad de las razas humanas*, Librería Cervantes, Barcelona, 1966, 230 pp.

GOBIERNO CIVIL DE BARCELONA. *Informe sobre tribus urbanas. Conclusiones y recomendaciones. Resumen de las principales líneas de trabajo*. Gabinete de medios de comunicación, Barcelona, 1993, s.p.i., s.n.

GONZÁLEZ, Isidro. *El retorno de los judíos*, Nerea, Madrid, 1991, 331 pp.

GONZÁLEZ CASANOVA, José A. *La lucha por la democracia en Catalunya*, Dopesa, Barcelona, 1979, 228 pp.

GOODRICK-CLARKE, Nicholas. *Les racines occultistes du nazisme. Les aryosophistes en Autriche et en Allemagne, 1890-1930*, Pardès, Puiseaux, 1989, 343 pp.

GRAF, Jürgen. *L'holocauste au scanner. Témoignages oculaires ou lois de la nature (traduit et adapté de l'allemand)*. Guideon Burg Verlag, Bâle (Suisse), 1993, 135 pp.

GRAZIANI, Clemente. *Represión democrática (juicio contra 'Ordine Nuovo' en Italia)*, Ediciones Huguin, Barcelona, 1983, 50 pp.

GÜNTHER, Dr. Hans. F. K. *Pueblo y Estado, Herencia y selección*, Editorial Euroamérica, Buenos Aires, 1978, 32 pp.

GROUPE SOCIALISTE. PARLEMENT EUROPÉEN. *Non au racisme et à la xénophobie en Europe*, G.S.P.E., Bruxelles, 1988, 45 pp.

GRUP D'ART AL POBLE. *Desperta ferro!*, Copisteria Mar Blava, Barcelona, 1976, 41 pp.

HALL, Stuart; JEFFERSON, Tony (eds.). *Youth subcultures in post war Britain*, Hutchinson Library, London, 1983.

HITLER, Adolf. *La economía según Hitler*, Ediciones Bausp, Barcelona, 1979, 48 pp., "cuadernos de formación integral", 3.

- . *Mi lucha*, Editorial Antalbe, Barcelona, 1984, 348 pp.

- . *Propaganda y organización política*, CEDADE, Barcelona, s.a., 8 pp., "FMC, curso nacional de formación de mandos", 1. HONSIK, Gerd; SCHWEIGER, Herbert. *¿Absolución para Hitler?*, Editorial Revisión, Buenos Aires, 1990 [2a. ed.], 320 pp.

HORIA, Vintila. *Perseguid a Boecio*, Ediciones Dyrsa, Madrid, 1983, 223 pp.

- . *Viaje a los centros de la tierra*, Ediciones de Nuevo Arte Thor, Barcelona, 1987, 448 pp.

IBAÑEZ FERNÁNDEZ, Rafael. *La oposición fascista al régimen de Franco (1937-1975): consideraciones sobre una historia inédita*, comunicació al *Congreso de Jóvenes Historiadores y geógrafos. Actas II*, Editorial de la Universidad Complutense, Madrid, 1990, pp.625-637.

INFUESTA, José Manuel. *¿Artistas o filisteos?. Manifiesto contra el arte académico actual*, Ediciones de Nuevo Arte Thor, Barcelona, 1976, 158 pp.

- *Contra la moral del esclavo*, Ediciones de Nuevo Arte Thor, Barcelona, 1980, 82 pp.
- *Cuentos reales. Oficio de Semana Santa*, Ediciones de Nuevo Arte Thor, Barcelona, 1984, 195 pp.
- [utilitzant el pseudònim de J. M. Pérez Albiac]. *Orígenes del Estado de Israel*, Ediciones Bau, Barcelona, 1975, 94 pp.

INSTITUTE FOR HISTORICAL REVIEW. *Worldwide growth and impact of 'Holocaust' revisionism*, Institute for Historical Review, Costa Mesa (California), 1987, 54 pp.

IZQUIERDO, Antonio. *Claves para un día de Febrero*, Planeta, Barcelona, 1982, 187 pp.

JOVEN EUROPA. *Comunicación reservada, Joven Europa*. Santander, 1965. Edita Joven Europa.

- *Estatutos de la Asociación Joven Europa*. Madrid, 1962. Edita Joven Europa.
- *Estructura y organización*. Madrid, març 1964. Edita Joven Europa.
- *Manifiesto a la nación europea*. Brusel·les, [1962?]. Edita Joven Europa.
- *Manifiesto de Joven América*. Madrid, s.a.. Edita Joven Europa.
- *Naturaleza, posibilidades y destino de Europa*. s.a. Edita Joven Europa.

KAPLAN, David E.; DUBRO, Alec. *Yakuza. La mafia japonesa*, Ediciones B, Barcelona, 1989, 310 pp.

KATZ, Jacob. *Wagner et la question juive*, Paris, Hachette, 1986, 218 pp.

KAUFFER, Rémi. *O.A.S. Histoire d'une organisation secrète*, Fayard, Évreux, 1986, 421 pp.

KOCH, Egmont R.; KESSLER, Wolfgang. *¿Al fin un hombre nuevo?*, Plaza y Janés, Barcelona, 1979, 252 pp.

KOEHL, Matt. *Hitlerismo, la fe del futuro*, Ediciones Wotan, Barcelona, 1979, 30 pp.

- *La llamada del futuro. Discurso radiado de Matt Koehl del 16 de abril de 1972*, W.U.N.S., edición española de Nordland Forlag, Aalborg (Dinamarca), 1980, s.n..

KRÜGER, Henrik. *The great heroin coup (drugs, intelligence and international fascism)*, Black Rose Books, Montréal, 1980, 240 pp.

KUBIZEK, August. *Adolfo Hitler, mi amigo de juventud*, Editorial AHR, Barcelona, 1955, 360 pp.

LABAN, René. *Música rock y satanismo*, Ediciones Obelisco, Barcelona, 3a. ed. 1991 [1a. e.d. 1986], 128 pp.

LAP-IEPALA. *Narcotráfico y política. Militarismo y mafia en Bolivia*, IEPALA, Madrid, 1982, 162 pp.

LAROCHE, Lyndon H. *El poder de la razón. Autobiografía de un prisionero político*, Executive Intelligence Review, Washington, 1989, 345 pp.

LAURENT, Frédéric; SUTTON, Nina. *L'orchestre noir*, Stock, Paris, 1978, 440 pp.

LE CHEVALIER, Jean Marie. *Immigration in Europe: attention danger*, GDE, Limoges, supplément de janvier 89 d'*Europe et Patries* (mensuel), 128 pp.

LE PEN, Jean Marie. *Europe. Discours et interventions, 1984-1989*, GDE, Paris, 1989, 159 pp.

- et le GROUPE DES DROITES EUROPÉENNES. *Un espoir pour l'Europe. Études et réflexions*, GDE, Limoges, 1987, supplément au numero 8 d'*Europe et Patries* (mensuel), 282 pp.

LEFORT, Didier. *Les b. d. de l'extrême droite (1945-1990)*, Bédésup contreplongée, Marseille, 1991, 288 pp.

LENSKI, Robert (comp.). *Toward a new science of man. Quotations for Sociobiology*, Pimmit Press, Washington DC, 1981, 251 pp.

LEUCHTER, Fred. *Informe Leuchter. Fin de una mentira: el holocausto judío*, CEDADE, 1989, Madrid, 74 pp.

LEVI, Aaron; PÉREZ, José. *Historia del pueblo judío*, s.p.i., s.a., s.n. [opuscle antisemita editat probablement per CEDADE].

LEVIN, Ira. *Los niños del Brasil*, Pomaire, Barcelona, 1979, 256 pp.

LEWONTIN, R. C.; ROSE, Steven; J. KAMIN, Leon. *No está en los genes. Racismo, genética e ideología*, Crítica, Barcelona, 1987, 357 pp.

LIBRERÍA EUROPA. *Catálogo 1991*, s.p.i. [Barcelona?], 1991, 170 pp.

LINKLATER, Magnus; HILTON, Isabel; ANDERSON, Neal. *El Cuarto Reich. Klaus Barbie y la conexión neofascista*, Argos-Vergara, Barcelona, 1985, 332 pp.

LITTLEJOHN, David. *Los patriotas traidores*, Luis de Caralt Editor, Barcelona, 1975, 363 pp.

LORENZ, Konrad. *La etología. Entrevista con Alain de Benoist*, Ediciones de Nuevo Arte Thor, Barcelona, 1983, 190 pp.

LORÉS, Jaume. *La transició a Catalunya (1977-1984). El pujolisme i els altres*, Editorial Empúries, Barcelona, 1985, 228 pp.

LUNA, Laureano. *Principios filosóficos fundamentales del nacionalsocialismo*, Ediciones Huguin, Barcelona, 1983, 14 pp., "FMC, curso nacional de formación de mandos", 5.

LLADÓ I BADIA, Carles. *Catalunya independent!*, El Llamp, Barcelona, 2a. ed. 1987, 230 pp.

MARTÍ TEIXIDOR, J. A. *Homenatge al 75è aniversari del F. C. Barcelona, 'El nostre Barça' del pintor Martí Teixidor (Vitriol). Del 4 al 31 d'octubre de 1974*, Barcelona, Gráficas Gironés, 1974, 36 pp.

-. *Dresden. Europa 1945/1981*, Ediciones Wotan, Barcelona, 1981, s.n. [text en castellà i alemany, editat per la presentació del quadre a Europa, probablement Àustria i Alemanya].

MARTIN PRIETO, J. L. *Técnica de un golpe de estado. El juicio del 23-F*, Grijalbo, Barcelona, 1982, 385 pp.

MAX, Alphonse. *Sudáfrica. ¿Problema racial o estratégico?*, Edición Ecler, conjuntamente con el Instituto de Estudios Internacionales, Montevideo, 1986, 115 pp.

MEDINA CRUZ, Ismael. *España indefensa*, Dyrsa, Madrid, 2a. ed. 1986, 559 pp.

MEDRANO, Antonio. *El Islam y Europa. El valor de la tradición islámica para la revolución europea: puntos de coincidencia. Texto de la conferencia pronunciada en el acto de homenaje al Gran Muftí de Jerusalén [22/XII/1974]*, opuscle editat per CEDADE, 21 pp.

MICHEL, Luc. *Da Jeune Europe alle Brigate Rosse. Antiamericanismo e logica dell'impegno rivoluzionario*, Società Editrice Barbarossa, Milano, 1992, 70 pp.

MILÁ, Ernesto. *Ante la disolución de F/N. El por qué de una crisis*, Ediciones Alternativa, Barcelona, 1984, 32 pp.

-. *Elementos de lucha política*, Ediciones Alternativa, Barcelona, s.a., s.n., 50 pp.

-. *El manual del militante*, Ediciones Alternativa, Barcelona, s.a. [1986?], 82 pp.

-. *Falange Española, 1937-82. Los años oscuros*, Ediciones Alternativa, Barcelona, 2a. ed. 1987 [1a. ed. 1986], 94 pp. -. *F.N.J. en su historia y en sus documentos. Un nuevo estilo en las fuerzas nacionales*, Ediciones Alternativa, Barcelona, 1985, 146 pp.

-. *La guerrilla urbana falangista (enseñanzas) 1931-37. Recopilación y comentarios a cargo de E. Milá Rodríguez*, Ediciones Alternativa, Barcelona, s.a. [1980?], 52 pp.

-. *Las tesis de Patria y Libertad*, s.p.i., s.a., s.n.

-. *Nazismo y esoterismo*, Ediciones Alternativa, Barcelona, s.a., 114 pp.

-. *Teosofía, ariosofía, nazismo. El ocultismo hitleriano restituído*, texte inèdit.

-. *Un futuro alternativo para las fuerzas nacionales*, Ediciones Alternativa, Barcelona, s.a., 35 pp.

-. *Una nueva dimensión del nacionalismo*, Ediciones Alternativa, Barcelona, s.a. [1978?], 24 pp.

- [utilitzant el pseudònim d'Ernesto Cadena]. *La ofensiva neofascista*, Ediciones Acervo, Barcelona, 1978, 322 pp.

- [utilitzant el pseudònim de Red Remrust]; BELILLA SALVAT, Miguel. *Contra/historia*, Ediciones Alternativa, Barcelona, s.a. [1984?], 44 pp.

MILICIA CATALANA. *Manifiesto social*. [Barcelona?], 1989.

MILZA, Pierre; BERSTEIN, Serge (drs.). *Dictionnaire historique des fascismes et du nazisme*. Complexe, Bruxelles, 1992, 866 pp.

MIRALLES, Melchor; ARQUÉS, Ricardo. *Amedo. El Estado contra ETA*, Plaza y Janés/ Cambio 16, Madrid, 1989, 818 pp.

MONOD, Jacques. *El azar y la necesidad*, Ediciones Orbis/ Muy Interesante, Barcelona, 1985, 181 pp.

MONZAT, René. *Enquêtes sur la droite extrême*, Le Monde Éditions, Paris, 1992, 247 pp.

MORALES, José Luis; CELADA, Juan. *La alternativa militar. El golpismo después de Franco*, Editorial Revolución, 3a. ed. 1982 [1a. ed. 1981].

MOTA, Jorge. *Hacia un socialismo europeo. ¿Falange o comunismo?*, Ediciones Bau, Barcelona, 2a. ed. 1974 [1a. ed. 1974], 128 pp.

-. *Nuestro socialismo*, CEDADE, s.p.i., s.a., 62 pp., "cuadernos ideológicos de CEDADE", s.n.

-. *Richard Wagner y el teatro clásico español*, Ediciones Huguin, Barcelona, 1983, 161 pp.

-. INFIESTA MONTERDE, Maria. *Pintores wagnerianos*, Ediciones de Nuevo Arte Thor, Barcelona, 1988, 128 pp.

MOVIMIENTO VOLUNTAD. *Manifiesto a la juventud*. Movimiento Voluntad, Barcelona, 1987, 140 pp.

MUTTI, Claudio. *Art totalitaire, art national-socialiste*, Ars Éditions, Nantes, s.a., s.n.

NICOLÁS, Javier; VIZCARRA, Juan. *Auge y victoria de la Juventud Hitleriana*. Ediciones Nothung, Barcelona, 1985, 336 pp.

NIZZA, Enzo (dr.). *Autobiografía del fascismo*, Glosa, Barcelona, 1977, 311 pp.

NOSALTRES SOLS!. *Manifest separatista*. Barcelona, 1980. Edita Nosaltres Sols!.

ONETO, José. *La noche de Tejero*, Tiempo/ Ediciones Z, Madrid, 1991 [1a. ed. 1981], 144 pp.

PARLAMENTO EUROPEO, COMISIÓN DE INVESTIGACIÓN DEL ASCENSO DEL FASCISMO Y EL RACISMO EN EUROPA. *Informe sobre los resultados de los trabajos*, s.p.i., Diciembre de 1985, 176 pp.

PARLEMENT EUROPÉEN. *L'Europe contre le racisme / Europe against racism*, Strasbourg, 14.3.89. *Compte-rendu du Colloque / Verbatim Report of Symposium*, 89 pp.

PARTI COMMUNAUTAIRE NATIONAL-EUROPÉEN. *Organisation et conception des cours de l'École de cadres du P.C.N.. Textes sur les écoles de cadres et la formation politique*, *Nation Europe*, hors série, n.A1, 66 pp.

PARKER YOCKEY, Francis [Ulick Varange], *Imperium. The philosophy of history and politics*, The Noon Tide Press, 1991 [1a. ed. 1948], Costa Mesa (California), 626 pp.

PAWELS, Louis; BERGIER, Jacques. *Le matin des magiciens. Introduction au réalisme fantastique*, Gallimard, Paris, 1961, 512 pp.

PAYNE, Stanley G. *El fascismo*, Alianza Editorial, Madrid, 1982, 248 pp.

- *Falange. Historia del fascismo español*, Sarpe ediciones, Madrid, 1985, 255 pp.

P.C.O.F.. *El fenómeno Le Pen. Documento del III Congreso Comunista de los obreros de Francia*. Ediciones V.O.S.A., Madrid, 1989, 54 pp.

PEDEMONTE, Javier. 'Yukio Mishima: el penúltimo samurai' (*La rebeldía honorable de un escritor idealista*), Edició de l'autor, Barcelona, s.a. [1987?], 162 pp.

PENS. *Conclusiones de la asamblea de movimientos Nacional- Revolucionarios*. Barcelona, 1-2 Abril, s.a.. Ediciones del PENS.

- *Objetivos mínimos para una lucha revolucionaria*. Barcelona, 1972. Ediciones del PENS.

PÉREZ GALDÓS, Federico. *Extrema derecha S.A. Nombres, conexiones y finanzas*, Dossiers monográficos, 8, s.a., 56 pp. Pl, Ramón, *Qué es la ultraderecha*, Editorial La Gaya Ciencia, Barcelona, 1976, 77 pp.

PINAY, Maurice. *El motor secreto del comunismo*, Ediciones Bausp, Barcelona, 1977, 60 pp.

PLA, Juan. *La trama civil del golpe*, Planeta, Barcelona, 1982, 264 pp.

PLATAFORMA NUEVA EUROPA. *Tesis por una Plataforma Nueva Europa. Materiales de debate presentados en la reunión de Zaragoza (Enero de 1989)*. Edita Plataforma Nueva Europa.

PLENEL, Edwy; ROLLAT, Alain (eds.). *La République menacée: dix ans d'effet Le Pen*, Le Monde Éditions, Paris, 1992, 387 pp.

- *L'effet Le Pen*, Éditions la Découverte/ Le Monde Éditions, Paris, 1984, 243 pp.

- POHL, Dr. H. *El judaísmo al descubierto*, Ediciones Bau, Barcelona, 1975.
- POLIAKOV, Léon. *Le mythe aryen. Essai sur les sources du racisme et des nationalismes*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1987 [nova edició augmentada, 1a. ed. 1971], 380 pp.
- PONS, Gregory. *Les rats noirs*, Jean-Claude Simoën, 1978, 255 pp.
- POUND, Ezra. *Aquí la voz d'Europa. Alocuciones desde Radio Roma*, Ediciones de Nuevo Arte Thor, Barcelona, s.a., 124 pp.
- PRATS, Llorenç. *El mite de la tradició popular*, Edicions 62, Barcelona, 1988, 212 pp.
- PRESTON, Paul. *The politics of revenge. Fascism and the Military in 20th Century. Spain*, Unwin Hyman, London, 1990. 215 pp.
- PRIETO, Joaquín; BARBERÍA, José Luis. *El enigma del 'elefante'. La conspiración del 23-F*, El País/ Aguilar, Madrid, 1991, 436 pp.
- PUHL, Detlef. *Contra el racismo y el fascismo*, Grupo Socialista del Parlamento Europeo, Bruxelles, 1988, 36 pp.
- RABASEDA, Joan. *Führer ADN*, La Campana, Barcelona, 1993, 222 pp.
- RAISI, Enzo. *Storie ed idee della Nuova Destra italiana*, Settimo Sigillo, Roma, 1990, 140 pp.
- RALLO, Michele. *Dall'Action Française ad Ordre Nouveau. Storia del fascismo europeo. I: Francia*, Edizioni Europa, roma, 1971, 55 pp.
- RASSINIER, Paul. *La mentira de Ulises*, Ediciones Acervo, Barcelona, 3a. ed. 1969 [1a. ed. 1961], 342 pp.
- REY-STOLLE, Alejandro [Adro Xavier], *Pre-Cataluña. Siglos IX, X y XI-Oliba*, E. M., Barcelona, 1970, 440 pp. - *Laureada de sangre*, Ediciones Eler, Barcelona, 2a. ed. s.a., 250 pp.
- RIQUER, Borja de; CULLA, Joan B. *El franquisme i la transició democràtica, 1939-1978. Història de Catalunya dirigida per Pierre Vilar*, volum VII, Edicions 62, Barcelona, 1989, 477 pp.
- RISGALLA, Jean-Pierre. *Petite histoire de l'Algérie française, 1830-1962*, Éditions Destino Vertical, 1992, 15 pp.
- RODRÍGUEZ, Pepe. *La conspiración Moon*, Ediciones B, Barcelona, 1988, 548 pp.
- RODRÍGUEZ I PUJOL, Toni. *La sociedad civil catalana*, La Vanguardia, Barcelona, s.a., 318 pp.
- RODRÍGUEZ JIMÉNEZ, José Luis. *El revisionismo en torno a las cámaras de gas. ¿Debate histórico o político?*, Claves de razón práctica, 19 (gener-febrer 1992), pp.73-79.

-. *Ideología y léxico político de la extrema derecha española (1967-1989)*. A *Asociación española de estudios de mercado, marketing y opinión*. 53 *seminario: investigaciones políticas III*. Bilbao, 3 y 4 de octubre de 1990, pp.175-198.

-. *"La izquierda nacional"*. A TUSELL, J.; ALTED, A.; MATEOS, A. (coords.). *La oposición al régimen de Franco. Estado de la cuestión, metodología de la investigación*. *Actas del Congreso Internacional organizado por el Departamento de Historia Contemporánea de la UNED*, Madrid, 19-22 de Octubre de 1988. Tomo 1, volumen 2, UNED, Madrid, 1990, pp.443-452.

-. *Orígen, desarrollo y disolución de Fuerza Nueva (una aproximación al estudio de la extrema derecha española)*, *Revista de Estudios Políticos*, 73 (julio-setembre 1991), pp.261-287.

-. *The extreme right in Spain after Franco*, *Patterns of Prejudice*, 24 (2-4); 1990:87-96.

RODRÍGUEZ-PUERTOLAS, Julio. *Literatura fascista española 1. Historia*, Akal Editor, Madrid, 1986, 854 pp.

ROUGIER, Louis. *El conflicto del cristianismo primitivo y de la civilización antigua*, Ediciones de Nuevo Arte Thor, Barcelona, 1989, 190 pp.

ROUSSO, Henry. *Le syndrome de Vichy (1944-198...)*, Éditions du Seuil, Paris, 1987, 384 pp.

ROVERSI, Antonio (ed.). *Calcio e violenza in Europa. Inghilterra, Germania, Italia, Olanda, Belgio e Dismarca*, Società editrice Il Mulino, Bolonia, 1990, 187 pp.

ROVERSI, Antonio. *Calcio, tifo e violenza. Il teppismo calcistico in Italia*. Società editrice Il Mulino, Bolonia, 1992, 166 pp.

ROYUELA, Alberto. *Diccionario de la ultraderecha*, Dopesa, Barcelona, 1977, 112 pp.

RUHL, Klaus Jörg. *Franco, Falange, III Reich (España durante la Segunda Guerra Mundial)*, Akal Editor, Madrid, 1986, 398 pp. SABARTÉS, Jaume S. *Barça cara i creu. El F. C. Barcelona sota el franquisme, 1939-1975*, Laia, Barcelona, 1982, 139 pp.

SABRY, Mohamed. *Islam contra bolchevismo*, Ediciones patrocinadas por CEDADE, Barcelona, 1978 [1a. ed. 1938], 32 pp., "cuadernos de formación popular", número extra.

SALVUCCI, A. *Guía doctrinaria nacionaljusticialista*, CEDADE [Círculo de Estudios De América y De Europa], Buenos Aires, s.a., 34 pp.

SÁNCHEZ, Angel. *Diccionario de los partidos políticos*, Dopesa, Barcelona, 1977, 95 pp.

SÁNCHEZ SALÁZAR, Gustavo; REIMANN, Elisabeth. *Criminal hasta el final. Klaus Barbie en Bolivia*, Ediciones B, Barcelona, 1987, 179 pp.

SAN MARTÍN, José Ignacio. *Servicio especial. A las órdenes de Carrero Blanco (de Castellana a El Aaiún)*, Planeta, Barcelona, 1983, 281 pp.

SANMARTÍN, José. *Los nuevos redentores. Reflexiones sobre la ingeniería genética, la sociobiología y el mundo feliz que nos prometen*, Anthropos, Barcelona, 1987, 850 pp.

SAUVEUR, Yannick. *Jean Thiriart et le National Communautarisme Européen. Mémoire pour le Diplôme d'Études Approfondies*. Directeur: professeur Gerbet, Institut d'Études Politiques de l'Université de Paris, 4 volums.

SEGURA, Santiago; MERINO, Julio. *Jaque al Rey. Los 'enigmas' y las 'incongruencias' del 23-F... dos años después*, Planeta, Barcelona, 2a. ed. 1983, 241 pp.

SERGUEI; OLRIC. *Y a t'il une vie après la mort?*, Werwolf édition, Grenoble, s.a. [1992?], s.n.

SERRANO, Miguel. *El ciclo racial chileno*, s.p.i. [Santiago de Chile?], 1985, 55 pp..

-. *El cordón dorado. Hitlerismo esotérico*, Ediciones Elf, Santiago de Chile, s.a., 251 pp.

-. *La resurrección del héroe*, Edició de l'autor, Santiago de Chile, 1986 (año 97 de la Era Hitleriana), 147 pp.

SILVA, Umberto. *Arte e ideologia del fascismo*, Fernando Torres-Editor, Valencia, 1975, 326 pp.

SMOYDZIN, Werner. *Los nuevos nazis*, Dima ediciones, Barcelona, 1968, 180 pp.

SOCIEDAD CHILENA DE DEFENSA DE LA TRADICIÓN, FAMILIA Y PROPIEDAD. *Indochina, la detente y el futuro de Chile*, Santiago, s.a. [1975?], 24 pp. Separata especial de la revista Fiducia.

SOCIEDAD URUGUAYA DE DEFENSA DE LA TRADICIÓN, FAMILIA Y PROPIEDAD. *Izquierdismo en la Iglesia: 'compañero de ruta' del comunismo en la larga aventura de los fracasos y de las metamorfosis*, Sociedad Uruguaya de Defensa de la TFP, Montevideo, 1976, 382 pp.

SUÁREZ FERNÁNDEZ, Luis. *Franco y la URSS. La diplomacia secreta (1946-1970)*, Rialp, Madrid, 1987, 317 pp.

SUEIRO, Daniel; DÍAZ NOSTI, B. *Historia del franquismo*, Sarpe ediciones, Madrid, 1986, 316 pp.

TAGUIEFF, Pierre-André. *Présences de l'héritage nazi: des 'nouvelles droites' intellectuelles au 'révisionnisme'*, Droit et Liberté, 397 (gener 1981), pp.11-21.

TAMAMES, Ramon. *La República. La Era de Franco. Historia de España Alfaguara VII*, Alianza Editorial/ Alfaguara, Madrid, 1981 [1a. ed. 1973], 687 pp.

TARCHI, Marco. *Le tre vie del radicalismo di destra*, Trasgressioni, any IV, 9 (gener 1989), pp.3-19.

-. *L'impossible identité. Il neofascismo tra destra e sinistra*, Trasgressioni, any IV, 10 (maig-agost 1989), pp.3-26.

-. *La destra in Italia fra crisi e trasformazione*, Trasgressioni, any V, 1 (gener-abril 1990), pp.3-17.

TERMES, Josep. *La immigració a Catalunya i altres estudis d'història del nacionalisme català*, Editorial Empúries, Barcelona, 1984, 194 pp.

THIRIART, Jean. *¡Arriba Europa! Una Europa unida. Un imperio de 400 millones de hombres*, Editorial Mateu, Barcelona, 1965, 350 pp.

-. *Articles de Jean Thiriart dans la 'Nation Européenne' (1965-1969)*, Édition diffusion Machiavel, Charleroi, s.a., 162 pp.

-. *La grande nation. L'Europe unitaire de Brest à Bucarest. 65 thèses sur l'Europe*, Edició de l'autor [?], Bruxelles, 1965.

-. *Entretien avec Bernardo Gil Mugarza*, resposta de Thiriart a 106 preguntes de Gil Mugarza, text sense publicar.

THOMÀS, Joan Maria. *Falange, Guerra Civil, Franquisme. F.E.T. y de las J.O.N.S. de Barcelona en els primers anys de règim franquista*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Barcelona, 1992.

THUILLIER, Pierre. *Darwin and Co*, Éditions Complexe, Bruxelles, 1984, 210 pp.

TOUVIER, Paul. *Mes crimes contre l'humanité*, La libre parole, Paris, 1987, 43 pp.

TRADICIÓN, FAMILIA, PROPIEDAD [TFP]. *Ad perpetuam rei memoriam. Después de haber roto la barrera del silencio, TFP-Covadonga rasga la cortina del olvido*, Editorial Fernando III El Santo, Madrid, 1991, 231 pp. -. *Allende et sa 'voie chilienne'... pour la misère*, Éditions Tradition-Famille-Propriété, Paris, 1974, 238 pp.

-. *España anestesiada sin percibirlo, amordazada sin quererlo, extraviada sin saberlo. La obra del PSOE*, Editorial Fernando III El Santo, Madrid, 2a. ed. Octubre 1988 [1a. ed. Abril 1988], 573 pp.

-. *Medio siglo de epopeya anticomunista*, Editorial Fernando III El Santo, Madrid, 1983, 529 pp.

-. *¿La propiedad privada es un robo?*, Editado por Núcleo Universitario Tradición, Familia, Propiedad, "Diálogos sociales", 1, separata de Resistencia. Revista universitaria, Caracas, febrer 1978, 24 pp.

-. *¿Usted debe trabajar sólo para el Estado?*, Editado por Núcleo Universitario Tradición, Familia, Propiedad, "Diálogos sociales", 2, separata de Resistencia. Revista universitaria, Caracas, maig 1978, 24 pp.

- *¿Ahorrar para los hijos es antisocial?*, Editado por Núcleo Universitario Tradición, Familia, Propiedad, "Diálogos sociales", 3, separata de Resistencia. Revista universitaria, Caracas, juny 1978, 24 pp.

- *Un solo patrón y todos proletarios: ideal socialista*, Editado por Núcleo Universitario Tradición, Familia, Propiedad, "Diálogos sociales", 4, separata de Resistencia. Revista universitaria, Caracas, juny 1978, 24 pp.

TROYES, Chrétien de. *El cuento del Grial*, Ediciones Orbis/ RBA proyectos editoriales, Barcelona, 1982, 188 pp.

UCELAY DA CAL, Enric. *La iniciació permanent: nacionalismes radicals a Catalunya des de la Restauració. A Congrés Internacional d'Història de Catalunya i la Restauració. Comunicacions*. Publicacions del Centre d'Estudis del Bages, Manresa, 1992, pp.127-134.

URBANO, Pilar. *Con la venia... Yo indagué el 23-F*, Plaza y Janés, Barcelona, 1987, 353 pp.

URDIZ Gebu. *La magia de las runas*, Ediciones Martínez Roca, Barcelona, 1983, 156 pp.

UTRERA MOLINA, José. *Sin cambiar de bandera*, Planeta, barcelona, 1989, 282 pp.

VARIS AUTORS. *Cataluña con Franco, 1938-1975*, Editorial Mare Nostrum, Barcelona, 1984, 627 pp.

- *Devant l'histoire. Les documents de la controverse sur la singularité de l'extermination des juifs par le régime nazi*, Les éditions du CERF, Paris, 1988, 353 pp.

- *Dossier "Extrema izquierda y extrema derecha y Falange. El radicalismo político en España"*, Disidencias, 3 (novembre-desembre 1988), 28 pp. - *Dossier "Franco. Diez años después"*, Historia 16, 115 (novembre 1985), pp.7-75.

- *Dossier "Les 18 printemps de la Nouvelle Droite"*, Éléments, 56 (hivern 1985), pp.11-44.

- *Dossier "Plus loin que Le Pen. L'extrême droite en France"*, Le Choc du mois, 6 (maig 1988), pp.4-34.

- *Dossier "Racismo en Europa"*, Debats, 17 (setembre 1986), pp.21-67.

- *El Arte en el III Reich*, dos volums, Ediciones Nothung, Barcelona, 1984.

- *Freiheit, gleichheit, solidarität. Den rechten Rattenfängern keine Chance!*, número extra i monogràfic de Juso magazin, s.d. [1988?], 47 pp.

- *La ciencia y el concepto de raza*, Ediciones Orbis/ Muy Interesante, Barcelona, 1987, 160 pp.

- *La derecha radical en Europa (I). Alemania, Francia, Italia*, Ediciones Disidencias, Barcelona, 1989, 59 pp.

- . *La droite en mouvements nationaux et nationalistes, 1962-1981*, Västra, Paris, 1981, 150 pp.
- . *L'histoire escamotée. Les tentatives de liquidation du passé nazi en Allemagne*, Éditions la Découverte, Paris, 1988, 176 pp.
- . *Los cincuenta años de la División Azul*, Defensa, número extra 16 (1991), 64 pp.
- . *"Nuova Destra e destra radicale. Dalla evoluzione alla specificità"*, número monogràfic de Diorama Letterario, 76 (novembre 1984), 40 pp.
- . *¿Quién mueve los hilos del mundo?*, número monogràfic de la revista Más Allá, juny 1993, 146 pp.
- . *Racismo, ciencia y pseudociencia. Actas del coloquio que se reunió con el fin de hacer un examen crítico de las distintas teorías pseudocientíficas invocadas para justificar el racismo y la discriminación racial. Atenas, 30 de marzo-3 de abril de 1981*, Unesco, Paris, 1984, 171 pp.
- . *Rechtstextremismus auf dem Vormarsch?*, número monogràfic de Arbeitshefte. Zeitschrift der Juso-Hochschulgruppen, 84 (juliol 1989), 64 pp.
- . *THULE. La cultura de la 'otra' Europa*, Ediciones Bausp, Barcelona, 1979, 200 pp.
- VÁZQUEZ MONTALBÁN, Manuel. *Diccionario del franquismo*, Dopesa, Barcelona, 1977, 95 pp.
- . *Mis almuerzos con gente inquietante*, Planeta, Barcelona, 1984, 266 pp.
- . *Crónica sentimental de la transición*, Planeta, Barcelona, 1985, 248 pp.
- VEIGA, Francisco. *La mística del ultranacionalismo (Historia de la Guardia de Hierro). Rumania, 1919-1949*, Publicacions de la Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, 1989, 287 pp.
- VERGÈS, Jacques. *Je défends Barbie*, Éditions Jean Picollec, Paris, 1988, 195 pp.
- VERSTRYNGE ROJAS, Jorge. *Entre la cultura y el hombre (factores no culturales y sociedad)*, Aro Artes Gráficas, Madrid, 1979, 180 pp.
- VIDAL-NAQUET, Pierre. *Les assassins de la mémoire. 'Un Eichmann de papier' et autres essais sur le révisionnisme*, Éditions la Découverte, Paris, 1987, 232 pp.
- VINCIGUERRA, Vincenzo. *Ergastolo per la libertà. Verso la verità sulla strategia della tensione*, Arnaud, Firenze, 1989, 200 pp.
- VUILLEMIN, Philippe. *Vuillemin, lo mejor de si mismo*, Toutain Editor, Barcelona, 1990, 48 pp.
- VUILLEMIN; GOURIO. *Hitler = SS*, Edictorial Makoki, Barcelona, 1990, 92 pp.
- VIDIGAL, Fabio; DA SILVEIRA, Xavier. *Frei, el Kerensky chileno*, Ediciones Cruzada, Buenos Aires, 6a. ed. 1968 [1a. ed. 1967], 206 pp.

WALENDY, Udo. *Forged war crimes making the german nation*, Vlotho/Weser, 2a. ed. 1989 [1a. ed. 1979], 80 pp.

-. *The methods of reeducation*, Vlotho/Weser, 1979, 40 pp.

WALLRAFF, Günter. *Cabeza de turco*, Anagrama, Barcelona, 2a. ed. 1987, 237 pp.

WILLEIMS, Jean. *Dossier Gladio*, EPO, Anvers, 1992, 184 pp.

WILLIAMS, John; DUNNING, Eric; MURPHY, Patrick. *Hooligans abroad. With a new introduction: Heysel and after*, Routledge, London and New York, 2a. ed. 1990 [1a. ed. 1984], 225 pp.

WINOCK, Michel. *Nationalisme, antisémitisme et fascisme en France*, Éditions du Seuil, Paris, 1990 [1a. ed. 1982], 444 pp.1

ZUCCHINALI, Monica. *A destra in Italia oggi*, Sugarco, Milano, 1986, 286 pp.

SIGLES, ACRÒNIMS I ABREVIATURES UTILITZADES

Donada l'abundància de sigles i acrònims utilitzats al llarg de l'obra, hem considerat adient confeir una llista exhaustiva que pugui ajudar a facilitar la lectura de l'obra. En la relació -per evitar confusions- s'ha inclòs tota mena de sigles, des de formacions polítiques fins a entitats, publicacions i abreviatures molt diverses. Cal remarcar que no totes les organitzacions polítiques que han estat esmentades al llarg de l'obra utilitzen sigles i, per tant, és possible que algunes organitzacions citades no figurin en la present relació, ja que sempre s'han designat amb el nom sencer.

ACB:	Asociación de Clubs de Baloncesto
ACLU:	Australian Civil Liberties Union
ADES:	Adelante España
A. E. Jaime I:	Agrupación Excursionista Jaime I
AGRA:	Les Amis du Gran Reich Allemand
AHR:	<i>Annales d'Histoire Révisionniste</i>
AI:	Amnesty International
AKA:	Anti-Kommunist Alliance
AKON:	Aktion Oder-Neise
Al-Fatah:	Haraka li-Tahrir Filastin
AN:	Avanguardia Nazionale
ANEP:	Asociación Nacional para el Estudio de Problemas Actuales
ANP:	American Nazi Party
ANUE:	Asociación Nacional de Universitarios Españoles
AP:	Alianza Popular
APROME:	Asociación Pro Melilla
AR:	Acción Radical
ATS:	Ajudant Tècnic Sanitari
ATNS:	Alianza del Trabajo Nacional Sindicalista
AUN:	Acción Universitaria Nacional
AWB:	Afrikaner Werstandsbeweging
AWT:	Associació Wagneriana de Treballadors
AWT:	Asociación Wagneriana de Trabajadores
BB.AA.:	Bases Autónomas
BB.BB.:	Brigadas Blanquiazules
BC:	Bloque Catalán / Bloc Català
BM:	British Movement
BN:	Boixos Nois
BVE:	Batallón Vasco Español
CADBA:	Comité d'Action et de Défense des Belgues d'Afrique
CADCI:	Centre Autonomista de Dependents del Comerç i la Indústria
CANC:	Comitè Antinuclear de Catalunya
CAS:	Coordinadora de Acción Solidarista
CBG:	Cèl.lules Blaugranes
CCH:	Círculo Cultural Hispánico
CC.OO.:	Comissions Obreres
CDJA:	Círculos Doctrinales José Antonio
CDS:	Centro Democrático y Social
CEDADE:	Círculo Español De Amigos De Europa
CEDADE:	Cercle Ecologique Des Amis De l'Europe

CEDADE:	Círculo de Estudios De América y De Europa
CEFD:	Centro de Estudios François Duprat
CEFN:	Centro de Estudios Federico Nietzsche
CEHRE:	Centro de Estudios Históricos Revisionistas Español
CENR:	Coordinadora de Estudiantes Nacional Revolucionarios
CERO:	Centro de Estudios Revisionistas Orientaciones
CIA:	Central Intelligence Agency
CIU:	Convergència i Unió
CLER:	Comité de Liaison Européen Révolutionnaire
CLI:	Catalunya Lliure
CLN:	Comandos Libres Nacionalistas
CLOSOR:	Comité de Liaison des Officiers et Sous-Officiers de Réserve
CNT-AIT:	Confederació Nacional del Treball-Associació Internacional de Treballadors
CNU:	Concentración Nacional Universitaria
CP:	Conservative Party
CSPC:	Comitès de Solidaritat amb els Patriotes Catalans
CUCB:	Commandos Ultra' Curva B
CUCS:	Commandos Ultras della Curva Sud
DGS:	Dirección General de Seguridad
DU:	Defensas Universitarias
EC:	Estat Català
EIR:	<i>Executive Intelligence Review</i>
EJE:	Ediciones de Juntas Españolas
ENSPO:	Ens Potencialista
ERA:	Equipo Revisionista Alfonso X
ERC:	Esquerra Republicana de Catalunya
EROE:	Études et Recherches pour une Orientation Européenne
ETA:	Euzkadi ta Askatasuna
ESB:	Europäische Soziale Bewegung
FA:	Frente Atlético
FAI:	Federación Anarquista Ibérica
FANE:	Fédération d'Action Nationaliste et Européenne
FAR:	Fasci d'Azione Rivoluzionaria
FARI:	Foreign Affairs Research Institute
FBI:	Federal Bureau of Investigation
FE de las JONS:	Falange Española de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista
FE de las JONS (A):	Falange Española de las Juntas de Ofensiva Nacional Sindicalista Auténtica (més coneguda com a FEA)
FEA:	Falange Española Auténtica
FF:	Frente Femenino
FJ:	Fuerza Joven
FMI:	Fons Monetari Internacional
FN:	Frente Nacional
FN:	Front National
FN:	Fuerza Nueva
FNC:	Front Nacional de Catalunya
FNE:	Frente Nacional Español
FNE:	Faisceaux Nationalistes Européens

FNJ:	Frente Nacional de la Juventud
FRAT:	Frente Autónomo
FSJ:	Frente Sindicalista de la Juventud
FSO:	Frente Socialista Obrero
FSR:	Frente Sindicalista Revolucionario
GAL:	Grupos Antiterroristas de Liberación
GDE:	Grup de les Dretes Europees
GENE:	Groupe d'Études pour une Nouvelle Éducation
GODSA:	Gabinete de Orientación y Documentación S.A.
GRECE:	Groupement de la Recherche et d'Études pour la Civilisation Européenne
GRECE:	Groupement de Recherche et d'Études pour la Communauté Européenne
GRUL:	Grupo Revolucionario Ultra de Liberación
GUD:	Groupe Union Droit
HB:	Herri Batasuna
HRP:	Historical Review Press
IEEPS:	Instituto Euroamericano de Estudios Políticos y Sociales
IHR:	Institute for Historical Review
IPC:	Independentistes dels Països Catalans
IQ:	Intelligence Quotient
IRA:	Irish Republican Army
ISSID:	International Society for Study of Individual Differences
JE:	Jeune Europe
JEC:	Juventuts d'Estat Català
JERC:	Juventuts d'Esquerra Republicana de Catalunya
JJ.EE.:	Juntas Españolas
JHR:	<i>The Journal of Historical Review</i>
JNR:	Jeunesses Nationalistes Révolutionnaires
JNR:	Juventud Nacional-Revolucionaria
JRC:	Juventuts Revolucionàries Catalanes
KGB:	Komitet Gosudarstvennoje Bezopasnosti
KKK:	Ku-Klux-Klan
LCR:	Lliga Comunista Revolucionària
MAC:	Mouvement d'Action Civique
MAN:	Movimento d'Alternativa Nacionalista
MAS:	Movimiento Autónomo Solidarista
MAS:	Movimiento de Acción Social
MC:	Milicia Catalana
MDT:	Moviment de Defensa de la Terra
MEN:	Moviment d'Esquerra Nacionalista
MNR:	Movimiento Nacional Revolucionario
MNR:	Movimiento Nacionalista Revolucionario
MNR:	Militantes Nacional Revolucionarios
MNR-3ème Voie:	Mouvement National-Révolutionnaire Troisième Voie
MNSE:	Movimiento Nacional Socialista Ecuatoriano
MOFE:	Movimiento Falangista Español
MSC:	Moviment Separatista Català
MSE:	Movimiento Social Español
MSI:	Movimento Sociale Italiano

NAR:	Nuclei Armati Rivoluzionari
ND:	Nouvelle Droite
NEP-O:	National-Europäische Partei-Osterreich
NF:	National Front
NJ:	Nación Joven
NOE:	Nouvel Ordre Européen
NSRP:	National States Right Party
NSDAP:	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
NSDAP/AO:	Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei Auslandsund Aufbauorganisation
NSIWP:	National Socialist Irish Workers Party
NSM:	National Socialist Movement
NSPUK:	National Socialist Party of the United Kingdom
NSWPP:	National Socialist White People's Party
OAS:	Organisation Armée Secrète
OF:	Oeuvre Française
OJE:	Organización Juvenil Española
OLP:	Organització per a l'Alliberament de Palestina
ON:	Ordre Nouveau
ON:	Ordine Nuovo
ONU:	Organització de les Nacions Unides
PAN:	Partido de Acción Nacional
PCE:	Partido Comunista de España
PCNE:	Parti Communautaire National-Européen
PCPE:	Partido Comunista de los Pueblos de España
PDL:	Partido Demócrata Liberal
PENR:	Partido Europeo Nacional Revolucionario
PENS:	Partido Español NacionalSocialista
PFN:	Parti des Forces Nouvelles
PGB:	Partido de la Gente del Bar
PIDE:	Polícia Internacional e de Defesa do Estado
PNC:	Partit Nacionalista Català
PNEM:	Partido Nacionalista Español de Melilla
PNRRS:	Partit Nacional Racista Revolucionari Social
PNSC:	Partit NacionalSocialista Català
PNSC:	Partido NacionalSocialista de Castilla
PNSG:	Partido NacionalSocialista Galego
PP:	Partido Popular
PPA:	Partido Popular Alternativo
PSAN:	Partit Socialista d'Alliberament Nacional
PSC:	Partit dels Socialistes de Catalunya
PSOE:	Partido Socialista Obrero Español
PSP:	Partido Socialista Popular
PSUC:	Partit Socialista Unificat de Catalunya
PyL:	Patria y Libertad
RAC:	Rock Against Communism
RE:	Revolución ética
RHR:	<i>Révue d'Histoire Révisionniste</i>

RPR:	Rassemblement Pour la Republique
SA:	Sturmabteilung
SAF:	Sigma Attack Force
SC:	Socors Català
SD:	Sección Deportiva de CEDADE [posteriorment designaria la secció d'elit]
SDEUB:	Sindicat Democràtic d'Estudiants de la Universitat de Barcelona
SECED:	Servicio Central de Documentación de Presidencia del Gobierno (també conegut com SCDPG)
SEU:	Sindicato Español Universitario
SF:	Sección Femenina de CEDADE
SFIO:	Section Française de l'Internationale Ouvrière
SHARP:	Skin Heads Against Racial Prejudices
SJ:	Sección Juvenil de CEDADE
SPNS:	Socorro Popular Nacional Socialista
SS:	Schutz Staffel
TFP:	Sociedad Española de la Defensa de la Tradición-Familia-Propiedad
TLI:	Terra Lliure
TOYLO:	Tontos y Locos
TP:	Terza Posizione
TVC:	Televisió Catalana
TVE:	Televisió Espanyola
TV3:	Televisió de Catalunya
UGT:	Unió General de Treballadors
UAM:	Universidad Autónoma de Madrid
UCM:	Universidad Complutense de Madrid
UDC:	Unió Democràtica de Catalunya
UEFA:	Unió Europea de Fútbol Associació
UNE:	Unidad Nacional Española
UNE:	Unión Nacional Española
UNESCO:	United Nations Educational Scientific and Cultural Organization
UNSO:	Unión Nacional-Socialista Obrera
UPE:	Unión del Pueblo Español
URSS:	Unió de Repúbliques Socialistes Soviètiques
US:	Ultras Sur, Ultrassur o Ultrasur
USA:	United States of America
VMO:	Vlaamse Militanten Orde
VNR:	Vanguardia Nacional Revolucionaria
WACL:	World Anticomunist League
W-J:	Wiking-Jugend
WNP:	Westland New Post
WUNS:	World Union of National Socialists

